

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

AVUSTURYA-MACARİSTAN ARŞİDÜKÜ FRANSUVA
FERDİNAND SUİKASTININ (28 HAZİRAN 1914) OSMANLI
BASININDAKİ YANSIMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Fatih HAYKIR

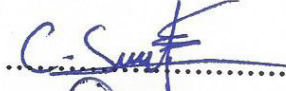
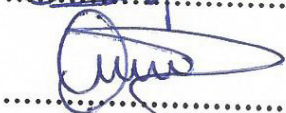

Danışman
Doç. Dr. Cemal SEZER

BOLU 2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Fatih HAYKIR'a ait “Avusturya-Macaristan Arşidükü Fransuva Ferdinand Suikastının (28 Haziran 1914) Osmanlı Basınındaki Yansımaları” adlı çalışma, jürimiz tarafından **Tarih** Anabilim Dalında **Yüksek Lisans Tezi** olarak oy birliğiyle/oy çokluğuyla kabul edilmiştir.

27.06.2019

Unvan, Adı, Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı) : Doç. Dr. Cemal SEZER	
Üye : Doç. Dr. Levent DÜZCÜ	
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Gürbüz ARSLAN	

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Yaşar AYYILDIZ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum, “**Avusturya-Macaristan Arşidükü Fransuva Ferdinand Suikastının (28 Haziran 1914) Osmanlı Basınındaki Yansımaları**” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başvuru kaynaklardan yapılan alıntılarının adlarının bilimsel kurallara uygun olarak metin içinde, dipnotlarda ve kaynaklarda gösterildiğini, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Fatih HAYKIR
27.06.2019

ÖN SÖZ

20. yüzyıl başlarında bıçak sırtında bulunan dünya barışı, gelişen siyasi olaylarla doygunluk noktasına ulaşmıştır. Bardağı taşıran son damla ise, Avusturya-Macaristan Veliahdı Fransuva Ferdinand'ın Saraybosna'da suikasta kurban gitmesi olmuştur. Ayrıca bu suikast, insan hayatını etkileyen tüm alanlarda büyük bir yıkıma yol açan I. Dünya Savaşı'na giden süreçte, önemli bir kırılma noktası olarak da tarihe geçmiştir.

Sonuçları bakımından küçük ölçekte Avrupa, tam ölçekte ise dünya siyasi mecrasına yön veren bir olay olarak değerlendirilebilecek suikast, her ne kadar özgürlük kıvılcımını çakmak için işlenmiş olsa da, aslında günümüze kadar gelen kitlesel felaketler zincirinin ilk halkasını ateşlemiştir. İşte bu açıdan, suikastı diğer suikastlardan farklı kılan noktalarının bütüncül bir bakış açısıyla irdelenmesi oldukça önemlidir.

Bu çalışmada, suikastın alt yapısını oluşturan etmenler, suikast günü ve sonrasında yaşanan gelişmelerin Dünya Savaşı'na yol açan tarihsel döngüsü; dönemin öne çıkan Osmanlı gazeteleri ekseninden bütüncül bir şekilde değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Tez konusunun belirlenmesi, araştırılması ve yazılması süreçlerinde bana yol gösteren, destek olan tez danışman hocam Doç. Dr. Cemal SEZER'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tezimize yaptığı değerli katkılardan dolayı hocam Doç Dr. Levent DÜZCÜ'ye de çok teşekkür ederim. Çalışmamın bitiş sürecine kadar desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, hep yanımda olan annem Sabriye ŞENER'e ve eşim Emine HAYKIR'a, kendilerine karşı yeterince ilgi gösterememenin ezikliğini yaşadığım yavrularım Zeynep Rana ve Ömer Talha'ya sonsuz teşekkür ederim. Ayrıca tezin redaksiyonunda katkıları olan kardeşlerim Ekrem-Merve YILDIRIM'a ve hocam Binnaz AKSAY'a müteşekkirim.

Fatih HAYKIR

27.06.2019

ÖZET

AVUSTURYA-MACARİSTAN ARŞİDÜKÜ FRANSUVA FERDİNAND SUIKASTININ (28 HAZİRAN 1914) OSMANLI BASININDAKİ YANSIMALARI

Fatih HAYKIR

Yüksek Lisans Tezi

Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Cemal SEZER

Haziran 2019, 219 + xii Sayfa

Rusya tarafından desteklenen Sırbistan'ın, "*Büyük Sırbistan*"ı kurma ideali doğrultusundaki politikaları, Avusturya-Macaristan'ın karşı hamleleri ile engellenmiştir. Her iki devlet arasında gittikçe gerginleşen ilişkiler, Sırp milliyetçiliğinin yükselişe geçmesine neden olmuştur. Sırp lar, ideallerini gerçekleştirmek için cemiyetler kurarak örgütlenmişlerdir.

Sırbistan'ın Balkan Savaşları sonundaki kazancı karşısında fazlasıyla tedirgin olan Avusturya-Macaristan, düşmanlarına gözdağı vermek amacıyla 1914 yılı Haziran ayının sonunda Bosna'da askerî manevralar düzenlemiştir. Arşidük Fransuva Ferdinand, "Avusturya Ordusunun Başkomutanı" unvanı ile manevralarda bulunmak amacıyla eşi Sophie Chotek ile beraber bölgeye gitmiştir. Çift, manevralar sonrasında 28 Haziran 1914 tarihinde gerçekleştirdikleri Saraybosna ziyareti esnasında düzenlenen bir suikast sonucu hayatlarını kaybetmiştir.

Sırbistan'da kurulan ve Sırp milliyetçilerinden oluşan Kara El Örgütü tarafından gerçekleştirilen bu suikast, "*Saraybosna Suikastı*" olarak adlandırılmıştır. Avusturya-Macaristan ise suikastı, tahtın varisinin şahsında devlete yönelik bir saldırı olarak algılamıştır. Suikastın sorumlusu olarak gördüğü Sırbistan'a bir ultimatö vererek,

burada yer alan hususların kayıtsız şartsız yerine getirileceğinin teminatını talep etmiştir. Verilen süre içinde beklediği cevabı alamayan Avusturya-Macaristan, 28 Temmuz 1914'te Sırbistan'a savaş ilan etmiştir. Bu savaş, büyük devletlerin aldıkları pozisyonlarla bir hafta içinde genele yayılarak I. Dünya Savaşı'nı başlatmıştır.

Osmanlı basınında da bu suikasta geniş yer ayrılmış, gelişmeler dikkatle takip edilerek yaşanabilecekler hakkında da öngörülerde bulunulmuştur. Bu tezde, bahsedilen tüm bu sürecin Osmanlı basınına yansımaları, geniş bir bakış açısıyla ele alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Saraybosna Suikastı, Fransuva Ferdinand, Avusturya-Macaristan, Sırbistan, Osmanlı Basını.

ABSTRACT

THE REFLECTIONS OF AUSTRIA-HUNGARY ARCHDUKE FRANSUVA FERDINAND'S ASSASSINATION (JUNE 28, 1914) IN OTTOMAN PRESS

Fatih HAYKIR

Master Thesis

Department of History

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Cemal SEZER

June 2019, 219 + xii Pages

The policies of Serbia, supported by Russia, in line with the ideal of establishing the "*Great Serbia*" were hampered by the counter-moves of Austria-Hungary. The increasingly tense relations between the two states have led to the rise of Serbian nationalism. Serbs are organized by establishing societies to realize their ideals.

Austria-Hungary, which was extremely nervous about Serbia's earnings at the end of the Balkan Wars, organized military maneuvers in Bosnia at the end of June 1914 to intimidate its enemies. Archduke Fransuva Ferdinand, along with his wife Sophie Chotek, went to the area in order to maneuver with the title of "Commander-in-Chief of the Austrian Army". The couple lost their lives as a result of an assassination during the visit to Sarajevo on 28 June 1914 after the maneuvers.

This assassination by the Black Hand Organization, which was founded in Serbia and made up of Serbian nationalists, was called "*Sarajevo Assassination*". Austria-Hungary perceived the assassination as an attack on the state in the person of the heir of the throne. By giving an ultimatum to Serbia, which it considers responsible for the assassination, requested the assurance that the matters contained therein will be fulfilled unconditionally. Austria-Hungary, who could not get the answer it expected

within the given time, 28th July 1914, declared war on Serbia. This war triggered World War I by spreading to the general public within a week with the positions taken by the great states.

In the Ottoman press, this assassination was widely taken place, and developments were carefully followed and predictions were made. In this thesis, the reflection of this whole process to the Ottoman press was tried to be handled with a broad perspective.

Key words: Sarajevo Assassination, Franc Ferdinand, Austria-Hungary, Serbia, Ottoman Press.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	ii
ETİK UYGUNLUK BEYANI	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	
1. SUİKASTIN KÖKENİ VE GELİŞİM SÜRECİ	14
1.1. Doğu-Batı Eksenli Gücün Merkezi: Balkanlar	14
1.2. Suikastın Arka Planı	18
1.2.1. Sırpların Yayılmacı Milliyetçilikleri (İrredantizm)	18
1.2.2. Büyük Sırbistan İdeali Doğrultusunda Kurulan Cemiyetler	26
1.2.2.1. Narodna Odbrana (Ulusal Savunma).....	26
1.2.2.2. Ujedinjenje İli Smrt (Birlik ya da Ölüm/Crna Ruka/Kara El).....	27
1.2.2.3. Mlada Bosna (Genç Bosna).....	29
1.2.3. Arşidük Fransuva Ferdinand'ın Ölüm Fermanı: Trializim Düşüncesi	31
1.3. Suikastın Hazırlık Süreci	35
1.4. Avusturya-Macaristan'ın Askerî Manevraları	39
1.5. Siyasi Gündönüm (28 Haziran 1914- Pazar)	46
1.5.1. Birinci Suikast Girişimi ve Sonrası	46
1.5.2. İkinci Suikast Girişimi ve Sonrası	48

II. BÖLÜM

2. SUİKASTIN ALGILANIŞ BİÇİMLERİ VE CENAZE MERASİMİ	58
2.1. Suikastın Yansımaları	58
2.1.1. Saraybosna'daki Yansımaları	58
2.1.2. Viyana ve Avusturya-Macaristan'ın Diğer Bölgelerindeki Yansımaları .	64
2.1.3. Sırbistan'daki Yansımaları	70
2.1.4. Avrupa Devletlerindeki Yansımaları	73
2.1.5. Osmanlı Devleti'ndeki Yansımaları	79
2.2. Cenaze Merasimi	85
2.2.1. Cenaze Merasimine Katılmayı Planlayan Devlet Adamları	85
2.2.2. Cenaze Merasimi ve Defin Süreci	87
2.3. Suikast Takımı	97
2.4. Suikastçıların İfadeleri ve Yargılanmaları	100

III. BÖLÜM

3. SUİKAST SONRASI YAŞANAN SİYASAL GELİŞMELER	110
3.1. Suikast Sonrası Sancılı Süreç	110
3.1.1. Suikastın Kaynağına Dair Değerlendirmeler	110
3.1.2. Suikastın Kaynağı Gösterilen Ülke: Sırbistan	116
3.1.3. Suikast Sonucunun Seyrine Dair Öngörüler	120
3.2. Avusturya-Macaristan - Sırbistan İlişkilerinin Gerginleşmesi	126
3.3. Avusturya-Macaristan Tarafından Sırbistan'a Verilen Nota (23 Temmuz 1914)148	
3.3.1. Nota'nın Mahiyeti	148
3.3.2. Nota'nın Yansımaları	154
3.3.3. Sırbistan'ın Nota'ya Cevabı	168
3.4. Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a Savaş İlanı	180

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ	185
-----------------------	------------

KAYNAKLAR	190
------------------------	------------

EKLER

Ek 1: Fransuva Ferdinand ve Eşi Düşes Döhohenberg.....	198
Ek 2: Fransuva Ferdinand ve Eşi Düşes Döhohenberg.....	199
Ek 3: Arşidük, Eşi ve Çocukların En Son Resimleri	200
Ek 4: Fransuva Ferdinand'ın Çocukları, "Bikes (Kimsesiz) Kalan Yavrular"	201
Ek 5: Arşidük, Yeğeni ve Eşi.....	202
Ek 6: Arşidük'ün Geçiş Güzergahı Üzerinde Bulunan Suikastçıların Yerleşim Planı	203
Ek 7: Arşidük'e Karşı Bomba Atarak İlk Suikast Teşebbüsünde Bulunan Nedjelko Cabrinoviç	204
Ek 8: Suikast Anı	205
Ek 9: Suikast Anı	206
Ek 10: Suikastın Gerçekleştirildiği Yer	207
Ek 11: Saraybosna Belediye Dairesi Kapısından Cenazeler Çıkarılırken	208
Ek 12: Fransuva Ferdinand ve Eşi Düşes Döhohenberg.....	209
Ek 13: Fransuva Ferdinand ve Eşi Düşes Döhohenberg, Yeni Veliht ve Eşi	210
Ek 14: Katil Princip'in İlk Sorgusu	211
Ek 15: Gavriilo Princip ve Nedjelko Cabrinoviç	212
Ek 16: Cenazeleri Taşıyan Viribus Unitis Zırhlısı.....	213
Ek 17: Arşidük ve Eşinin Tabutları	214
Ek 18: Avusturya-Macaristan İmparatoru Fransuva Joseph Cenaze Merasimine Giderken.....	215
Ek 19: Arşidük ve Eşinin Anıt Mezarı.....	216
Ek 20: Arşidük'ün Suikast Günü Üzerinde Bulunan Üniforma.....	217
Ek 21: Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Kont Berchtold ve Sırbistan Başbakanı Mösyö Pasiç	218

ÖZ GEÇMİŞ	219
------------------------	------------

KISALTMALAR LİSTESİ

ATASE	: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
MÂZC	: Meclis-i Âyan Zabıt Ceridesi
MMZC	: Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi
nr.	: Numara
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: ve benzeri
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan

GİRİŞ

Araştırmanın Amacı, Kapsamı, Önemi ve Yöntemi

I. Dünya Savaşı'nın omurgasını oluşturan nedenlerin, özellikle 19. yüzyılda etkileri hissedilen olay ve olgular dizgisinden ibaret olduğu söylenebilir. Çünkü gerçekleşen her olayın kodu, öncesindeki olaylar tarafından yazılmaktadır. I. Dünya Savaşı'nın kod dizgisini de sömürgecilik, endüstrileşme, rekabet, milliyetçilik, bloklaşma, silahlanma gibi kavramlar oluşturmuştur.

Coğrafi Keşifler'in beraberinde getirdiği zenginleşme kıta Avrupası'nın güçlenmesine yol açmıştır. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan Sanayi İnkılabı ve bunun neticesi olan ham madde ve pazar ihtiyacı, Avrupalı devletlerin zamanla emperyalizmi dış politikalarında mihenk taşı haline getirmelerine yol açmıştır. İngiltere, Fransa ve Rusya bu doğrultuda bir hayli yol almışlardır. Almanya ve İtalya ise siyasi birliklerini ancak 1870'lerin başında sağlayabildikleri için yarışa sonradan dahil olmuşlardır.

Aşırı milliyetçilik, sömürgecilik ve silahlanmanın doğal sonuçları, Avrupa devletlerini isteseler de geri dönemeyecekleri bir yola itmiştir. Artık devletler güçleriyle kendilerini güvende hissedememişlerdir. Bu minvalde devletlerin yapacakları şey, en kestirme yoldan kendisini en yakın gördüğü devletle var olan problemlerini giderme ve/veya ortak düşmana karşı birbirlerini savunma/saldırma amaçlı antlaşmalar imzalamak olmuştur. Tarih sebepler örgüsünü örmüş; İngiltere, Fransa ve Rusya'yı Üçlü İtilaf (Uzlaşma) potası, Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya'yı ise Üçlü İttifak (Antlaşma) çatısında buluşturmuştur.

Dünya tarihinin önemli kırılma noktalarından biri olan Fransız İhtilali, ortaya koyduğu ilkelerle yeni devlet düzeninin inşasından, milletlerin davranışlarına kadar geniş yelpazede etkileyici ve yönlendirici güce sahip olmuştur. Bu güç Balkanlarda milli duyguların kamçılanmasında, özellikle Alman ve İtalyan siyasi birliklerinin sağlanmasından sonra da bölgenin, Avrupa diplomasisinin faaliyet gösterdiği başlıca alanlardan biri olmasına yol açmıştır.

Kısacası, 19. yüzyılda endüstri devrimi ve milliyetçilik fikrinin beraberinde getirdiği değişim, sorun ve çatışmalar görünürken; 20. yüzyılın başlarında ise dünya siyasi haritasının değişmesinin ortaya çıkardığı iç-dış sorunlar ve bu sorunlara büyük devletlerin yaklaşım tarzları, siyasi tarihin gündemini belirleyen faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Balkan yarımadası, I. Dünya Savaşı öncesi Avusturya-Macaristan ve Rusya'nın üstünlük mücadelesine sahne olmuştur. Büyük Sırbistan'ı kurmak isteyen Sırbistan'a en büyük desteği Rusya vermiştir. Avusturya-Macaristan'ın 1908'de Bosna-Hersek'i ilhak etmesi, "*Büyük Sırbistan*" idealine büyük darbe vurmuştur. Uluslararası bir bunalıma yol açan ilhak olayı, aşırı Sırp milliyetçiliğinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kısa süre içinde kurulan örgütlerde Avusturya-Macaristan karşıtı gençler yetişmiştir. Bu gençler farklı zamanlarda üst düzey devlet görevlilerine de suikastlar düzenlemişlerdir. Bu suikastlar arasında en çok ses getireni ise, önce Avusturya-Sırbistan Savaşı'na ardından da I. Dünya Savaşı'nın çıkmasına neden olan Fransuva Ferdinand Suikastı'dır. Suikastı gerçekleştiren Gavrilo Princip'in silahından çıkan iki kurşun, dünyada yeniden dizayn edilecek konjonktürel dengenin startını vermiştir. Bununla beraber çıkar ilişkileri ağında örülmüş olan iki ayrı bloktaki devletler, kısa sürede saflarını sıklaştırmıştır. Ardından da daha önce görülmemiş bir şekilde büyük yıkıma yol açacak savaş patlak vermiştir. Böyle bir savaşın fitilini ateşleyen Fransuva Ferdinand suikastının ve suikasta devletlerin yüklediği anlamın her yönüyle araştırılması büyük önem arz etmektedir. İşte bu çalışmanın hazırlanmasında da bu nokta, yönlendirici bir güce sahiptir.

Çalışmamızın başlığını; "*Avusturya-Macaristan Arşidükü Fransuva Ferdinand Suikastının (28 Haziran 1914) Osmanlı Basınındaki Yansımaları*" oluşturmaktadır.

Bu çalışmadaki amacımız, Avusturya-Macaristan Arşidükü Fransuva Ferdinand ve eşine karşı gerçekleştirilen suikast merkez nokta kabul edilerek, dönemin gazetelerinin taranması suretiyle, Osmanlı basını penceresinden sürecin irdelenerek izaha muhtaç noktalara, bir ışık olabilme kabilinden bir parça da olsa katkı sağlayabilmektir. Çalışmamızın ana unsurunu gazeteler oluşturmaktadır. Bu bağlamda araştırma sürecinde karşılaştığımız kaynaklardan farklı olarak tezimizi özgün kılan nokta, suikasttan önceki sürecin, suikasta neden olan faktörlerin ve suikastın sonuçlarının geniş bir gazete referansı ile bir bütün olarak incelenmesidir. Ayrıca Osmanlı gazetelerinde yer alan yabancı gazetelerin de meseleye bakışlarına yer verilmiştir. Bunun da araştırmamıza zenginlik kattığı düşünülmektedir. Bu kapsamda daha önce bir çalışma yapılmamış olması nedeniyle de araştırmamızın önemli bir eksikliği gidereceğine inanılmaktadır.

Araştırmamız; suikastın gerçekleştiği 28 Haziran 1914 ile 4 Ağustos 1914'te İngiltere'nin savaşa dahil olmasına kadarki süreci kapsamaktadır. Ağustos ayından itibaren Fransuva Ferdinand Suikastının gündemden düşerek genele yayılan savaş üzerine haber ve yorumlarla karşılaşıldığından, çalışma belirtilen tarih itibariyle sonlandırılmıştır.

Tezimizde izlediğimiz yöntem çerçevesinde, belirtilen tarihler arasında yayın yapan Osmanlı gazeteleri tek tek taranmıştır. Ardından gazetelerdeki haber, yorum ve analizlerin günlük olarak tasnifi yapılmıştır. Bu bilgiler literatürdeki bilgilerle karşılaştırılmıştır. Konu işlenirken tekrarlardan uzak durulmaya, çelişkili bilgiler ise karşılaştırılmalı olarak verilmeye çalışılmıştır. Bütünlüklü görünüm verebilmek adına da suikast bilgileri anlatı formunda işlenmiştir.

Kaynaklar

Araştırma, dönemin Osmanlı basını referans alınarak hazırlanmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede İkdâm, Peyam, Sabah, Tercüman-ı Hakikat, Tanin, Tasfîr-i Efkâr, Tesvîr-i Efkâr, Servet-i Fünun gazeteleri kullanılarak araştırma konumuzu kapsayan tüm süreçler açıklanmaya ve analiz edilmeye gayret gösterilmiştir. Belirtilen gazeteler,

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Ankara Üniversitesi Gazeteler Veritabanı ve Hakkı Tarık Us Koleksiyonu aracılığı ile elde edilmiştir.

Araştırmada, hatıratlardan da yararlanılmıştır. Bunlar; Kazım Karabekir'in *I. Dünya Savaşı Anıları*, Ali İhsan Sabis'in *Harp Hatıralarım, Birinci Cihan Harbi (I. Cilt)* ve Şevket Süreyya Aydemir'in *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa 1908-1914 (I. Cilt)* adlı eserlerdir.

Çalışmada sıklıkla müracaat edilen, araştırmaya dair önemli bilgiler barındıran ve Türkçe'ye de çevirisi yapılan eserler de olmuştur. Bunlar; David Fromkin'in *Avrupa'da Son Yaz, 1914'teki Büyük Savaşı Kim Başlattı?*, Christopher Clark'ın *Uyurgezerler: Avrupa 1914'te Savaşa Nasıl Girdi?*, Barbara Jelavich'in *Balkan Tarihi: 20.Yüzyıl (II.Cilt)*, Margaret MacMillan'ın *Barışa Son Veren Savaş* adlı eserlerdir. Bu çalışmalar, Avrupa ahenginin nasıl bozulduğunu gözler önüne sermesi ve I. Dünya Savaşı'na giden sürece ışık tutması bakımından oldukça önemlidir.

Araştırmada kullanılan bir diğer çalışma ise Ayşe Özkan'ın *Bağımsızlıktan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'na Sırlar (1878-1918)* adlı eseridir. Bu çalışmada; Sırbistan'ın bağımsızlığını elde etmesinden I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadarki süreç, titiz bir şekilde incelenmiştir.

Saraybosna Suikastı özelinde önemli bir makale çalışması ise Meryem Günaydın'a aittir. "*Arşidük Fransuva Ferdinand Suikastı, 28 Haziran 1914*" başlıklı makale, çoğunlukla The New York Times ve Peyam gazeteleri referans alınarak hazırlanmıştır.

Belirtilen çalışmalar dışında konumuzla ilgili olabilecek literatür çalışması yapılmış olup yararlanılanlar, kaynaklar kısmında gösterilmiştir.

Suikastın çok önemli gelişmelere yol açabileceğini düşünen Osmanlı basını, süreci en başından itibaren yakından takip etmiştir. İletişimdeki aksaklıklar nedeniyle yaşananları hemen paylaşmasa da birkaç gün içinde sayfalarına taşımıştır. Yer alan

haberler, gelen telgraflar ve yabancı gazeteler referans alınarak hazırlanmış veya aslına uygun olarak aktarılmıştır. İncelediğimiz gazetelerde karşılaşılan ve Avusturya-Macaristan başta olmak üzere görüşlerine yer verilen gazeteler ise şunlardır: *Nöyye Feraye Prese, Neues Wiener Tagblatt, Neue Wiener Abendblatt, Neues Wiener Journal, Fremdenblatt, Militörische Rundschau, Peşter Lloyd, Az Est, Budapeşte Hırlap, Samouprava, Balkan, Politika, Tribuna, Berliner Tageblatt, Frankfurt Çaytung, Giornale d'Italia, Popolo Romano, Corriere della Sera, Lokal Anzeiger, Times, Daily Chronicle, Daily Grâphic, Daily News, The Morning Post, Morning Post, Universol, Daily Telegraph, Deba, Eko dö Pari, Matin, Tan, Figaro, L' Humanite, Libre Parole, Otorite, Journal, Gazete dö Petersburg, Russkoe Slovo, Dolya, Kampana, Narodni Prava, Adevarul, Osmanischer Lloyd.*

Suikast ile ilgili değerlendirmeler yapan ve öngörülerde bulunan köşe yazarları da bulunmaktadır. Tercüman-ı Hakikat yazarı Muvaffak Galip, Tasfîr-i Efkâr yazarı Yunus Nadi, Sabah yazarı Diran Kelekyan ve Peyam yazarı Ali Kemal başmakalelerinde konuyu ele alan yazılar kaleme almışlardır.

Gazeteler, 29 Haziran-4 Temmuz 1914 tarihleri arasında suikast ile ilgili haberlere yoğun olarak yer verirken, 5 Temmuz tarihinden itibaren sistematik bir azalma göze çarpmaktadır. Gelişmelere dair sayfalarda en az yerin ayrıldığı günler ise 15-23 Temmuz tarihleri arasındır. Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a verdiği notadan sonra gazeteler ilgilerini tekrar bu konuya yöneltmiştir. Savaşın çıkmasına kesin gözüyle bakıldığından 25 Temmuz tarihinden itibaren haber ve analiz sayısında ciddi bir artış görülmektedir.

Çalışmaya kaynaklık teşkil eden gazeteler içinde suikast ile ilgili en çok haber yapan Tasfîr-i Efkâr, Tanin ve Tercüman-ı Hakikat gazeteleri olmuştur. Tercüman-ı Hakikat gazetesinin ise bazı gelişmeleri diğer gazetelerden bir gün önce okurları ile paylaştığı görülmektedir. Ayrıca 24 Temmuz 1914 günü yayımlanan tek gazete ise Tercüman-ı Hakikat'tir.

Genellikle Tasfîr-i Efkâr olarak bilinen gazete ise incelediğimiz dönemde isim değişiklikleri yaşamıştır. 27 Haziran-8 Temmuz 1914 ve 12-21 Temmuz 1914 tarihleri arasında "*Tasfîr-i Efkâr*" adı ile basılan gazete, 9-11 Temmuz 1914 ve 22 Temmuz ile araştırmanın bitiş tarihi olan 4 Ağustos 1914 arasında ise "*Tesvîr-i Efkâr*" adıyla yayımlanmıştır. Bunun sebebi ise, gazetenin hükûmet tarafından kapatılması dolayısıyla yer yer isim değişikliğine gitmesidir.

Önemli başvuru kaynaklarından biri olan ve 21 Temmuz'a kadar incelenen Peyam gazetesi ise 22 Temmuz 1914 tarihinde hükûmetin dış politikasına yönelik eleştirileri nedeniyle kesin olarak kapatılmıştır.

Araştırmada, gazetelerde yer alan bazı ifadelerin ve pasajların özgünlüğünün bozulmaması, kapsadığı mana derinliğinde da daralma olmaması için metinler aslına uygun olarak aktarılmaya çalışılmıştır. Bu aktarımlar cümle içerisinde kullanıldığı durumlarda ise zaman zaman anlatım bozuklukları ile karşılaşmıştır. Bunun önüne geçebilmek adına bazı kelimelere köşeli parantez ([ ]) içinde ekler ilave edilerek cümlenin anlam bütünlüğünün sağlanması yoluna gidilmiştir. Ayrıca yabancı bazı şahıs ve yer adlarının transkripsiyonunda kısmen zorluklar yaşanmıştır. Bu noktada teyidi yapılamayan ve yazılışından emin olunamayan kelimelerin yanına soru işareti (?) konulmuştur.

Çalışmada olay örgüsünün daha iyi anlaşılabilmesi adına gelişmeler açıklanırken Miladi takvim, kaynak gösteriminde ve dipnotta ise Rumi takvim esas alınarak tarihlendirme yapılmıştır.

Ekler kısmına konumuzla ilgili başta gazeteler olmak üzere farklı kaynaklardan yararlanılarak resim, fotoğraf, kroki gibi materyaller konulmuştur. Bu materyaller çoğunlukla Tasfîr-i Efkâr, Tanin, İkdâm, Servet-i Fünun gazetelerinden alınmıştır. Bazı görseller ise internet sitelerinden elde edilmiştir.

Araştırma, giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında; çalışmanın konusu, amacı, kapsamı, önemi ve yöntemi açıklanmış ve yararlanılan kaynaklardan

bahsedilmiştir. Ardından da Arşidük Fransuva Ferdinand'ın kişiliği ve aile hayatı hakkında bilgi verilmiştir. Balkan coğrafyasının stratejik önemine vurgu yapılarak başlanılan birinci bölümde; Sırların "*Büyük Sırbistan*" ideali ve bu doğrultudaki faaliyetleri, Fransuva Ferdinand'ın askerî manevralara geliş süreci, son olarak da Saraybosna'da eşiyle suikasta kurban gitmesi incelenmiştir. İkinci bölümde; suikastın Avusturya-Macaristan başta olmak üzere Osmanlı Devleti ve farklı ülkelerdeki yansımaları açıklanmaya çalışılmış, ayrıca düzenlenen cenaze merasimi üzerinde durulmuştur. Suikast takımı ve sorgulanan suikastçıların ifadeleri hakkında bilgiler ile başlayan üçüncü bölümde ise; suikastın kaynağına yönelik değerlendirmeler yapılmış, suikastın sorumlusu olarak gösterilen Sırbistan ile Avusturya-Macaristan arasındaki ilişkilerin gerginleşme sürecine yer verilmiştir. Sırbistan'a verilen notanın içeriği, Sırbistan'ın cevabı ve savaşın başlama safhaları; haber, analiz ve değerlendirmeler bağlamında ele alınmıştır. Dördüncü bölümde ise; "Sonuç" başlığı altında genel değerlendirme yapılmıştır.

Arşidük Fransuva Ferdinand'ın Kişiliği ve Aile Hayatı

İmparator Fransuva Joseph'in küçük kardeşi Arşidük Karl Ludwing ile eşi Prenses Maria Annunciata'nın ilk çocuğu olan Fransuva Ferdinand, 18 Aralık 1863 yılında Graz'da dünyaya gelmiştir (İkdam gazetesi, nr. 6234, 16 Haziran 1330: 4; Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 2; Servet-i Fünun gazetesi, nr. 1205, 26 Haziran 1330: 139).

mparator Fransuva Joseph'in tek oğlu Crown Prince Rudolf'un 1889'da vefatı üzerine veliaht olan babasının, 19 Mayıs 1896'da tifo ateşinden vefat etmesi üzerine¹ Fransuva Ferdinand, Avusturya-Macaristan tacının varisi olmuştur (İkdam gazetesi, nr. 6234, 16 Haziran 1330: 4; Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 2; Servet-i Fünun gazetesi, nr. 1205, 26 Haziran 1330: 139).

Veliaht Ferdinand, Pressburg şehrinde amcasının oğlu Arşidük Frederick'in himayesinde bulunan kolorduda subay olarak görev yapmıştır. Frederick, altı kızından

¹ İmparator Fransuva Joseph'in ailesine mensup olan kişilerle ilgili bilgi için bkz. Tasfir-i Efkâr gazetesi, nr. 1126, 18 Haziran 1330: 1; Clark 2017: 69.

birisiyle Ferdinand'ı evlendirmek niyetinde olsa da, Ferdinand kızlara öğretmenlik yapan Countes Sophie Chotek Chotkow'a² gönlünü kaptırmıştır (Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 2; Servet-i Fünun gazetesi, nr. 1205, 26 Haziran 1330: 139).

Arşidük Fransuva Ferdinand, otuz iki yaşında olan Sophie Chotek ile 1900 yılında evlenmiştir. Hanedan meclisinin izin vermemesine rağmen "*alelade bir nikah töreni*" ile gerçekleşen bu evlilik³, birçok dedikoduya da davetiye çıkartmıştır.

Çiftin üç çocuğu olmuştur. 1901 yılında doğan Prenses Sophie'yi bir yıl sonra doğan Prens Maximilian Şarl takip etmiş, 1904'te de Prens Ernst dünyaya gelmiştir (İkdam gazetesi, nr. 6234, 16 Haziran 1330: 4; Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 2; Servet-i Fünun gazetesi, nr. 1205, 26 Haziran 1330: 139).

Sophie Chotek, Avusturya sarayında kendilerine karşı gösterilen düşmanlık ve şiddet karşısında ağırbaşlılığını ve sabrını daima muhafaza etmiş, ikametgahını büyük toplantı merkezi haline getirmiş, Avusturya-Macaristan'ın en nüfuzlu kişilerini ve iktidarda bulunanlarını da kendi tarafına çekmeye başlamıştır. Bütün Avusturya ve Avrupa'da Arşidük'ün üzerinde büyük bir etkisi olduğu bilinen, Fransuva Ferdinand'ın da önemli devlet meselelerinde fikir ve görüşlerine herkesten fazla önem verdiği için

² Countes Sophie Chotek, asil bir Bohemya ailesinden gelen bir Çek soylusudur. Fransuva Ferdinand'ın Sophie ile evlenme isteği, İmparator Fransuva Joseph engeline takılmıştır. Joseph, Ferdinand'ın evleneceği kişide yer alacak Habsburg Hanedanı'nın kriterlerine Sophie'nin sahip olmadığı gerekçesiyle bu evliliğe izin vermemiştir. Ferdinand ise, Joseph'in iknası için Alman İmparatoru II. Wilhelm'i ve Papa XIII. Leo'yu, başpiskoposları, bakanları, aracı kılarak arzusuna ulaşmayı başarmıştır. Ancak İmparator'un, bu evlilikten doğacak çocukların Habsburg tahtının varislerinden olmayacağına dair yemin etmesi isteğini yerine getirmek zorunda kalmıştır. Evlilik sonrası Arşidüşes unvanı kullanmasına müsaade edilmeyen Sophie Chotek doğrudan, Ferdinand ise dolaylı olarak sarayda ve protokol kurallarının uygulandığı her yerde psikolojik bir baskı ile karşılaşmış ve bunu sineye çekmek mecburiyetinde kalmışlardır. Öyle ki, locada, resmî yemeklerde, kraliyet arabasında çiftin beraber oturmalarına bile müsaade edilmemiştir. Bu durum Ferdinand'ın ordu genel müfettişi olarak tayin edilmesinden sonra kısmen telafi edilebilmiştir (Clark 2017: 102).

³ Hanedan meclisi de, Sophie'nin asil bir aileye mensup olmadığı gerekçesiyle bu evliliği onaylamamıştır. Aslında asil bir aileye mensup olmakla beraber Sophie ve ailesi, 1815 Viyana Kongresi'nden sonra yürürlüğe konulan bir düzenlemenin mağdur olmuşlardır. Bu düzenlemeye göre, para karşılığında ismini asiller listesine yazdırabilenler arasında evlilik gerçekleşebilmiş ve kraliyet unvanlarını çocukları da kullanabilmiştir. Sophie'nin ailesi de zamanla fakir düştüğü için yeterli para bulunamamış, isimler de asiller listesine yazdırılamamıştır. Ferdinand ile Sophie'nin evliliği, "*Morganatik Marriage*" olarak adlandırılmıştır. Bu kavram, asil bir aileye mensup biri ile düşük düzeydeki bir kişinin evliliği için kullanılan bir deyimdir. Bu nedenle çiftin düğünü gösterişsiz, sade bir nikah töreniyle gerçekleştirilmiştir (Fromkin 2015: 124-125).

düşüncesine müracaat ettiği Sophie Chotek, siyasi meseleleri de büyük bir dikkatle takip etmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 2). Katolik mezhebine yönelik sevgisi bilinen Chotek'in etkisinde kalan Ferdinand, Katolikleri himaye etmiş, parlamentodaki Hristiyan-sosyalistlere destek olmuştur. Katolik kilisesine olan bağlılığı ve Bosna-Hersek'te Katolik propagandasını her zaman kabul etmiştir. Bundan dolayı da "*Müstakbel Katolik İmparatoru*" olarak adlandırılmıştır (Servet-i Fünun gazetesi, nr. 1205, 26 Haziran 1330: 140).

Arşidük Fransuva Ferdinand, çok iyi eğitim görmüş bir askerdir. Mısır, Suriye, Filistin seyahatleri başta olmak üzere farklı ülkeleri gezmesi, Japonya'da bir süre kalması kendisine çok şey katmıştır (Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 2).

Askerliğe çok fazla düşkün olan Ferdinand, bütün vakitlerini askerlikle geçirmiştir. Birçok alayın komutanlığını yapmasının yanı sıra Viyana Fünun Akademisi'nin üyeliğinde bulunmuş, Prag Fünun Akademisi'nin de koruyuculuğunu üstlenmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 2).

Askerî bilgilerdeki derinliği ve uzmanlığı herkesçe kabul görmüş olan Ferdinand, özellikle Avusturya askerî çevrelerinin hürmet ve itimadını kazanmıştır. Özellikle Pan-Germenistler arasında saygın ve güvenilir bir kişi olarak tanınmıştır (İkdam gazetesi, nr. 6234, 16 Haziran 1330: 4).

Ferdinand, Avusturya'yı zaferler kazanarak, yeni topraklar fethederek güçlendirmeye çalışan ve bu çabaları öven milliyetperverlerin başını çekmiştir. Avrupa'da çok tanınan ve geleceğin Avusturya İmparatoru olarak görülen Ferdinand'ın bütün politik hareketleri yalnız Avusturya'da değil, diğer ülkelerde de dikkatle takip edilmiştir (Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 1).

Servet-i Fünun gazetesi, Ferdinand'ın daha tahta çıkmadığı halde özellikle son 10 senelik zaman zarfında, perde arkasında kalmayarak devletin iç ve dış meseleleri ile ilgili -bazen Fransuva Joseph ile fikir ayrılığına düşse de- kararlarda etkin rol

oynadığını, çoğu zaman da kendi görüşünü kabul ettirdiğini⁴ ifade etmiştir (Servet-i Fünun gazetesi, nr. 1205, 26 Haziran 1330: 139). Sabah gazetesi de ülke içindeki nüfuzunu gittikçe artıran Ferdinand'ın iç politikadaki etkisinin neredeyse hükümdar derecesine ulaştığını, hatta bir ara Fransuva Joseph'in makamını Ferdinand'a bırakmasının bile gündeme geldiğini belirtmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 2). Bulgaristan'ın yarı resmî gazetesi Dolya ise devletin yönetimi için her yönden hazırlanmış bir kuvvet olarak gördüğü Ferdinand'ın gösterdiği üstün gayretler ile Avusturya milli savunmasının yüksek mertebeye ulaştığını düşünmüştür (Peyam gazetesi, nr. 224, 21 Haziran 1330: 2).

Fransuva Ferdinand her ne kadar tahtın varisi olsa da Fransuva Joseph ile samimi ve güçlü bir bağ oluşturamamıştır⁵. Sabah gazetesi bu samimiyet ve muhabbet eksikliğini Fransuva Joseph'in başına gelen bireysel ve ailevi olaylara bağlamaktadır (Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 2).

Fransa Ferdinand'ın kişiliği ve çevresi tarafından algılanışı ile ilgili olarak Clark eserinde, şu ifadeleri kullanmaktadır:

"Franz Ferdinand hiçbir zaman kalabalıkları memnun eden biri olmamıştı. Karizmatik değildi, huzursuz ediciydi ve aniden parlardı. Tıknaz ve hantal yapısı, ailesi ve yakın dostlarının yanında ışıl ışıl olan mavi gözlerini görmeyen kimselere itici gelebilirdi. Çevresindekilere göre devamlı saygı ve onaylama talep eden biriydi. En ufak bir itaatsizliğe bile büyük tepki verirdi. Ama yaltakçılardan nefret ettiği için memnun edilmesi zor gibiydi. ...Yanlığı hiç unutmayan iyi bir kindardı. Çok az gerçek yakın dostu vardı. Diğer insanlarla ilişkilerinde öne çıkan hissi güvensizlikti. O dönemin şartlarına göre bile aşırı olan av takıntısı olumsuz yorumlara neden olurdu" (Clark 2017: 366).

⁴ Tribuna gazetesi, Viyana'da Balkanlar aleyhindeki gayelerde sözün daima Fransuva Ferdinand'a ve fikirlerinin propagandasını yapan Reichspost'a (1894'ten 1938'e kadar yayınlanmış Hristiyan-Sosyalist eğilimli, Viyana'da çıkan günlük gazetedir) ait olduğunu belirtmektedir (Tanin gazetesi, nr. 1986, 20 Haziran 1330: 2).

⁵ Clark (2017: 102) eserinde, Fransuva Joseph ile Ferdinand arasındaki münasebete dair çarpıcı bir bilgi vermiştir: "...1896'da Arşidük tahtın kesin varisi olmuştu. Ama o tarihten sonra bile İmparator yeğeni ile ancak tenezzül edermişcesine görüştü ve Arşidük'ün İmparator ile görüşmeye giderken müdürün odasına giden bir öğrenci gibi titrediği söyleniyordu."

Tüm bu özelliklere karşılık Arşidük, eşine ve çocuklarına oldukça düşkün biridir (Fromkin 2015: 125).

Tanin gazetesi, Arşidük'ün devlet adamlığı yönünü ön plana çıkarttığı bir yazısında, senelerdir büyük bir gayret ve faaliyetle hükümdarlığa hazırlanan, devletin en zor zamanlarında bile Avusturya'nın geleceğinden emin olan Ferdinand'ın Avusturya'yı yıkmak isteyen nasyonalistlerce hedefe konulan bir şahsiyet olduğunu ifade etmiştir (Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 1).

Sabah gazetesinin Fransız basınından L' Humanite gazetesinden aktardığına göre, büyük bir Avusturya meydana getirmek amacıyla olan Arşidük, gözlerini Balkanlara çevirmiştir. Bu çerçevede Arnavutluk'un bağımsızlığında büyük bir rolü; donanma ve ordu kadrolarının yenilenmesinde de önemli çabaları olmuştur. Bosna-Hersek'in ilhakının yanında Balkan buhranı sırasında bir savaş çıkarmaya çalışmış ancak Alman İmparatoru II. Wilhelm'in inat ve ısrarı üzerine savaşın önü alınabilmiştir. Ayrıca siyasi olaylar ve Arşidük'ün taassubu, onu sulh ve barış için bir tehlike haline getirmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 2).

3 Temmuz 1914 tarihli Tercüman-ı Hakikat gazetesinde başmakalesi yayımlanan Muvaffak Galip, Arşidük Ferdinand'ın İtalyanların, Rusların ve Sırpların büyük bir düşmanı olduğunu belirtmiştir. Avusturya'nın işgali altında bulunan Bosna-Hersek'in bir an önce ilhak edilmesini istemekle kalmayıp, bu konuda fazlasıyla da ısrar ettiğini belirttiği Ferdinand'ın, aynı zamanda ilhaka karşı çıktığı için de Sırbistan'a savaş ilan edilmesi taraftarı olduğunu yazmıştır. Her zaman barışçıl bir yaklaşım sergileyen zamanın Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Kont Derental'in müdahalesiyle savaşın engellendiğini, siyasete hırs karıştırmadan görevini yapan Derental'in hiçbir zaman Ferdinand'a tabi olmadığını ifade etmiştir. Muvaffak Galip, Arnavutluk'un bağımsızlığını elde etmesinde de Ferdinand'ın özel bir gayretinin olduğunu, bir zamanlar Rusya'ya karşı da savaş ilan edilmesini savunduğunu belirttikten sonra *"...takip ettiği siyaset belirsiz meselelerde bir darbe-i kuvvetle tasfiyeye çalışmaktan başka bir şey değildi"* yorumunda bulunmuştur (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11935, 20 Haziran 1330: 1).

Servet-i Fünun gazetesi de Ferdinand'ın hükümdarlığının herkes tarafından merakla, bazı kesimler tarafından da endişe ile beklenildiğine dikkat çekmiştir. Ayrıca, Ferdinand'ın hükümdarlığı zamanında büyük devletler arasında genel bir savaş olmasa bile Avusturya-Rusya-Sırbistan ilişkilerinde çok fazla değişikliklere sebep olacak bir siyaset takip edeceği değerlendirilmesinde bulunmuştur (Servet-i Fünun gazetesi, nr. 1205, 26 Haziran 1330: 139).

Tercüman-ı Hakikat ve Servet-i Fünun gazetelerinde yayımlanan Arşidük Ferdinand ile ilgili bilgi ve analizlere tezatlık teşkil edecek tarzda 4 Temmuz tarihli Sabah gazetesinde "*Hüseyin Hilmi Paşa Hazretleri İle Mülâkat*" başlıklı bir haber yer almıştır. Ferdinand ile birçok görüşme yapmış olan Hüseyin Hilmi Paşa, Osmanlı Devleti'nin Viyana Sefiridir. Gazete yazarı Diran Kelekyan, Ferdinand'ın savaş taraftarı olduğu ve hükümdar olmasıyla beraber Avusturya-Macaristan'ın siyasi rotası ile Avrupa'nın politikasında büyük değişikliklerin meydana geleceğine dair söylentiler karşısında Hüseyin Hilmi Paşa'nın fikrini sormuştur. O da, Ferdinand ile Alman İmparatoru Wilhelm'i karşılaştırma yaparak başladığı konuşmasında; her ikisinin de siyasi zeka, sağlam karakter, fikri gelişim, ordu ve donanma üzerindeki nüfuzları ve üstünlükleri bakımından birçok benzerliklere sahip olduklarını ancak kimsenin barışseverliği hakkında Wilhelm'den şüphe etmediğini ifade etmiştir. Ardından da Ferdinand hükümdar olsaydı bugün Berlin'de görülen halin Viyana'da da gözlemlenebileceğini, Fransuva Joseph tarafından takip edilen barışseverliğin en ufak bir felakete uğramadan devam edeceğinden de emin olduğunu söylemiştir (Sabah gazetesi, nr. 8907, 21 Haziran 1330: 1).

1912 yılında Fransuva Ferdinand'ın yaverinin, Avusturya Genelkurmay Başkanı Conrad von Hötzendorf'a söyledikleri de dikkat çekicidir. Yaver; Hötzendorf'a, Ferdinand'ın Rusya ile savaşmaya karşı olduğunu, hatta buna izin bile vermeyeceğini, Sırbistan'dan "*ne bir erik ağacı ne de bir koyun*" umut ettiğini söylemiştir. Dışişleri Bakanı Berchtold ise veliahdı barış taraftarı olarak nitelemiştir. Ferdinand bir açıklamasında da Sırbistan'ı ele geçirmenin "*ahmaklık*" olacağını ifade etmiş (Fromkin 2015: 109), Balkan Savaşları sonrasında savaş taraftarlarının sözcüsü gibi görünen Hötzendorf'u dizginlemeye çalışmış ve askerî hamlelerinden dolayı da ona sert bir

şekilde kızmıştır (Clark 2017: 107-112). Tüm bu akaratımlar da, Arşidük'te barışçıl özelliklerin ön plana çıktığını göstermektedir.

Kaynaklarda Fransuva Ferdinand hakkında birbirinden farklı fikir ve yorumların yer alması, Arşidük'ün siyasetine dair net bir görüş ortaya konulmasını engelleyebilecek bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Peyam gazetesinin 3 Temmuz 1914 tarihli nüshasında benzer bir noktaya temas edilmiş ve herkesçe kabul gören bir özelliğine yer verilmiştir:

"Maktül Arşidük'ün efkâr ve temayülâtı hakkında birçok mütezâdd rivayetler deveran ediyordu. Bazıları kendisinin Macarlara ve İtalyanlara düşman ve Çekler ile Ruhban taraftarlarına dost olduğunu, bazıları yine müşârinileyhin oldukça bîtaraf bir meslek sahibi bulunduğunu, kimi O'nun cenkçi, kimi yine müsâlemperver olduğunu iddia ediyordu. Mâmâfih efkârın toplandığı bir nokta var ise o da (Fransuva Ferdinand)ın mesâil-i mühimme hakkında kat'î bir içtihat ve kanaate malik olduğu ve kat'î bir karar ittihazı lazım gelen o en ciddiye ve vâhimedde bizzat kendi yolundan gideceğidir" (Peyam gazetesi, nr. 223, 20 Haziran 1330: 2).

I. BÖLÜM

1. SUİKASTIN KÖKENİ VE GELİŞİM SÜRECİ

1.1. Doğu-Batı Eksenli Gücün Merkezi: Balkanlar

Farklı din ve ırka mensup insanlarla bir arada yaşamının verdiği zorlukları bünyesinde barındıran Balkanlar, geçmişten günümüze lokal ve genel anlamda birçok önemli olaylara sahne olmuştur. Dünyanın nadir jeopolitik ve jeostratejik öneme sahip bölgelerinden biri olan bu coğrafya, tarihî süreç içerisinde çeşitli kavimlerin, toplulukların ve devletlerin gözde mekânı olmuştur. Tarih şahitlik etmiştir ki, uluslararası denklemlerin kurgulandığı ve kurulduğu bu bölgeye hakim olmak, jeostratejik açıdan doğu-batı eksenli gücü elinde bulundurmak anlamına gelmektedir.

Karadeniz, Ege ve Adriyatik Denizi ile etrafının çevrildiği ve önemli dağ silsilelerinin yer aldığı Balkanlarda; coğrafi şartların bir sonucu olarak yüz ölçümü geniş olmayan devletler kurulmuştur. Sinesinde barındırdığı kozmopolit yapı unsurları, çeşitli dönemlerde siyasi arenada büyük devletler tarafından, bazen din faktörü bazen de ırk faktörü devreye sokularak kendi emellerine hizmet etmeye memur edilmişlerdir.

1699 tarihli Karlofça Antlaşması, Balkan Tarihi açısından önemli bir kırılma noktasını oluşturmaktadır. Zira Osmanlı Devleti, bu yarımada ilk defa ve çok büyük miktarda toprak kaybetmiş, önemli bölgeler kalıcı olarak Hristiyanların eline geçmiştir (Jelavich 2015: 2). Osmanlı Devleti, geriye kalan topraklarını korumak için sık sık Avusturya ve Rusya ile karşı karşıya gelmek zorunda kalmıştır. Rus Çarı I. Petro'nun temelini attığı, II. Katerina'nın da farklı bir projeksiyon kazandırdığı Rus dış politikası, Balkanlara hakim olma ve sıcak denizlere ulaşma şeklinde özetlenebilir. Osmanlı'nın

mağlubiyeti sonrası 1774'te imzalanan 28 maddelik Küçük Kaynarca Antlaşması, Rusya'nın hedeflerine ulaşması yolunda önemli bir kilometre taşı olarak kabul edilebilir. Çünkü, Osmanlı Devleti'nin siyasi, ekonomik ve askerî tavizler verdiği bu anlaşma; *"...en ağır maddesi Kırım'ın ayrılması olup bu istisna edilecek olursa Osmanlı hükûmeti arazi itibariyle çok kayba uğramamakla beraber Rusların Eflak ve Boğdan'a parmaklarını sokmaları ve istedikleri yerlerde konsolosluk açabilecekleri, ortodoksların hamisi sıfatını takınmaları gibi maddeler ve kapalı müdahale vasıtalarıyla devletin zaafından bilistifade ve hervesile de tahakküm siyaseti takibine kalkmaları gibi haller pek acı neticeler..."* (Uzunçarşılı 1995: 425) in ortaya çıkmasına, Balkanlar özelinde de önemli olaylara neden olacak buhranların yaşanmasına zemin teşkil etmiştir. Bu anlaşmada elde ettiği kazanımlarla 1826'dan sonra Romanya ve Sırbistan'ın koruyucu gücü haline gelen Rusya, bölgedeki temsilcileri vasıtasıyla da iç politikayı şekillendirmekten geri durmamıştır.

Kırım Savaşı sonrası imzalanan 1856 Paris Antlaşması ile Karadeniz'den uzaklaştırılan Rusya, siyasi yalnızlığa itilmiş olmanın verdiği gerginlikten de kurtulmanın yollarını aramaya başlamıştır. Bu bağlamda değişen konjonktürel durumu da dikkate alarak siyasetini ve ülküsünü revize etmiş, Pan-ortodoksluk ideolojisini, ileride siyasal bir doktrin haline getireceği Panslavizm⁶ ideolojisine dönüştürmüştür. Moskova ve Cenevre merkezli Slav Birlik Cemiyeti başta olmak üzere Rusya himayesinde kurulan diğer Slav cemiyetleri de Panslavizm akımının şekillenmesinde önemli rol üstlenmişlerdir (Karaca 2011: 153).

---

⁶ Düşünce olarak 19. yüzyıl başlarında ortaya çıkan Panslavizm, Slav milletlerini Rus hükümlerine altında toplamayı ve bu milletler arasında siyasi iş birliğini sağlama amacını içeren bir politikadır. İlk önce felsefi ve edebî bir misyonla ortaya çıkan, zamanla siyasi bir doktrin haline gelen bu hareketin savunucuları Osmanlı ve Avusturya-Macaristan'ın siyasal varlıklarının ortadan kalkmasını hedeflemişlerdir. İlk defa Slovak yazar Jan Herkel'in 1826'da yayımladığı *"Hakiki Panslavizm"* adlı eserinde kullandığı "Panslavizm" terimini Rusların benimsemesi ve "Slavofilizm" (Slavcılık hareketi) olarak sahip çıkması, bir sürecin ürünüdür. Avusturya'nın 1848 İhtilallerini bastırma konusundaki sert tavrı Slavları, Slav kökenli olan Rusya'ya yaklaştırmıştır. Panslavizm'le ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Subaşı 2007: 49-90; Keleş 2008: 123-135.

Panslavizmin etkin üyelerinden olan ve Osmanlı Devleti'ne 1864 yılında elçi olarak atanan General Nikolay Pavloviç İgnatıyef, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı öncesinde Balkanlardaki Slav isyanlarının tohumlarını ekmiştir. Sırbistan, Bulgaristan, Bosna, Hersek, Karadağ, Eflak, Boğdan bölgelerinde Rus nüfuzunun genişletilmesi doğrultusunda eğitim, kültür ve ekonomi alanında yatırımlar yapan Rusya, özellikle genç neslin ya Rusya'da ya da kendi bölgelerinde Panslavist duygularla yetiştirilmesine büyük önem vermiştir (Uçarol 2013: 378-379).

Balkanlarda Rusya'nın en önemli rakibi Avusturya-Macaristan⁷,1871 yılında Almanya'nın siyasi birliğini kurmasından sonra, batısında doğal sınır olarak kabul edilebilecek güçlü devletlerin varlığından dolayı doğusunda bulunan Balkan topraklarına göz dikmişti. Tuna nehri istikametinde Karadeniz, doğusunda Selanik, güneyinde ise Adriyatik Denizine ulaşarak Orta Avrupa'da sıkışmış bir devlet olarak kalmaktan kurtulmayı hedefliyordu. Ancak Selanik'e uzanabilmesi için Sırbistan, Adriyatik'e ulaşabilmesi için de Bosna-Hersek engelini aşması gerekiyordu. Öte taraftan 19. yüzyılın son çeyreğinde Avrupa güçler denkleminde konumunu güncellemeye çalışan Rusya ise, 93 Harbi ve ardından Ayastefanos Antlaşması ile Balkan Yarımadasındaki nüfuzunu artırmıştır (Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919) 1992: 20; Kaşıyüğun 2014: 253; Uçarol 2013: 407). Bu gelişmeler Avusturya-Macaristan'ı ürkütmekle kalmamış, baltalanan çıkarlarını kaybetmemek adına proaktif adımlar atmaya sevk etmiştir.

Ayastefanos Antlaşması ile bozulan siyasi dengeyi yeniden tesis edebilmek amacıyla toplanan Berlin Kongresi, büyük devletlerin çıkarları çerçevesinde yeni bir anlaşma zemini oluşturmayı amaçlamıştır. 13 Temmuz 1878'de Avrupa'daki büyük devletlerin katılımları ile toplanan bu kongrede İngiltere delegesi Lord Salisbury'nin Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından işgal edilmesi önerisi, Osmanlı Devleti'nin karşı çıkmasına rağmen kabul edilmiştir. 28 Ekim 1878'de tamamlanan Avusturya'nın işgal girişimi, Osmanlı Devleti açısından da "*Bosna-Hersek'in elden çıkma merhalesi*"ni başlatan bir gelişme olarak değerlendirilmiştir (Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919) 1992: 20-21). Artık Balkanlar Rusya ile Avusturya-Macaristan arasında nüfuz kürelerine bölünmüş, en çalkantılı bölge olan Bosna-Hersek de Avusturya'nın himayesine verilmiştir (Howard 2014: 30). Balkanlar özelinde düşünüldüğünde Berlin Antlaşması, Avusturya'ya Balkanlarda üstünlük kurdurduğu gibi Rusya'nın da Balkan Slavlarının hamisi olma özelliğini pekiştirmiştir. Bu anlaşmayla siyasi arenaya bağımsız

---

⁷ Balkanlarda kritik olayların merkezinde yer alan önemli devletlerden birisi de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'dur. 1866 Prusya yenilgisinden sonra Habsburg İmparatorluğu, 1867 tarihli Uzlaşma (Ausgleich) ile Avusturya ve Macaristan olmak üzere ikiye ayrılmıştır. İkili monarşi olarak bilinen bu yönetim tarzında Fransuva Joseph, Avusturya İmparatoru ve Macaristan Kralı olarak, ülkeyi Viyana'dan yönetmiştir. Dışişleri, ordu ve maliye bakanlıklarının ortak olduğu bu devlet yapısında her iki ülkenin de kendi meclisleri ve başbakanları bulunmaktadır (Fromkin 2015: 34; Jelavich 2015: 6-7). Devlet yönetiminde Alman ve Macarların hakimiyeti söz konusu iken Slavların bu yapının içinde yeterince yer almaması devletin en büyük handikaplarından birini oluşturmuştur (Fromkin 2015: 61).

bir devlet olarak çıkan Sırbistan, topraklarını güney istikametinde %28'e yakın bir oranla genişleterek 48.302 km²'ye çıkartmıştır (Özkan 2011: 326). Bozulan siyasi dengeyi düzeltmek için hazırlanan Berlin Antlaşması'nın aslında bölgede kalıcı yapısal sorunların kaynağı olduğu çok geçmeden anlaşılmıştır. Bundan böyle sürekli olarak bunalımlara ev sahipliği yapacak bölge, devletlerin alacağı pozisyonlarla da blokların kurulmasına ortam hazırlamıştır (Uçarol 2013: 421).

1870 yılından sonraki süreçte Yanya, Teselya, Epir, Makedonya ve Girit'te yaşayan Rumlar Yunanistan'la; Bosna-Hersek'teki Sırp'lar ise Sırbistan'la birleşmeyi arzu etmiştir. Öyle ki, Sırp'ların bir çoğu da "*değişmez bir kanaat*" olarak Bosna-Hersek toprakları üzerinde hak iddiasında bulunmuştur (Jelavich 2015: 9). Balkanların doğusunda Bulgarlar, batı Balkanlarda ise Arnavutlar bağımsızlık özlemi içine girmiştir (Ülman 2002: 130). 1890'dan başlayarak her geçen gün ziraat ve sanayi alanlarında mesafe alan Avusturya-Macaristan için Balkanlar önemli pazar yeri olmanın yanı sıra Ortadoğu ticaretine de açılan kapı konumundadır. Bu sebeple kapının eşiğinde bulunan Selanik limanı ve Bosna-Hersek, Avusturya ekonomisinin canlandırılmasında çok önemli iki bölge olarak algılanmıştır (Karal 1999: 216).

Berlin Antlaşması'nda Avusturya-Macaristan tarafından işgaline müsaade edilen Bosna-Hersek; zorlu coğrafi yapıya sahip olmakla beraber, farklı dinî, etnik ve kültürel mozaiğe sahip heterojen bir bölge olarak Balkanlar'ın kalbinde yer alıyordu. Burası "*...doğu ile batının buluştuğu, düşman çetelerinin, milliyetçilerin, dinlerin ve imparatorlukların birbirine tosladığı bir arenayı andırıyordu*" (Fromkin 2015: 142).

Rusya, 1904-1905 yıllarında Japonlar karşısında aldığı yenilgi sonrası yönünü tekrar Balkan coğrafyasına çevirmiştir (Howard 2014: 23). Bu coğrafyada tamamen etkin olabilmek ve serbestçe hareket edebilmek için Avusturya'nın bünyesinde yer alan Slavları ondan ayırmak suretiyle bu devletin parçalanmasını amaçlamıştır (Sabis 1990: 52). Bu amaçlarla birlikte Rusya'nın, Sırbistan hükûmetini de daima Avusturya-Macaristan'ın siyasetine aykırı bir politika takip etmeye zorladığını 30 Haziran 1914 tarihli Tercüman-ı Hakikat gazetesi ifade etmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11932, 17 Haziran 1330: 3).

Avusturya-Macaristan, 1870'ten sonraki süreçte sınırları içerisinde 11 ayrı ulustan insanı bünyesinde barındırmıştır. Bu ulusların birçoğunun bağımsız komşu devletlerle etnik bağılıkları da bulunmaktadır (Strachan 2014: 24). Berlin Antlaşması ile Bosna-Hersek'in yönetim bakımından Avusturya-Macaristan'a bırakılmasından sonra devletin içindeki "*en eylemci*" millet olarak bilinen Sırların dozu gittikçe artan faaliyetleri, Hırvat ve Slovenlerin Macar hükûmetinden memnuniyetsizlikleri (Ülman 2002: 132-133) genellikle büyük devletlerin politikaları ile beslenmiştir. Bu durum tümüyle "*bastırılmış uluslardan*" oluşan (Howard 2014: 24) Avusturya-Macaristan'ın 1914'e giden yolda ciddi ve çözümü çok zor problemler yaşadığının bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Güneydoğu Avrupa'da Osmanlı otoritesinin gittikçe zayıflaması, Avusturya-Macaristan ile Rusya arasında yaşanan menfaat çatışması, bağımsızlığını yeni elde eden Balkan devletlerinin hırsla bürünmüş çabaları Balkan coğrafyasında sorunların eksik olmamasına neden olmuştur. Bu karışık bölgede barışı sağlamak için rakip devletlerle anlaşmak yetmemiş, küçük devletlerin de ikna edilmesi gerekmiştir (Clark 2017: 74-75). Hareketleri daha çok ikna yoluyla değil de baskı ve dikte yöntemi ile kontrol altına alınmaya çalışılan devletlerden biri olan Sırbistan ise sınırlarını genişletebilmek için "*...etnik ya da dinî bağlara çağrı yapmakta veya geçmiş tarihi deşerek kendilerine savlar geliştirmiştir*" (MacMillan 2014: 604).

1.2. Suikastın Arka Planı

1.2.1. Sırların Yayılmacı Milliyetçilikleri (İrredantizm)

Avusturya-Macaristan - Sırbistan ilişkilerinin "*fena bir uçurum*"a (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11935, 20 Haziran 1330: 1) sürüklenip "*ufku siyasette yeni bulutlar*"ın (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11935, 20 Haziran 1330: 2) ortaya çıkmasının nedenlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için iki devlet arasındaki anlaşmazlıkların kökenine bakılması gerekmektedir.

Sırlar, Berlin Antlaşması (13 Temmuz 1878) ile bağımsız bir devlet olarak siyaset arenasına çıkmıştır. Bu antlaşmayı imzalayan Kral Milan Piroçanac, 1887'de tahtı 13 yaşındaki oğlu Aleksandar Obrenoviç'e devretmiştir. Kral Aleksandar, hükümler süresince yaşanan sorunlara kalıcı çözümler getiremediği gibi evliliği de halk nezdindeki itibarını sarsmış ve askerî bir darbe ile 1903'te tahttan indirilip darbeciler tarafından öldürülmüştür (Jelavich 2015: 32-34). İkili monarşi ile ilişkilerinde uzlaşma yolunu takip etmiş Obrenoviç hanedanı yerine Sırbistan'ı Avusturya'nın uydusu olmaktan çıkartmayı hedefleyen ve Rusya yanlısı siyasi çizgiye sahip olan Karacorçeviç hanedanının iş başına gelmesi, Avusturya-Macaristan - Sırbistan ilişkilerinde çok önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Avusturya-Macaristan'dan nefret eden ve ona düşmanca bakan başta yeni Kral Peter Karacorçeviç⁸ olmak üzere devlet mekanizmalarında etkin konumda olan kişiler, diğer ülkelerde yaşayanlar dahil olmak üzere tüm Sırları kendi sınırlarının içinde toplamaya yönelik aktif bir irredantist (yayılmacı milliyetçilik) politika izlemeye başlamışlardır. Bu politikaya kendini adanmış olan rejim, özellikle 1878'den itibaren Avusturya'nın işgali altında bulunan Bosna-Hersek'in kurtarılmasını da çok arzulamıştır (Clark 2017: 28; Fromkin 2015: 293; Howard 2014: 34; MacMillan 2014: 608-609; Özkan 2014: 50; Ülman 2002: 263).

Sırp milliyetçileri politikalarının doğruluğunu hazırladıkları tarihî, dinî ve etnik tezler aracılığı ile kanıtlamaya çalışmışlardır. Birçok Karadağlı'nın Sırp olduğuna inandıkları gibi, Katolik Hırvatların ve Bosna-Hersek'te yaşayan Müslümanların da dönme Sırp olduğunu iddia etmişlerdir. Ayrıca devletlerinin Balkanlar'ın Piyemontesi⁹ olarak "*Büyük Sırbistan*"¹⁰ı kurabileceğine inanmışlardır. Bu uğurda son hedefi de,

⁸ Petar Karacorçeviç (1844-1921); orta boylu, zayıf yapılı ve sinirli bir mizaca sahiptir. 59 yaşında Sırp Kralı ilan edilmiştir. 1804 yılında Osmanlı Devleti'ne karşı ilk isyan eden Sırların lideri Kara Yorgi'nin torunudur. 1875 yılındaki Bosna İsyanında Osmanlı Devleti'ne karşı savaşmıştır. Hakkında detaylı bilgi için bkz. Özkan 2013: 162-171.

⁹ Viyana Kongresi'nden sonra İtalya'da bulunan yedi küçük devlet içinde en güçlü olan Piyemonte Krallığı'dır. Milliyetçilik ve liberalizm fikirlerinin bu bölgede de yayılması, İtalya siyasi birliğini sağlama yolunda girişimlerin başlamasına neden olmuştur. Bu noktada Kuzey İtalya'yı hakimiyeti altında bulunduran Avusturya'ya karşı İtalyanlar önemli mücadeleler vermişlerdir. Sonuç olarak, 1870'de Piyemonte liderliğinde İtalya birliği gerçekleştirilmiştir (Uçarol 2013: 275-286). Süreçten ilham alan Sırp milliyetçileri, kendilerine Piyemonte Krallığına benzer misyon yükleyerek Büyük Sırbistan'ı kurma yolunda devletlerini Balkanların Piyemontesi olarak görmüşlerdir.

¹⁰ Sırbistan'ın hayali olan "*Büyük Sırbistan*" ülküsünün çerçeve programı, Sırbistan İçişleri Bakanı olarak görev yapan İliya Garasa tarafından 1844'te hazırlanan bir belge olarak kabul edilmektedir. Büyük Sırbistan uğrunda çizdiği yol haritasını "*Nerede bir Sırp yaşıyorsa orası Sırbistan'dır.*" parolasıyla

Sırbistan'ın en büyük hükümdarı olarak kabul ettikleri Stephan Duşan dönemindeki sınırlara ulaşmak olarak belirlemişlerdir (MacMillan 2014: 609; Jelavich 2015: 116-117). Büyük Sırbistan'ın kapsadığı bölgeler milliyetçiler tarafından çizilen haritalarda net bir şekilde gösterilmiştir: Hırvatistan, Slovenya, Dalmaçya, Bosna-Hersek, İstirya, Karadağ ve Makedonya (Joll ve Martel 2016: 14). Bu vilayetler arasında nüfusun % 44'ünü Sırların oluşturması nedeniyle Bosna-Hersek'e ayrı bir önem verilmiştir. Burası ancak Sırbistan'a katıldığı zaman Adriyatik yolu açılmış olacaktır. O halde yapılacak iş Avusturya-Macaristan'ın işgali altında bulunan bölge halkını, özellikle gençleri ayaklandırmaya teşvik etmektir ve bu görevi de Sırbistan'dan gelen tahrikçiler üstlenmişlerdir (MacMillan 2014: 610). Avusturya'da yayın yapan Nöyve Feraye Prese gazetesinin Avusturya-Macaristan - Sırbistan ilişkilerini ele aldığı bir başmakalesi, 10 Temmuz 1914 tarihli Peyam gazetesinde yayımlanmıştır. Başmakalede; Kral Aleksandar ile eşinin katledilmelerinden itibaren iki devlet arasındaki ilişkilerin yavaş yavaş bozulduğu, Sırbistan'ın Avusturya'ya karşı düşmanlık oluşturmak için her türlü tahrikte bulunduğu dile getirildikten sonra yoruma şu şekilde devam edilmiştir:

"...Bu tahrîkâtı yapanların inzar-ı hirs ve tama'ı, Avusturya-Macaristan cenûbundaki eyâlâta dikilmiş bulunduğu, o araziye ele geçirmek ve bu sûretle Avusturya'nun enkazı üzerinde büyük bir Sırbistan vücuda getirmek bu adamların ahs-ı âmâli olduğu, gün gibi âşikârdır" (Peyam gazetesini, nr. 230, 27 Haziran 1330: 3).

Avusturya-Macaristan'ın güdümünden kurtulmak için çaba harcayan Sırp yöneticilerinin Bulgaristan ile ekonomik işbirliğini içeren bir anlaşma yapması, silah siparişi verirken de Alman firmaları yerine Fransız firmasını tercih etmesi ilişkileri daha da gerginleştirmiştir. Buna karşılık Avusturya ekonomik bir hamle yapmış, Sırbistan'dan gelen domuz ithalatına engel koyarak ekonomisinin can damarına darbe

---

temellendiren Garasa, 1389 tarihinde, I. Kosova Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne karşı yenilen Sırların, bu ülküsüne bir süreliğine ara verdiğini savunmuştur. Ona göre Büyük Sırbistan, sonradan uydurma bir şey değil, tarihsel bir olgunun tekrar hayata geçirilmesidir (Clark 2017: 20). Sırp milliyetçileri özellikle bağımsızlıklarını kazandıktan sonra Kosova Savaşı'nın yıl dönümü etkinliklerine daha çok önem vermişlerdir. Savaşın 500. yıl dönümü olan 1889 yılında Kruşevçe'de Sırbistan Kral ve yöneticilerinin de katılımlarıyla düzenlenen etkinliklere 30.000 kişi katılmıştır. Topluluk Bosna, Kosova ve Makedonya'nın Osmanlı'dan kurtarılması yönünde cesaretlendirilmiştir (Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919) 1992: 137-139). Gerçekleştirilen bu tür faaliyetler, Büyük Sırbistan projesi ekseninde Sırp milletinde kolektif şuur oluşumunda önemli girişimler olarak değerlendirilebilir.

vurmaya çalışmıştır (Clark 2017: 28; Jelavich 2015: 18,34; MacMillan 2014: 608; Ülman 2002: 262-263).

Domuz Savaşı olarak adlandırılan ve yaklaşık beş yıl süren kriz dönemi sadece Sırp için değil, Avusturya-Macaristan için de oldukça ağır sonuçlar ortaya çıkarmıştır: Sırbistan yeni pazar arayışı içine girmiş, dış politikada da daha çok Rusya'ya yönelmeye başlamıştır. Diğer taraftan Sırbistan'ı boyun eğdirme çabaları Avusturya'ya istediği sonuçları kazandırmadığı gibi Sırp ekonomisi üzerindeki hakimiyetinin de azalmasına neden olmuştur (Joll ve Martel 2016: 227). Ayrıca bu gelişmeler Sırbistan'da Avusturya karşıtlığının tabana yayılmasında önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Artık geniş halk kitlelerinden yöneticilere, basından orduya kadar, kısacası toplumun tüm kesimlerinde bu karşıtlık kendini iyiden iyiye hissettirmiştir. Bu kriz döneminde Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı olarak görev yapan Alois Lexa von Aehrenthal (1906-1912)'in, "*devrimciler yuvası*" olarak gördüğü Sırbistan hizaya çekilmeye çalışılsa da artık Avusturya nezdinde Balkanlardaki "*en tehlikeli düşman*" kategorisine konulmuştur. Bu bağlamda, özelde Bosna-Hersek olmak üzere imparatorluk aleyhinde faaliyetlerde bulunan Sırbistan'a yönelik daha sert tepki gösterilmesi gerektiği düşünülmüştür. Çünkü O; "*...muknatis görevi yapar gibi, örnek olarak duruyor, imparatorluğun kendi güney Slavlarına ilham oluşturunuyordu*" (MacMillan 2014: 611,701). Aehrenthal, bizzat hazırladığı Sancak Demir yolu Projesi'nin¹¹ hayata geçirilmesiyle de Sırbistan'ın ekonomik açıdan büyük yara alacağını öngörmüştür. Avusturya-Macaristan Genelkurmay Başkanı Baron Franz Conrad von Hötzendorf ise "*bir fesat yuvası*" olarak nitelendirdiği Sırbistan'ın işgal edilmesi fikrini 1907'den itibaren sıklıkla telaffuz etmeye başlamıştır (Clark 2017: 100-101). Hatta Aehrenthal ile Hötzendorf, Sırp örgütlenmesinde önemli bir yer tutan Bosna-Hersek'in

¹¹ Aehrenthal'ın hazırladığı ve 27 Ocak 1908 yılında detaylarını açıkladığı proje ile Makedonya bölgesindeki güvenlik sorununun ortadan kalkması, bölgenin ekonomik kalkınmasının sağlanması amaçlanmıştır. Mevcut olan demir yolu güzergahı Peşte-Belgrad-Niş-Sofya-İstanbul ve Peşte-Belgrad-Niş-Üsküp-Mitroviça-Selanik şeklindeydi. Projedeki yeni hattın güzergahı ise Viyana-Peşte-Saraybosna-Yenice-Yenipazar-Mitroviça-Selanik şeklinde planlanmıştır. Proje hayata geçtiğinde Sırbistan demir yoluyla kuşatılmış olacaktı. Sırp demir yolu tekeline son verildiğinden Sırbistan'ın ekonomik açıdan Avusturya'ya bel bağlaması sağlanacak ve bölgede Rus nüfuzu da önemli ölçüde azaltılmış olacaktı. Selanik'ten sonra Osmanlı demir yolları ile birleşecek hattın, Avrupa-Mısır-Hindistan arasında en kısa yol olacağı da öngörülmüştür. Bu girişim, Balkanlar'a yönelik hassasiyeti nedeniyle Rusya'yı; Mısır ve Hindistan yolunu tehdit etmesi nedeniyle İngiltere'yi; Arnavutluk'a etki edeceği düşüncesiyle de İtalya'yı endişeye sevk etmiş ve devletler arası ilişkilerin gerilmesine yol açmıştır (Bayur 1991: 231-232; Yılmazata 2012: 99-119).

ilhak edilmesini, Sırbistan'ın itirazı söz konusu olursa da haddini bildirmek için savaşılmamasını içeren bir plan bile hazırlamıştır (Ülman 2002: 262-263).

Görüldüğü gibi yeni bir yüzyılın başlarında zincirin halkalarını oluşturan her yeni gelişme savaş rüzgarlarının daha sert etmesine yol açmıştır. Osmanlı Devleti'nin bölgedeki otoritesinin zayıflaması ve gündün güne toprak kaybetmeye devam etmesi de Balkanlarda yeni bir düzenin kurulmasını zorunlu kılmıştır. Zaten tüm çatışmaların kaynağı da işte bu nedenden kaynaklanmıştır. Avusturya-Macaristan yarımada hakim güç olma konumunu ne bir başka devletle paylaşmaya yanaşmış, ne de otoritesini tehdit eden herhangi bir gelişme ile karşılaşmaya tahammül göstermiştir. Sürekli bam teline basan "*Rusya'nın şımarık beslemesi Sırbistan*" (Sabis 1990: 52) ise Büyük Sırbistan hayali peşinde koşmaktan bir an bile geri durmamıştır.

Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 1 Temmuz tarihli nüshasında konu ile ilgili olarak; Sırbistan'ın her açıdan ilerlemesine Avusturya-Macaristan hükûmetinin daima engel olduğu, Sırbistan'ı baskı altına almak için peş peşe programlar takip ettiği, bu durumun da Sırp'larda her zamankinden daha fazla intikam hissi uyandırdığı için artık amaçlarını da gizlemedikleri ifade edilmiştir. Avusturya-Macaristan yöneticileri için Sırbistan'ın güçlenerek hedeflerine ulaşma ihtimalinin bile kabus niteliğinde olduğu, bunun için de baskılarını giderek ağırlaştırdığı belirtilmiştir. Yazının devamında ise Bulgarlar'ın bağımsızlığını ilan etmeden önce Sırbistan'a, birleşik bir hükûmet kurmak için teklifte bulunduğu ancak Sırbistan'ın asıl hedeflerinin Büyük Sırbistan'ı gerçekleştirmeye dönük olduğu için teklifi reddettiği bilgisi yer almıştır (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11933, 18 Haziran 1330: 3).

Sırp milliyetçilerinin irredantist faaliyetlerini yakından takip eden Avusturya-Macaristan onların "*...yegane emel ve gayeleri[nin] Bosna-Hersek kıtasında olan bir muhtariyet-i idare teşkil edip ondan sonra da fırsattan bilistifade onu Sırbistan'a ilhaktan ibaret...*" (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11933, 18 Haziran 1330: 3) olduğunu çok iyi bildiğinden Bosna-Hersek'in ilhakına karar vermiştir. Aslında bu girişimlere devlet içinde "*çoban*" ve "*sütçu güruhu*" olan görülen devlet aleyhtarı Slavlardan da şiddetli tepki gelebilceği tahmin edilmiş ancak bu kesimin gücü de

Avusturya-Macaristan'ın tarafından önemsiz görülmüştür (Çetin 2017: 380). Osmanlı Devleti'nin 24 Temmuz 1908 tarihinde II. Meşrutiyet'i ilan etmesi üzerine, Avusturya-Macaristan ilhak sürecine hız vermiştir. Çünkü Bosna-Hersek, Berlin Antlaşması'na göre Osmanlı toprağıydı ve yeni rejim ile birlikte açılacak meclise temsilci gönderme durumunun ortaya çıkması, antlaşmanın ilgili maddesinin güncellenmesini gerektirebilirdi (Ülman 2002: 268). İşi riske atmayıp düşüncesini uygulamaya döken Avusturya-Macaristan, 5 Ekim 1908'de Bosna-Hersek'i ilhak etmiştir. İlhak haberi Saraybosna'da 7 Ekim'de yayınlanmasının ardından Saraybosna katedralinde sabaha kadar çanlar çalınarak, Ramazan ayı olması dolayısıyla da 101 adet gülle atılarak duyurulmuştur. Bu durum işgali bile hazmedemeyen halkta derin bir huzursuzluk ortaya çıkarmıştır (Olaş 2007: 69). İlhakı, Aehrenthal'e "*çok iyi*" diye not gönderen Arşidük Fransuva Ferdinand başta olmak üzere Avusturya-Macaristan yöneticileri sevinçle karşılamışlardır (Akyılmaz 2015: 447; MacMillan 2014: 624).

*"Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasını sağlayan tohumlar"*ın ekildiği uluslararası bir bunalıma yol açan ve *"Birinci Dünya Savaşı'nın provası"* olan (Ülman 2002: 270) Bosna-Hersek olayına en sert tepki, Osmanlı Devleti, Sırbistan ve Rusya'dan gelmiştir.

Osmanlı Devleti, ilhaka ilk başlarda ne kadar tepki gösterse de iç politikada yaşadığı gelişmeler¹² nedeniyle Avusturya-Macaristan ile 26 Şubat 1909'da imzaladığı bir protokol ile ilhakı kabul etmiştir. Buna karşılık Avusturya-Macaristan ise Yeni Pazar Sancağı'ndan askerlerini çekmeyi, taşınmaz mallar için de iki buçuk milyon Osmanlı lirası ödemeyi taahhüt etmiştir (Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919) 1992: 22; Karal 1999: 223).

İlhaka sert tepki gösteren Sırbistan ise Avusturya'ya karşı savaş hazırlıklarına başlamıştır. Avusturya ise bu adıma, Sırbistan sınırına asker konuşlandırarak cevap vermiştir (Uçarol 2013: 503). *"Büyük Sırbistan"* ideali doğrultusunda Yeni Pazar

---

¹² II. Meşrutiyet'in ilanından kısa süre sonra yeni rejime geçilmesini sağlamakla beraber, yönetimi bizzat üstlenmeyen İttihat ve Terakki Cemiyeti ile hükümet arasında yaşanan gelişmeler, merkezi otoritenin zayıflamasına neden olmuştur. Bu durum ülke içinde isyanların çıkmasına, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı da muhalefet partilerinin kurulmasına yol açmıştır. Ayrıca, 1908 yılının son üç ayında da yeniden açılacak Meclis-i Mebusan'da yer alacak milletvekillerinin seçimi, ülkenin en önemli meselesini oluşturmuştur (Uçarol 2013: 495-498).

Sancağı ile Bosna-Hersek'i ele geçirmek için yıllardır gösterdiği çabanın Avusturya tarafından kesin şekilde sona erdiğini gören Sırp'ların kin ve nefreti bir kat daha artmıştır (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11933, 18 Haziran 1330: 3). Özellikle ilhaki içine sindiremeyen Sırp'lar ve Hırvatlar, sıkıyönetimin ilanına ve her tarafın askerlerle dolu olmasına aldırış etmeden tepkilerini göstermekten geri durmamışlardır (Peyam gazetesi, nr. 223, 20 Haziran 1330: 2). İlhakın Sırp milliyetçiliğinin fikrî ve eylemsel boyutunun renk değiştirip ivme kazanmasında, milliyetçi cemiyetlerin kurulmasında önemli bir rolü olduğu söylenebilir.

İlhaka yönelik bir tepki de, özellikle 19. yüzyılın son çeyreğinde bölgede Avusturya ile gerginlikler yaşayan Rusya'dan gelmiştir. 1904-1905 yıllarında Japonya'ya karşı yenilen, ardından da 1905 Devrimi ile ciddi iç problemlerle uğraşmak zorunda kalan Rusya, Sırbistan'ı desteklemiş ve ilhaki reddetmiştir.

Ocak 1909'da, Avusturya-Macaristan Genelkurmay Başkanı Conrad von Hötzendorf ile Alman Genelkurmay Başkanı Moltke arasında bir görüşme gerçekleşmiştir. Bu görüşmede Hötzendorf, Moltke'ye; Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a yönelik bir işgale başladığı takdirde Rusya'nın olaya müdahale etme ihtimaline karşı Almanya'nın tavrının ne olacağını sormuştur. Avusturya'yı memnun edecek cevap ise, kısa süre sonra II. Wilhelm'in onayıyla Moltke tarafından gönderilmiştir (Fromkin 2015: 82-83).

İlhak krizi, 23 Mart 1909'da Almanya'nın Rusya'ya nota vermesinin ardından, önce Rusya'nın sonra da Sırbistan'ın ilhaki tanınması ile sona ermiştir. Kriz, Almanya ile Avusturya-Macaristan'ı; Sırbistan ile de Rusya'yı birbirine daha çok yaklaştırmıştır (Uçarol 2013: 504). Ayrıca nota karşısında geri adım atarak ilhaki kabullenmek zorunda kalan Rusya, gelecekte buna benzer yaşanabilecek sorunların çözümünde askerî gücün önemini kavramıştır. Öyle ki, hemen ordusunda yenilenme çalışmalarını başlatmış ve asker sayısını artırmak için de yoğun çaba sarf etmiştir (Strachan 2014: 32; Ülman 2002: 270-271). Ayrıca Belgrad'a büyükelçi olarak koyu bir panslavist olan Nikolai Hartwig'i atamış, O da Balkan uluslarını bir araya getirip Rusya ile beraber hareket etmeleri doğrultusunda gayret göstermiştir.

Kısacası Bosna-Hersek'i ilhak eden Avusturya-Macaristan, bu girişimi ile Rusya ve Sırbistan'ı intikam arayışına sevk etmiştir (Fromkin 2015: 80,93). Ayrıca ilhak, Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan ile karşı karşıya gelmesi "*I. Dünya Savaşı'na giden yolun kilometre taşı*" (Özkan 2016: 868) olmuştur.

Balkanlarda ulusal rejimlerinin kurulmasından sonra Osmanlı Devleti'nin himayesinde iken şikayet edilen, karşılaşılan zorluklardan daha fazlası yaşanmaya, ekonomik ve sosyal sorunlar her geçen gün artmaya başlamıştır. Bu durumun olmasında ordunun her daim savaşa hazır pozisyonda tutulması ve topraklarını genişletme eksenli politik düşüncenin aktif rol oynamasının payı vardır (Jelavich 2015: 13-15). Mevcut askerî gerginlik artarak Balkan Savaşları adı altında patlak vermiş ve "*kanlı bir dramla*" iki yıl sürmüştür (Şkriyel 2015: 875).

Birinci Balkan Savaşı'nı kazanarak topraklarını genişletmeyi başaran Sırbistan, Arnavutluk'un kuzeyinden bir liman vasıtasıyla denize ulaşmak istemiştir. Geleceğe ait bütün planlarının yok olduğunu gören Avusturya-Macaristan, Sırp hükûmetini denizden uzaklaştırmak için harekete geçerek Arnavutluk'un bağımsızlığını sağlamıştır (Ülman 2002: 285-286). 1 Temmuz 1914 tarihli Tercüman-ı Hakikat gazetesinde yer alan bir haberde, Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a yönelik her alandaki genişlemesini engelleyen adımları sıraladıktan sonra Bosna-Hersek'in ilhakıyla birlikte "*Hulâsa-i kelam Viyana kabinesi küçük komşusuna karşı yolları kapattıktan sonra pencereleri de kapadı*" yorumunda bulunulmuştur (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11933, 18 Haziran 1330: 3). Bu arada Hötzenndorf'un 1913 yılı içinde en az 25 defa Sırbistan'a savaş çağrısında bulunması da oldukça dikkat çekicidir (Clark 2017: 100-101; Strachan 2014: 30).

Sırbistan, Balkan Savaşları sonucunda topraklarını iki katına çıkardığı gibi nüfusu da 2.9 milyondan 4.4 milyona ulaşmıştır (Strachan 2014: 24-25; Jelavich 2015: 117). Sırpların kazandıkları bu başarıyla propagandalarını daha işlevsel hale getirebileceği ihtimali, Avusturya'yı oldukça tedirgin olmuştur (Kaşığığun 2014: 253). Gerçekten de Avusturya'nın korktuğu başına gelmiştir: Sırbistan'ın büyüdüğünü gören Sırp ve Hırvatların gururlarının tarif edilemez olduğunu, bunların 1913 sonrasında

Belgrad'dan başka bir tarafa yönelmediğini ifade eden Deba gazetesi, Avusturya'nın güneyindeki Slavların bulunduğu şehirlerde Sırbistan'ın zaferlerinin milli zafer gibi alkışlandığını aktarmıştır. Ayrıca Avusturya bayrağı bulunan vapurlarda bile zaferin etki ve heyecan halinin taşmasıyla halkın "*Yaşasın Sırbistan*" diye bağırarak coşkularını adeta ilan ettiklerini dile getirmiştir (Peyam gazetesi, nr. 223, 20 Haziran 1330: 2).

Alman basınından Berliner Tageblatt gazetesi; Balkan Savaşlarından sonra güney Avusturya'da ve Macaristan'da yedi buçuk milyon Sırp, Hırvat, Sloven, Bosna-Hersekli'nin Sırp ırkına mensup olduklarını bağırarak ilan etmeye başladıklarını, Slavların Sırbistan'ı Avusturya karşısında Piyemonte konumunda gördüklerini ifade etmiştir (Peyam gazetesi, nr. 224, 21 Haziran 1330: 2).

Sırbistan'ın önemli gazetelerinden biri de Avusturya-Macaristan'ın himayesinde bulunan Sırpların özgürlüğe hasret kaldıklarını, bunun da ancak Sırp süngeri ile olacağını yazmıştır (MacMillan 2014: 723).

Kısacası, 1914'e gelinceye kadar Balkan coğrafyası, içinde büyük güçlerin de yer alacağı birçok savaşa ev sahipliği yapabilecekti. Ancak, bu devletlerin "*her birinin himaye ettiği cüceler*"in (Sabis 1990: 46) hırsları, hâmlerin menfaatleri, çoğu zaman ilişkileri kopma noktasına getirse de birilerinin geri adım atmasıyla barışın ömrü uzatılabilmıştır. 1914 yılı Temmuz krizinde ise kimse geri adım atmayınca, dünya savaşa sürüklenmiştir.

1.2.2. Büyük Sırbistan İdeali Doğrultusunda Kurulan Cemiyetler

1.2.2.1. Narodna Odbrana (Ulusal Savunma)

20. yüzyılın ilk çeyreğinde Sırp milliyetçiliğini tırmandıracak gelişmelerin bir diğer yansıması da radikal örgütlerin ortaya çıkması olarak söylenebilir. Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından ilhakı büyük devletler arasında ciddi bir krizin yaşanmasına sebep olmuştur. Bu krizin yoğun yaşandığı Aralık 1908'de (Jelavich 2015: 118) Sırbistan'daki milliyetçilik duygularının yoğunluğu, Belgrad merkezli

Narodna Odbrana (Ulusal Savunma) adlı cemiyetin kurulmasına ortam hazırlamıştır (Joll ve Martel 2016: 130). Jovan Ducic ve Branislav Nusic'in organizasyonu ile kurulan cemiyet; Bosna-Hersek, Hırvatistan, Kosova, Manastır, Yeni Pazar bölgesini Sırbistan bayrağı altında toplamayı amaçlamıştır (Karaca 2015: 100). Cemiyet kısa süre içerisinde başka şehirlerde şubeler açmayı, ayrıca Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Sırlar ile de bağlantıya geçmeyi hedeflemiştir (Joll ve Martel 2016: 130). Gönüllü üyeler toplayarak çeteler kurmuş olan cemiyet, güney Slav topraklarında da ajan ağı sistemini tesis etmiştir. Daha da ötesi, dış politikanın Sırp idealine uygun agresif bir mahiyette olması için hükûmete baskı yapmayı da ihmal etmemiştir (Clark 2017: 34; Jelavich 2015: 118). 1911'de yayımladığı beyanname (Karaca 2015: 100) ile, Slavların birlik ve beraberliğini sağlamaya çalışırken, aynı zamanda beyannamede yer alan maddelerdeki çağrışımlarıyla Sırlar nezdinde Habsburgları, düşman kategorisine yerleştirmiştir.

Gençleri askerî talimlere teşvik eden Narodna Odbrana, Sırp milliyetçiliğinin güçlenmesi için de kültürel alanda çalışmalarda bulunmuştur. Cemiyet, 1911 yılında da sloganını belirlemiştir: "*Her şey Sırplık ve Anavatan İçin*" (Joll ve Martel 2016: 131).

1.2.2.2. Ujedinjenje İli Smrt (Birlik Ya da Ölüm/Crna Ruka/Kara El)

Narodna Odbrana Cemiyeti, zamanla kuruluş felsefesinden uzaklaşmıştır. Sırp hükûmetinin politikası paralelinde bir yol takip etmiş, hatta Avusturya-Macaristan tarafından Bosna-Hersek'in işgal edilmesini kabul eden hükûmete de karşı çıkmamıştır. Avusturya-Macaristan aleyhtarı bir yapıdan kültürel bir cemiyet haline dönüşmüştür. Cemiyetin format değişikliğinden memnun olmayan, mücadeleye devam edilmesi fikrini taşıyan milliyetçiler arasından yedi kişi, 3 Mart 1911'de (Fromkin 2015: 133-134; Jelavich 2015: 118) Belgrad'da Ujedinjenje İli Smrt (Birlik Ya da Ölüm) adıyla bir örgüt kurmuşlardır¹³. Bu örgüt, daha sonra "*Kara El (Crna Ruka)*" namıyla meşhur olmuştur (Karaca 2015: 100). Narodna Odbrana Cemiyeti ile ideal paralelliği olan, hatta pek çok ajanını da amaçları uğruna kadrosuna dahil eden Kara El'in "*...bir kafatası, çapraz kemikler, bir bıçak, bir zehir şişesi ve bir bombadan oluşan...*" (Clark 2017: 38)

¹³ Örgütü kuran kişi olarak Dragutin Dimitrijeviç'i kabul eden kaynaklar da bulunmaktadır. Bilgi için bkz. Joll ve Martel 2016: 131; Karaca 2015: 100.

özenle hazırlanmış logosu, örgütün fikirsel ve eylemsel faaliyetlerinin metodu hakkında da bilgi sunmuştur.

Kara El'in aktif yöneticileri, hükûmetin içine nüfuz edebilmiş üst düzey komutanlar ve politikacılardan oluşmuştur (Fromkin 2015: 134,284). Örgütün lideri konumunda ise Albay Dragutin Dimitriyeviç¹⁴ yer almış ve "Apis" kod adıyla¹⁵ tanınmıştır.

Kara El Örgütü üyeleri, hedeflerini ve organizasyon yapısını belirlemek amacıyla 9 Mayıs 1911'de bir araya gelmişlerdir (Karaca 2015: 100). Toplantıda yol haritası belirlenmiş, masonluk ve Giuseppe Mazini'nin kurduğu Genç İtalya adlı gizli örgütün etkisinin görüldüğü, geleneklerle bağlantısı kurulmuş otuz yedi maddeden oluşan bir tüzük hazırlanmıştır (Fromkin 2015: 134). "*Sırp dünyasının birleşmesi fikri*"ni tüzüklerinde nihaî amaç olarak belirten örgüt ayrıca, Sırbistan topraklarının birleştirilmesi için bir milli ideal ortaya konulduğunu, bunu gerçekleştirmek için de cinsiyet, yaş ve yer fark etmeksizin bütün Sırp'ların ve bu ideale hizmet için hazır bulunan herkesin üye olarak kabul edileceğini ifade etmiştir (Jelavich 2015: 118; Karaca 2015: 100-101).

Narodna Odbrana daha çok kültürel aktivitelere, Kara El Örgütü ise daha çok devrimci eylemlere yönelmiştir. Çünkü Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'ten çekilmesinin bir ihtilal veya bir terör faaliyeti ile olacağına inanmışlardır (Karaca 2015: 101). Her ne kadar 1903 Devrimi ile Avusturya-Macaristan karşıtı Kral Petar'ı başa geçirseler de uyguladığı politikayı yeterli bulmamışlardır. Apis ise, Bosna-Hersek'in ilhakını kabullenmeyi ihanetle eşdeğer görmüştür (Fromkin 2015: 134).

¹⁴ Milli ve devrimci idealleri doğrultusunda her türlü faaliyeti yapabilecek karakterdeki Dragutin Dimitriyeviç (Joll ve Martel 2016: 131); ketum, görevine çok düşkün, acımasız, fesatçı ve kriz durumlarında soğukkanlı (Clark 2017: 10-11) özellikleriyle tanınmıştır. 1903 yılında, bir darbeyle Sırp Kralı Aleksandar Obrenoviç ve Kraliçe Draga Maşin'i öldürüp yerine kral olarak Petar Karacorçeviç'i tahta geçiren grubun içinde yer almıştır (Jelavich 2015: 118; Joll ve Martel 2016: 130; MacMillan 2014: 796; Özkan 2013: 152-155; Strachan 2014: 29). Fromkin eserinde, Dimitriyeviç'i bu darbeye kral ve kraliçeyi öldüren ve cesetlerini pencereden atan kişi olarak belirtmektedir (Fromkin 2015: 134). 1913 yılında Sırp Genelkurmayı'nda istihbarat şefi olarak görevlendirilmiştir (Jelavich 2015: 118; Özkan 2013: 208).

¹⁵ Dimitriyeviç, geniş omuzları, boğaya benzer görünüşü, güçlü olması gibi özellikleri nedeniyle eski Mısır'ın boğa başlı tanrısına izafeten bu kod adıyla adlandırılmıştır (Clark 2017: 10-11; Fromkin 2015: 134; MacMillan 2014: 796).

Sırp'ların yaşadığı her yerde devrimci hareketleri destekleme misyonunu üstlenen (Robbins 2005: 16), Belgrad kafelerinde de milliyetçi gençleri toplayıp örgütleyen ve Prens Aleksandar'ın da desteğini gören (Günaydın 2014: 14) Kara El, gösterilen hedeften vazgeçmeyen gençlerle teşkilatlanmasını her geçen gün kuvvetlendirmeye çalışmıştır. Sırp gizli servisi tarafından da desteklenen (Yılmazata 2012: 303) bu örgütün üye sayısı Haziran 1914'te 2.500'e yaklaşmış ve bünyesinde az da olsa Avusturya-Macaristan'dan gelen güney Slavları da bulundurmıştır (Özkan 2013: 319).

Kara El Örgütü; bakanlıklara, orduya ve farklı örgütlerin içlerine de sızmayı başarmıştır. Ayrıca üyelerinden olan üst düzey yetkililer tarafından korunduğu ve gizlendiği için de hükûmet çevresi dışında çok fazla bilinmemiştir (Fromkin 2015: 134; Güveloğlu 2009: 53).

Gizli bir üye hücre ağ yönteminin kullanıldığı, üyeler için sahte kimliklerin çıkartıldığı, toplantı organizasyonu için detaylı şifrelerin kullanıldığı örgüte (Özkan 2013: 208), yemin¹⁶ edilerek üye kabul edilmiştir. Yemin metninde davaya sadakat, fedakarlık, koşulsuz itaat, örgütün sırlarını muhafaza etmek, edilen yemine bağlılık kavramlarına vurgu yapılmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi tüzüklerinde İtalya hareketinden esinlenmiş örgüt üyeleri, İtalya ve Almanya'da olduğu gibi Sırp krallığının da "*Balkanların Piyemontesi*" (Jelavich 2015: 116) olmasını arzu etmişlerdir. Bu arzunun yoğunluğundan olsa gerek; editörlüğünü örgütün kurucu kadrosunda yer alan Lyubomir Cupa Yovanoviç'in yaptığı Piemonte (Piejmont) adında radikal bir gazete de yayımlamışlardır (MacMillan 2014: 701; Özkan 2013: 209).

1.2.2.3. Mlada Bosna (Genç Bosna)

Narodna Odbrana Cemiyeti ve Kara El Örgütü dışında amaç benzerliği olan küçük yapıda gruplar da bulunmaktaydı. Güney Slavlarının birleşmesi amacı doğrultusunda Bosna'da çoğunlukla genç öğrenciler tarafından Avusturya yönetimine karşı entelektüel hareket niteliğinde (Güveloğlu 2009: 53) oluşan bir örgüt olan Mlada Bosna (Genç Bosna), Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i ilhak etmesinden önce

¹⁶ Yemin metni için bkz. Jelavich 2015: 118-119.

kurulmuştur (Özkan 2013: 209-210). Örgüt, merkezi bir teşkilatlanma çalışmasından ziyade ülkenin her tarafında faaliyetleri olan devrimci gençlik hücrelerinin kurulmasını organize etmiştir (Clark 2017: 40).

Bosna-Hersek'in ilhakından sonra Sırp milliyetçiliğinin yükselişe geçmesiyle üye sayıları da artmıştır. Üyelerinin çoğunluğunu Sırp ve Hırvat kökenli köylü gençler oluşturmuştur. Avusturya-Macaristan ve Sırbistan'daki okullarda eğitim gören bu gençler "*modern dünyadaki pek çok şeyi hâlâ şaşırtıcı ve rahatsız edici*" olarak görmüşlerdir (MacMillan 2014: 794). Milliyetçiliklerinde de aşırıya kaçmakla birlikte Büyük Sırbistan'ı kurmak için gerekirse -şiddete dayalı olsa da- kendilerine ait geleneksel değerleri ve kurumları yok etme düşüncesini bile savunmuşlardır (MacMillan 2014: 684). Ayrıca, güney Slav halkının geri bırakılmasından dolayı suçladıkları Avusturya-Macaristan'dan da nefret etmişlerdir (MacMillan 2014: 794).

Genç Bosna ile Kara El arasındaki bağlantı, yirmili yaşlarda olan Hersek doğumlu bir Sırp olan Vladimir Gaćinoviç tarafından sağlanmıştır. Eğitim gördüğü Mostar'da devrimci fikirlere sahip olduktan sonra gittiği Belgrad'da Kara El Örgütüne katılmıştır. Bosna-Hersek'te, Zagreb'de ve batı Slovenya Sırpaları arasında "*kruzoks*" adı verilen yeraltı hücrelerini kuran Gaćinoviç, Sırpların milliyetçi bir gazetesi olan Otadžebina'da da yazdığı makaleleri ile Genç Bosna Örgütünü popülerleştirmeye çalışmıştır (Güveloğlu 2009: 53-54; Özkan 2013: 318).

Bosnalı Sırp öğrenciler 1910 yılından sonra Sırp milliyetçiliği fikrinden vazgeçerek, Yugoslav fikir ve eylem tarzını takip etmeye başlamışlardır. Bakunin, Herzen, Kropotkin gibi anarşistleri (Özkan 2013: 316-317) rol model alan örgüt bünyesindeki gençler, farklı zamanlarda üst düzey devlet yetkililerine yönelik suikast teşebbüslerinde de bulunmuşlardır. Öyle ki davalarına yeterince adanmamış olarak gördükleri kendi liderlerini, kendi doğrularını paylaşmayan sıradan vatandaşları (MacMillan 2014: 685) bile bu tür teşebbüslerin kapsama alanında olarak değerlendirmişlerdir. Bu tür suikast teşebbüslerinin başlangıcını yapan ve kendisinden sonraki suikastçılar için de esin kaynağı olan Hersekli bir Sırp öğrenci Boğdan Zerayviç, 15 Haziran 1910'da meclis açılışından dönen Bosna Valisi General Mariyan Vareşanin'e

karşı suikast girişiminde bulunmuştur. Saraybosna'daki Kayzer köprüsünde beş el ateş eden Zerayiç, girişiminin başarısız olması üzerine kafasına ateş ederek intihar etmiştir (Clark 2017: 40; Özkan 2013: 317). Bu teşebbüs, "*Habsburg İmparatorluğu'nun siyasi elitlerine yönelik sistemli siyasi terörün başlangıcını...işaret ediyordu*" (Clark 2017:40). Gerçekten de öyle oldu; bu suikast girişimi örgüt üyelerinde kışkırtıcı bir etki oluşturmuştur. Kara El Örgütü lideri Dragutin Dimitriyeviç, -başarısız olsa da- 1911 yılında İmparator Fransuva Joseph'e, 1914 yılında da Bosna Valisi General Potiorek'e yönelik suikast teşebbüslerinde bulunmuştur (Uygur 2014: 13). Hırvat Valisi Slavko Cuvaj, 1912 yılında beş ay içinde iki kez suikaste uğramıştır. Bu teşebbüste bulunanlar Luka Jukiç ve İvan Planinscak'tı. Hırvatistan Valisi Baron Ivo Skerlec, 1913 yılında Stjepan Dojciç'in kurşunuyla elinden yaralanırken, bu sefer de Arşidük Salvador ile beraber tiyatro çıkışında Jakov Sefer'in hedefinde olmuşlardır (Jelavich 2015: 117).

Eylemlerin hiçbiri ölümle sonuçlanmamış, çok yankı da uyandırmamıştır. Bu girişimlerden en çok ses getirecek olanını, 1914 Haziran'ında Saraybosna'da Avusturya-Macaristan'ın gelecekteki imparatoru Velihat Fransuva Ferdinand ve eşini öldürerek Gavriilo Princip gerçekleştirmiştir.

1.2.3. Arşidük Fransuva Ferdinand'ın Ölüm Fermanı: Trializm Düşüncesi

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, mevcut siyasi dengelerin temelinden sarsıldığı, devletlerinin attığı hamleler ile rakiplerinin avantajlarını yok etmeye çalıştığı 19. yüzyılın sonlarından itibaren çok uluslu devlet olmanın olumsuzluklarını derinden hissetmiştir. Karşı karşıya kaldığı diğer bir olumsuzluk ise, yayılma alanı olarak gördüğü Balkanlardaki "*küçük devletler*"in, kendi zararına olacak şekilde "*büyük idealler*"¹⁷ beslemeleridir (Uçarol 2013: 529-532).

Görüldüğü gibi sınırlarını büyötmek isteyen devlet çok fazla olmakla beraber, yarımada onların ihtiraslarını tatmin edecek genişlikte toprak bulunmamaktadır. Özellikle Sırlar, Rusya'nın teşvikiyle "*Büyük Sırbistan*" hedefinin meydana gelebilmesi için Avusturya-Macaristan'ın topraklarına göz dikmiş, himayesindeki Slav

¹⁷ Devletlerin ulaşmak istediği idealler şu şekilde adlandırılmıştır: Yunanlar (Megali İdea), Sırlar (Büyük Sırbistan), Bulgarlar (Büyük Bulgaristan), Romenler (Dakya Krallığı).

topluluklarına da el atmıştır. Dolayısıyla yaşanan iç ve dış politik olayların, panslavist tahriklerin, ideolojik saplantıların etkisiyle hareket eden Slavların Avusturya-Macaristan için dozu sürekli artan bir tehlike olduğuna herkes şahitlik etmiştir. Ayrıca kurulan cemiyetler ve davalarına adanmış gençlerin birbiri ardınca gerçekleştirdikleri eylemler de, tehlikenin somut yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fransuva Ferdinand, imparator olduğunda kaybedilen toprakları geri alarak Avusturya'yı eski ihtişamına kavuşturabilmek için bazı planlar yapmıştır (Fromkin 2015: 60, 122). Ayrıca yaşanan veya yaşanabilecek her türlü tehlikelerin, hazırlanacak geniş çaplı anayasal reform ile bertaraf edileceğine inanmıştır. Bu reformun önemli bir ayağını ise, daha fikrî boyutta bile Macaristan Başbakanı Istvan Count Tisza başta olmak üzere Macarların şiddetle karşı çıktığı¹⁸ (Joll ve Martel 2016: 175), Trializm (Üçlü Monarşi) düşüncesi oluşturmuştur. Alman ve Macarların yanında Slavların da yönetime ortak olması, bu düşüncenin ana gövdesini meydana getirmiştir. Amcası İmparator Fransuva Joseph de huzursuzluğun yoğun yaşandığı 1867'de, Macarların da yönetime dahil edildiği "İkili Monarşi" yapısını kurmuş, bu sayede devletin dağılmasının önüne geçebilmiştir. Şimdi de Fransuva Ferdinand, devlet mekanizmasında Slavların da yer aldığı Trializm projesiyle; devlet içinde bir denge unsuru oluşturmayı, Slavların imparatorluktan ayrılmalarını önlemeyi, sonuç olarak da "*Büyük Sırbistan*" fikrine büyük bir darbe indirmeyi hedeflemiştir (Günaydın 2014: 15; Fromkin 2015: 60; Peyam gazetesi, nr. 224, 21 Haziran 1330: 2).

Bosna-Hersek'te Slav milliyetçilerinin yaptıkları propagandaları devletin giderek daha az önemsemeye başlaması, anayasanın tekrar yürürlüğe konulmasıyla Slavların haklarının genişletilmesi gibi gelişmeler, Ferdinand'ın Trializm düşüncesinin yavaş yavaş ortaya çıktığının bir delili olarak algılanmıştır (Peyam gazetesi, nr. 224, 21 Haziran 1330: 2).

---

¹⁸ İkili monarşiyi oluşturan Avusturya ile Macaristan'ın, kuruluş ilkelerini her 10 yılda bir, dönemin şartlarına göre yenilemeleri gerekmekteydi. Macarların Ferdinand'ın düşündüğü anayasal reform paketine karşı çıkmaları, yönetimde güç kaybına uğrayacaklarını düşünmelerinden kaynaklanmaktadır (Strachan 2014: 26).

Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Aehrenthal, 20. yüzyılın başında ikili monarşinin savunucusu iken, devletin içinde bulunduğu monarşik sorunların çözüme kavuşturulması için 1907'den itibaren Üçlü Monarşi sistemini savunmaya başlamıştır (Clark 2017: 80). Yani Fransuva Ferdinand'ın Trializm düşüncesinde yalnız olmadığı görülmektedir.

İkdam gazetesinin 30 Haziran 1914 tarihli nüshasında; Fransuva Ferdinand'ın önemli siyasi meseleler hakkında engin projeleri olduğu, bu çerçevede Almanya örneğinde olduğu gibi, Avusturya-Macaristan bünyesindeki farklı milletlerden küçük hükûmetler oluşturmayı düşündüğü, bu hükûmetleri de kendi hükümdarlığı altında bulunan merkezi bir hükûmet etrafında birleştirmeyi amaçladığı bilgisi yer almıştır. Ferdinand'ın bu sayede Avusturya'daki Ulahları, Sırları ve Çekleri Balkanlardaki millettaşlarıyla birleşme sevdasından vazgeçirmiş olacağını belirtmiştir (İkdam gazetesi, nr. 6235, 17 Haziran 1330: 1).

Merkezi bir yönetim tarzına dönmeyi ve farklı milletlerin eşit ancak sınırlı bir özerkliğe sahip olmayı mümkün kılacak bir devlet mekanizmasını¹⁹ (Fromkin 2015: 122) hedefleyen Ferdinand, yeni sistemin merkezlerinden biri olacak Prag'da taç giymeyi istemiştir (Bilsel 1998: 4).

Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 1 Temmuz tarihli nüshasında yayımlanan makalede, Fransuva Ferdinand'ın geleceğe dair bir görüşüne yer verilmiştir. Makaleye göre Ferdinand, İmparator Fransuva Joseph'in vefatı sonrasında Orta Avrupa'da köklü bir değişim meydana getirebileceğine yönelik haberler karşısında, emel ve arzuların "*hayali bir kabustan ibaret kalacağını*" her yönden üstü kapalı olarak anlatmıştır (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11933, 18 Haziran 1330: 3).

Avusturya-Macaristan'da 1867 tarihinde yürürlüğe konulan dualizm (İkili Monarşi) idaresinin kolay kolay değiştirilemeyeceğini savunan Peyam gazetesi yazarı A. Zihni, veliahdın tahta geçişinin gerçekleşmiş olması durumunda da dualizm yerine

¹⁹ Konu ile ilgili Petit Journal gazetesinin değerlendirmesi için bkz. Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 2.

trializm (Üçlü Monarşi) idaresini yürürlüğe koymada ürkek davranacağını, "*hele bugün dursun, yarın bakalım*" gibi tereddütler içinde kalacağını ifade etmiştir (Peyam gazetesi, nr. 228, 25 Haziran 1330: 1).

3 ve 4 Temmuz tarihlerinde yayımlanan Sabah ve Peyam gazeteleri, Alman basınından Berliner Tegablatt gazetesinin bir makalesini yayımlamıştır. Makalede; hem Avusturya'da hem Sırbistan'da Büyük Sırbistan emeli doğrultusunda karışıklık çıkartanların Fransuva Ferdinand'ı çok iyi tanıdıkları, Arşidük'ün güney Slav meselesini barış yoluyla halletmek için hazırlamış olduğu planı uygulamaya çalıştığı, hatta Saraybosna ziyaretinin de bunun bir parçasını oluşturduğunu iyi bildikleri ifade edilmiştir. Planın, güney Slavlarını devlet ile barıştırmayı ve bu vesileyle de Avusturya-Macaristan hükümdarlığını kurmayı içerdiği belirtilen makalede, karışıklık çıkartan grubun amacının bunun tersi olarak Avusturya'yı tahrip etmek istediği ve güçlü devletler tarafından da desteklendiği bilgisi yer almıştır. Sonuç olarak makalede, bu düşüncelerin (Trializm) Arşidük'ün ölmeye mahkum edilmesine ve bu yolda kurban gitmesine neden olduğu yorumu yapılmıştır (Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 2; Peyam gazetesi, nr. 224, 21 Haziran 1330: 2).

Konu ile ilgili benzer değerlendirmelerde bulunan 3 Temmuz tarihli Tanin gazetesi de "*Büyük Sırbistan Rüyaları*" başlıklı yazısında, üçüncü devlet yapısıyla Avusturya içinde bir Slav Devleti oluşmuş olması durumunda, Büyük Sırbistan'ın kurulamayacağını belirtmiştir. Ardından da ideallerinden vazgeçmeyen Sırpların Fransuva Ferdinand'a karşı suikast gerçekleştirdiğini ifade etmiştir (Tanin gazetesi, nr. 1986, 20 Haziran 1330: 2).

Trializm projesiyle özdeş görüldüğü için suikastçılar tarafından hedefe konulan (Jelavich 2015:119) Fransuva Ferdinand'a, Slavlara kötü davrandığı için değil; aksine onları yönetime ortak etmek istediği, Büyük Sırbistan projesine ve Sırbistan'ın güney Slavları nazarında Piyemonte olmasına yönelik çabalarına engel olduğu için suikast düzenlenmiştir (Clark 2017: 46-47).

1.3. Suikastın Hazırlık Süreci

Sırbistan Kralı Aleksandar Obrenoviç ve eşi 1903 yılında gerçekleştirilen bir darbeyle katledilmişlerdir. Sırp milliyetçiliğini destekleyen yeni Kral Petar ülke içinde aktif olan, yurt dışında da eylemleriyle adeta "*Sırbistan'ın promosyonunu yapan*" örgütlerin çalışmalarına göz yuman bir politika takip etmiştir (MacMillan 2014: 796). Bu durum ilerleyen yıllarda faaliyetlerinin kontrol altına alınamamasına neden olmuştur (MacMillan 2014: 685). Sırbistan Başbakanı Nikola Paşiç²⁰ ile hükûmet karşıtlığıyla bilinen ve Sırp Genelkurmayı İstihbarat Şefi olan Albay Dragutin Dimitriyeviç'in başında bulunduğu (Renouvin 2004: 225) Kara El örgütü arasında soğuk rüzgarlar esmesine rağmen; Paşiç'in her tarafta dal budak salmış bu gizli örgütü yok etmeye gücü yetmemiştir. Hükûmet, istemeyerek de olsa Niş yakınlarında örgütün eğitim merkezi açmasına izin vermiştir. Paşiç ise, örgütün içine soktuğu Milan Cicaganoviç isimli ajanla örgütün faaliyetlerinden haberdar olmaya çalışmıştır (Özkan 2013: 319). Paşiç'in, Dragutin Dimitriyeviç ile yaşadığı çatışmada en büyük destekçisi Rusya'nın Belgrad elçisi Nikolai Hartwing'di. İkili arasındaki kin ve düşmanlık Dimitriyeviç'in idam edilmesine²¹ kadar devam etmiştir (Joll ve Martel 2016: 131).

Saraybosna Suikastı öncesindeki süreçte Sırbistan, bir taraftan Balkan Savaşları sonrasındaki yaralarını sarmaya çalışırken diğer taraftan da iç problemlerle uğraşmıştır. Ayrıca aynı süreçte orduyla hükûmet arasında ciddi problemler yaşanmış²² (Jelavich 2015: 118), krallık makamında da bir değişiklik meydana gelmiştir. Tanin gazetesinin

²⁰ Nikola Paşiç (1845-1926), Sırbistan'ın Balkanlarda büyük bir güç olabilmesi için gençliğinden itibaren çaba sarf eden önemli bir siyasi aktördür. Sırbistan'ın bağımsızlığını kazanması sürecinde irredantizm taraftarı Narodna Oslobodyenye (Ulusal Kurtuluş) adlı gazetenin de muhabirliğini yapmıştır. 1903 darbesinden sonra Sırbistan ordusuna hakim konumda olan darbecileri dizginleme sorumluluğu kendisine verilmiştir. Bir süre Rusya'da Sırbistan elçisi olarak bulunmuştur. Radikal Parti lideridir ve I. Dünya Savaşı'nın çıkış sürecinde Sırbistan Başbakanı olarak görev yapmıştır. Başbakanlığı döneminde Rusya yanlısı bir dış politika takip etmiştir (Clark 2017: 15-17).

²¹ Prens Aleksandar, kontrol altında tutmakta zorlandığı Dimitriyeviç ve Kara El Örgütüne karşı kendisine sadık subaylarla "*Beyaz El*" Örgütünü kurmuştur. Prens Aleksandar'ı öldürme, hükûmet ve hanedanlığa yönelik başarısız darbe teşebbüsü sonrası Dimitriyeviç ve iki arkadaşı askerî mahkeme kararıyla Haziran 1917'de idam edilmiştir (Özkan 2013: 349).

²² Balkan Savaşlarından en karlı çıkan devlet olan Sırbistan, topraklarını yaklaşık % 82 oranında genişletmiş ve özellikle de tarihsel hafızalarında önemli yer tutan Kosova'nın topraklarına dahil edilmesi halkta büyük bir coşku meydana getirmiştir. Lakin genişleyen sınırların nasıl idare edileceği meselesi büyük bir sorun oluştururken, ordu ve siyasi çevreler arasındaki gerilim ise Sırbistan'da bir iç problem haline dönüşmüştür. Başbakan Paşiç'e Rusya ve Fransa'nın arka çıkması -her ne kadar ordu, özellikle de Dimitriyeviç'in başında bulunduğu Kara El Örgütü hiç memnun olmasa da- kısa süreli de olsa sorunun çözülmesine yardımcı olmuştur (Clark 2017: 41-45).

27 Haziran 1914 tarihli nüshasında "*Sırbistan'da Buhran*" başlığı ile verilen haberde, Kral Petar'ın sağlığı sebebiyle tahtını vekaleten Veliiaht Aleksandar'a bıraktığı bildirilmiştir. Haberin devamında ise bu mesele ülkede yaşanan bir bunalımın işareti olarak görülmüş, bunalımın da askerın hükûmete karşı almış olduğu muhalif durumdan ortaya çıktığı yorumunda bulunulmuştur. Ayrıca, yaşananların Sırbistan'da yakın zamanda ortaya çıkacak önemli değişikliklere yol açacağı öngörülmüştür (Tanin gazetesi, nr. 1980, 14 Haziran 1330: 1).

Esasen yaşananlar, "*Büyük Sırbistan*" idealine ulaşmak için ve Avusturya-Macaristan'a olan nefretin beraberinde getirdiği sorunlar yumağının iç politikadaki yansıması olarak değerlendirilebilir. Kaldı ki Kara El Örgütünün engellenemeyen faaliyetlerde bulunması, bu sorunlar yumağının kolaylıkla çözülemeyeceğini de ortaya çıkarmıştır. Çünkü "*...son derece romantik söylemlerle meşrulaştıran şiddet ve terör...*" (Jelavich 2015: 117) eylem hazırlıklarının ardı arkası kesilmemiştir. Öyle ki, örgüt 1914 yılı başlarında Muhammed Mehmetbaşıç'ın eliyle Bosna Valisi General Oskar Potiorek'in Saraybosna'da öldürmesi planlanmıştır. Kısa süre sonra plan iptal edilmiş ve hedef değiştirilmiştir. Bu haber, Danilo Iliç tarafından eylem için hazır bekleyen Mehmetbaşıç'e bildirilmiştir. Suikastçıların yeni adresi ise, Haziran sonunda Saraybosna'ya ziyaret gerçekleştirecek olan Arşidük Fransuva Ferdinand'dan başkası değildir (Karaca 2015: 102-103).

Özellikle 1903 yılından sonra Avusturya-Macaristan ile Sırbistan arasında yaşanan krizler bir türlü bitmek bilmemiş, aksine giderek artmıştır. Sırp hükûmetinin bazı kesimleri de "*paramiliter eylemlere ve komplo organizasyonlarına*" desteğini esirgememiştir. Sırp milliyetçiliğinde aşırılığı içselleştiren Bosnalı gençler Belgrad'a sürekli gitmiş, Kara El Örgütü ile de irtibatlı halde bulunmuşlardır. "*...yaratıcılık ve özgürleşmenin ifadesi olarak suikast ve terörü öven...*" bu gençler, önemli kişilere yönelik suikast düzenlemenin peşine düşmüşlerdir (MacMillan 2014: 795). Hatta bu uğurda takıntı denebilecek kadar kendilerini feda etmeye adanmışlardır (Clark 2017: 49). Bu adanmışlar arasında yer alan Trifko Grabez, Nedjelko Cabrinoviç ve Gavrilo Princip, kendi vatandaşlarının çektikleri sıkıntıları derinden hissetmiş ve mevcut durumun sorumlusu olarak Sırlar dışındaki herkesi görmüşlerdir. Gençlerin üçü de

fakir, mutsuz ailelerin çocukları (Clark 2017: 47-48) olmanın yanı sıra tüberküloz hastalığına da yakalanmışlardır (Günaydın 2014: 14).

Srbobran²³ adlı Hırvat gazetesinde Fransuva Ferdinand'ın Saraybosna'yı ziyaret edeceği haberi ilkbaharda duyulmuştur. O dönemde Belgrad'da bulunan bu gençler suikast girişiminde bulunmaya karar vermişlerdir (MacMillan 2014: 796). Gençlerden Princip, Fransuva Ferdinand'ın öncülüğünde düzenlenecek askerî manevraları Sırbistan'a karşı yapılacak "*ani bir baskının provası*" (Fromkin 2015: 284) olarak algılamıştır. Kendisinin de ifade ettiği gibi, Sırp milletinin uğradığı zulüm ve haksızlığın intikamını almak için üst düzey devlet adamlarından birini öldürmeye niyet etmiştir (Tanin gazetesi, nr. 1984, 18 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8904, 18 Haziran 1330: 1; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11935, 20 Haziran 1330: 3). Fransuva Ferdinand'ın Saraybosna ziyaretini duyunca da beklediği fırsatın karşısına çıktığını düşünmüş ve "*milletin intikamı alınmalı*" (Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 1) diye bağırmıştır. Trifko Grabez, Nedjelko Cabrinoviç ve Gavriilo Princip, Kara El üyesi Tankosiç ile bağlantı kurmuştur. Görüşme esnasında Trifko Grabez, Saraybosna'da yapacakları teşebbüs için Tankosiç'ten bomba ve silah talebinde bulunmuştur (Clark 2017: 47-48; Özkan 2013: 321). Tankosiç, Dimitriyeviç'in yanına giderek Bosnalı gençlerin Fransuva Ferdinand'a karşı büyük bir komplo peşinde olduklarını, gerekli techizat ve sınırı geçme konusunda yardım talebinde bulduklarını ve oldukça da kararlı olduklarını söylemiş ve fikrini sormuştur. Dimitriyeviç'in de onay vermesi ile (Fromkin 2015: 132-133) gençlere Belgrad'da suikast eğitimi verilmiş, Partizan Akademisi'nde atış talimi yaptırılmıştır. Talimlerde üç genç arasında en isabetli atışlar yapan Princip olmuştur. Kendilerine Kragujevaç'taki Sırp Devlet Cephaneliği'nden suikastta kullanacakları dört silah, birer kilo ağırlığında altı bomba ve pamuğa sarılı küçük şişeler içinde siyanür verilmiştir. Suikast girişimlerinden sonra tabancayla veya siyanür içerek intihar etmeleri emredilmiştir (Clark 2017: 50-51).

Mayıs ayının sonunda üç genç, sınırdan gizlice Bosna topraklarına geçirilmiştir (MacMillan 2014: 797). Bu süreçte her şey, Kara El ve Narodna Odbrana tarafından

²³ Srbobran, 1884'te Zagreb'te Pavle Jovanoviç tarafından çıkartılmaya başlanan Hırvat gazetesidir. Hırvatistan'daki Sırpların siyasi partisi Srpska Samostalna Stranka'nın (Sırp Bağımsız Partisi) bir yayın organı olarak Sırp milliyetçiliği çizgisinde faaliyet göstermiştir (Demir 2013: 126).

organize edilmiştir. Sınıra kadar ajanların, sınırda da örgütlere bağlı görevlilerin yardımları görülmüştür. Zorlu yolculuk 10 gün kadar sürmüş ve 4 Haziran'da Saraybosna'da tüm suikast grubu toplanarak suikast planının detaylarını görüşmüşlerdir (Fromkin 2015: 135,283). Her ne kadar "*amatör ve yetersiz*" (Strachan 2014: 28) olsalar da "*ideolojik motivasyonları olan*" (Fromkin 2015: 283) gençler, artık Ferdinand'ın gelişini beklemeye başlamışlardır.

Suikast hazırlığı bilgisi Kara El üyeleri tarafından duyulunca Merkez Yürütme Komitesi 2 Haziran'da olağanüstü toplanmıştır. Suikast takımına destek veren Tankosiç'ten bilgi alınmış, konu enine boyuna tartışılmıştır. Komite üyelerinden suikasta karşı çıkanlar da olmuştur. Yapılan oylama sonucunda -Dimitriyeviç ve Tankosiç'in karşı çıkmasına rağmen- derhal suikast girişiminin sonlandırılması kararlaştırılmıştır (Fromkin 2015: 138; Jelavich 2015: 119).

Komite ile suikastçılar arasındaki bağlantıyı sağlayan Danilo Iliç vasıtasıyla karar Princip'e tebliğ edilmiş ise de, Princip ikna olmayarak karara uymayı reddetmiştir. Bir müddet sonra Dimitriyeviç, Princip'e gönderdiği başka bir aracıyla suikastı gerçekleştirebileceğine dair izin verildiğini bildirmiştir²⁴ (Fromkin 2015: 138).

Suikast teşebbüsüne dair bilgileri öğrenen hükûmet, telafisi mümkün olmayan sonuçlar oluşturabileceği düşüncesiyle sınır görevlilerine gönderdiği emirlerle girişimi engellemeye çalışmıştır. Lakin çabaları sonuçsuz kalmış, her tarafı saran Kara El Örgütünü aşamamıştır (Hart 2014: 22; Akbay 2014: 22). Hükûmet, Balkan Savaşlarından kazançlı çıksa da her açıdan toparlanabilmesi ve Sırp ideallerine ulaşabilmesi için barış ortamının devamına ihtiyaç duymuştur. Bu bağlamda Sırbistan'ın Viyana elçisi Yovan Yovanoviç, 21 Haziran'da Avusturya-Macaristan Maliye Bakanı Leon Bilinski'ye sözlü ifadeler ile -tam net olmasa da- Arşidük'ün Bosna ziyaretinin sakıncalı olabileceğine dair uyarıda bulunmuştur²⁵. Osmanlı gazeteleri de bu uyarının yapıldığına dair haberleri okurlarıyla paylaşmıştır (Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran

²⁴ Kara El Örgütü ile Princip'in hedefleri arasında fark bulunmaktadır. Kara El, Büyük Sırbistan'ı kurma hedefine kilitlenmiş iken; Princip ise Hırvatistan ve Sırbistan'ın yanında tüm güney Slavlarını birleştirecek federatif bir yapı oluşturmayı amaçlamıştır (Fromkin 2015: 134).

²⁵ Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Clark 2017: 53-59.

1330: 2; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11931, 16 Haziran 1330: 2; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1126, 18 Haziran 1330: 2). Viyana hükûmeti ise Sırbistan'ın kendilerine resmî surette herhangi bir uyarının yapılmadığını açıklamıştır (Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 1; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1128, 20 Haziran 1330: 2; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11936, 21 Haziran 1330: 1; Tanin gazetesi, nr. 1988, 22 Haziran 1330: 5).

Bu noktada Sırp Başbakanı Pasiç'in Avusturya mevkidaşıyla doğrudan temasa geçmesi gerektiği akla gelebilir. Böyle bir durumda da Pasiç, kendisini içinden çıkamayacağı bir çelişkinin içinde bulabilirdi. Zira Viyana hükûmeti, teşebbüsten haberdar edildikten sonra Sırbistan'a yönelik ciddi tedbirler uygulayabilirdi. Zaten iki devlet arası ilişkiler çok gergindi. Öte taraftan kendi ülkesinde ihanet suçlamasıyla karşı karşıya kalabilirdi. Pasiç'in 1914 Haziran'da Başbakanlık'tan istifa etmesinin gerekçeleri arasında bu girift durumun da etkisinin olduğu düşünülebilir.

Denilebilir ki Pasiç'in olay karşısında takındığı tutum, Sırbistan'ın Viyana elçisinin sözlü de olsa uyarılarının Bilinski tarafından dikkate alınmaması ve Dışişleri Bakanı Kont Berchtold ile paylaşılmaması; güvenlik tedbirlerinin yeterince alınmadığı Saraybosna gezisine ve ardından gerçekleştirilecek suikasta müsait bir ortam hazırlamıştır.

1.4. Avusturya-Macaristan'ın Askerî Manevraları

"*Büyük Sırbistan*" ideali yolunda emin adımlarla ilerleyen Sırbistan'ın Balkan Savaşlarından kazançlı çıkması Avusturya-Macaristan'ı ürkütmüştür. Bu aşamada Avusturya, yayılmacı Sırp milliyetçilerine, onu destekleyen Sırbistan'a ve dolaylı da olsa onların hamiliğini üstlenen Panslavizm politikasının organizatörü Rusya'ya karşı bir güç gösterisinde bulunmak ve ordusunu diri tutabilmek adına 1914 Haziran sonunda Bosna'da büyük ölçekte askerî manevra yapılması zaruretini kendisinde hissetmiştir (Sabis 1990: 45; Uçarol 2013: 591).

Manevrayı gerçekleştirecek orduyu teftiş etme görevi ise, 1913 yılında Arşidük Fransuva Ferdinand'a teklif edilmiştir (Fromkin 2015: 125). Arşidük ilk başta bu görevi istemese de daha sonra üstlenmeye karar vermiştir (Günaydın 2014: 5). Bu fikir değişikliğinin arkasında, Bosna-Hersek'in sahip olduğu özel statü gereğince eşi Sophie'nin de resmî olarak yanında bulunabilecek olmasının önemli bir faktör olduğu düşünülebilir (Fromkin 2015: 125).

Arşidük Fransuva Ferdinand'a, manevraların ardından yapılması planlanan Saraybosna ziyaretinin bir takım riskler içerdiğine yönelik uyarılar da yapılmıştır. Saraybosna ziyaretinin iptali meselesi gündeme gelse de Ferdinand'ın askerî yaverinin, böyle bir adımın Saraybosna'daki muhalifleri güçlendirebileceği yönündeki fikri kabul edilmiştir (Günaydın 2014: 5). Bu gelişmeler doğrultusunda Arşidük, eşi Sophie'yi Viyana'da bırakmak istese de Sophie, Arşidük'e eşlik etmek hususunda ısrarda bulunmuş, bir tehlikeyle karşılaşılacaksa kendisinin de bu tehlikeye iştirak etmek istediğini söylemiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11931, 16 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 2; İkdam gazetesi, nr. 6235, 17 Haziran 1330: 2).

Fransuva Ferdinand ve eşi, 23 Haziran 1914 Salı akşamı trenle Viyana'dan Trieste'ye gitmek için vagona bindiklerinde elektrikler kesilmiş, etraf zifiri karanlığa bürünmüştür. Görevlilerin mum yakma telaşına düştükleri sırada Arşidük'ün de ağzından şu cümleler dökülmüştür: "*Sanki mezara giriyorum*" (Fromkin 2015: 126). Çift, mumların türbe havasını verdiği vagonla Trieste'ye ulaşmışlardır. Ertesi sabah, Viribus Unitis (Birleşik Kuvvetler) zırhlısı ile Dalmaçya kıyısı güzergâhınca yolculuklarına devam etmişlerdir (MacMillan 2014: 798). Kıyıya çıktıklarında ise Metkoviç treni ile Mostar'a gitmişlerdir. Burada halk tarafından büyük bir coşku ve sevgiyle karşılanan Ferdinand, istasyonda Alman ve Hırvat lisanıyla topluluğa teşekkür etmiş, ayrıca Hersek toprağında bulunmaktan dolayı da çok mutlu olduğunu ifade etmiştir. Arşidük ve eşi, halkın "*İmparator, Habsburg Hanedanı*" tezahüratları eşliğinde şehirde bir gezinti yapmışlardır (Tanin gazetesi, nr. 1980, 14 Haziran 1330: 4).

25 Haziran Perşembe günü de Bosna'da bir kaplıca bölgesi olan Ilıca'ya ulaşan Arşidük, 26.000 askerin katılımıyla gerçekleştirilecek olan manevralar için burasını karargah olarak kullanmıştır (Peyam gazetesi, nr. 218, 15 Haziran 1330: 4). Kendileri için kapatılmış Bosna Oteline yerleştikten sonra akşam üzeri ziyaret planının dışına çıkarak Saraybosna'ya giden çift, pazarı gezip el sanatları dükkanlarını dolaşmışlardır (Fromkin 2015: 126; MacMillan 2014: 798). 26-27 Haziran tarihlerinde Arşidük, "Avusturya Ordusunun Başkumandanı" (Sabis 1990: 45) unvanı ile sürekli yağan yağmurun altında manevraları takip ederken eşi Sophie de okul, yetim evi ve kiliseleri ziyaret etmiştir (Fromkin 2015: 126).

Suikasttan bir gün önce, yani 27 Haziran sabahı manevraların sona ermesiyle Arşidük resmî geçit yaptırmıştır. Ordu müfettişine yazdığı emirnamede 15. ve 16. kolorduların manevralar esnasındaki yeteneklerinden, düzenlerinden ve tecrübelerini mükemmel bir şekilde icra ettiklerinden dolayı çok duygulandığını ifade ettikten sonra hislerinin ve samimi teşekkürlerinin, kıtaların generallerinden askerlerine kadar tebliğ edilmesini rica etmiştir (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1124, 16 Haziran 1330: 4; Tanin gazetesi, nr. 1982, 16 Haziran 1330: 4; Peyam gazetesi, nr. 219, 16 Haziran 1330: 4).

Aynı günün akşamında otelde ordu komutanları, sivil görevliler ve şehrin ileri gelenlerine Fransuva Ferdinand'ın emriyle bir ziyafet²⁶ hazırlanmıştır (Fromkin 2015: 126-127). Ziyafette, daha önceden Arşidük ve eşine karşı komplo uyarısı göndermiş olan Hırvat politikacı Dr. Josip Sunaric ile Sophie arasında komplo uyarılarını içeren bir diyalog gerçekleşmiştir. Hatta o gece dahi ertesi gün gerçekleştirilecek Saraybosna ziyaretinin yapılıp yapılmaması konuşulup tartışılmıştır. Sonuçta, ziyaretin iptal edilmemesi kararlaştırılmıştır (MacMillan 2014: 799).

Görüldüğü gibi manevralara geliş sürecinden başlayarak son akşama kadarki zaman zarfında ziyaretin iptali hiç gündemden düşmemiştir. Bu noktadan bakıldığında resmî olmasa bile gelen istihbarat bilgileri, meselenin sürekli gündemde kalmasına neden olmuştur. Bu noktada aşağıdaki sorular akla gelmektedir:

²⁶ Menüde şunlar yer almaktaydı: Krema çorbası, bir çeşit sufle, alabalık, sığır eti, kuzu eti, tavuk ve kaz eti, kuşkonmaz, salata, şerbet, peynir, tatlı çeşitleri, dondurma, şekerleme, şampanya, beyaz ve kırmızı şarap (Fromkin 2015: 127).

- Her açıdan değerlendirilip tartışıldıktan sonra bile ziyaretin yapılmasını baskın kılacak unsurlar nelerdir?
- Gelen tüm uyarılara rağmen ziyaretin gerçekleşmesi, Avusturya-Macaristan veya Fransuva Ferdinand'ın şahsına ne gibi avantajlar sağlayacaktır?
- Arşidük'ün askerî yaverinin önceki uyarıları mı yabana atılamamıştır? Yoksa karar, manevraların oluşturduğu pozitif ortamın çoşturduğu büyüklük kompleksinin bir yansımasından mı ibarettir?
- Arşidük ve eşinin Mostar ve Ilıca'daki halk tarafından coşkulu karşılanmalarının bir benzerinin Saraybosna'da da görüleceği düşüncesi mi onları yanıltmıştır?

Buna benzer soruların sayısının artırabileceği mümkündür. Arşidük'ün resmî programını bilinçli veya bilinçsizce hazırlayanlar, bu ziyaretin en büyük zaaflarından biri olarak değerlendirilebilir. Çünkü ziyaretin planlanmasında ciddi hatalar yapılmıştır. Son yıllarda Sırp milliyetçiliğinin tırmanışa geçtiği göz önünde bulundurulduğunda Sırpların en büyük milli bayramlarını kutladıkları 28 Haziran gününde, milliyetçi duyguların doruğa çıkma ihtimali çok yüksektir. Koruyucu azizleri Aziz Vitus günü (Saint Vitus Day) olarak kabul ettikleri bugün, ayrıca I. Kosova Savaşı'nın da yıl dönümüdür (Akyılmaz 2015: 520; Bilsel 1998: 3-4; Fromkin 2015: 126; Günaydın 2014: 12-13; Jelavich 2015: 119; Karaca 2015: 102; Karal 1999: 365; MacMillan 2014: 797-798; Özkan 2014: 51-52). Sırplar, bu vesile ile atalarının Osmanlılar karşısında uğradığı yenilgilerinin acılarını yüreklerinde hissetmişler, Osmanlı Sultanı I. Murad'ı hançerleyen Sırp asilzadesi Miloş Obiliç'in (Uzunçarşılı 1998: 256) hatırasını da anarak acılarını hafifletmişlerdir (Strachan 2014: 28). Bu anmalar vesilesiyle Kosova Savaşı ile ilk defa yeşeren Sırp milliyetçiliğinin (Günaydın 2014: 13) nesiller boyu devam etmesini arzulamışlardır.

Kuşkusuz bu ziyaret, milliyetçi duyguları körüklemiştir (MacMillan 2014: 798). Ancak ziyaret sırasında bu duyguları dizginleyip pasif hale getirebilecek güvenlik güçlerinin yetersizliği ve alınan önlemlerin zayıflığı ihmaller zincirinin başka bir halkasını oluşturmuştur. O günlerde bölgede oldukça fazla Avusturya-Macaristan askeri olmasına rağmen Bosna Valisi Potiorek'in Arşidük'ün korunması için görevlendirdiği

asker sayısı, sadece 120 kişi ile sınırlı tutulmuştur (Fromkin 2015: 142). "*Kendi becerilerini sergilemek, Bosna'yı nasıl sakinleştirip yönettiğini göstermek peşinde...*" olan Potiorek'in amacı ise, Fransuva Ferdinand'ın takdirini ve güvenini kazanabilmek için Sophie'ya Viyana'da gösterilmeyen ilgiyi fazlasıyla göstermek olmuştur (MacMillan 2014: 798).

1.5. Siyasi Gündönüm (28 Haziran 1914- Pazar)

1.5.1. Birinci Suikast Girişimi ve Sonrası

Arşidük Fransuva Ferdinand ve eşi Sophie Chotek, 28 Haziran 1914 Pazar günü sabahı kaldıkları otelde sabah dualarını yaptıktan sonra banliyö treni ile yarım saate yakın bir yolculuktan sonra 10.00 civarında ziyaretlerinin son durağı olarak belirledikleri Saraybosna'ya gelmişlerdir (Fromkin 2015: 141). İstasyonda kendilerini Bosna-Hersek Valisi General Oscar Potiorek, Saraybosna Belediye Başkanı Fehim Ćurčić, Saraybosna Emniyet Müdürü Dr. Edmund Gerde ile birçok askerî ve mülki görevli karşılamıştır (Clark 2017: 355).

Gök mavisi tonunda bir süvari generali üniforması ve siyah pantolon giyen Arşidük, başına ise yeşil renkli deve kuşu tüylü miğfer takmıştır. Eşi Sophie Chotek ise uzun, beyaz renkli ipek bir elbise giymiş, beyaz bir şapka da takmıştır. (<http://www.panaustria.at/vt/110106/index.html>, 14 Ağustos 2018'de erişildi).

Arşidük ve eşi, kendilerine tahsis edilen Gräf und Stift marka (https://www.uniquecarsandparts.com.au/lost_marques_graf_und_stift, 29 Eylül 2018'de erişildi), A III 18 plakalı, sol ön kapı tarafında da sarı ve siyah renkleri barındıran Habsburg bayrağının bulunduğu araca binmiştir. Vali Potiorek ve şoför Leopold Loyka'nın yanında oturan Yarbay Kont Franz von Harrach da kendileriyle aynı araca binenler arasında yer almıştır (Clark 2017: 355). Yerel hükümet tarafından Arşidük ve eşinin şerefine düzenlenen resmî programa katılmak üzere (İkdam gazetesi, nr. 6234, 16 Haziran 1330: 1; Tasfir-i Efkâr gazetesi, nr. 1124, 16 Haziran 1330: 5; Tercüman-ı

Hakikat gazetesi, nr. 11931, 16 Haziran 1330: 2) altı²⁷ araçtan oluşan konvoy, belediye konağı istikametine doğru hareket etmiştir (Clark 2017: 355).

Üçüncü sırada Arşidük'ün bindiği otomobilin bulunduğu konvoy, Saraybosna şehrini ikiye ayıran Miljacka nehri paralelindeki Appel İskelesi (Appel Quay) istikametine şehir merkezine doğru yol almıştır. Saraybosna halkı bu önemli ziyaretçiyi karşılamak için yollara dökülmüştür. Halkın Arşidük ve eşini rahatça görebilmeleri, onların da halkı selamlayabilmeleri için otomobilin üstü açılmıştır. Lakin kendi hayatlarını davaları uğruna hiçe sayan, tüm hazırlıklarını yapmış olan suikastçılar de bu kalabalığın arasına karışmıştır. Rıhtım üzerinde planlarına uygun bir şekilde yer alan yedi suikastçının her biri yanına, sabun kalıbı büyüklüğünde bomba ve suikast görevini yerine getirdikten sonra intihar için kullanacağı siyanür almıştır. Hem resmî hem de özel güvenlik önlemlerinin yetersizliği de kendileri için avantajlı bir durum oluşturmuştur (Clark 2017: 356-357).

Konvoyun geldiği istikamette ilk sırada yer alan suikastçı Muhammed Mehmetbasiç'tir. Belediye binasına giden yolda farklı güzergahlarda yer alan diğer suikastçılar ise şunlardır: Vaso Cubriloviç, Nedjelko Cabrinoviç, Danilo Iliç, Cvijetko Popoviç, Gavriilo Princip ve Trifko Grabez²⁸.

Muhammed Mehmetbasiç, giydiği kıyafet nedeniyle hemen tanınan ve hedef alanına giren Arşidük'e doğru atmak için hazırladığı bombayı, cesaretini toplayıp fırlatamamıştır. Mehmetbasiç'in önünden geçip giden konvoya doğru suikastçıların en küçüğü olan Vaso Cubriloviç de herhangi bir girişimde bulunamamıştır.

Cumurja köprüsünün köşesinde, yolun Miljacka nehri tarafında pozisyon almış olan Nedjelko Cabrinoviç ise bir lamba direğine vurarak ateşlediği bombayı Arşidük'e doğru fırlatmıştır. Fünyenin çıkardığı sestten dolayı aracın lastiğinin patladığını zanneden Yarbay Kont Franz von Harrach'ın aksine bombayı fark eden şoför daha fazla gaza basmıştır. Bomba Arşidük'ün kolu üzerine düşmüş ancak Arşidük ani bir hareketle

²⁷ Konvoydaki araç sayısı bazı kaynaklarda yedi olarak zikredilmektedir. Bilgi için bkz. Günaydın 2014: 5.

²⁸ Suikastçıların yerleşim planı için bkz. Ek-6.

bombayı kendisinden uzaklaştırmıştır²⁹. Fünyenin ateşlenmesi ile patlaması arasında 12 saniyelik zaman bulunan bomba (İkdam gazetesi, nr. 6234, 16 Haziran 1330: 1; Tasfir-i Efkâr gazetesi, nr. 1124, 16 Haziran 1330: 5), Arşidük'ün yaveri Miralay (Albay) Boos Waldeck ve Vali General Potiorek'in yaveri Eric von Merizzi'nin (Tanin gazetesi, nr. 1982, 16 Haziran 1330: 4) bulunduğu arabanın yanında patlamıştır. Yanma neticesinde yaverler hafifçe, o bölgede toplanmış halktan altı kişi ise ağır şekilde yaralanmıştır³⁰ (İkdam gazetesi, nr. 6234, 16 Haziran 1330: 1; Tasfir-i Efkâr gazetesi, nr. 1124, 16 Haziran 1330: 5; Tanin gazetesi, nr. 1982, 16 Haziran 1330: 4).

Suikast girişiminin araştırılmasını ve soruşturulmasını dikkatle takip eden gazeteler, kullanılan bombanın özellikleri ve patlamanın tesiri hakkında da detaylı bilgiler vermiştir. Bu bilgilere göre bomba, bir şişe şeklinde imal edilmiş, içine birçok çivi ve kurşun parçaları doldurulmuştur. Patlamanın çok şiddetli olması sebebiyle etrafta bulunan bir mağazanın demir kepenkleri parçalanmıştır. Bomba parçalarının isabetiyle Vilayet memurlarından birisi bacaklarından ağır, büyük çoğunluğu kadın ve çocuk olan 20 kişi de hafif yaralanmıştır (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11931, 16 Haziran 1330: 1; İkdam gazetesi, nr. 6235, 17 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 1; Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 2).

Peyam gazetesinin 3 Temmuz 1914 tarihli nüshasında, Arşidük Fransuva Ferdinand'ın bu ziyareti esnasında maiyetinde yer alan saray erkânından bir görevlinin suikast teşebbüsü hakkındaki cümleleri "*Müteveffanın Maiyetinden Birinin İfâdâtı*" başlığıyla okurlara aktarılmıştır³¹:

"Arşidük ile Düşes sabah 10.00'da otomobil ile şehremânetine gittikleri sırada arabaya karşı bir bomba atılmıştır. Arşidük sol kolunun bir hareketi ile bu bombayı def' etmiştir. Ba'de otomobilden inerek Düşes'ten derhal daire-i hükûmete avdet eylesini ricâ; fakat Düşes "Senden ayrılmam" diyerek bu

²⁹ Tanin gazetesi ise bu bilgilerden farklı olarak Arşidük'ün bombayı fark etmediğini ve bu hadiseden haberdar olmadığını, belediye dairesine ulaştıklarında hadisenin Arşidük'e haber verildiğini, O'nun da fevkalade bir şiddet ve hiddet gösterdiğini belirtmektedir. Bilgi için bkz. Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 5.

³⁰ Ayrıca Tanin gazetesi, başından yaralanan Eric von Merizzi'nin ve Kont Boos Waldeck'in hayati tehlikelerinin olmadığını ancak bombanın şiddetinden dolayı Kont'un otomobilinin ağır hasar gördüğünü ifade etmiştir.

³¹ Bu açıklamanın yer aldığı diğer gazeteler şunlardır: Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 1; Tasfir-i Efkâr gazetesi, nr. 1128, 20 Haziran 1330: 1-2; Tanin gazetesi, nr. 1986, 20 Haziran 1330: 1.

ricayı reddetmiştir. Arşidük, ısrarlarına rağmen Düşes'in kendisini terk etmediğini görerek ricadan vazgeçmiş ve müşârunileyhâ ile birlikte diğer bir otomobile binerek şehremânetine gitmiştir..."(Peyam gazetesi, nr. 223, 20 Haziran 1330: 1).

Suikast girişiminde başarısız olan Nedjelko Cabrinoviç, zaman kaybetmeden siyanürü içerek hayatına son vermek istemiş ancak zehrin kalitesiz oluşu bunu engellemiştir. Yaz mevsimi olmasından kaynaklanan nehrin su seviyesinin düşük olması da Cabrinoviç'in boğularak intihar etmesinin önüne geçmiştir. Cabrinoviç, iki polis memuru, bir esnaf ve bir berberin gayretleriyle kısa süre içerisinde yakalanmıştır (Clark 2017: 359; Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 1; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11931, 16 Haziran 1330: 2; İkdam gazetesi, nr. 6235, 17 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 1).

Cabrinoviç'in tutuklanmasına yardımcı olan Berber Maruzzi?, suikast girişimi öncesi ve sonrasındaki süreci şu şekilde anlatmıştır:

"Eski Onion Bankası şubesinin önünde bulunuyordum. Polis komiserini hâmil olan ilk otomobil henüz geçmişti. Bundan sonra belediyenin otomobili mürûr etti. Pek az bir müddet sonra veliahd ile zevcesini hâmil olan otomobil de görüldü. Rıhtımın diğer tarafında köprüünün yanında duran genç bir adamın birdenbire rıhtım duvarına yaklaşp üzerine bir şey koyduğunu ve sonra aşağıdan veliahdın otomobile doğru bir şey attığını gördüm. Bu genç adam diğer bir şahsın yanında duruyordu. Bomba atılır atılmaz bu şahıs yavaş yavaş rıhtımdan aşağı doğru gidip uzaklaştı. Bu atılan şeyin otomobile temas ettiğini ve havada giderken bir duman izi bıraktığını da gördüm. Sonra bombanın veliahdın otomobilinden geri atılıp arkadan gelen otomobile çarptığını da müşâhede ettim. Bu esnada şiddetli bir tıraka (patlama) hasıl oldu. Genç adamın bir şey fırlattığını görür görmez derhal onun arkasından koşmaya başlamış idim. Benim kendisini takip ettiğimi fark eder etmez rıhtım duvarından Miljacka nehrine atladı. Ben de arkasından atladım. Bu aralık bir polis hafiyesi de bana iltihak eylemişti. Polis hafiyesi elindeki rovelver ile mütecâsiri öldürmek istiyordu. Ben hafiyeye: "Öldürme, hayyen tevkîf etmeliyiz!" diye

bağırđım. Böylece ellerini suyun altında bulunduran adama doğru ilerlemeye başladık. Cebinden bir rovelver çıkarıp bize atmasından korktuğumuzdan pek ziyade ihtiyatkârâne hareket ediyorduk. Ma'mafih nihayet kendisini tevkîfe muvaffak olduk" (Tanin gazetesi, nr. 1985, 19 Haziran 1330: 2).

Bu gelişmeler yaşanırken Fransuva Ferdinand ise, hâlâ suikast mahallinde bulunmuş ve yaralılarla ilgilenmiştir. Programda herhangi bir değişikliğin yapılmasını istememiş, belediye binasındaki resmî törenin akabinde yaralıları hastanede ziyaret etme arzusunu dile getirmiştir. Aslında bu düşünce, Nedjelko Cabrinoviç'ten sonraki suikastçılar için mükemmel bir fırsat oluşturmuştur ancak korkuları cesaretsizlikle birleşmiş olan suikastçıların gözleri önünden konvoy geçip gitmiştir. Hatta Cvijetko Popoviç, bombasını Sırp Kültür Derneği Prosvyeta'nın bodrumuna saklamıştır. Suikastın başarılı olduğunu zanneden Gavriilo Princip ise Cabrinoviç'in yakalandığını gördüğü sırada Arşidük'ün otomobili önünden geçmiştir (Clark 2017: 359-360).

Suikast teşebbüsünün başarısız olduğu haberi kısa sürede halk arasında yayılmış ve her yerde büyük bir mutluluk meydana getirmiştir. Belediye binasına giden yol üzerindeki halk, veliaht ve eşini sevinç gösterileri eşliğinde coşkuyla alkışlamışlardır (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11931, 16 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 1; İkdam gazetesi, nr. 6235, 17 Haziran 1330: 2).

Arşidük ve eşi belediye dairesi önünde de muhteşem bir şekilde karşılanmıştır. Yaşanan sürecin canlı şahidi olan Belediye Başkanı Fehim Ćurčić ise oldukça gergin ve telaşlı bir davranış sergilemiştir. Önceden hazırlanmış konuşma metni çerçevesinde şunları söylemiştir: *"Saraybosna kentinin halkı ruhlarının büyük bir neşeyle dolduğunu hissetmekte ve Arşidük hazretlerinin ziyaretini en samimi duygularla karşılamaktadırlar"* (Clark 2017: 360). Belediye başkanının devam edecek olan sözleri, Arşidük'ün sert bir ses tonuyla söylediği *"Saraybosna'yı ziyarete geliniyor ve sonra da misafirler üzerine bomba atılıyor. Bu hal hakikaten insanı feverâna sevk eder"* (Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 2; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11931, 16 Haziran 1330: 2; İkdam gazetesi, nr. 6235, 17 Haziran 1330: 2; Peyam gazetesi, nr. 220, 17 Haziran 1330: 2) cümlesiyle kesilmiştir. Sessizliğe bürünen ve gerginleşen ortamı yumuşatan Sophie Chotek'in etkisiyle Arşidük, programın devamına izin vermiş (Clark

2017: 360) ve Belediye Başkanından sonra yaptığı konuşmasında halkın kendilerine yönelik sevgi gösterilerinden dolayı teşekkür etmiş, özellikle suikast girişiminin başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra halkta oluşan sevinç gösterilerinin de kendisini son derece memnun ettiğini beyan etmiştir. Arşidük ile Düşes, suikast girişiminden dolayı biraz etkilenmiş olmakla beraber tavır ve davranışlarında da sevinç alametleri görülmüştür (Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 1; İkdam gazetesi, nr. 6235, 17 Haziran 1330: 2; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11931, 16 Haziran 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 2). Veliahdın konuşmasının sonunda söylediği son sözler ise bir ricayı içermiştir: "*Selamımı Saraybosnalılara tebliğ ediniz!*" (Tanin gazetesi, nr. 1986, 20 Haziran 1330: 2).

Resmî programın icrasından sonra belediye binasına geçilmiştir. Düşes Sophie Chotek, belediye salonunda daha önce görüşmeyi arzuladığı, milli kıyafetlerini giyinerek gelen Müslüman hanımlarla bir araya gelmiştir. Diyet Meclisi³² Kalem Müdürü Hilmi Bey'in oğlu, Düşes'e çiçek demeti takdim etmiştir. Düşes, son derece ilgi gösterdiği ve iltifat ettiği Müslüman hanımlar arasında en fazla Hilmi Bey'in hanımı ile konuşmuştur. Samimi bir ortamda gerçekleşen görüşmelerden sonra da hanımların bir çoğu Düşes'in elini öpmüştür (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1129, 21 Haziran 1330: 2).

Arşidük Fransuva Ferdinand ise maiyetiyle beraber belediye binasının içine girince İmparator Fransuva Joseph'e bir telgraf göndermiştir. Telgrafında kendilerinin iyi olduklarını ve belediye binasında bulduklarını söylemiştir. Cılız ve tuhaf bir tonda konuşan ve korkmadığını göstermeye çalışan Arşidük, yürürken de bacaklarını sanki kaz adımı yürüyormuş gibi yukarı kaldırmıştır (Clark 2017: 361).

1.5.2. İkinci Suikast Girişimi ve Sonrası

Arşidük Fransuva Ferdinand, belediye dairesinde yarım saatten fazla kalmıştır. Suikast girişiminin ardından ihtiyaten askerî tedbirlerin kullanılması, resmî programın

³² Avusturya-Macaristan'ın ilhak ettiği Bosna-Hersek'te 1910 yılında yürürlüğe giren yeni anayasa hükümleri çerçevesinde Diyet Meclisi kurulmuştur. Üst düzey devlet görevlilerinden ve dinî temsilcilerden oluşan bu mecliste seçilen 72 milletvekili, atanan 20 üye olmak üzere 92 görevli bulunmuştur. Meclis, sadece yerel meseleleri çözme konusunda yetkilendirilmiştir (Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919) 1992: 22).

iptali konusu Vali General Oskar Potiorek başta olmak üzere görevliler tarafından dile getirilse de Arşidük bu fikirlere muhalefet ederek, programının hiçbir değişikliğe uğramadan yerine getirildiğini görmek arzusunda olduğunu söylemiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11931, 16 Haziran 1330: 2; İkdam gazetesi, nr. 6235, 17 Haziran 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 2). Özellikle Vali Potiorek, güvenlik gereği İlidža şehrine dönülmesini veya ilk önce kendisinin konağına, sonrasında da tren istasyonuna gidilmesini teklif etmiştir (Clark 2017: 361). Vali, ısrarla ziyaretten vazgeçip şehirde gezmemesini rica etse de, Arşidük'ü ikna etmekte başarılı olamamıştır (Tanin gazetesi, nr. 1985, 19 Haziran 1330: 2).

Arşidük öncelikle suikast girişiminde yaralanan Merizzi'yi ziyaret etmek için askerî hastaneye gitmek istemiştir (Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 4; Tanin gazetesi, nr. 1985, 19 Haziran 1330: 2). Düşes Sophie Chotek ise, eşi ile birlikte otomobile binmek istemediğini söylemiştir. Buna karşılık Potiorek, artık bir tehlike olmadığı, teveccühkâr gösterilerden başka herhangi bir şey görülmeyeceği konusunda da teminat vererek Düşes'i razı etmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11931, 16 Haziran 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 1; Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 2; İkdam gazetesi, nr. 6235, 17 Haziran 1330: 2). Arşidük Fransuva Ferdinand ise, kendisiyle beraber gelmeyip doğrudan hükûmet konağına gitmesini eşinden rica etmiştir. Bir müddet kocasına şefkatlice bakan Düşes, O'na doğru yaklaşarak: "*Hayır, Franch ben de beraber geleceğim!*" diyerek üzerine atılmıştır (Tanin gazetesi, nr. 1986, 20 Haziran 1330: 2).

Muhtemeldir ki, programın iptali konusunda Arşidük'ü ikna edemeyen Vali Potiorek, veliahdın arzusunun boyun eğmek zorunda kalmıştır. Bu çerçevede de -Arşidük istemese de- Düşes'i ikna etmesi, hayatlarının son yolculuklarına eşlerin beraber çıkmalarına ortam hazırlamıştır.

Arşidük'ün yaralıları ziyaret için hastaneye gitme isteği, belediye'deki etkinlikten sonra milli müze ziyaretinin yer aldığı resmî programda küçük bir değişikliğin yapılarak güzergahın değiştirilmesine neden olmuştur. Güzergaha göre konvoy, Appel rıhtımında

az bir mesafe gittikten sonra, Franz Joseph Caddesine yönelip bu istikametten müzeye gidecekti. Vali Potiorek'in önerisiyle Fransuva Joseph caddesine girilmeden Appel rıhtımı boyunca hastaneye uzanan yeni güzergahın kullanılması, Arşidük'ün de uygun görüşüyle kabul edilmiştir (Clark 2017: 361).

Dakikalar sonra sonuçlar bazında küçük ölçekte Avrupa, büyük ölçekte ise dünya siyasi mecrasına yön verecek bir olayla karşılaşacak olan Arşidük ve eşi, belediye binasının önünden kalabalık bir grup tarafından uğurlanmıştır.

Arşidük'ün sağ tarafına Düşes Sophie Chotek, karşısına ise Vali Oskar Potiorek oturmuştur. İlk suikasttan sonra oldukça endişeli olan Yarbay Franz von Harrach ise otomobilin basamağı üzerinde durarak vücudunu Arşidük'e siper etmiş bir vaziyette pozisyon almıştır. Hatta onun bu ihtimam ve endişesinden dolayı Arşidük, kendisine şaka bile yapmıştır (Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 4).

Konvoy, planlanan yeni güzergahta yol alırken beklenmeyen bir gelişme yaşanmıştır. Güzergah değişikliğinden haberdar edilmeyen şoförler, Latin Köprüsü karşısındaki Fransuva Joseph Caddesine saptmışlardır. Potiorek'in sürücüyeye, "*Yanlış yola girdin! Appel rıhtımından gidecektik!*" diye bağırması üzerine şoför aracı durdurmuştur. Geri vitesi olmayan otomobilin ana yola çıkartılabilmesi için geriye doğru itilmeye başlanmıştır (Clark 2017: 361-362).

Bütün bu süreci Maritz Schiller kafesi/pastanesinin önünde duran 19 yaşındaki tüberküloz hastası bir genç çok yakından izlemiştir. O genç; tabancasını iki kez ateşleyecek olan Gavrilo Princip'ten başkası değildir.

Cinayetin gerçekleşmesinden kısa bir süre önce Principle konuşan idadi (lise) talebesinden birisi, zabıtaya verdiği ifadelerde suikast öncesiyle ilgili de şunları söylemiştir:

"Belediye dairesinde veliahdın şerefine icra edilecek merasimi görmek üzere o gün arkadaşlarımdan bazıları ile birlikte rıhtıma çıkmıştım. Macar Köprüsü'nden otuz hatve (adım) uzakta Princip'i gördüm. Merkumun yanında

tanıdığım yirmi yaşlarında bıyıkları küçük ve koyu elbiseli bir adam vardı. Princip rıhtım duvarına dayanmış, gayet sakin ve heyecansız bir halde sigarasını tütürmekteydi. Yanındaki şahsın sararmış vechi ise nazar-ı dikkatimi celbetti. İleride Gavrilo Princip tarafından isti'mâl edilen bombanın infilâkını müteâkip Princip tuttuğu mevki derhal terk ederek Latin Köprüsü'ne doğru koşmaya başladı" (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1132, 24 Haziran 1330: 4).

Gavrilo Princip arayıp da bulamadığı fırsatın ayağına kadar geldiğini düşünmüş, suikast planını seri bir şekilde fiiliyata geçirmek için harekete geçmiştir. Heyecan ve telaştan dolayı da diğer suikastçıların yaptığı gibi beline bağladığı bombayı çıkartamayınca Browning sistemindeki bir revolverle (İkdam gazetesi, nr. 6234, 16 Haziran 1330: 1; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1124, 16 Haziran 1330: 5) darbenin çok tesirli olmasına sebep olacak çok yakın bir mesafeden (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11932, 17 Haziran 1330: 2), otomobilin Arşidük tarafındaki sol basamağında ayakta duran Yarbay Franz Von Harrach'ın dehşet dolu bakışları (Clark 2017: 362) ve birçoğunun ne olduğunu bile tam idrak edemediği kadar kısa süre içerisinde iki el ateş³³ etmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11931, 16 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 1).

Uzun müddet Belgrad'da eğitim gören Gavrilo Princip, polis merkezindeki ifadesinde süreci şöyle anlatmıştır:

"Arşidük'ün rakip bulunduğu otomobil Fransuva Joseph Sokağı'nın köşesinden döndüğü esnada suikastı îka' eyledim. Otomobil belediye dairesinden müfâratat edip mezkûr sokağın köşesine geldiğinde sür'atini azalttı. İşte ben de bu fırsattan istifade ederek tasavvurumu mevki-i icraya vaaz eyledim. Arşidük'ün zevcesi Düşes Döhöhenberg de otomobilde bulunduğundan evvela bir müddet tereddüt ettim. Ma'mafih nihayet otomobil üzerine yekdiğerini müteâkib iki defa ateş ettim. Kurşunlardan biri Arşidük'e, diğeri de Arşidüşes'e isabet etmiş idi" (Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 1).

³³ 4 Temmuz tarihli Tasfîr-i Efkâr gazetesi, suikast soruşturmasına dair bir bilgiyi paylaşmıştır. Habere göre silahındaki bütün kurşunları atmaya niyetli olan Princip, yanında bulunan polis memurunun koluna müdahale etmesiyle iki atıştan fazlasını gerçekleştirememiştir (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1132, 24 Haziran 1330: 4).

İlk kurşun otomobilin sağ kapısını delip geçerek Arşidük'ün yanında oturmakta olan Düşesin böğrüne isabet etmiştir. Kurşunun etkisiyle Düşes derhal kendinden geçerek bayılmıştır³⁴ (Clark 2017: 362; Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 1; İkdam gazetesi, nr. 6235, 17 Haziran 1330: 1). İkinci kurşun ise veliahda atılmıştır. Şöyle ki; *"Arşidük zevcesinin boynuna doğru eğildiği esnada başındaki tüylü şapkası otomobil içine düşmesi üzerine şapkayı kaldırmak üzere tekrar yere eğildiği sırada boynuna isabet eden kurşun Arşidük'ün damarını parçalamıştır"* (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1129, 21 Haziran 1330: 2).

"Cinayet Tafsilatı" başlığı altında suikast anını okurlarıyla paylaşan Tercüman-ı Hakikat gazetesi, atılan kurşunlardan sonra Arşidük ve Düşes'in otomobil içinde rahat oturduklarını, hatta Vali Potiorek'in önce kendilerine bir şey isabet etmemiş olduğunu, yan tarafa düşen Düşes'in de şiddetin etkisinden bayıldığını zannettiğini yazmaktadır (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11932, 17 Haziran 1330: 2).

Kurşun isabetiyle şah damarı parçalanan Arşidük ve böğründen ciddi bir şekilde yaralanan Düşes Sophie Chotek'in hayatî durumları oldukça kritik bir hal almıştır.

Avusturya'nın Reichspost gazetesi de, suikasta şahitlik eden biri tarafından gönderilen ifadelere yer vermiştir. Bu ifadeler Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 4 Temmuz 1914 tarihli nüshasında *"Son Dakikalar"* başlığı altında okurlarla şu şekilde paylaşılmıştır:

"İlk kurşuna musab olan Düşes karnının sağ yanından cerihadâr olarak Arşidük'ün dizleri üzerine yığılmıştı. Arşidük kalkarak: "Nen var?" dedi. Fakat bir lahza sonra kendi de ellerini gererek arabanın içine düştü. Diğer bir kurşun ona da isabet ederek boynundan vurmuş ve damarını parçalamıştı. Cerihadan kan yürümeye başladı. Pek az sonra da Arşidük'ün üniforması, kan ile mülemma' bir hale geldi. Otomobil şoförün tevkif için sarf ettiği mesai esnasında daha on adım kadar ilerledi. Araba içinde bulunmakta olan Bosna Vali-i Umumisi

³⁴ Düşesin kendinden hemen geçip geçmediği hususunda kaynaklarda farklı bilgiler bulunmaktadır. Düşesin hemen bayıldığını bilgisi için bkz. Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11931, 16 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 1; konağa ulaşıktan sonra kendisini kaybettiği bilgisi için bkz. Tanin gazetesi, nr. 1985, 19 Haziran 1330: 2.

alelacele Arşidük'ün elbisesindeki düğmeleri çözdü. Bütün bunlar birkaç dakika içinde vuku' buldu. Düşes bir kere daha kalkarak titrek kollarıyla Arşidük'ün boynunu sarmaya teşebbüs etti. Güyâ ki küçük ağzından kan fışkıran müthiş cerîhayı kapatmak istiyordu. Bu müthiş hali kaffe-i teferruâtıyla nakletmek gayr-î kâbidir. İmdâtın ber-vech ile kâbil olmayacağını derhal anladık. Otomobil hükûmet konağının açık bulunan kapısına doğru çılginca bir koşuşla şitab ettiği esnada Arşidük ile Düşes artık kendilerinden geçmişlerdi. Birkaç basamak çıkarak bu alem ile alâkalarını kesmek üzere olan bu iki vücûdu zemin katındaki tören salonuna nakil eyledik. Salona gelinceye kadar Arşidük birçok defa gözünü açtı ve boşlukta sanki bir şey yakalayacakmış gibi ellerini uzattı" (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11936, 21 Haziran 1330: 2).

Otomobil, Appel Rihtımı boyunca Arşidük ve eşini hızlıca konağa yetiştirmeye çalışmıştır. Bu arada Düşes de sol tarafa eğilerek eşinin dizleri üzerine yığılmıştır. Arşidük bilincini tamamen kaybetmeden önce eşine: "*Sen ölmeyeceksin. Çocuklarımız için yaşayacaksın*" (Tasfir-i Efkâr gazetesi, nr. 1129, 21 Haziran 1330: 2) diye kısık sesle konuştuğu duyulmuştur. Bu cümleler Arşidük'ün son sözleri olmuştur³⁵.

Tanın gazetesinin, 2 Temmuz tarihli nüshasında, Düşes'in konağa ulaştıktan sonra kendisini kaybettiği ve iç kanamadan bir iki dakika sonra vefat ettiği; veliahdın ise yarasının çok ağır olduğu, kurşunun parçaladığı boyun damarından çok kan akması nedeniyle yatırıldığı yatağın "*kan deryası*" halini aldığı bilgisine yer verilmiştir (Tanın gazetesi, nr. 1985, 19 Haziran 1330: 2).

Suikastın hemen öncesinde Arşidük ve eşinin geçişini bekleyen kalabalık içerisinde olayın meydana geldiği sokağın en dar yerinde eli cebinde duran Gavrilo Princip'in hali, aslında şüphe çekmiştir. Ancak bu esnada veliahdın otomobilinin gelmesi nedeniyle suikast önlenememiştir (Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 1). Suikastın görgü tanığı olan bir kadın, -Princip'in şüpheli halini doğrulayacak şekilde- Nöyye Feraye Prese gazetesine aşağıdaki açıklamalarda bulunmuştur:

³⁵ Arşidük'ün son sözleri farklı kaynaklarda şu şekilde geçmektedir: "Sophie! Çocuklarımıza iyi bak." Bu bilgi için bkz, Peyam gazetesi, nr. 223, 20 Haziran 1330: 2; "Sophie, Sophie, ölme, çocuklarımız için hayatta kal!" Bunun için de bkz. Clark 2017: 362.

"Bir refîkam ile Fransuva Joseph sokağının karşısındaki dükkânlardan birinin önünde duruyordum. Bir müddet sonra üç genç geldi. Bunların üzerindeki elbise epeyce müstâmel idi ve iliklerinde Sırpların bayrağını temsil eden üç renkli birer kurdela bulunuyordu. Bir zaman sonra iki kız daha gelerek bu üç genç ile biraz konuştular. Kendilerini tanımadığımız bu iki kızcağz bize doğru gelerek: "Geliniz evlerimize gidelim. Bu üç genci şüpheli görüyoruz." dediler. Ben kızlardan biri ile kaldım. Bi'l-ahire Princip olduğunu anladığım genç ellerinden birini cebinde tutuyordu. Hırvat olan refîkama: "Bu adamı zabıtaya ihbar etmeliyiz." dedim. Bu esnada ilk otomobil mürûr etmişti. Genç adamlar sözlerimi işitmiş olmalı ki derhal buldukları mevkîden uzaklaşarak polisin önünden mürûr ettikten sonra biraz uzakta durdular. O anda veliahdın otomobili geçti ve hemen aynı zamanda iki silah sesi işittim. Otomobil, suikastı icra eden şahsın bulunduğu kaldırıma pek yakın bir mesafeden mürûr etmişti. Bu kaldırım üzerinde bulunan birkaç kişi derhal katilin üzerine hücum ile onu tevkîf ettiler" (Tanin gazetesi, nr. 1985, 19 Haziran 1330: 2).

Böylece, suikastın ardından silahı kafasına ateş ederek intihar etmek isteyen Gavriolo Princip'in teşebbüsü veya siyanür içmesi engellenmiştir. Hemen tutuklanmış, polis memurları da onu linç edilmekten kurtarmıştır.

Suikast sonrasında Princip'in üzerine ilk saldıranlardan biri olan tramvay kondüktörü de, verdiği ifadede şunları söylemiştir.

"Princip suikastın icrâ eylediği Schiller mağazasının karşısında bulunuyordu. Veliahd ile zevcesinin otomobili mürûr ederken ahâli "Yaşasın" nidâlarını ayyuka çıkartıyordu. Bu esnada iki silah sesi işitildi. Ahâli koşmaya başladı ve dehşetli bir heyecan husûle geldi. Bu esnada Merçiç? derhal diğer tarafa koşarak, zabıta memurlarından Yahoviç? Princip'in kafasına rovelver ile vurmaya üzere iken katil Princip'i yakalar. Yahoviç? ile Merçiç? zabıtaya götürmek üzere Princip'i tevkîf ederler. İçlerinden bazı zabıta memurları da olduğu halde birçok kimseler Princip'e vurmaya başladıklarından katilin yüzünden kanlar akmaya başlar. Müthiş bir galeyan içinde bulunan ahâli bu esnada:

"Vurun, gebertin katili! Öldürün şu canavarı!" diye bağıyordu. Baston ve kılıç darbeleri[nin]bir kısmı da Yahoviç? ve Merçiç'e isabet etmiştir. Katil ise kendisini sımsıkı tutan bu iki kişiye mütemâdiyen: "Çocuklarınız yok mu? Kalbe mâlik değil misiniz? Bana acımıyor musunuz?" diye bağıyordu. Polis dairesine naklolunduğu esnada birçok kimseler hususiyle kadınlar katilin üzerine tükürmüşler, katil de her defasında bu tükürükleri iâde eylemiştir" (Tanin gazetesi, nr. 1994, 28 Haziran 1330: 2).

Cinayet mahallinde bunlar yaşanırken konağın her tarafını da endişeli bir telaş sarmıştır. Ferdinand'ın hizmetçisi Kont Morsey ise, Arşidük'ün üniformasının önünü keserken kendisine, çocuklarına bir mesajı olup olmadığı sormuş ancak yanıt alamamıştır. Saatler 11.00'i (Hart 2014: 22) gösterirken Fransuva Ferdinand hayatını kaybetmiştir. Şehirdeki tüm çanların çalmasıyla da bu acı haber herkese ilan edilmiştir (Clark 2017: 362-363).

Konağa davet edilen iki doktor hiçbir şey yapamamıştır. Cenazeler için ayin düzenlenmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11931, 16 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 1).

Tüm engellemelere, baskılara rağmen hayatlarını birleştiren çift, evlilik yıl dönümleri olan 28 Haziran'da (Clark 2017: 357; Fromkin 2015: 125) yine birlikte dünyalarını değiştirmişlerdir.

Suikast sonrasında halkta olağanüstü bir heyecan yaşanmaya başlanmıştır. Büyük bir üzüntünün hakim olduğu şehir yas bayrakları ile donatılmıştır. Suikastın gerçekleştiği yerde ise hiç eksik olmayan kalabalık halk grubu, felaketi birbirlerine uzunca anlatmıştır (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11931, 16 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 1).

Suikasttan sonra etrafta geniş çapta bir arama gerçekleştirilmiştir. Suikastın meydana geldiği yerin ilerisinde henüz kullanılmamış bir bomba daha bulunmuş fakat ikinci suikastın başarılı olması üzerine bombayı kullanacak olan failin kaçtığı

anlaşılmıştır (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11931, 16 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 1; Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 1).

Arşidük Ferdinand'ın Saraybosna seyahati esnasında yanında bulunan saray memurunun düşüncesine göre; Arşidük ve eşi, hiçbir zaman suikasttan kurtulamayacaklardı. Çünkü belediye dairesinden geri döndükleri sırada sıralanmış bombacıların arasından geçmeye mecbur olacaklardı. Gerçekten de şüpheli veya suç ortağı oldukları ispat edilen yaklaşık 20 kişinin tutuklanması, planlı ve tertibatlı bir suikast karşısında bulunulduğunu göstermektedir (Peyam gazetesi, nr. 223, 20 Haziran 1330: 1; Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 1; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1128, 20 Haziran 1330: 1-2; Tanin gazetesi, nr. 1986, 20 Haziran 1330: 1). Öyle ki, hükûmet dairesinde yemek yiyeceği masanın altında makineli iki bomba bulunduğu gibi, aynı odada dahi soba borusu içinde üçüncü bir bomba bulunmuştur (Sabah gazetesi, nr. 8908, 22 Haziran 1330: 3).

Büyük hedefleri ve idealleri olan, bu amaçlar doğrultusunda politikalar takip eden devlet görevlileri, bazı devlet/grup tarafından ciddi bir tehdit olarak algılanmışlardır. Bu bağlamda hayati riskleri bertaraf etmede devlet adamlarının maiyetlerinin her türlü tehlikeye karşı uyanık ve teyakkuz halinde bulunma istekleri ve becerileri, ciddi önem arz etmektedir.

Arşidük'ün Saraybosna gezisinin, planlanma tarihinden itibaren askerî ve sivil tedbirsizliklere kadar önemli hatalar zinciri ile dolu olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Hart (2014:22)'ın suikasta dair değerlendirmesi dikkate değerdir: "*...Kesin olan bir şey varsa o da Avusturyalı yetkililerin Arşidük'ü korumada gösterdikleri inanılmaz dikkatsizlik ve bu pek de sevilmeyen veliahdın başına gelen felakete gösterdikleri alaycı kayıtsızlıktı. Bosna'nın askerî valisi ve Sırbistan'a karşı gerçekleştirilecek taarruzun gelecekteki komutanı, suikasta göz yummuş olsaydı, suikastçıların görevini bundan daha fazla kolaylaştırıramazdı.*"

Veliahda karşı gerçekleştirilen suikast altyapısının bir günlük çalışmayla değil, sistemli bir usûl takip edilerek çok önceden hazırlanmış olduğunda tereddüt etmeyen

Nöyye Feraye Prese gazetesini ise, ne pahasına olursa olsun Arşidük'ü öldürmeyi planlayan suikastçıların sayısının fazlalığına ve farklı noktalarda pusuya yattıklarına vurgu yapmaktadır. Gazete, ilk suikasttan sonra Bosna-Hersek'te meydana gelebilecek olaylardan sorumlu konumda olan tüm askerî ve mülki görevlilerin, İmparator ve hükûmete karşı yükledikleri sorumluluğun bilincinde olarak, resmî programının değiştirilmemesini isteyen Arşidük'ün fikrine boyun eğmelerinin bir hata olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca suikast sonrasında şehrin farklı noktalarında bombaların bulunmasını, Saraybosna güvenlik güçlerinin görevlerini tam olarak yapmadıklarının bir kanıtı olarak değerlendirmiştir (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1128, 20 Haziran 1330: 2).

Bosna-Hersek'in mülki memurlarından bir yetkili Nöyye Feraye Prese gazetesinin Saraybosna muhabiriyle yaptığı söyleşide; Arşidük ile eşinin resmî karşılama programının ve güvenlik tedbirlerinin askerler tarafından yerine getirildiğini, mülki idarenin bu sürece asla karışmadığını ifade etmiştir. Öte yandan cinayeti gerçekleştirmek için köşesine gizlenen bir cânîye engel olmaya hiçbir hükûmetin gücünün yetmeyeceğini savunan yetkili, cinayetin gerçekleşmesini ise, ilk suikast teşebbüsünden sonra askerî görevlilerin vazifelerini tam olarak yerine getirmemelerine bağlamıştır (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1128, 20 Haziran 1330: 2).

II. BÖLÜM

2. SUİKASTIN ALGILANIŞ BIÇİMLERİ VE CENAZE MERASİMİ

2.1. Suikastın Yansımaları

2.1.1. Saraybosna'daki Yansımaları

Arşidük ve eşinin cinayete kurban gitmesi haberi Saraybosna şehrinde derin bir üzüntüye ve kedere sebep olmuştur. Yas alameti olarak her eve siyah bayraklar asılmış, şehrin her tarafı da siyah tüllerle kaplanmıştır (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11932, 17 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 1).

Suikastın akabinde olayda ihmali olduğu gerekçesiyle Saraybosna polis müdürü azledilmiş, veliahdın korunması için görevlendirilen polisler de tutuklanmıştır (Sabah gazetesi, nr. 8904, 18 Haziran 1330: 1). Polis komiseri ise suikasttan bir saat sonra intihar etmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11932, 17 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8904, 18 Haziran 1330: 2; İkdam gazetesi, nr. 6236, 18 Haziran 1330: 1).

Bir taraftan ziyaretçiler konağa gelip Arşidük ve eşi için dualar ederken öğleden sonra da Belediye Meclisi toplanarak yas merasimini icra etmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11931, 16 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 1). Saat 17.00'de de Diyet Meclisi üyeleri yas oturumunda bir araya gelmişler, suikasttan dolayı üzüntülerini ve kederlerini ifade eden konuşmalar yapmışlardır. Diyet Meclis Başkanı, meclis adına İmparator Fransuva Joseph'e gönderdiği telgrafnamede, gerçekleştirilen suikasttan dolayı halkın his, elem ve hiddetlerinin tercümanı olmuş,

özellikle de bütün halkın saltanat hanedanına karşı gösterdiği sadakatin kuvvetli, sarsılmaz ve değişmez esaslara bağlı olduğuna dair teminatta bulunmuştur (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11931, 16 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 1; Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 2).

Diyet Meclisi Sırp Ahali Fırkası Başkanı tutuklanmıştır. Ayrıca, Sırp propagandası yaptıklarından dolayı tutuklananlar arasında kadınlar ve kızlar da yer almıştır (Peyam gazetesi, nr. 222, 19 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8904, 18 Haziran 1330: 1; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11932, 17 Haziran 1330: 2).

3 Temmuz 1914 tarihli Peyam gazetesinin "*Bosnasaray'da Ahali*" başlıklı yazısında; cinayet günü suikast mahallinde ve kilise meydanında toplanan halkın diz çökerek hıçkıra hıçkıra ağladıkları, imparatorun sağlığı, hayatının uzun olması ve Arşidük ile eşinin ruhu için dualar ettikleri ifade edildikten sonra "*cinayet-i meş'umeyi müteâkip ahâliyi istilâ eden tehevviür Sırp anâsırından bir kısmına karşı şâyân-ı teessüf bazı tecâvüzâtı intâc etmiş...*" olduğu haberi verilmiştir (Peyam gazetesi, nr. 223, 20 Haziran 1330: 5).

Nöyve Feraye Prese gazetesinin Saraybosna muhabirinin verdiği bilgiye göre; ilk gösteri, suikastın ertesi günü yani 29 Haziran'da saat 11.30'da bir grup Müslüman ve Hırvat³⁶ talebe tarafından başlatılmıştır (Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 2). İmparator Fransuva Joseph'in resmini taşıyan ve kendilerine daha sonra dahil olan kalabalık bir grupla imparatorluk marşını söylemişler; İmparator Joseph, Arşidük Ferdinand ile eşi lehinde tezahüratlarda bulunmuşlardır. Bu nümayiş vatansever bir gösteri olduğundan dolayı ilk önce güvenlik güçleri olaya müdahale etmemişlerdir.

³⁶ Tasfir-i Efkâr gazetesi, Saraybosna'da yaşayan farklı etnik gruplar arasında yer alan Hırvatlar'ın ırk olarak Slav olmasına rağmen Sırplarla aralarında esaslı farklılıklar bulunmakta olduğunu, Hırvatların kendilerini her türlü idari ve toplumsal teşkilata sahip bağımsız bir millet olarak değerlendirdiklerini, bundan dolayı da Sırpçaya kelime olarak benzeyen dillerini Kiril değil, Latin harfleriyle yazdıklarını belirtmektedir. Sırpalar aleyhine gösterdikleri şiddetli galeyanları ise, Hırvatların Slavlıkla gönül bağının olmadıklarının delili olarak görmektedir (Tasfir-i Efkâr gazetesi, nr. 1126, 18 Haziran 1330: 2). Peyam gazetesi yazarı A.Zihni, Katolik Hırvatların kendileri gibi Slav olan Ortodoks Sırpılara düşman, Avusturya'ya ise taraftar olmalarını dikkate değer bir husus olarak kabul etmektedir. Din olgusunun sadece Osmanlı Devleti'nde değil, farklı ülkelerde de milliyetçiliğe üstün geldiğine ve ülke siyasetinde belirleyici rol oynadığına dikkat çekmektedir. Hırvatların din ihtilafını unutarak Sırplarla birlik içinde olmuş olsaydı, Bosna'nın bugünkü konumunun çok farklı olacağı yorumunda bulunmaktadır (Peyam gazetesi, nr. 235, 02 Temmuz 1330: 1).

(Tanin gazetesi, nr. 1986, 20 Haziran 1330: 4; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1128, 20 Haziran 1330: 4). Ancak daha sonra Sırlara kötü sözler sarf etmişler (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11932, 17 Haziran 1330: 1); Sırp mağaza ve dükkanlarını "*dolu yağar gibi taşa tutmuşlar*", daha sonra da kapıları ve camları kırarak içindeki malzemeleri tahrip edip sokağa fırlatmışlardır (Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 2). Nümayişlerin engellenememesi ve giderek tehlikeli bir hâl alması üzerine Saraybosna'da sıkıyönetim ilan edilmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11932, 17 Haziran 1330: 1; Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 5; Sabah gazetesi, nr. 8904, 18 Haziran 1330: 1). Sıkıyönetimin ilanıyla şehre gelen askerler "*Yaşasın İmparator-Kral*", "*Yaşasın Ordu*" sloganları ile karşılanmıştır (Peyam gazetesi, nr. 223, 20 Haziran 1330: 5; Tanin gazetesi, nr. 1986, 20 Haziran 1330: 4; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1128, 20 Haziran 1330: 4).

29 Haziran'da Saraybosna'da karışıklık bütün şiddetiyle devam ederken, kimliği belirsiz şahıslar tarafından iki bomba atılmıştır. Patlama sonucu hiçbir maddi hasar meydana gelmemişse de yalnızca bir kişi hafifçe yaralanmıştır. Arşidük'e karşı gerçekleştirilen cinayetle ilgili olduğu zannedilen bu olayın faileri yakalanamamıştır (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11932, 17 Haziran 1330: 1; Sabah gazetesi, nr. 8904, 18 Haziran 1330: 1). Suikastın etkilerinin görüldüğü farklı şehirler olan Mostar, Banja Luka, Foča, Agram ve Karlovaç'ta da bombalar atılmıştır (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11932, 17 Haziran 1330: 1; Sabah gazetesi, nr. 8904, 18 Haziran 1330: 1).

Müslüman ve Hırvatlardan oluşan gösterici grubu, Sırp Bankası ile okulunu taşıyarak harap etmişler ayrıca Avrupa kahvehanesinin camlarını da kırmışlardır. Polis nümayişçileri dağıtmıştır. Suikasttan haberdar oldukları suçlamasıyla 100 kişi tutuklanmıştır. Tutukluların Divan-ı Harb-i Örfiyye'ye sevk edilecekleri bildirilmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8904, 18 Haziran 1330: 1; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1126, 18 Haziran 1330: 2; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11932, 17 Haziran 1330: 2).

Tutuklananlar arasında nümayişçiler tarafından yağma edilen Avrupa Oteli sahibi Mösyö Pestanoviç'de? bulunmaktadır. Sırp sınırına yakın bir mahallede yakalanan bu şahsın üzerinde zararlı belgeler olarak algılanan evraklar bulunmuştur

(Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1126, 18 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8904, 18 Haziran 1330: 1). Her ne kadar idari ve askerî olarak tedbirler alınmaya çalışılmışsa da halkın geneline yayılan Sırp aleyhtarlığının engellenmesi oldukça güç olmuştur. Özellikle kışkırtıcı söylemlerin veya eylemlerin bu durumun yaşanmasında önemli bir etken olduğu söylenebilir.

Gösteriler sırasında, bir mağaza sahibi olan Sırp üç kardeşten biri Jovaviç? sokağa çıkarak göstericiler üzerine ateş etmiş, İmparator Fransuva Joseph'in resmini taşıyan nümayişçilerden birini arkadan yaralamıştır. Galeyana gelen göstericilerin elinden Jovaviç'i? kurtarmak isteyen kardeşlerinden biri de ağır şekilde yaralanmıştır. Yaralı Sırp'ın üzerinde de birçok browning fişegi bulunmuştur (Tanin gazetesi, nr. 1984, 18 Haziran 1330: 4).

Suikasttan iki gün sonra yani 30 Haziran'da Sırp Ortodoks metropolithanesini taşıyan nümayişçiler, pencerenin önünde bulunan metropoliti hafif bir şekilde yaralamışlardır. Bir diğer hadise de Sırp mağazasında bir Hırvat ile Sırp arasında meydana gelmiştir. Arşidük Fransuva Ferdinand hakkında Sırp tarafından uygunsuz sözler söylenmesini kabullenemeyen Hırvat, onu bıçaklayarak yaralamış, akabinde de tutuklanmıştır (Peyam gazetesi, nr. 222, 19 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8905, 19 Haziran 1330: 1).

Saraybosna Suikastı ve sonrasında meydana gelen gelişmeleri yakından takip eden Osmanlı basını, ajansların bildirdiği haberleri sığağı sığağına okurlarıyla paylaşmışlardır. Müslüman ve Hırvatlar'ın, Sırp'lar aleyhine yürüttükleri gösterilerin giderek karışıklığa dönüştüğünü, yaklaşık 200 civarı ev, lokanta, otel, kahvehane, mağaza vb. yerlere saldırı olduğunu, bazı sokaklardaki tahribatın deprem sonrası manzarayı andırıldığını ifade etmiştir. Özellikle dükkan sahibi bir Sırp'ın, göstericilerden birini silahla vurarak öldürmesinin halkta müthiş bir öfkeye neden olduğunu ve halka müdahalede bulunan askerlerin makineli tüfeklerle olayları binbir güçlkle engelleyebildiklerini belirtmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11933, 18 Haziran 1330: 1; Peyam gazetesi, nr. 222, 19 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8905, 19

Haziran 1330: 1). Bu gelişmeler karşısında birçok Sırp, Saraybosna'dan ayrılmak zorunda kalmıştır (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11933, 18 Haziran 1330: 1).

Kısa sürede Saraybosna'nın batısında yer alan Travnik'te de Müslümanlar ile Katolikler birlikte gösteriler düzenlemişlerdir. Göstericilerin Sırp okullarının camlarını kırmaya başladıkları sırada silahla göstericilerden birini yaralayan Sırp rahibi, linç edilmekten polis tarafından kurtarılmış, ardından da tutuklanmıştır (Tanin gazetesi, nr. 1984, 18 Haziran 1330: 4).

Tüm bu gelişmeler yaşanırken halkın imparator ve devlete olan bağlılıklarını pekiştirmek, moral ve motivasyonlarını artırmak, düşmana da gözdağı vermek gayesiyle Avusturya-Macaristan 15. Kolordu Komutanı, yayımladığı beyannamede şu ifadeleri kullanmıştır³⁷:

"Bu ân-ı vahimede bile cesaretimizi kaybetmeyelim. Şimdiye kadar bize rehber olan efkâr ve hissiyat ile kemâl-i fi's-sabık âmil olalım. Bu hissiyat ve efkâr kuvvetimize istinadgâh teşkîl eden ve imparatorluğun muhâfız ve hâmîsi olan ordunun öteden beri bâis-i fahr ve gururu olmuştur. Menfur katiller ve bunların arkasında ihtifâ eden hainler, meş'um fikirlerini asla kuvveden fiile çıkaramayacaklarını iyi bilsinler. İmparator hazretleri ile büyük vatana daima sadık olan ordu, buna her zaman nıgehban olacaktır. Vasi' imparatorluğun kâfe-i aksamında ahali tarafından hod-be-hod icrâ edilen nümayişler, bizim kalplerimizin, vatandaşlarımızın kalpleri ile hem ahenk olarak daraban ettiğini ispat eder. Ölünceye kadar sadakatten ayrılmamak. İşte âtiyen dahi tâkip edeceğimiz düstur" (Peyam gazetesi, nr. 225, 22 Haziran 1330: 4).

Sıkıyönetim ilan edilen Saraybosna'da cinayet soruşturması da geniş ölçekte yürütülmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda cinayeti onaylayan veya tasvip edici sözler söyleyen 356³⁸ kişi tutuklanmıştır (Tanin gazetesi, nr. 1987, 21 Haziran 1330: 4; Sabah

³⁷ Beyanname metninin yer aldığı diğer gazeteler için bkz. Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11936, 21 Haziran 1330: 1; Tanin gazetesi, nr. 1988, 22 Haziran 1330: 5; Tasfir-i Efkâr gazetesi, nr. 1130, 22 Haziran 1330: 3; Sabah gazetesi, nr. 8908, 22 Haziran 1330: 3.

³⁸ Tasfir-i Efkâr gazetesi, tutuklananların sayısını 350 olarak vermiştir.

gazetesi, nr. 8907, 21 Haziran 1330: 3; Peyam gazetesi, nr. 224, 21 Haziran 1330: 5; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1129, 21 Haziran 1330: 4).

Saraybosna'da hükûmetin ileri gelenlerinden oluşan olağanüstü bir toplantının yapıldığını belirten Nöyye Feraye Prese gazetesi, "*matbuât, ictimâât, cem'iyât-ı siyasiye*" kanunlarının kesin olarak uygulanmasına karar verildiğini ifade etmiştir (Peyam gazetesi, nr. 227, 24 Haziran 1330: 4; Sabah gazetesi, nr. 8910, 24 Haziran 1330: 4). Zaten cinayetin ardından muhalif gruba mensup gazeteler, idare merkezlerinin tahrip ve yağma edilmesi dolayısıyla yayın yapamamış; Sırp siyasi kulüplerinin faaliyetleri de engellenmiştir (Peyam gazetesi, nr. 223, 20 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 1). Mahalli hükûmet de dört gazeteye el koyup yayınlarını toplatmış, birçok muhalif gazeteciyi de başka bir yere sürgüne göndermiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11937, 22 Haziran 1330: 1; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1131, 23 Haziran 1330: 3; Sabah gazetesi, nr. 8909, 23 Haziran 1330: 3; Tanin gazetesi, nr. 1989, 23 Haziran 1330: 5; Peyam gazetesi³⁹, nr. 226, 23 Haziran 1330: 3).

Neues Wiener Tagblatt gazetesinin Saraybosna'dan aldığı haberi köşesine taşıyan Sabah gazetesi, halkı tahrik ettiğinden dolayı Sırp Radikal Muhalif Fırka Başkanının tutuklandığını belirtmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8910, 24 Haziran 1330: 3).

Nümayişler esnasında şehirde yaşayan Müslümanların sergilediği tavır da devlete bağlılık boyutunda dikkate değer olarak nitelendirilebilir. Nitekim, Saraybosna Belediye Başkanının, bir gazeteciyle yaptığı söyleşide; herkesin gözü önünde gerçekleşen suikastten dolayı âr ve hicâp altında olduklarını söyledikten sonra Bosna Müslümanlarıyla ilgili olarak da şu değerlendirmeyi yapmıştır: "*Bilhassa İslamlar, Avusturya İslamlarının müstakbel hâmîsi addeyledikleri Arşidük'ün vefatı ile pek müteessir olmuşlardır*" (Sabah gazetesi, nr. 8908, 22 Haziran 1330: 3; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11936, 21 Haziran 1330: 2).

Saraybosna'daki ulemânın başkanı ise yaptığı açıklamada, İslam dininin hükümdara itaati emretmiş olduğundan dolayı Müslümanların hiçbir zaman böyle bir

³⁹ Peyam gazetesi, 6 Temmuz tarihli nüshasında miladi olarak sehven 5 Temmuz tarihini kullanmıştır.

cinayet gerçekleştiremeyeceğini, Bosna-Hersek'te hükûmetin değişmesinden sonra Müslümanların Osmanlı Devleti'ne olan bağlılıklarının aynısını Avusturya Devleti'ne karşı da gösterdiklerini, dinlerinin sadece kendi hükümdarlarının değil yabancı hükümdarlar ile hanedan mensuplarının hayatlarını korumayı emrettiğini ifade etmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8911, 25 Haziran 1330: 3; Tanin gazetesi, nr. 1991, 25 Haziran 1330: 2). Ayrıca bütün müftülere bir yazı göndererek kanuna aykırı bir hareketin meydana gelmemesi için dikkatli olmaları gerektiği hususunda uyarıda da bulunmuştur (Peyam gazetesi, nr. 228, 25 Haziran 1330: 3).

2.1.2. Viyana ve Avusturya-Macaristan'ın Diğer Bölgelerindeki Yansımaları

Arşidük Fransuva Ferdinand ve eşine karşı gerçekleştirilen suikastın haberi öğleye doğru Ischl'de bulunan Fransuva Joseph'e, Başyaveri Kont Par? tarafından bildirilmiştir. Bu acı haber karşısında derinden etkilenen "*Bedbaht Bir Sahib-i Taht*" (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1126, 18 Haziran 1330: 1) olan 84 yaşındaki ihtiyar imparator birkaç dakika sessiz kalarak hiçbir şey söylememiştir. Kendisini toparladıktan sonra da: "*Müthiş, müthiş. Başıma gelmedik bir şey kalmadı!*" (Tanin gazetesi, nr. 1985, 19 Haziran 1330: 2) diyerek ancak birkaç kelime edebilmiştir. Sabah gazetesi ise olayı öğrenen imparatorun "*Artık hududu aştı.*" diye bağırıldığını yazmıştır (Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 1). Kederli bir şekilde kendi dairesine çekilen Fransuva Joseph⁴⁰, gecikmeksizin Schönbrunn Sarayı'na geri dönülmesi için gerekli hazırlıkların yapılmasını emretmiştir (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1124, 16 Haziran 1330: 5; Peyam gazetesi, nr. 219, 16 Haziran 1330: 5).

28 Haziran 1914 Pazar günü öğleden önce Arşidük Fransuva Ferdinand ve eşine karşı gerçekleşen suikast haberinin söylentisi, öğleden sonra Viyana'da kısa sürede

⁴⁰ İmparator Fransuva Joseph, saltanatı süresi içinde "*gayet acıklı ve mülhem günler*" (İkdam gazetesi, nr. 6234, 16 Haziran 1330: 4) görmüştür. Kardeşi Maximilian, Meksikalılar tarafından kurşuna dizilmiş, daha sonra oğlu Rudolf'u kaybetmiş, eşi Elisabeth ise bir İtalyan tarafından bıçaklanarak öldürülmüştür (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1126, 18 Haziran 1330: 1). Şimdi ise yıllardan beri tahtın varisi olarak hazırladığı yeğeni Ferdinand'ın katledilme acısını yaşamıştır. Bundan dolayı Tanin gazetesi, İmparator Joseph'i Avrupa'nın en asil fakat en bahtsız bir hükümdarı olarak görmekte ve taziyelerini de şu cümleyle bildirmektedir: "*Bu münâsebet-i elîme ile Avusturya millet ve hükûmetlerine en samimi hissiyât-ı ta'ziyetkerânemizi takdîme şitâb etmeyi bir vazife addeyleriz*" (Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 1).

yayılmıştır. Söylentilerin saat 15.00'te⁴¹ doğrulanması ile bu elim haberi gazeteler yayımladıkları ilavelerle bütün şehirde duyurmuştur⁴². Haber, Saraybosna'da olduğu gibi burada da tarifi mümkün olmayan heyecan ve telaşa yol açmış, büyük bir ümitsizlik de ortaya çıkarmıştır. Yas bayrakları çekilmiş, her yer siyah tüllerle kaplanmış, tiyatro oyunları da ertelenmiştir (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1124, 16 Haziran 1330: 5; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11931, 16 Haziran 1330: 2; Peyam gazetesi, nr. 219, 16 Haziran 1330: 5; Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 1).

Sabah gazetesi, "...Avusturya-Macaristan için müthiş bir felâket-i milliye" olarak nitelendirdiği bu facia sebebiyle bütün Avusturya ve Alman gazetelerinin birinci sayfalarını siyah çerçevelerle yayımladıklarını belirtmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8905, 19 Haziran 1330: 1).

Bütün gazeteler suikasttan bahsederken olayın faillerini de nefret ve şiddetle lanetlemiştir. Ayrıca Arşidük Fransuva Ferdinand'ın özelliklerini yâd etmiş, ordu ve donanmanın ıslahına sarf etmiş olduğu gayretleri dolayısıyla da kendisinden övgüyle bahsetmiştir. Suikast sonrası sancılı süreci değerlendiren gazeteler, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu oluşturan bütün toplulukların 28 Haziran'dan itibaren yeniden cesaret ve vazifeperverliğe bir örnek olan İmparatorun etrafında aynı his ve duygularla toplanmış buldukları yorumunu yapmıştır. Pek çok gazete de gerçekleştirilen suikastın hazırlık sürecinin uzun bir zaman diliminde tamamlandığını ve siyasi sebeplerden kaynaklanan bir girişim olduğunu iddia etmiştir (Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 5).

Suikastın etkisi Avusturya-Macaristan topraklarının her köşesinde derinden hissedilmiş, halkta büyük bir üzüntüyle karşılanmıştır. Yasa bürünen şehirlerde şenlikler iptal edilmiş; diyet meclisleri ve belediye meclisleri gibi farklı meclisler yaptıkları toplantılarda imparator ve hanedana olan sarsılmaz sadakat, bağlılık ve sevgilerini açıkça göstermiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11931, 16 Haziran 1330: 2).

⁴¹ Peyam gazetesi saati 15.30 olarak vermektedir.

⁴² Avusturya Resmî Telgraf Ajansı ise, daktilo ile yazılmış duyuru metinlerini Viyana sokaklarına asmıştır (Fromkin 2015: 146).

İschl'den Viyana'ya doğru hareket eden İmparator'u Amstetten'de karşılayan damadı Arşidük Fransuva Salvator ve kızı Arşidüşes Marie Valerie, Sank Pölten mevkiine kadar trende kendisine eşlik etmişlerdir (Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 4). 29 Haziran günü saat 10.11'de Penzing İstasyonu'nda Arşidük Şarl Fransuva Joseph tarafından karşılanan İmparator Fransuva Joseph, başını Arşidük'ün omzuna dayamış ve her ikisi de uzun müddet ağladıktan sonra (Peyam gazetesi, nr. 223, 20 Haziran 1330: 2) Arşidük'ün refakatinde, aynı gün Schönbrunn Sarayı'na ulaşmıştır (Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 5).

İmparator Joseph, kendisinden sonraki imparator olarak gördüğü yeğenin vefatı münasebetiyle sarayda altı hafta (Tanin gazetesi, nr. 1985, 19 Haziran 1330: 2; Peyam gazetesi, nr. 222, 19 Haziran 1330: 2), orduda da altı ay (Sabah gazetesi, nr. 8904, 18 Haziran 1330: 1) yas tutulmasını emretmiştir.

Viyana'da Sırp lar ve özellikle üniversiteli Sırp lar aleyhindeki nefret duygusu her geçen gün artmıştır. Tepkilerin gösterildiği yerlerden biri olan Sırbistan Elçisinin damadına ait ev halk tarafından taşlanmıştır. Ayrıca aralarında kadın ve kızların bulunduğu birçok Sırp tutuklanmıştır (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11932, 17 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8904, 18 Haziran 1330: 1; Peyam gazetesi, nr. 221, 18 Haziran 1330: 2).

Viyana'nın sınırlarını aşan gösterilerin en yoğun yaşandığı yerlerden biri de Agram (Zağreb)'dir. Hırvat öğrenciler önlerinde siyah kurdeleli, Hırvatistan bayrağını alarak sokakları dolaşırken Sırp lar aleyhine kötü sözler savurdıkları gibi, Arşidük Fransuva Ferdinand ile eşi hakkında övücü sözler söylemişler, Sırp gazete idarehanelerinin camlarını da kırmışlardır. Güvenlik güçleri ise olayların büyümesini engellemiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11932, 17 Haziran 1330: 1; Sabah gazetesi, nr. 8904, 18 Haziran 1330: 1).

30 Haziran'da Agram Diyet Meclisi toplantısında da Sırp lar aleyhine gösteriler düzenlenmiştir. Diyet Meclisi Başkanı Medakoviç?, veliahdın vefatı münasebetiyle bir konuşma yapmak üzere kürsüye çıktığında muhalif partiye mensup olan milletvekili

Zakluk'un?, Başkana hitaben "*Meclise bomba getirmediniz mi?*" diye bağırmasından sonra mecliste ciddi bir karışıklık ortaya çıkmıştır. Meclisten "*Kahrolsun Sırbistan!*", "*Kahrolsun İttihad!*", "*Kahrolsun Fırka-i İstibdadiye!*", "*Bir Sırp'ın riyaset etmesi caiz değildir!*", "*Sırp grubunun dağılması icab eder!*" şeklindeki bağrıışmalar sonucu Başkan birleşime iki defa ara vermek zorunda kalmıştır (Tanin gazetesi, nr. 1984, 18 Haziran 1330: 4; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1126, 18 Haziran 1330: 5; Peyam gazetesi, nr. 222, 19 Haziran 1330: 2).

Yine aynı tarihte Agram'dan gelen haberlere göre; saat 20.00'de halk ve öğrencilerden oluşan 400 kişilik bir grup, en önde siyah tüllerle sarılı Hırvat bayrağı ve Arşidük Fransuva Ferdinand'ın resmini taşıyarak ve Sırların aleyhine uygunsuz sözler söyleyerek sokakları dolaşmışlardır. Bir kahvehanenin içinden veliahdın resmine taşlar atılması veya kahvehaneden birkaç el ateş edilmesi şeklinde söylenen farklı sebeplerden dolayı, kahvehane önünde oturanlarla göstericiler arasında kavga meydana gelmiştir. Göstericiler kahvehanenin camlarını kırmışlar, içerideki eşyaları da parçalamışlardır. Pencereden halkın üzerine boş şişeler attığı rivayet edilen bir Sırp'ın evinin önünde toplanarak evin bütün camlarını kırmışlar, Diyet Meclisi Başkanı Mösyö Medakaviç'in? evinin önünde ise büyük bir gösteri yapmışlardır. Güvenlik güçleri de aşırılığa kaçan gösterileri engelleyebilmek için her türlü tedbire müracaat etmiştir (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1127, 19 Haziran 1330: 1; Peyam gazetesi, nr. 222, 19 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8905, 19 Haziran 1330: 1; Tanin gazetesi, nr. 1985, 19 Haziran 1330: 2).

Hırvatların çoğunlukta olduğu şehirlerde de Sırlara yönelik gittikçe artan gösteriler meydana gelmiştir. Özellikle Sırp İttihadına mensup milletvekili Ribar'a? karşı yapılan gösterilerde evinin camları taşlanmıştır. Sokakları dolaşan göstericiler "*Kahrolsun Sırbistan!*, *Kahrolsun İttihad*, *Kahrolsun Ribar!*, *Kahrolsun Katiller!*, *Yaşasın Arşidük Fransuva Ferdinand'ın Hatırası*" diye bağırılmışlardır (Peyam gazetesi, nr. 224, 21 Haziran 1330: 1; Tanin gazetesi, nr. 1987, 21 Haziran 1330: 3). Bir evin duvarında da, Sırp şairi Zemayuvan'ın ismini taşıyan sokaktaki levhanın derhal kaldırılmadığı takdirde zorla koparılacağı ifadelerini içeren bir not bulunmuştur (Peyam gazetesi, nr. 222, 19 Haziran 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 1985, 19 Haziran 1330: 2;

Sabah gazetesi, nr. 8905, 19 Haziran 1330: 1). Tüm bunlara ilaveten Sava Nehri üzerinde Prut'ta da Sırp Kilise okulu ile birçok Sırp evinin yağmalanması üzerine daha büyük olaylara neden olmaması için kaza kaymakamı tarafından sıkıyönetim ilan edilmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11935, 20 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8907, 21 Haziran 1330: 1).

Avusturya gazetelerinin beyanatlarını okurlarıyla paylaşan Peyam gazetesi; Arşidük Fransuva Ferdinand'a karşı ilk suikast teşebbüsünde bulunan Nedjelko Cabrinoviç'in, daha önceden Agram'da bulunan Hırvat Mürettib Cemiyeti'nde yazı dizicisi olarak çalışması ve cemiyetin de üyesi olması nedeniyle burada bir arama yapıldığını belirtmiştir (Peyam gazetesi, nr. 224, 21 Haziran 1330: 1).

Tercüman-ı Hakikat gazetesi, cinayet hakkında detaylı bilgiye sahip olan halkın hiddetinin inanılmaz derecede arttığından bahsederken (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11933, 18 Haziran 1330: 1), Mostar şehrinde yaşananları da *"Hırvatlar, Sırplar hakkında kıtal ile burasını cidden kan deryasına ifrağ etmişlerdir. İki yüz kişinin katledildiği söyleniyor. Şehir ateşler içindedir."* (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11932, 17 Haziran 1330: 2) cümleleri ile tasvir etmiştir⁴³.

30 Haziran akşamı Viyana'da Sırbistan Elçiliği önünde toplanan göstericilerle ilgili olarak Peyam gazetesi şu bilgileri vermektedir: *"Nümayişçiler Avusturya milli hislerini dile getirerek Mareşal Schwarzenberg'in heykelini ziyaret etmişler, sonra Harbiye ve Adliye Nezaretlerine giderek intikam ve adalet diye bağırmuşlar, Sırplar ve Sırp Kralı hakkında tahkîratta bulunmuşlardır"* (Peyam gazetesi, nr. 222, 19 Haziran 1330: 4).

Her ne kadar Sırbistan Elçiliği yas alameti olarak yarıya çekmiş olduğu bayrağını, nümayişlere sebebiyet vermemek için (Peyam gazetesi, nr. 225, 22 Haziran 1330: 4) indirmiş olsa da, işe yaramamıştır. Elçiliğin önünde yeniden toplanmış olan 3.000 kişilik grup, binanın etrafını güvenlik çemberi altına alan askerî güçler tarafından kısa sürede dağıtılmıştır (Peyam gazetesi, nr. 225, 22 Haziran 1330: 4; Tanin gazetesi,

⁴³ Benzer bilgi için bkz. Sabah gazetesi, nr. 8904, 18 Haziran 1330: 1; Peyam gazetesi, nr. 221, 18 Haziran 1330: 2.

nr. 1988, 22 Haziran 1330: 5). Sırbistan'a karşı meydana gelen infialin ortadan kalkmasına kadar askerler tarafından elçiliğin korunmasına yönelik olağanüstü tedbirler alınmıştır (Peyam gazetesi, nr. 230, 27 Haziran 1330: 4). Tüm bu gelişmeler Viyana'da çalışmakta olan birçok Sırp'ın mevkilerini ve kazanımlarını kaybederek Sırbistan'a dönmelerine sebep olmuştur (Peyam gazetesi, nr. 225, 22 Haziran 1330: 4; Tanin gazetesi, nr. 1988, 22 Haziran 1330: 5; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11936, 21 Haziran 1330: 1).

Cinayetten sonra Sırp'ların hissettiği çok yönlü etkiler arasından ekonomik boyuta dikkat çeken Sabah gazetesinin 2 Temmuz tarihli nüshasında Viyana'dan gelen haber okurlara şu şekilde nakledilmiştir: *"Evvelki gün Sırp'lar aleyhine vuku' bulan nümayişlerde Sırp'lar altı milyon krandan fazla zâyiata uğramışlardır. Düne kadar 300 Sırp tevkif edilmiştir. Bu meyanda nümayişçiler üzerine ateş eylemiş olan dört rahip de vardır"* (Sabah gazetesi, nr. 8908, 22 Haziran 1330: 3). Suikastla ilgili soruşturma devam ederken, cinayetin üzerinden bir hafta bile geçmemiş, devlet yönetiminden sürece yönelik net açıklamalar daha yapılmamışken başta üniversite öğrencileri olmak üzere kalabalık bir grup, *"harp isteriz"* sloganları eşliğinde sokakları dolaşmışlardır (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1129, 21 Haziran 1330: 4).

Avusturya-Macaristan toprakları üzerine kara bir bulut gibi çöken cinayet haberi, oluşturduğu etkiyle kısa sürede halkta büyük bir üzüntü meydana getirmiştir. Kendisinden sonra imparatorluğun başına geçecek, askeriye üzerinde büyük nüfuz sahibi veliahdın öldürülmesinin ordu ve donanmada ortaya çıkaracağı ümitsizliği, tecrübesiyle zıt istikamete çevirme arzusunda olan İmparator Fransuva Joseph, ordu ve donanmaya hitaben bir beyanname yayımlayarak kendisinin hissetmiş olduğu duyguları şu şekilde ifade etmiştir⁴⁴:

"Benden, kuvây-ı askeriyemden, vatandan azîm bir fedâkârlık talep eden Cenâb-ı Hakk'ın istiknah-ı muhal olan irade-i ilâhiyesi karşısında cümlemiz serfürû oluyoruz. Mâmâfih bir istikbâl-i mes'ud ve müteyemminden nevmîd değilim. Çünkü maruz olabileceğimiz felaket ne olursa olsun vazifelerini

⁴⁴ Benzer bilgi için bkz. Sabah gazetesi, nr. 8909, 23 Haziran 1330: 3; Tanin gazetesi, nr. 1989, 23 Haziran 1330: 5; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1131, 23 Haziran 1330: 3.

lâyetezelzel bir sadakatle îfa eden ordu ve donanmamızın kahramanane fedâkârlığı Avusturya-Macaristan için daima emîn bir hâmî olacaktır" (Peyam gazetesi, nr. 226, 23 Haziran 1330: 3).

Devlete ve hanedana karşı sarsılmaz duygularla bağlı olunduğunun bildirildiği telgraflardan çok memnun olan İmparator Fransuva Joseph, yukarıdaki beyannamenin haricinde Avusturya ve Macaristan Başbakanları ile Avusturya-Macaristan Maliye Bakanına kendi el yazısıyla gönderdiği beyannamede bazı hatırlatmalarda bulunmuş, uyarılar yapmıştır. Fransuva Joseph, yoldan çıkmış küçük bir grubun cinneti ve cani bir elin girişimiyle en sadık yardımcısı elinden alınmış olsa da, bu teşebbüsün kendisiyle halkı arasında var olan bağlılığı sarsamayacağını dile getirmiştir. Tahtta bulunduğu yaklaşık 65 yıl süre içinde halkının sevinç ve acılarına ortak olduğunu, bu olaydan sonra da halkı için faydalı gördüğü yolda bir kat daha artan azim ve kararlılıkla son nefesine kadar gayret göstereceğini vurgulamıştır. Acısını paylaşan, sadakat ve samimiyetle tahtının etrafında toplanmış olanlara da en içten teşekkürlerini bildirmek için Avusturya ve Macaristan Başbakanları ile Avusturya-Macaristan Maliye Bakanını görevlendirmiştir (Peyam gazetesi, nr. 226, 23 Haziran 1330: 3; Sabah gazetesi, nr. 8909, 23 Haziran 1330: 3; Tasfir-i Efkâr gazetesi, nr. 1131, 23 Haziran 1330: 3; Tanin gazetesi, nr. 1989, 23 Haziran 1330: 5; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11937, 22 Haziran 1330: 1).

2.1.3. Sırbistan'daki Yansımaları

I. Kosova Savaşı'nın hatırasını yâd etmek amacıyla farklı etkinliklerin yapıldığı yerlerin başında Belgrad geliyordu. Suikast haberi, etkinliklerde neşe ve sevinç içinde eğlenen insanlar üzerinde ciddi etki oluşturmuş, şehir keder ve yasa bürünmüştür. Arşidük Fransuva Ferdinand'dan ziyade her yerde uzun bir hastalık sürecinden sonra büyük bir felakete üzüntüye yakalanmış olan İmparator Fransuva Joseph hakkında hürmet ve teveccüh eksenli konuşmalar yapılmıştır (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11931, 16 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 2; İkdâm gazetesi, nr. 6235, 17 Haziran 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 2). Kosova Muharebesi'nin şenlikleri dolayısıyla gelen yabancıların da bulunduğu

Sırbistan'ın her tarafında derin bir üzüntüye sebep olan suikast dolayısıyla genel mekanlar, kahvehaneler hükûmetin emriyle saat 22.00'den itibaren kapatılmıştır (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11932, 17 Haziran 1330: 2).

Sırbistan Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Mösyö Pasiç'in Belgrad'da bulunmamasından dolayı Maliye Bakanı Mösyö Paçev, Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Kont Berchtold'a taziye telgrafı göndermiştir: "*Veliahd Arşidük Fransuva Ferdinand ile zevcesi Düşes Döhöhenberg'in dûçar oldukları menfur suikasttan derece-i nihâyede müteessir olan Sırp hükûmeti, Avusturya-Macaristan İmparatorluğunu garîk-i elem eden bu mâteme sûret-i samîmânede iştirak eder*"⁴⁵ (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1126, 18 Haziran 1330: 2).

Sırp hükûmetinin yayın organı Samouprava gazetesi de yayımladığı bir makalede; cinayetle ilgili üzüntülerini paylaşmış, İmparator Fransuva Joseph ve Avusturya milletine karşı da yakın duygular beslendiğini ifade etmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11932, 17 Haziran 1330: 2). Bir açıklama da Sırbistan basın dairesinden gelmiştir:

"Dün Bosnasaray'da vuku'a gelen hâdise-i fecîanın tesiriyle Arşidük Fransuva Ferdinand ile zevcesinin dûçar olduğu bu tecâvüz-ü şen'î tel'in için kâfi derece kuvvetli kelime bulamıyoruz.

Bu kadar feci' ahvâl muvâcehesinde vuku'a gelen bu gayr-i muntazar mevtin komşu hükûmetin şâyân-ı ihtiram hükümdarını ve milletini ne kadar müteessir ettiğini düşünmekle müteessif oluyoruz. Bu vak'a-i müessifenin memleketimize umûmî bir te'sir husûle getirdiğini ve lânet ve nefreti celb ettiğini beyân ederiz"⁴⁶ (Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 5).

Bundan başka Sırbistan resmî gazetesi de, Arşidük'ün katli münasebetiyle Prens Aleksandar'ın Kral Petro adına sekiz gün yas tutulmasını emrettiğini yazmıştır (Peyam gazetesi, nr. 224, 21 Haziran 1330: 1; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11935, 20 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8907, 21 Haziran 1330: 1).

⁴⁵ Telgraf metnine Sabah gazetesinde de yer verilmiştir. Bkz. Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 2.

⁴⁶ Açıklama için ayrıca bkz. Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 4.

Sırbistan hükûmeti matbuat idaresi yayımladığı ikinci beyannamede; hasta suçurlu bir gencin gerçekleştirdiği cinayetten dolayı Saraybosna ve Viyana başta olmak üzere Avusturya-Macaristan topraklarında meydana gelen gösterilerde Sırp'ların hedef alınmasını, Alman basınının da Sırbistan'ı itham etmesinin sebebini anlayamadıklarını ifade etmiştir (Peyam gazetesi, nr. 222, 19 Haziran 1330: 2; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1127, 19 Haziran 1330: 2). Akabinde de aşağıdaki yazıyı yayımlamıştır:

"Bosnasaray cinayetinden dolayı burada husûle gelen intiba'-ı elîm hasebiyle her tarafta derin bir sükût-ı icra hükmetmektedir. Cihan medeniyetin diğer bir cümle akvâmı gibi Sırp kavmi dahi cinayet-i menfure ile faillerine karşı istikrah hissi ile meşbu' bulunuyor. Sırbistan hükûmeti Bosnasaray vaka-i müessifesi üzerine dahil memlekette şüpheli anâsırın -eğer varsa- tasavvurâtını akîm bırakmak için son derece şiddetli tedbirler ittihaz etmek mecburiyetinde bulunduğu kani'dir. Bosnasaray'da tahaddüs eden vak'aya mümâsil ahvâl Avusturya ile münâsebat-ı dostane beslemek için hiçbir fedâkârlık diriğ etmeyen Sırbistan hükûmeti için son derece nâhoş bir mahiyeti hâizdir. Avusturya hükûmeti gibi Sırbistan hükûmeti de zihinleri teskîn etmek ve kendisinin mes'ul addedilemediği vak'ayıdan dolayı kendi ile Avusturya münâsebatının muhtel olmasına meydan vermemek için bütün kuvvetiyle çalışacaktır" (Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 1).

Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 3 Temmuz 1914 tarihli nüshasında ise, Saraybosna Suikastından son derece kederlenen Sırp milletinin Bosna-Hersek'te Sırp'lara karşı gerçekleştirilen şiddetten dolayı da fazlasıyla üzüldüğü belirtildikten sonra Avusturya-Macaristan'dan Sırbistan'a göç edenlerin olayları büyüterek kamuoyunda büyük bir heyecan oluşması için çaba harcadığı ihtimalinden bahsedilmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11935, 20 Haziran 1330: 2).

Kamuoyundaki tehlikeli tırmanışa işaret eden Sırbistan'ın Balkan gazetesi, Bosna'daki Sırp halkına karşı gerçekleştirilen saldırılar ve Sırp ticaretine karşı uygulanan boykotlar sebebiyle Sırbistan tüccarlarının da Avusturya'dan gelen malları boykot etmeye karar verdiklerini belirtmiştir (Peyam gazetesi, nr. 228, 25 Haziran 1330:

3; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11939, 24 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8911, 25 Haziran 1330: 3; Tanin gazetesi, nr. 1991, 25 Haziran 1330: 2).

2.1.4. Avrupa Devletlerindeki Yansımaları

Suikast haberi, Kiel'de bulunan Almanya İmparator'u Wilhelm'e 28 Haziran Pazar günü saatler 17.00'yi gösterirken ulaşmıştır (Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 2; İkdam gazetesi, nr. 6235, 17 Haziran 1330: 2). Bu elim haberden son derece etkilenen Kayzer Wilhelm, derhal kayık yarışlarının iptal edilmesini ve limanda bulunan bütün Alman ve İngiliz gemilerine yas bayrağının çekilmesini (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11931, 16 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 2); sarayda ise üç hafta yas tutulmasını emretmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11933, 18 Haziran 1330: 2). Ardından da İmparator Fransuva Joseph'e taziyelerini bildirmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 2). Avusturya'da yayınlanan Nöyve Feraye Prese gazetesi, suikast dolayısıyla Avrupa hükümetlerinden gönderilen taziye telgrafları içinde "*en ziyade samîmâne*" olanının İmparator Wilhelm'in telgrafnamesi olduğunu bildirmiştir (Tasfir-i Efkâr gazetesi, nr. 1128, 20 Haziran 1330: 2).

Almanya'da, Wilhelm başta olmak üzere devletin üst düzey yöneticileri arasında veliahdın cinayete kurban gitmesi, çok büyük bir üzüntü meydana getirmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8904, 18 Haziran 1330: 2). İki devletin müttefik olmasına ilaveten bilhassa Arşidük Fransuva Ferdinand ile İmparator Wilhelm'in samimi dostluğunun ve birbirlerine karşı gösterdikleri hürmetlerin kuvvetli olması, bu kadar üzüntü hissedilmesinin nedeni olarak değerlendirilmiştir. Bu yakın dostluk, Almanya ve Avusturya-Macaristan arasındaki ittifakın kuvvetinin ve selametinin de güvencesi olarak görülmüştür (Tanin gazetesi, nr. 1984, 18 Haziran 1330: 2; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11932, 17 Haziran 1330: 2).

30 Haziran günü Reichstag Parlamento Başkanı Dr. Kampif? ile Prusya'nın Diyet Meclisi Başkanı, Avusturya-Macaristan'ın Berlin Elçisine meclisleri adına

taziyelerini sunmuşlardır (Peyam gazetesi, nr. 222, 19 Haziran 1330: 2; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1127, 19 Haziran 1330: 2).

Alman İmparatoru Wilhelm ile İmparatoriçesi Victoria, Fransuva Ferdinand ve eşini Konopischt'te bulunan kasırlarında suikasttan yaklaşık iki hafta önce ziyaret etmişler (Sabah gazetesi, nr. 8907, 21 Haziran 1330: 1), ailecek samimiyetlerini artırmışlardı. Cinayet haberi sonrasında İmparator ve İmparatoriçe, Fransuva Ferdinand'ın en büyük çocuğu ve tek kızı olan Prenses Sophie of Hohenberg'e içten yazılmış bir telgrafname göndermişlerdir⁴⁷:

"Evladımız! Giriftâr olduğunuz târif-i gayr-i kâbil elem-i azîmi hatırladıkça kalbimizin ne derece kanadığını beyân etmek için kelime bulamıyoruz. Ebeveyniniz ile o kadar güzel vakit geçirdiğimizden beri henüz on beş gün olmadı. Şimdi ise sizi büyük bir kedere müstagrık görüyoruz. Cenâb-ı Hak muîniniz olsun ve bu müthiş darbeye tahammül için sabır ve metanet versin. Baba ve ananın hayır duası mezardan da müstecâb olur" (Sabah gazetesi, nr. 8905, 19 Haziran 1330: 1).

Öte yandan İmparator Wilhelm, Arşidük'ün hatırasının yad edilip canlı tutulması için Alman donanmasına bir talimat göndermiştir. Kendilerinden bu çerçevede hareket edilmesini ve yas tutulmasını istediği emirnamedeki bazı hususlar şunlardır:

1. Deniz kuvvetleri askerleri beş gün matem tutacaktır.
2. Savaş gemilerindeki bayraklar yarıya indirilecek ve yas selamını yerine getirecektir.
3. Avusturya limanlarında veya Avusturya savaş gemileriyle birlikte bulunan Alman savaş gemileri Avusturya hükûmeti tarafından düzenlenen törene katılacaktır.
4. Arşidük ile eşinin defnedilecekleri gün yine bayraklar yarıya indirilecek, orta direğe ise Avusturya bayrağı çekilecektir. Cesetlerin defnedilecekleri saatte yas alameti olmak üzere savaş gemileri 21 pare top atacaktır (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1129, 21 Haziran 1330: 2).

⁴⁷ Tegrafa yer veren diğer gazeteler için bkz. Peyam gazetesi, nr. 222, 19 Haziran 1330: 2; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1127, 19 Haziran 1330: 2.

İngiltere'de veliahdın vefat haberi duyulunca sarayda sekiz gün yas tutulmasına karar verilmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11931, 16 Haziran 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 2; İkdam gazetesi, nr. 6235, 17 Haziran 1330: 2). Londra'da bulunan elçiler arasında Avusturya-Macaristan Elçiliğine taziye ziyareti için ilk giden, Sırbistan Elçisi olmuştur (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11932, 17 Haziran 1330: 2).

30 Haziran tarihinde İngiltere Avam Kamarasında bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda Saraybosna Suikastı hakkında hissettikleri nefretin, İmparator Fransuva Joseph ve Avusturya hükûmetine karşı da besledikleri sevgi ve yakınlığın bir göstergesi olarak Fransuva Joseph'e bir telgraf gönderilmesi kararlaştırılmıştır.

İngiltere Başbakanı Asguith, bu yazının nüshasını meclise sunduğu zaman; *"Bizi, insaniyetin terakkiyesine karşı hemen me'yus bir halde bırakacak gayr-i kâbil tasavvur cinayetlerden biri karşısında bulunuyoruz."* yorumunu yaptıktan sonra ilerleyen cümlelerinde Ferdinand'ın yakın bir zaman içinde gerçekleşen İngiltere ziyaretinden bahsederken de; *"Bu ziyaretin hatırası ilelebet bizde menkûş kalacaktır."* demiştir (Peyam gazetesi, nr. 222, 19 Haziran 1330: 2). Ardından da içten ve duygusal bir dil kullanarak İngiltere'nin samimi ve daimi bir dostu olan İmparator Fransuva Joseph ve Avusturya halkının meziyetlerini söyleyerek övgülerde bulunmuştur.

Muhالیf Parti Başkanı da partisi adına konuşma yapmış ve Başbakan Asguith'in açıklamalarına katıldıklarını belirtmiştir. Lordlar Kamarası da Avam Kamarası'nın Fransuva Joseph'e göndereceği telgrafla aynı içerikte bir yazı gönderme kararı almıştır (Tanin gazetesi, nr. 1985, 19 Haziran 1330: 2; Peyam gazetesi, nr. 222, 19 Haziran 1330: 2).

İngiltere'de siyasetin yanında basın da konuyla yakından ilgilenmiştir. Times gazetesi yazmış olduğu başmakalede; suikastı büyük bir üzüntüyle karşıladıklarını, hayatı kederlerden ibaret olan İmparator Joseph'e de bütün İngilizlerin sabır ve tahammül temennilerinde bulduklarını belirtmiştir. Daily Telegraph gazetesi ise;

Arşidük'ün Avusturya için önemli bir kayıp olduğunu, dünyada yetişmiş devlet adamı kıtlığının hüküm sürdüğü bir zamanda Ferdinand gibi metin ve cesur birinin vefat etmesinin büyük bir felaket olarak nitelendirilebileceğini ifade etmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 2).

Ayrıca İskoçya Meclis Başkanı da, Avusturya Diyet Meclisleri Başkanlarına şu telgrafi göndermiştir:

"Zât-ı asilâneleri nezdinde Veliahd Fransuva Ferdinand ve Düşes Döhöhenberg cenâblarının kurban gittikleri suikasttan dolayı pek müteessir olan İskoçya Meclisi'nin samimi teessüf ve teessürlerine tercüman olmaklığımızın kabulünü rica eylerim" (Tanin gazetesi, nr. 1984, 18 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8904, 18 Haziran 1330: 2).

Suikast haberi Fransa'da ise, Arşidük'ten ziyade İmparator Joseph'e karşı büyük bir üzüntü ve merhamet duygusunun ortaya çıkmasına neden olmuştur (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11931, 16 Haziran 1330: 2). Bütün gazeteler özel bir nüsha çıkartarak bu haberi okuyucularına duyurmuştur. *"Paris Büyük Ödülleri"* münasebetiyle sokaklarda bulunan halk, gazeteleri hemen almıştır (Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 2).

Fransa Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Mösyö Viviani, Viyana'daki Fransız Elçiliğine bir telgraf göndererek, hem kendisi hem de hükûmeti adına Avusturya-Macaristan hükûmetine taziyede bulunmak üzere elçiyi görevlendirdiğini bildirmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11932, 17 Haziran 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 1984, 18 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8904, 18 Haziran 1330: 2).

Ayrıca Mösyö Viviani, Avusturya-Macaristan hükümdarı ve milletine karşı samimi bir dil kullanmıştır. 30 Haziran'da toplanan parlamentoda ise Meclis Başkanı Saraybosna Suikastıyla ilgili yaptığı kısa konuşmada, Fransız hükûmetinin hem Avusturya hükümdarına hem de hükûmetine karşı beslediği içten duygu ve düşüncelerine katıldıklarını ifade etmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11933, 18 Haziran 1330: 2).

Suikast, İtalya'da da çok büyük bir etki meydana getirmiştir. Kral Victor Emanuel, İmparator Joseph'e telgrafname göndererek samimi duygularla taziyelerini beyan etmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11931, 16 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 2). Dışişleri Bakanı ise hükûmeti adına Kont Berchtold'e taziye telgrafı göndermiştir (Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 2). Roma Belediye Başkanı da Viyana Belediyesine oldukça hararetli bir taziye telgrafı çekmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11932, 17 Haziran 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 1984, 18 Haziran 1330: 2).

Rus Çar'ı II. Nikola da, suikast haberini aldıktan sonra çok samimi bir üslup kullanarak İmparator Joseph'e taziye telgrafı göndermiştir. Ayrıca Kraliyet Sarayı'nda 12 gün yas tutulmasını emretmiştir (Peyam gazetesi, nr. 222, 19 Haziran 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 1985, 19 Haziran 1330: 2; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1127, 19 Haziran 1330: 2).

Dışişleri Bakanı Mösyö Sazanof ise, Rus hükûmetinin taziyelerini bildirmesi için Rusya'nın Viyana Elçisini görevlendirmiştir. Ayrıca Petersburg'da bulunan Grandükler, Başbakan, Bakanlardan bazıları, bütün yabancı elçiler, halkın ileri gelenlerinden bazıları, Avusturya Elçiliğine giderek üzüntüleri ifade edip başsağlığı dilemişlerdir (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1126, 18 Haziran 1330: 5; Sabah gazetesi, nr. 8905, 19 Haziran 1330: 1).

Romanya Kralı Carol ve bakanları ise at yarışlarını izledikleri sırada cinayet haberini almışlardır. İlk önce kral bu habere inanmak istememiştir (Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 2). Fransuva Ferdinand ve eşine sadece akrabalık bağı ile değil, aynı zamanda kuvvetli bir dostluğu olan Carol ve Kraliçe Elizabeth çok üzülmüştür. Ölüm haberini alır almaz İmparator Joseph'e dostluk mesajını gönderen kral ve kraliçeye, İmparator Joseph de içten bir dil kullanarak teşekkür yazısı göndermiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11939, 24 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8911, 25 Haziran 1330: 3; Tanin gazetesi, nr. 1991, 25 Haziran 1330: 2). Suikast haberini gazetelerin çıkardığı özel nüshalardan öğrenen

Romen halkı ise derin bir heyecana kapılmıştır (Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 2; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11931, 16 Haziran 1330: 2).

Fransuva Ferdinand, Romanya'nın samimi bir dostu olarak adlandırılmış ve sorunların çözümünde Romenlerin lehinde çalışacağı düşünülmüştür (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11931, 16 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 2). Romanya Kraliyet Sarayı'nda dört hafta yas ilan edilmiştir. Hatta cenaze merasiminin yapılacağı günde, Katolik Kilisesi'nde gösterişli bir ayinin yapılacağı belirtilmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11933, 18 Haziran 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 1985, 19 Haziran 1330: 2; Peyam gazetesi, nr. 222, 19 Haziran 1330: 2).

Universol gazetesi, suikast haberini alan Kral Carol ile kraliçenin yukarıda belirtildiği üzere takındıkları tavrı nedeniyle yazmış olduğu makalede, gösterilen bu yaklaşıma özel bir önem verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Gazete, devletlerin bu gibi vefat durumlarında hükümdarlık sarayında yas tutulması emrini vermekle yetinirken, Ferdinand'ın vefatı karşısında gösterilen üzüntü ve davranışların Romanya Kralı'nın ve Romanya'nın, Ferdinand'ı "*sadık ve metin bir dost*" olarak algıladıklarını ortaya koyması bakımından önemli olarak görmüştür (Sabah gazetesi, nr. 8911, 25 Haziran 1330: 3; Tanin gazetesi, nr. 1991, 25 Haziran 1330: 2).

Bulgaristan Kralı Ferdinand, suikast haberini aldıktan sonra sarayda 15 gün yas tutulmasını emretmiştir (Peyam gazetesi, nr. 223, 20 Haziran 1330: 1; Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 1; Tasfir-i Efkâr gazetesi, nr. 1128, 20 Haziran 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 1986, 20 Haziran 1330: 1).

Bulgaristan Başbakanı Mösyö Radoslavof ise Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Kont Berchtold'a gönderdiği taziye telgrafında (Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 5; Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 4), hükûmeti ve milleti adına üzüntülerini şu cümlelerle ifade etmiştir:

"Arşidük Fransuva Ferdinand ve Düşes Döhöhenberg aleyhine vuku' bulan cinayeti Bulgaristan hükûmeti amîk bir nefretle istihbâr etmiştir. Bulgaristan hükûmetinin tâziyet-i samimiyetkerânesini kabul eylemenizi rica ve

Avusturya-Macaristan hânedan-ı hükümdarîsi ile devletin dūçâr olduğu mâteme Bulgaristan'ın tamamı ile iştirâk eylediğine inanmanızı istirhâm eylerim" (Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 4).

2.1.5. Osmanlı Devleti'ndeki Yansımaları

1914 yılı Haziran ayının ikinci yarısından itibaren Osmanlı gazetelerinin birinci sayfasında Osmanlı-Yunan nüfus mübadelesi problemi önemli bir yer kaplamaktaydı⁴⁸. Suikastın gerçekleştiği gün de yine bu konu işlenmekteydi⁴⁹. İkdâm gazetesi ise Osmanlı-Yunanistan arasındaki sorunlar karşısında Bulgaristan'ın alacağı pozisyonla ilgili analizler yapıyor ve öngörülerde bulunuyordu (İkdâm gazetesi, nr. 6233, 15 Haziran 1330: 1). Aynı gün gazetelerde önemli bir yer kaplayan diğerk bir konu ise Arnavutluk'ta meydana gelen gelişmelerdi⁵⁰.

Osmanlı gazetelerinde Saraybosna Suikastı ile ilgili haberlere ilk defa 29 Haziran tarihinde yer verilmiştir. Bu tarihte çalışmamızın başvuru kaynakları arasında bulunan İkdâm, Peyam, Sabah, Tercüman-ı Hakikat, Tanin ve Tasfir-i Efkâr gazetelerinin tamamında cinayetle ilgili haberler yer almıştır. Bu gazeteler arasında suikast haberini birinci sayfasından okurlarıyla paylaşan ise İkdâm ve Peyam gazeteleridir. Bu iki gazeteden İkdâm gazetesi, birinci sayfada olaya daha fazla yer vermiştir. *"Avusturya'da Mühim Bir Hadise - Veliahd ve Zevcesine Suikast"* manşetinin altında *"Lise talebesinden biri Veliahd Arşidük Fransuva Ferdinand ile zevcesinin üzerine revolver ile iki defa ateş etmiştir. Veliahd ile zevcesi mühellik suretle yaralanmışlar ve biraz sonra da aldıkları yaralardan müteessiran vefat eylemişlerdir."* cümlelerinden sonra da suikastın nasıl gerçekleştiğini açıklayan gazete, ikinci sayfada ise olaydan haber alan İmparatorun üzüntüsüne yer vermiştir (İkdâm gazetesi, nr. 6234,

⁴⁸ Balkan Savaşları'ndan sonra Osmanlı'nın toprak kaybı yaşadığı yerlerde azınlık durumuna düşen Müslüman nüfus, Balkan Devletleri'nin baskıları karşısında çareyi Anadolu'ya göç etmekte bulmuştur. Göçmenlerin, hükümet tarafından Rumların yoğun yaşadığı yerlere yerleştirilmeleri, Rumlarla sorunların yaşanmasının önünü açmıştır. Yunanistan'a Rum göçlerinin başlaması ve sonrasındaki süreç, gazetelerin dikkatle takip ettikleri bir konu olmuştur.

⁴⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Peyam gazetesi, nr. 218, 15 Haziran 1330: 1; Sabah gazetesi, nr. 8901, 15 Haziran 1330: 1; Tanin gazetesi, nr. 1981, 15 Haziran 1330: 1; Tasfir-i Efkâr gazetesi, nr. 1123, 15 Haziran 1330: 1.

⁵⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Sabah gazetesi, nr. 8901, 15 Haziran 1330: 1; Tanin gazetesi, nr. 1981, 15 Haziran 1330: 1; Tasfir-i Efkâr gazetesi, nr. 1123, 15 Haziran 1330: 1.

16 Haziran 1330: 1-2). Peyam gazetesi ise "*Avusturya Veliahdı ve Refikasının Katli*" başlığıyla Saraybosna'dan acele notuyla gönderilen habere dayanarak İkdam gazetesiyle benzer cümleleri kurmuştur: "*Talebeden biri Avusturya-Macaristan Veliahdı Arşidük Fransuva Ferdinand ile refikası üzerine iki el revolver atmışlardır. Gerek veliahd, gerek refikası gayet vahim surette mecrûh olmuşlar, biraz sonra terk-i hayat etmişlerdir.*" (Peyam gazetesi, nr. 219, 16 Haziran 1330: 1). Gazete, beşinci sayfasının "*Son Haberler*" bölümünde ise suikastın detayları; Viyana ve Saraybosna'daki yankıları hakkında okurlarını bilgilendirmiştir (Peyam gazetesi, nr. 219, 16 Haziran 1330: 5).

Suikast haberini ikinci sayfasından veren ve süreci en detaylı anlatan tek gazete ise 29 Haziran tarihli Tercüman-ı Hakikat'tir. "*Avusturya Veliahdı'nın Katli*" başlığı altında bombalı suikast girişiminden Fransuva Ferdinand ve eşinin vefatına kadarki sürece; Viyana ve Saraybosna'nın dışında Londra, Paris, Roma ve Bükreş'teki etkilerine de değinen gazete, suikast tertibatı hakkında da Viyana ve Paris merkezli haberlere yer vermiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11931, 16 Haziran 1330: 2).

Sabah gazetesi ise üçüncü sayfasının "*Son Haberler*" bölümünde diğer gazetelere göre daha kısa bir anlatımla cinayetin nasıl meydana geldiğini izah etmeye çalışmıştır (Sabah gazetesi, nr. 8902, 16 Haziran 1330: 3).

"*Son Havadis*" lerin yer aldığı sütunda "*Bir Suikast*" başlığı altında suikast hakkında açıklamalar yapan Tanin gazetesi, haberinin devamında suikastın ayrıntıları üzerinde durmuş ve Viyana'daki söylentileri okurlarına aktarmıştır (Tanin gazetesi, nr. 1982, 16 Haziran 1330: 4).

Tasfîr-i Efkâr gazetesi de beşinci sayfasında "*Hususî Telgraflarımız*" bölümünde suikastın hazırlanış süreci, suikast süreci ve Viyana'daki yansımaları hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1124, 16 Haziran 1330: 5).

30 Haziran tarihinden itibaren gazetelerin nüshalarında yoğun bir şekilde konuyu gündemlerine aldıkları, köşe yazılarında veya sütunlarında gelişmeleri

değerlendirdikleri ve sürece dair öngörülerde buldukları görülmektedir⁵¹. Bu tarihli Sabah gazetesi "*Şehrimizde İhtisasat*" başlıklı yazısında her vicdan sahibi insanın çirkin göreceği cinayetin dünyanın her tarafında olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de büyük bir üzüntü meydana getirdiğini belirtmiştir. Ayrıca, padişah başta olmak üzere bütün Osmanlı halkının Habsburg Hanedanı'nın ve Avusturya-Macaristan halkının yasına bütün samimiyetleriyle ortak olduklarını ve taziyelerini bildirdiklerini ifade etmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 1).

Saraybosna Suikastını öğrenen Sultan V. Mehmed Reşad, Avusturya-Macaristan halkına içten bir taziye telgrafı göndermiştir⁵²:

"Zât-ı haşmetâneleri ile imparatorluklarının mâruz kaldıkları felaketten dolayı pek amîk bir surette müteellim olduğum halde meveddet muhâlasatkârânemle beraber en samîmî hissiyât-ı ta'ziyetkârânemin kabulünü rica eyler ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun matemine pek büyük mikyasta iştirâk eylediğimi te'min ederim." (Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 1).

Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa da olaydan haberdar olur olmaz Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Kont Berchtold'a bir taziye telgrafı göndermiş (İkdam gazetesi, nr. 6235, 17 Haziran 1330: 2), ardından Avusturya Elçiliğine giderek Osmanlı Sultanı ve hükûmeti adına Elçi Marki Pallaviçini'ye başsağlığı dileklerini iletmıştır (Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 1; Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 1; İkdam gazetesi, nr. 6235, 17 Haziran 1330: 2).

Osmanlı Mebusan Meclisi'nin 29 Haziran 1914 tarihli toplantısında Tokat mebusu Tahsin Rıza Bey; "*...dûçar olduğu felaketten dolayı Avusturya ve Macaristan delegasyonlarına beyân-ı teessürde bulunmasına dair teklif*" sunmuş ve bu doğrultuda kısa bir açıklama da yapmıştır. Meclis-i Mebusan Reisi Halil Bey ve meclis üyeleri de Tahsin Rıza Bey ile hemfikir olduklarını beyan etmişler, Avusturya ve Macaristan

⁵¹ Gazetelerin değerlendirme ve öngörülerini, çalışmamızın ilgili bölümlerinde detaylı olarak verilmeye çalışılmıştır.

⁵² Telgrafa yer veren diğer gazeteler için bkz. Peyam gazetesi, nr. 220, 17 Haziran 1330: 1; Tasfir-i Efkâr gazetesi, nr. 1125, 17 Haziran 1330: 1.

delegasyonlarına taziye telgrafı gönderilmesini kararlaştırmışlardır (Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, İçtima: 23, 16 Haziran 1330: 512). Halil Bey gönderdiği telgrafta Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı olarak, Avusturya milletinin büyük musibet karşısındaki üzüntülerini samimiyetle paylaştıklarını beyan etmiştir (Tanin gazetesi, nr. 1984, 18 Haziran 1330: 4; Peyam gazetesi, nr. 220, 17 Haziran 1330: 1). Halil Bey, ayrıca Avusturya Elçiliğine giderek Avusturya-Macaristan Elçisi Marki Pallaviçini'ye meclis adına başsağlığı dilemiştir (İkdam gazetesi, nr. 6235, 17 Haziran 1330: 2).

Meclis-i Mebusan'ın Avusturya ve Macaristan delegasyonlarına gönderdiği taziye telgraflarına her iki meclis de teşekkür telgrafıyla karşılık vermiştir. Bu telgraf metinleri⁵³ de, 4 Temmuz 1914 tarihli Meclis-i Mebusan toplantısında okunmuştur (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1130, 22 Haziran 1330: 2).

Osmanlı Âyan Meclisi'nin 30 Haziran 1914 tarihli toplantısında Reis Rifat Bey, Avusturya veliahdının katledilmesi nedeniyle taziye gönderilmesinin gerekliliğine dair bir konuşma yapmış ve Meclis'in de uygun görmesiyle (Meclis-i Âyan Zabıt Ceridesi, İçtima: 14, 17 Haziran 1330: 187) Avusturya Âyan Meclisi'ne taziye telgrafnamesi gönderilmiştir (Tanin gazetesi, nr. 1984, 18 Haziran 1330: 3). Avusturya Meclis-i Âyan Reisi Baron De Yechipha'nın bu telgrafa mukabil gönderdiği teşekkür içerikli telgrafın tercümesi⁵⁴, 7 Temmuz 1914 tarihli Âyan Meclisi oturumunda Rifat Bey tarafından okutulmuştur.

⁵³ Macaristan Meclis-i Mebusan Başkan Beoti'nin gönderdiği telgraf şu şekildedir:

"Meclis-i Mebusan Reisi Halil Beyefendi Hazretlerine

Osmanlı Milleti Vekillerinin hissiyyat-ı muhalasatından pek ziyade mütehassis olarak Türkiye'nin felaketi milliyemize iştirakinden dolayı Meclis-i Mebusan-ı Osmaniye arz-ı şükran eylediğimiz Meclise tebliğini rica ve zat-ı alilerine de arz-ı teşekkürat eylerim."

Avusturya Meclis-i Mebusan Başkanı Silvestir'in gönderdiği telgraf ise şu şekildedir:

"Dersaadet Meclis-i Mebusan Reisi Beyefendi Hazretlerine

Saraybosna'da vuku bulan suikasd-ı meş'um münasebetiyle Meclis-i Mebusan-ı Osmanî namına ve nam-ı ailelerine olarak lütfen beyan buyurduğunuz teessürat-ı taziyetkâraneden dolayı en hararetli teşekküratını kabul eylemenizi rica eylerim. Meclisin vuku bulacak içtima-ı karibinde işbu hissiyyat-ı muhalesatkâranelerini tebliğe şitab eyleyeceğimi beyan ve bu vesile ile ihtiramat-ı faikamı takdim eylerim" (Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, İçtima: 25, 21 Haziran 1330: 554).

⁵⁴*"Arşidük Fransuva Ferdinand ile Zevcesi Prenses DeHohenburqe'nun sureti fecâda vefatları münasebetiyle Macaristan Meclis-i Âyanına lütfen beyan buyurulan hissiyyat-ı hakikiyyeyi taziyetkârane Meclisimizce ıtıla hâsıl olduğunu beyan eder ve taziyet-i vakıayı iki milleti birbirine rapteden muhadenet-i samimiyyenin bir eser-i mahsusu telâkki eden Macar Meclis-i Âyanının teşekküratını Meclis-i Âyan-ı Osmaniyye arz ve tebliğe tasavvut buyurmanız Zat-ı Riyasetpenahilerinden rica eylerim"* (Meclis-i Âyan Zabıt Ceridesi, İçtima: 16, 24 Haziran 1330: 222).

Osmanlı Devleti'nin Viyana Sefiri Hüseyin Hilmi Paşa'nın izinli olarak İstanbul'da bulunmasından dolayı (İkdam gazetesi, nr. 6235, 17 Haziran 1330: 2) Osmanlı hükûmetinin emriyle Maslahatgüzar Belak Bey, Avusturya Dışişleri Bakanlığı'na giderek Dışişleri Bakanı Kont Berchtold'a Osmanlı hükûmeti adına taziye mesajını iletmiş ve üzüntülerini beyan etmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11932, 17 Haziran 1330: 1; Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 2; Tasfir-i Efkâr gazetesi, nr. 1126, 18 Haziran 1330: 2). Hüseyin Hilmi Paşa da Kont Berchtold'a bir taziye telgrafı göndermiştir (İkdam gazetesi, nr. 6235, 17 Haziran 1330: 2).

4 Temmuz tarihli Sabah gazetesi, Osmanlı Devleti'nin son iki yıldır Viyana Sefirliğini yürüten, Fransuva Ferdinand ile iyi ilişkiler kurmuş olan Hüseyin Hilmi Paşa'yla gerçekleştirdiği söyleşiye birinci sayfada yer vermiştir. Hüseyin Hilmi Paşa söze, Fransuva Ferdinand'ı tanımak şerefiyle övündüğünü ve güzel özelliklerinin hayranı olduğunu, Ferdinand ve eşi gibi iki güzide simanın dünya sahnesinden feci bir şekilde ayrılmalarının kendisini derinden etkilediğini söyleyerek başlamıştır. Halkını ailesi ve evladı gibi gören, yüce bir şefkat duygusuna sahip olarak nitelendirdiği Fransuva Joseph'in yeni bir acıya uğramasının da üzüntüsünü daha da artırdığını dile getirmiştir. Söyleşinin devamında ise Avusturya Elçisi Marki Pallaviçini'ye samimi bir şekilde üzüntüsünü bildirdiğini ve Ischl'de bulunan İmparator Joseph'e telgrafla taziyelerini arz ettiğini de ifade etmiştir. Ayrıca telgrafına Joseph'in Viyana'daki Schönbrunn Saray'ına geri dönünce Fransızca olarak verdiği cevabı, Sabah gazetesi yazarına göstermiştir. Telgraf şu cümleden oluşmaktadır: "*An-el münakide? izhar eylediniz meveddetten dolayı kemâl-i samimiyetle teşekkür ederim*" (Sabah gazetesi, nr. 8907, 21 Haziran 1330: 1).

Viyana'nın Terezyanum Üniversitesi'nde eğitim gören ve tatil olması nedeniyle İstanbul'da bulunan Şehzade Abdülmecid Efendi'nin oğlu Şehzade Ömer Faruk Efendi, ikinci vaktinde Yeniköy'deki Avusturya Elçiliğine gitmiştir. Burada hem kendisi hem de babası adına Elçi Marki Pallaviçini'ye başsağlığı dileklerini iletmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11932, 17 Haziran 1330: 1; Tanin gazetesi, nr. 1984, 18 Haziran 1330: 1).

Elçi Marki Pallaviçini nezdinde Avusturya-Macaristan İmparatoru ve halkına taziye ziyaretinde bulunmak için Avusturya Elçiliğine yoğun bir ziyaretçi akını olmuştur. Ziyarete gelenlerin yazılı olarak da taziyelerini ifade edebilmeleri için elçilikte bir defter açılmıştır (İkdam gazetesi, nr. 6235, 17 Haziran 1330: 2). Elçiliğe ilk gelen İtalya Elçisi Marki Garoni ile Almanya Elçisi Baron von Wangenheim olmuştur. İstanbul'da bulunan elçilerin hepsi, bürokratların çoğu, Avusturya-Macaristan kökenli halk, elçiliği ziyaret edip taziye kartı bırakmışlardır. Taziye için gelenler arasında Patrikhane adına Patrikhane Başrahibi ile Genel katip Nikopulu Efendi de yer almıştır (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11932, 17 Haziran 1330: 1). Bizzat ziyarete gelemeyenler ise gönderdikleri telgraflarla taziyede bulunmuşlardır (Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 1).

5 Temmuz tarihli Tasfir-i Efkâr gazetesinin "*Bir Eser-i Samimiyet*" başlıklı yazısında, Edremit Belediye Reisi Yazıcızade İsmail Hakkı Bey'in Viyana Belediye Başkanı'na taziye telgrafi gönderdiği bildirilmiş, peşinden de Viyana Belediye Başkanı'ndan gelen teşekkür telgrafi⁵⁵ yayımlanmıştır (Tasfir-i Efkâr gazetesi, nr. 1130, 22 Haziran 1330: 3).

Başsağlığı dileğinde bulunanlar arasında İkdam gazetesi de yer almıştır. Gazete, 30 Haziran tarihli nüshasında yer alan "*Siyasiyatın Bir Safha-i Menfûresi*" başlıklı makaleyle; İmparator Joseph'in acısına ortak olduklarını, Avusturya hükûmetinin uğradığı büyük kayıptan dolayı üzüntü duyduklarını, en içten taziyelerini sunmayı da kendilerine bir vazife olarak gördüklerini ifade etmiştir (İkdam gazetesi, nr. 6235, 17 Haziran 1330: 1).

Gazeteler, vefat dolayısıyla akşamları Saray'daki nevbet⁵⁶ müzikasının bir hafta süresince icra edilmeyeceğinin haberini aldıklarını belirtmiştir (Tanin gazetesi, nr. 1983,

⁵⁵ Viyana Belediye Başkanı'nın Yazıcızade İsmail Hakkı Bey'e gönderdiği telgraf şu şekildedir:

"*Türkiye'de Edremit Belediye Reisi İsmail Hakkı Bey'e, Samimi telgrafnâmeniz nezdimizde pek büyük bir hüsn-ü muhabbet uyandırmıştır. Bendeniz de bütün Viyana şehri ahâlisinin teşekkürât-ı samîmânesini lütfen kabul buyurmanızı istirhâm ederim.*"

⁵⁶ Nevbet; "*Saray veya konaklarda günün belli zamanlarında, seferlerde, konak yerlerinde ve pâdişâhın otağı önünde çalınan askerî muzıka*" anlamına gelmektedir (<http://www.lugatim.com/s/nevbet>, 19 Nisan 2019'da erişildi).

17 Haziran 1330: 1; Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 1; İkdam gazetesi, nr. 6235, 17 Haziran 1330: 2).

Osmanlı coğrafyasının tümünde değil de uluslararası ticaret merkezi olması, Avusturyalıların olması, elçiliklerin de bulunması dolayısıyla başkent İstanbul'da yas alâmetleri görülmüştür. Örneğin, limanda bulunan devlet veya şahsa ait vapurların yanı sıra elçilik vapurları ve İngiliz Amiralinin bindiği geminin bayrakları yarıya indirilmiştir. Ayrıca Osmanlı Meclis binasındaki, elçiliklerdeki ve Avusturyalı tüccarların iş yerlerindeki bayraklar da yarıya indirilmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 1; Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 1). 29 Haziran akşamı İngiltere Elçiliği'nde İstanbul'a gelen İngiliz Amirali şerefine düzenlenecek olan ziyafet de iptal edilmiştir (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1125, 17 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 1).

2.2. Cenaze Merasimi

2.2.1. Cenaze Merasimine Katılmayı Planlayan Devlet Adamları

Gazeteler Berlin, Madrid ve Viyana'dan aldığı bilgilerle düzenlenecek olan cenaze merasimine katılmak üzere Viyana'ya gitmeyi düşünen devlet yöneticileri hakkında bilgiler vermiştir. Osmanlı hükûmetini temsilen Şehzade Abdülmecid Efendi ile izinli olarak İstanbul'da bulunan Viyana Sefiri Hüseyin Hilmi Paşa'nın merasimde bulunacağı bildirilmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11933, 18 Haziran 1330: 1). Alman İmparatoru Kayzer Wilhelm'in sevdiği bir dostu olan Fransuva Ferdinand ve eşine karşı son görevlerini yapma arzusuyla (Peyam gazetesi, nr. 222, 19 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8905, 19 Haziran 1330: 1), 3 Temmuz saat 11.30'da Viyana'da olup, defin merasiminden sonra akşam üzeri geri döneceği ifade edilmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11932, 17 Haziran 1330: 2; Peyam gazetesi, nr. 222, 19 Haziran 1330: 4; Tanin gazetesi, nr. 1985, 19 Haziran 1330: 4; Sabah gazetesi, nr. 8904, 18 Haziran 1330: 1).

İngiltere Kralı V. George tarafından görevlendirilen Prens Arthur Connaught'ın de ordudaki üst rütbeli bir asker ve Dragon Alayından özel bir heyetle merasime katılabileceği belirtilmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11932, 17 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8904, 18 Haziran 1330: 1; Peyam gazetesi, nr. 221, 18 Haziran 1330: 2).

Ayrıca İspanya Kralının (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11932, 17 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi nr. 8904, 18 Haziran 1330: 1; Tanin gazetesi, nr. 1984, 18 Haziran 1330: 2), Beçika, Bavyera, Saksonya Kralları'nın Viyana'ya gideceği haber verilmiştir (Tanin gazetesi, nr. 1984, 18 Haziran 1330: 2).

Viyana hükûmeti, Arşidük ile eşinin cenaze merasiminin gösterişsiz yapılması ve cenaze merasimine katılmak üzere diğer hükûmetler tarafından resmî heyetlerin gönderilmemesi kararını almıştır (Tanin gazetesi, nr. 1986, 20 Haziran 1330: 1). Böyle bir kararın alınmasında Avusturyalı ve Sırp savcılarının, cenaze merasimi sırasında suikast gerçekleştirme yönünde düşünceleri bulunan 12 Sırp hakkında soruşturma başlatılmış olmasının büyük payı olduğu düşünülebilir. Soruşturma haberi Viyana'da büyük yankı yapmıştır. Suikast teşebbüsünün açığa çıkartılması üzerine de Avusturya hükûmeti, cenaze merasimine katılmayı düşünen bütün hükümdar ve prenslere katılmamaları yönünde telgraf göndermiştir (Peyam gazetesi, nr. 226, 23 Haziran 1330: 3; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11937, 22 Haziran 1330: 1; Sabah gazetesi, nr. 8909, 23 Haziran 1330: 3; Tanin gazetesi, nr. 1989, 23 Haziran 1330: 5; Tasfir-i Efkâr gazetesi, nr. 1131, 23 Haziran 1330: 3). Bu telgraf doğrultusunda Romanya Veliâht Prens Ferdinand başta olmak üzere yabancı devlet yöneticileri programlarını iptal etmişlerdir⁵⁷ (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11935, 20 Haziran 1330: 2; Sabah

⁵⁷ Gazeteler; 2 Temmuz tarihinde Berlin'den gönderilen telgraflar çerçevesinde, cenaze merasimine katılma konusunda belirgin bir fikre sahip olan ve Viyana'ya seyahat programını açıklayan Alman İmparatoru II. Wilhelm'in rahatsızlığı dolayısıyla merasime katılma kararından vazgeçtiğini yazmıştır. Haberin devamında ise; Wilhelm'in at gezisi esnasında birdenbire bir kasık ağrısı hissettiğini, ağrısından dolayı yürüyemeyen İmparatorun çok sevdiği dostu ve arkadaşının son yolculuğunda bulunamayacağından dolayı da çok üzgün olduğu ifade edilmiştir (Peyam gazetesi, nr. 224, 21 Haziran 1330: 4; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11935, 20 Haziran 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 1987, 21 Haziran 1330: 3; Sabah gazetesi, nr. 8907, 21 Haziran 1330: 1). İlerleyen günlerde ise Paris'te yayın yapan Pöti Parizyen (Eko dö Pari) gazetesinde konu ile ilgili yer alan haberler kaynak gösterilerek Wilhelm'in merasime katılmayı, iki gerekçe ile açıklanmıştır. Bu gerekçelerden biri; Wilhelm'in Balkan milletlerine ve Sırlara karşı takip edilmesi gereken yöntemle ilgili olarak Avusturya hükûmetiyle fikir ayrılığı yaşamaması olarak belirtilmiştir. Diğerisi ise Viyana hükûmetinin yabancı hükümdarlar ve prenslerden

gazetesi, nr. 8907, 21 Haziran 1330: 1; Peyam gazetesi, nr. 224, 21 Haziran 1330: 1). Osmanlı Devleti de hükûmeti temsilen Viyana Sefareti Müsteşarı Belak Bey'i görevlendirmiştir (Tasfir-i Efkâr gazetesi, nr. 1128, 20 Haziran 1330: 1).

2.2.2. Cenaze Merasimi ve Defin Süreci

Avrupa ülkeleri başta olmak üzere birçok ülke yöneticisinin Viyana hükûmetinin tavsiyesiyle katılmadıkları cenaze merasimi hazırlıkları hemen başlatılmıştır. Bu bağlamda suikast günü, vefatın kesinleştiği 11.00'den sonra Arşidük Fransuva Ferdinand ile eşinin cesetleri mumyalanmış, heykellerinin yapılması içinde yüzlerinin kalıbı alçıya alınmıştır (Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 5; Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 4). Piskopos tarafından dinî merasim gerçekleştirildikten sonra hükûmet dairesinde geçici kiliseye çevrilen odaya getirilen cenazelerin etrafında saray askerleri ve hizmetçileri de durarak koruma görevi yapmışlardır. Öğleden sonra askerî ve mülki memurlar cenazeleri ziyaret etmişler ve saygı duruşunda bulunmuşlardır (Tanin gazetesi, nr. 1984, 18 Haziran 1330: 4; Peyam gazetesi, nr. 221, 18 Haziran 1330: 5). Cenazelerin kenarlarına çelenkler konulmuştur (Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 5; Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 4).

1 Temmuz tarihli Tanin gazetesi, cenaze merasimi programı akışını okurlarıyla paylaşmıştır. Bu haberde; cenazelerin 2 Temmuz akşamı Viyana'da olacağı, 3 Temmuz'da cenaze töreni düzenleneceği⁵⁸, ertesi gün de defin merasimiyle bir ayın gerçekleştirileceği bilgisi yer almıştır (Tanin gazetesi, nr. 1984, 18 Haziran 1330: 2).

Arşidük Fransuva Ferdinand ve eşinin naaşları ilk önce 29 Haziran akşamı⁵⁹ saat 18.00'de düzenlenen askerî törenle Saraybosna istasyonuna getirilmiş ve özel törenle Matkoviç'e nakledilmiştir (Peyam gazetesi, nr. 221, 18 Haziran 1330: 5; Tercüman-ı

---

cenaze merasimine katılmamaları istenmesine karşılık Wilhelm'in katılması durumunda da diğer hükümdar ve prenslerde oluşabilecek memnuniyetsizliktir (Peyam gazetesi, nr. 225, 22 Haziran 1330: 4; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11936, 21 Haziran 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 1988, 22 Haziran 1330: 6; Sabah gazetesi, nr. 8908, 22 Haziran 1330: 3). Ayrıca konu ile ilgili olarak bkz. Günaydın 2014: 10-11.

⁵⁸ Tercüman-ı Hakikat gazetesi, cenaze merasiminin 7 Temmuz'da yapılacağını belirtmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11932, 17 Haziran 1330: 2). Ancak bu bilgi sehven de yazılmış olabilir. Merasimin gerçekleştirildiği tarih 3 Temmuz'dur.

⁵⁹ Tanin gazetesi, cenazelerin 28 Haziran akşamı Matkoviç'e hareket ettiğini yazmaktadır (Tanin gazetesi, nr. 1984, 18 Haziran 1330: 2).

Hakikat gazetesi, nr. 11932, 17 Haziran 1330: 2; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1126, 18 Haziran 1330: 2).

Tren 30 Haziran Salı günü saat 06.00'da, bütün evlerde siyah tüllere sarılmış bayrakların bulunduğu Matkoviç'e ulaşmıştır. Burada cenazeleri Dalmaçya Valisi, Mostar'dan gelen bir hassa alayı, askerî ve mülki memurlar, ruhanî liderler ile bir deniz müfrezesi karşılaşmıştır. Matkoviç'teki bütün kiliselerin çanları çalınmış, Katolik papazları da ayinleri icra etmiştir. Tabutlar, deniz askerleri tarafından kaldırılarak trenden Dalmaçya yatına nakledilmiştir (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1126, 18 Haziran 1330: 5). Ferdinand ve eşinin tabutu bir harp bayrağıyla örtülmüş, ayrıca Ferdinand'ın tabutunun üstüne Arşidüklük tacı da konulmuştur (Tanin gazetesi, nr. 1984, 18 Haziran 1330: 4). Bu arada askerî müfreze de selam ve hürmet alameti olarak havaya ateş açmıştır. Naaşların konulduğu Dalmaçya yatı, bu kısa merasimden sonra Dalmaçya Valisi'nin bindiği gemi ve bir torpido eşliğinde Neretva nehri bitimine kadar gitmiştir. Nehrin bitimi olan Adriyatik sahilinde cenazeleri almak için Pula'dan⁶⁰ gelen Avusturya'nın Viribus Unitis savaş zırhlısı, Dalmaçya yatının sahile ulaşmasıyla selam için dokuz pare top atışı yapmıştır. Yas alameti olarak harp sancağını ve Arşidük'ün bayrağını yarıya kadar çeken Viribus Unitis zırhlısına cenazeler nakledilip dualar edildikten sonra zırhlı, saat 09.00'da hareket etmiştir (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1126, 18 Haziran 1330: 5).

Bir filonun da refakat ettiği Viribus Unitis zırhlısı, 30 Haziran Salı günü akşamı Trieste limanına ulaşmıştır. Saatin ilerlemiş olması, halkında cenazeleri uğurlama isteği ve resmî programın gerçekleştirilebilmesi için naaşlar gece zırhlıda bırakılmıştır (Peyam gazetesi, nr. 223, 20 Haziran 1330: 1-2; Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 1; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1128, 20 Haziran 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 1986, 20 Haziran 1330: 1).

Ertesi sabah 07.30'da Viribus Unitis zırhlısından çıkartılan naaşlar siyahlara sarılmış bir sandal ile sahile getirilmiş, özel olarak yapılan iki yere konulmuştur. Bu esnada bütün kiliselerin çanları çalınmıştır. Trieste piskoposu ayini gerçekleştirmiş,

⁶⁰ Pula, günümüzde Hırvatistan'ın Istria bölgesinde yer alan arenasıyla meşhur, Adriyatik Denizi'ne kıyısı olan bir şehirdir.

savaş gemilerinden de toplar atılmıştır. Bu merasimin ardından tabutlar iki arabaya konulmuş, iki bölük asker ve geniş bir halk katılımıyla 09.30'da⁶¹ tren istasyonuna ulaşmıştır. Burada da Bosna askerlerinden bir alay, resmî töreni gerçekleştirmiştir. Cenazeler geçici bir kilise haline getirilmiş olan vagona taşınmış, Pula piskoposu tarafından icra edilen ayinden sonra da tren 09.45'te Viyana'ya hareket etmiştir (Peyam gazetesi, nr. 223, 20 Haziran 1330: 5; Tanin gazetesi, nr. 1986, 20 Haziran 1330: 4).

Trenin güzergâhında bulunan her istasyonda üst düzey yöneticiler, belediye heyetleri, din görevlileri, ordu mensupları, çeşitli cemiyetlerle kalabalık halk grupları cenazelere saygılarını sunmak için toplanmışlar, trenin geçişini hürmetkârâne bir şekilde selamlamışlardır (Peyam gazetesi, nr. 224, 21 Haziran 1330: 1; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11935, 20 Haziran 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 1987, 21 Haziran 1330: 3; Sabah gazetesi, nr. 8907, 21 Haziran 1330: 1).

2 Temmuz 1914 Perşembe günü saat 22.00'yi gösterdiğinde Viyana'ya ulaşan tren, istasyonda Arşidük Şarl Fransuva Joseph, Savaş ve Savunma Bakanları, sarayın ileri gelen memurları, generaller ve yas elbisesini giymiş birçok kadın tarafından karşılanmıştır. Arşidük Şarl, cenazelerin bulunduğu vagona saygı törenini gerçekleştirdikten sonra, tabutlar istasyondakilerin hıçkırarak ağlamaları eşliğinde sarayda geçici bir kilise haline çevrilmiş olan bekleme salonuna götürülmek üzere cenaze arabasına konulmuştur. Hassa askerlerinin koruması altında bulunan arabalar hareket ettiğinde istasyonun önünde toplanmış olan kalabalık diz çökmüştür.

Cenaze alayının geçtiği güzergâhta bulunan ve yolun her iki tarafına dizilmiş olan yüzlerce halk, önlerinden cenaze arabaları geçerken hürmetlerini göstermek için şapkalarını çıkarmışlar, birçok kişi de duygularını engelleyemeyerek hıçkırarak ağlamıştır. Cenazeler İmparatorluk Sarayı'na⁶² getirildiğinde de dinî tören yapılmıştır. Ardından da saray yakınındaki kiliseye götürülmüştür. Buradaki ayine katılan Arşidük Şarl ve eşi Arşidüşes Zita, Fransuva Ferdinand'ın üvey annesi Maria Theresa ve üvey

⁶¹ Tanin gazetesi, trenin istasyona 09.00'da ulaştığını yazmaktadır (Tanin gazetesi, nr. 1986, 20 Haziran 1330: 4).

⁶² Başkent Viyana'da bulunan ve kışlık saray olarak kullanılan Hofburg, İmparatorluk Sarayı olarak bilinmektedir. Diğer bir meşhur saray olan Schönbrunn ise yazları kullanılmıştır.

kız kardeşi Maria Annunciata'nın son derece üzgün olduğu görülmüştür (Peyam gazetesi, nr. 224, 21 Haziran 1330: 1; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11935, 20 Haziran 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 1987, 21 Haziran 1330: 3; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1129, 21 Haziran 1330: 1; Sabah gazetesi, nr. 8907, 21 Haziran 1330: 1).

Ertesi gün yani 3 Temmuz Cuma günü sabah saatlerinde Schönbrunn'dan Hofburg Sarayı'na gelen İmparator Fransuva Joseph, halkın sevgi gösterileriyle karşılanmıştır. Kendisinden sonra da binlerce halk, Arşidük ve eşinin cenazelerini ziyaret etmiştir. Öğleden sonra yapılacak resmî merasimden sonra cenazelerin özel trenle Pöchlarn'a, oradan da kayıklarla Tuna nehrinden geçirilerek Artstetten Kilisesi'ne⁶³ götürüleceği, Cumartesi sabahı da Arşidük ve eşinin en yakın akrabalarının katılımlarıyla gerçekleştirilecek dinî törenin ardından defin işleminin gerçekleştirileceği bildirilmiştir (Peyam gazetesi, nr. 224, 21 Haziran 1330: 5; Tanin gazetesi, nr. 1987, 21 Haziran 1330: 4; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1129, 21 Haziran 1330: 4; Sabah gazetesi, nr. 8907, 21 Haziran 1330: 3).

Romanya'nın Viyana Elçisi, hükûmetinden aldığı emirle Cuma günü sabahı "*Romanya Kralı Carol'dan sâdik muhibbi Arşidük Fransuva Ferdinand'a*" (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1128, 20 Haziran 1330: 1) cümlesi yazılı çelengi Ferdinand'ın tabutunun üzerine bırakmıştır. Kraliçe Elizabeth adına da Düşes'in tabutunun üzerine beyaz güllerden oluşan çelenk konulmuştur (Peyam gazetesi, nr. 223, 20 Haziran 1330: 1; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1128, 20 Haziran 1330: 1; Tanin gazetesi, nr. 1986, 20 Haziran 1330: 1).

Öğleden sonra Hofburg Sarayı Kilisesi'ndeki cenaze merasimi; İmparator Fransuva Joseph, Arşidükler, Arşidüşesler, Düşes Döhohenberg'in ailesi, Âyan ve Meclis-i Mebusan Başkanları, meclis heyetleri, yabancı hükümdar ve hükûmeti temsil eden elçiler, üst düzey devlet adamları, generaller, Viyana, Budapeşte ve Agram Belediye Başkanları, farklı toplulukları temsilen gelen heyetler başta olmak üzere oldukça kalabalık bir katılımı gerçekleştirilmiştir. Kardinalin Arşidük ve eşinin

⁶³ Gazeteler, Fransuva Ferdinand'ın suikasttan bir süre önce eşiyle birlikte Artstetten şatosu kilisesine defnedilme isteğini dile getirdiğini belirtmiştir (Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 5; Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 4).

naaşlarını takdis etmesinin ardından İmparator Joseph, tekrar Schönbrunn Sarayı'na geri dönmüştür (Peyam gazetesi, nr. 225, 22 Haziran 1330: 4; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11936, 21 Haziran 1330: 1-2; Tanin gazetesi, nr. 1988, 22 Haziran 1330: 5; Sabah gazetesi, nr. 8908, 22 Haziran 1330: 3).

Avusturya-Macaristan tahtının varisi konumunda olan bir kişinin cenaze merasiminin oldukça sade ve sönük bir şekilde gerçekleştiği görülmektedir. Üst düzey sınıfa mensup olan bazı kişiler de bu fikre sahiptir ve merasimin icra tarzını eleştirmişlerdir. Daha da ötesi Düşes'e olan husumetlerinden dolayı bazı Arşidüşesler, merasimin Viyana'da yapılmaması yönünde İmparator nezdinde teşebbüste bulunmuşlar ve kendisini de ikna etmişlerdir. Ancak Fransuva Joseph'in son dakikada fikrini değiştirmesiyle⁶⁴ merasim Viyana'da yapılmıştır (Peyam gazetesi, nr. 226, 23 Haziran 1330: 3; Sabah gazetesi, nr. 8909, 23 Haziran 1330: 3; Tanin gazetesi, nr. 1989, 23 Haziran 1330: 5; Tasfir-i Efkâr gazetesi, nr. 1131, 23 Haziran 1330: 3).

Aynı gün saat 22.00'de Arşidük ve eşinin naaşları, saray rahibi tarafından tekrar takdis edildikten sonra iki cenaze arabasına konularak şehrin batısında yer alan tren istasyonuna sevk edilmiştir. İmparatorun emriyle bütün güzergahta resmî selamı yerine getirmek üzere askerler saf tutmuştur. Askerlerin arkasında da siyah tüllere sarılı bayrakları taşıyan halk yer almıştır. Cenazeler geçerken bayraklar yarıya indirilmiş, askerler trampetler çalmış, yolun her iki tarafına dizilmiş olan halk da şapkalarını çıkartarak cenazeleri selamlamıştır. Saat 22.45'te istasyona ulaşan cenazeyi hanedan üyelerinden Arşidük Şarl, Piyer Ferdinand, Joseph Ferdinand, Leopold Salvator, Frederick, Charles Etienne, Eugen, Şarl Albrecht, Joseph, Prens August Leopold, Duchy Saxe-Coburg, Dışişleri Bakanı, generaller ve komutanlar karşılamıştır. Cenazeler, tekrar takdis edildikten sonra hazırlanan özel vagona konulmuştur. Saat 23.05'te hareket eden tren (Peyam gazetesi, nr. 225, 22 Haziran 1330: 4; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11936, 21 Haziran 1330: 1; Tasfir-i Efkâr gazetesi, nr. 1130, 22 Haziran 1330: 3; Tanin gazetesi, nr. 1988, 22 Haziran 1330: 5), gece saat 00.00'da

⁶⁴ Osmanlı basınına göre İmparator Joseph'in fikrinin değişmesinde, Arşidük'ün çocuklarının şiddetli müdahalesi (Peyam gazetesi, nr. 226, 23 Haziran 1330: 3); çocukların ısrarı (Tanin gazetesi, nr. 1989, 23 Haziran 1330: 5); çocukların hâmişinin şiddetli müdahalesi (Sabah gazetesi, nr. 8909, 23 Haziran 1330: 3) etkili olmuştur.

Pöchlarn'a ulaşmış⁶⁵; istasyonda mülki memurlar, askerler ve halk tarafından büyük bir hürmetle karşılanmıştır (Peyam gazetesi, nr. 225, 22 Haziran 1330: 5; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11936, 21 Haziran 1330: 1; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1130, 22 Haziran 1330: 3; Tanin gazetesi, nr. 1988, 22 Haziran 1330: 5; Sabah gazetesi, nr. 8908, 22 Haziran 1330: 3).

İstasyonun bekleme salonuna konulan ve Oblan? Alayına mensup askerlerin etrafında nöbet tuttuğu cenazeler, 03.30'da güzergahta toplanmış ve büyük bir üzüntüyle selam duran halkın arasından Tuna Nehrine sevk edilmiştir. Sal ile nehri geçen alay, 05.30'da Artstetten'e ulaşmış⁶⁶, ardından da Artstetten Şatosu'nun Kilisesi'ne konulmuştur (Peyam gazetesi, nr. 225, 22 Haziran 1330: 5; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1130, 22 Haziran 1330: 4).

4 Temmuz sabahı 10.45'te şato kilisesinde düzenlenen dinî törene Arşidük ve Düşes'in çocukları, yakın akrabaları, Arşidük Şarl ve eşi katılmıştır (Peyam gazetesi, nr. 225, 22 Haziran 1330: 5). Tören sonrası 11.30'da⁶⁷ defin işlemi gerçekleşmiştir (Peyam gazetesi, nr. 225, 22 Haziran 1330: 6; Tanin gazetesi, nr. 1988, 22 Haziran 1330: 6; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1130, 22 Haziran 1330: 4).

Peyam gazetesinin 3 Temmuz tarihli sayısında, Osmanlı Hariciye Nezareti'nin Viyana Maslahatgüzarlığına gönderdiği emirle, hükûmet adına Arşidük ve eşinin kabrinin üzerine bırakılması için süslü bir çelenk hazırlanmasının istendiği belirtilmiştir (Peyam gazetesi, nr. 223, 20 Haziran 1330: 1). Ayrıca gazete aynı sayısında; defin merasiminin yapılacağı gün, Beyoğlu'ndaki Santa Maria Draperis Kilisesi'nde bir ayin yapılacağını duyurmuştur (Peyam gazetesi, nr. 223, 20 Haziran 1330: 1). Defin saati ile ayin saatinin eş zamanlı olmasına dikkat edilmiştir. Defin günü 11.00'de başlayacak olan ayin öncesinde kilisesinin etrafındaki dört duvar, altın işlemeli

⁶⁵ Trenin Pöchlarn'a ulaşma saati gazetelerde farklılık göstermektedir. Peyam'da "00.00" (Peyam gazetesi, nr. 225, 22 Haziran 1330: 4); Tercüman-ı Hakikat ve Tanin'de "00.38" (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11936, 21 Haziran 1330: 1; Tanin gazetesi, nr. 1988, 22 Haziran 1330: 5); Tasfîr-i Efkâr'da "00.30" (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1130, 22 Haziran 1330: 3); Sabah'ta ise "yaklaşık 01.00" (Sabah gazetesi, nr. 8908, 22 Haziran 1330: 3) olarak belirtilmiştir.

⁶⁶ Alayın Artstetten'e varış saati Tasfîr-i Efkâr'da 05.00 olarak verilmiştir.

⁶⁷ Defin işleminin saati Tasfîr-i Efkâr'da 11.15 (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1130, 22 Haziran 1330: 4); Peyam'da 11.30 (Peyam gazetesi, nr. 225, 22 Haziran 1330: 5) olarak ifade edilirken; Tanin gazetesinde ise saat belirtilmemiştir (Tanin gazetesi, nr. 1988, 22 Haziran 1330: 6).

siyah örtülerle kapatılmış (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11937, 22 Haziran 1330: 1), davetliler ise kapıda elçilik müsteşarı tarafından karşılanmıştır. Düzenlenen ayine Osmanlı hükûmeti adına Hariciye Müsteşarı Reşat Hikmet Bey, Beyoğlu Mutasarrıfı Kâni (Gani) Bey, Polis Müdürü Sezai Bey, İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya başta olmak üzere diğer devletlerin elçi ve maslahatgüzarları katılmıştır. Törene katılanlar ayin bitiminde Avusturya Elçisi Marki Pallavièini'ye taziyelerini bildirmiştir. Beyoğlu Caddesi'nde bulunan Avusturyalılara ait dükkanlar da, Avusturya bayrağını yarıya kadar çekmiştir (Peyam gazetesi, nr. 225, 22 Haziran 1330: 4; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11937, 22 Haziran 1330: 1).

Peyam gazetesi, İstanbul'daki Avusturya-Macaristan okullarında okuyan öğrencilerinin katılımlarıyla, Arşidük ve eşinin ruhu için 7 Temmuz Perşembe günü kilisede bir ayin düzenleneceğini bildirmiştir (Peyam gazetesi, nr. 224, 21 Haziran 1330: 1).

Arşidük Ferdinand ve eşinin Konopischt'de (Peyam gazetesi, nr. 223, 20 Haziran 1330: 2) bulunan Chlumec Şatosu'ndaki (Tanin gazetesi, nr. 1986, 20 Haziran 1330: 2) üç çocuğun yanına, ebeveynlerinin durumunu anlatmak ve onları Viyana'ya götürmek üzere Fransuva Ferdinand'ın üvey annesi Maria Theresa ile üvey kız kardeşi Maria Annunciata gitmiştir (Peyam gazetesi, nr. 222, 19 Haziran 1330: 4; Tanin gazetesi, nr. 1985, 19 Haziran 1330: 4).

Tasfîr-i Efkâr gazetesinin 7 Temmuz tarihli nüshasının birinci sayfasında yer alan "*Bîkes Kalan Yavrular*" başlıklı haberinde çocukların resimlerine, ardında da her biri hakkında kısa bilgilere⁶⁸ yer verilmiştir (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1132, 24 Haziran 1330: 1).

Suikastın gerçekleştiği günün öğle vaktinde cinayet haberi şatoya ulaşmış ancak çocuklara bildirilmemiştir. Ekspres Treniyle çocukların yanına gelen teyzeleri Kontes

⁶⁸ Gazete, Arşidük'ün çocuklarından en küçük oğlu olan Ernst'i "büyük oğlu" olarak tanıtmaktadır. Halbuki üç çocuktan Prenses Sophie en büyükleridir ve 1901 ; Prens Maximilian 1902; Prens Ernst ise 1904 doğumludur. Bilgi için bkz. İkdâm gazetesi, nr. 6234, 16 Haziran 1330: 4; Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 2; Servet-i Fünun gazetesi, nr. 1205, 26 Haziran 1330: 139.

Henriette Chotech⁶⁹, onlara anne ve babalarının aniden hastalandığını ve kiliseye gidip dua etmeleri gerektiğini söylemiştir (Tanin gazetesi, nr. 1986, 20 Haziran 1330: 2).

Kontes Chotech, akşamüstü suikast hakkında çocukları haberdar etmek için konuya yavaş yavaş girmeye başladığı sırada odaya giren çocukların mürebbiyeleri (eğitmenleri), çocuklara çok kötü haberler dinlemeye hazır olmalarını, belki bir daha anne ve babalarını göremeyeceklerini söylemiştir (Tanin gazetesi, nr. 1986, 20 Haziran 1330: 2). Bu haber üzerine üç çocuk birbirlerine sarılmışlar ve hiçbir şey söylemeden hıçkırarak uzun süre ağlamışlardır. Kontes Chotech de yaşananlardan etkilenerek bayılmıştır (Peyam gazetesi, nr. 223, 20 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 1; Tanin gazetesi, nr. 1986, 20 Haziran 1330: 2). Kont Wuthenau⁷⁰ başta olmak üzere o esnada şatoda bulunan herkes derin bir üzüntü içine girmiş, bazı kimselerde çocukları teselli etme gayretine girişmişlerdir.

7 Temmuz 1914 tarihli Tanin gazetesi de; çocukların Viyana'ya getirilişi, cenazelerin yanına götürülmeleriyle gün boyu yaşananları detaylı bir şekilde okurlarıyla paylaşmıştır. Gazetenin birinci sayfasında yer alan haberde, çocukların 3 Temmuz Cuma günü Prag sürat treniyle Viyana'ya getirildiği ve istasyonda Arşidüşes Maria Annunciata, Bavyera prenslerinden Georg, birçok kont, prenses ve kalabalık bir grup tarafından karşılandığı ifade edilmiştir. Haberin devamında tüm detayların anlatıldığı gelişmeler ise şu şekilde özetlenebilir: Trenin gelmesiyle çocukların bulunduğu kompartımana koşan Maria Annunciata'nın elini Prenses Sophie öpmüş, O da ağlayarak Sophie'nin yanaklarından öpmüş, daha sonra da Prens Ernst'i kucağına alarak öpmüş ve ağlamaya devam etmiştir. Maria Annunciata ile üstü kapalı bir otomobile bindirilen çocuklar cenazelerin yanına götürülürken Annunciata, Sophie'yi kucağına alarak avutucu cümlelerle onu teselli etmeye çalışmıştır. Bu arada Maximilian ve Ernst ise kendilerini selamlayan halka karşılık vermişlerdir. Saat 20.00'de saray kilisesindeki tabutların başına getirilen çocuklar, ebeveynlerini görünce hıçkırarak ağlamaya başlamışlar, teselli cümleleri etkisiz kalmış, ortamda bulunanlar da bu duygu

⁶⁹ Kontes Henriette Chotech, Peyam gazetesine göre çocukların halasıdır (Peyam gazetesi, nr. 223, 20 Haziran 1330: 2), Sabah gazetesinde ise teyzeleri olarak belirtilmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 1), Tanin gazetesi ise akrabalık bağı ifade eden bir kelime kullanmamıştır (Tanin gazetesi, nr. 1986, 20 Haziran 1330: 2).

⁷⁰ Kont Wuthenau, çocukların dayısıdır (Tanin gazetesi, nr. 1986, 20 Haziran 1330: 2).

yoğunluğundan nasibini almışlardır. 21.00'den sonra da Veliht Arşidük Şarl ile eşi Zita başta olmak üzere pek çok kişi çocukları ziyaret etmiştir. Arşidük Şarl ve eşi çocuklarla buluştuğunda her iki tarafta birbirlerine bir kelime bile söyleyememiştir. Bir süre sonra Prens Maximilian Arşidük'e şu sözü diyebilmiştir. “*Babamın, aldığım imtihan numaralarını görmek meserretine nâil olduğundan dolayı pek mes'udum.*” Gece yatağa yattığı zamanda yaşadığı duygu yoğunluğuyla mürebbiyesine de “*Validem bu hayatta kalsaydı muhakkak çıldırırdı.*” demiştir (Tanin gazetesi, nr. 1990, 24 Haziran 1330: 1).

Tasfîr-i Efkâr gazetesi de cinayetin çocuklar üzerindeki etkisini; “*dünyanın bütün debdebe ve saltanatına değişmeyeceği ana-baba muhabbetinden, ana-baba müşfikânesinden ebediyyen mehcûr...*” olmalarından dolayı siyasi cinayetin asıl acınması gereken kurbanlarının, kimsesiz bıraktığı üç çocuk olduğu yorumunda bulunarak belirtmiştir (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1132, 24 Haziran 1330: 1).

İmparator Joseph, yetim ve öksüz kalan bu çocukların talim ve terbiyelerini üstlendiğini (Peyam gazetesi, nr. 223, 20 Haziran 1330: 2), kendilerine yüksek miktarda maaş bağladığını beyan etmiş, Veliht Arşidük Şarl da hükümdarlığı sırasında maaşlarının devam edeceğini bildirmiştir (Peyam gazetesi, nr. 224, 21 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8907, 21 Haziran 1330: 1; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11935, 20 Haziran 1330: 2; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1129, 21 Haziran 1330: 2).

Gazetelerde yer alan diğer bir haberde ise; Arşidük Ferdinand'ın, bir Felemenk kampanyasına kendi hayatını 63 milyon, eşinin hayatını da 36 milyon franka sigorta yaptırmış olduğu ve bu miktarın da çocuklarına verileceği belirtilmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 1; Peyam gazetesi, nr. 227, 24 Haziran 1330: 4). Tasfîr-i Efkâr gazetesi de, Berliner Tageblatt gazetesinin Viyana'dan aldığı istihbaratı referans göstererek Fransuva Ferdinand ve eşinin daha önceden düzenlemiş oldukları vasiyetnamelerinin Viyana'daki Wiener Bank Verein'de korunduğunu, mirasının ne olduğu bilinmemekle beraber, Fransuva Ferdinand'ın hukuk işlerini yürüten Dr. Frederich'in vasiyetnamenin gereğini yerine getirme konusunda tayin edildiğini bildirmiştir (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1130, 22 Haziran 1330: 3).

Cenazelerin defnedildiği gün olan 4 Temmuz'da, Belgrad'da bulunan Katolik Kilisesi'nde Arşidük ve eşinin ruhları için bir ayin düzenlenmiştir. Ayine Sırbistan Veliht Prensi Aleksandar, Başbakan Mösyö Pasiç, bakanlar, elçiler, askerî ve mülki memurlar ile Avusturya-Macaristan vatandaşları katılmışlar; ayin bitiminde de Avusturya Maslahatgüzarına taziyelerini bildirmişlerdir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11936, 21 Haziran 1330: 2; Peyam gazetesi, nr. 224, 21 Haziran 1330: 5; Tanin gazetesi, nr. 1987, 21 Haziran 1330: 4; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1129, 21 Haziran 1330: 4).

Sırbistan'da yayınlanan Samouprava gazetesi, cenaze merasimini konu alan başmakalesinde etkili bir dil kullanarak Arşidük Ferdinand'ın üstün özelliklerini saydıktan sonra Avusturya-Macaristan İmparatoru ve halkına taziyelerini iletmiş, İmparator Joseph'in de; "...*bu meş'um darbe-i kaderin acılarına*" (Peyam gazetesi, nr. 225, 22 Haziran 1330: 4) dayanabilmesi için Allah'ın yardım buyurması arzusunu belirtmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11936, 21 Haziran 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 1988, 22 Haziran 1330: 5; Sabah gazetesi, nr. 8908, 22 Haziran 1330: 3-4).

Aynı gün Kral Carol ve veliahdın katılımıyla Romanya'da da bir ayin yapılmıştır. Ayini yöneten Piskopos Monsiyor, yaptığı konuşmada Kral Carol'un haberi aldığı zaman "*kalbinden kan sızdığını*" (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11937, 22 Haziran 1330: 1) söylemiş, kederli görünen Kral da bu sözleri başını sallayarak onaylamıştır (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11937, 22 Haziran 1330: 1; Sabah gazetesi, nr. 8909, 23 Haziran 1330: 3; Tanin gazetesi, nr. 1989, 23 Haziran 1330: 5; Peyam gazetesi, nr. 226, 23 Haziran 1330: 3).

Saraybosna'da ise defin gününden sonra bile Arşidük ve eşinin ruhu için dualar edilmeye devam edilmiştir. Bu çerçevede Reis'ül-ulemanın başkanlığında toplanan kalabalık müslüman halk da büyük camide dualar etmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11943, 28 Haziran 1330: 2; Peyam gazetesi, nr. 232, 29 Haziran 1330: 4; Tanin gazetesi, nr. 1995, 29 Haziran 1330: 2; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1136, 29 Haziran 1330: 2).

2.3. Suikast Takımı

Eylemin içinde yer alan, üyesi olduğu cemiyetlere de koşulsuz itaat ettikleri için ipotekli (bağlanmış) kimlik statüsüne sahip oldukları söylenebilecek cinayet şebekesindeki gençler⁷¹, yaptıklarıyla gurur duymuşlardır. Öyle ki tutuklanan gençlerden biri, kendisini “*bir Sırp Kahramanı*” olarak tanıtmıştır (Jelavich 2015: 119). Bu durum “*Genç teröristler[in], önemli bir amaç uğruna hizmet ettikleri inancıyla tatmin...*” (Demirci 2008, http://www.tasam.org/trTR/Icerik/849/terorizmin_psikolojisi, 26 Ocak 2019'da erişildi) olduklarının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Cinayet şebekesi içinde yer alan, Fransuva Ferdinand ve eşinin katili Gavrilo Princip, üçü hayatta kalabilen dokuz çocuklu bir ailenin (Günaydın 2014: 15-16) altıncı çocuğu (Akyılmaz 2015: 521) olarak, 13 Temmuz 1894 (Fromkin 2015: 130; Günaydın 2014: 15) tarihinde Grahoa vadisinde yer alan Gornji Obliyaj mezrasında (Fromkin 2015: 130) dünyaya gelmiştir. Annesi Nana, babası ise çiftçilikle⁷² (MacMillan 2014: 795; Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 1) uğraşan Petar’dır (Günaydın 2014: 16). 13 yaşında eğitim görmek için Saraybosna’ya gitmiştir. Kısa zamanda devrimci düşüncelere sahip olmuştur. 1912 yılında Jimnaz (lise) da okurken arkadaşlarını Habsburg Hanedanına karşı kışkırtan Princip (Günaydın 2014: 16), öğrenci gösterileri nedeniyle de okuldan atılmıştır. Ardından Belgrad’a giderek burada kısa bir süre eğitim gördükten sonra 1913 yılında tekrar Saraybosna’ya geri dönerek Jimnaza devam etmiş (Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 1) ve buradan mezun olmuştur (Sabis 1990: 45).

Arkadaşlarının ifadelerine göre hitabeti oldukça kuvvetli olan Princip, idadide bir senede iki sınıf atmıştır (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1132, 24 Haziran 1330: 4).

Fiziksel olarak yaşından büyük gösteren zayıf bünyeli Princip, esmer tenli ve kıvrıkcık saçlıdır. Sigara ve içki gibi kötü alışkanlıkları olmamakla beraber hiçbir dine de inanmamıştır (Fromkin 2015: 130).

⁷¹ Cinayet şebekesinde yer alan suikastçılar ve onlara yardım eden kişilerin isim listesi için bkz. Günaydın 2014: 36-37.

⁷² Petar Princip’i postacı olarak nitelendiren kaynaklar için bkz. Günaydın 2014: 15; Akyılmaz 2015: 521.

Birinci Balkan Savaşı çıktığında gönüllü olarak orduya yazılmak istese de fiziksel olarak elverişsiz⁷³ bulunduğu için talebi geri çevrilmiştir (Clark2017: 49-50; Fromkin 2015: 130; Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 1).

Şair olmayı arzulayan (MacMillan 2014: 795) Princip, önceleri "*terakkiperveren gençler*" arasına katılmışsa da sonradan sosyalizm fikirlerine yönelmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 1). Bu çerçevede Genç Bosnalılar grubuna katılmıştır. İnsanlardan çok, kitaplar arasında vaktini geçirmiş, konuşmalarında ise sürekli Nietzsche'den⁷⁴ alıntılar yapmıştır. Anarşist liderler Mikhail Bakunin ve Pyotr Kropotkin'in eserlerinin yer aldığı kitaplığa sahiptir (Fromkin 2015: 129-130). Suikast sonrası sorgusunda da; "*Ben bir anarşistim... Mektepte, dördüncü sınıfta iken, anarşistliğe dair kitaplar okudum, bu saik ile anarşist oldum. Bir suikast icra etmek kadar büyük bir şey olmadığına kanaat hasıl ettim.*" (Peyam gazetesi, nr. 225, 22 Haziran 1330: 4) demiştir. Ayrıca hayranlık duyduğu kişiler arasında yer alan Sultan I. Murad'ın katili Miloş Obiliç'in kahramanlıklarının anlatıldığı Dağ Çelengi destanını da ezberlemiştir (Clark 2017: 49).

Sabah gazetesi 3 Temmuz 1914 tarihli yayınında; Princip'in Belgrad'da bulunduğu süre içinde Bosna-Hersekli kişilerle dostluk kurduğunu, özellikle Cabrinoviç ile daha fazla görüştüğünü, suikast sonrasında yakalandığında da üzerinde 2.500 kron para bulunduğunu belirtmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 1).

Arşidük'e karşı bomba atarak ilk suikast teşebbüsünde bulunan Nedjelko Cabrinoviç ise, 1894 yılının Mart ayında Trebinje'de? dünyaya gelmiştir. Resmî soruşturmada adının Nedjelko Gabrino olduğunu, babasının otelcilik yaptığını, dört kız kardeşinin de bulunduğunu belirtmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8907, 21 Haziran 1330: 1). Uzun boylu, canî görümlü bir kişi (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1130, 22 Haziran 1330:

⁷³ Princip, askerî üst rütbeli Voya Tankosiç'in kendisi için "*çok ufak tefek ve zayıf*" nitelemesine çok içerlemiştir (Clark 2017: 49-50; Fromkin 2015: 130). Fanatik milliyetçilik duygusu bu sözlerle bastırılan Princip'in, Arşidük'ü öldürerek milletin menfaatine uygun bir eylem gerçekleştirmiş olacağını düşünmesi, psikolojik açıdan ödünleme (telafi etme) mekanizmasının iç dünyasında baskın rol oynamasıyla izah edilebilir.

⁷⁴ Avrupa'da savaş öncesi 20 yılın gençlerine bireysel ve siyasal "*kurtuluş vaazı*" veren Nietzsche, gençler arasında çok benimsenmiştir. Zagreb kahvehanelerinde sık sık ondan alıntılar yaparak kurtuluşun şiddetten geçtiğini düşünenler arasında Princip de yer almıştır (Joll ve Martel 2016: 316).

3) olan Cabrinoviç, mahkemede okul hayatının başarısız olması nedeniyle babasından kötü muamele gördüğünü anlatmıştır. Öğretmenine karşı fiziksel şiddet uyguladığı için 14 yaşında okuldan atıldıktan sonra Belgrad'a gitmiş ve anarşist yayınların basıldığı bir matbaada çalışmaya başlamıştır (Clark 2017: 47). Belgrad'da yayınlanan Balkan gazetesine göre, Balkan Savaşları sırasında Belgrad'da hükûmet matbaasında çalışmış ve burada dizgiciliği meslek edinmiştir. Anarşizm fikirleriyle beslendiğinden “*sükûn bulmaz bir ruha mâlik bulunmuştur*” (Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 1).

Babasının Avusturya lehine casusluk yapmasından dolayı Sırp milletine ihanet ettiğini düşünen Cabrinoviç, Sırp milli davasına hizmet ederek babasının ihanetini telafi edebileceğini düşünmüştür. Bu düşünce kendisini Saraybosna cinayet şebekesine katılmaya sevk etmiştir (Clark 2017: 47; Özkan 2013: 323).

Cinayetten üç hafta önce arkadaşlarına yeni açılan bir matbaada iş bulmak için Trieste'ye gideceğini söyleyerek Belgrad'dan ayrılmıştır (Tanin gazetesi, nr. 1984, 18 Haziran 1330: 4; Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 1).

Balkan gazetesini referans göstererek Princip ile Cabrinoviç'in çocukluktan itibaren samimi dostluklarının bulunduğunu ve her ikisinin de sosyalist olduğunu aktaran Tanin gazetesi (Tanin gazetesi, nr. 1984, 18 Haziran 1330: 4)'nin haberine paralel olarak, Sabah gazetesi de her ikisinin Belgrad'da bulunan meşhur nasyonalist ortamlarda çok sık bulduklarını ifade etmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 1). Arşidük'ü öldürme fikri de ilk kez bu ortamlardan sayılan Meşe Palamudu ve Yeşil Çelenk'te Princip ve Cabrinoviç tarafından gündeme getirilmiştir (Clark 2017: 50).

Saraybosna Suikastı şebekesinin önemli üyesi olarak tutuklanan Trifko Grabez (Tanin gazetesi, nr. 1987, 21 Haziran 1330: 3; Peyam gazetesi, nr. 224, 21 Haziran 1330: 2), Saraybosna'ya 30 kilometre mesafedeki Pale'de doğmuştur. Ortodoks bir papazın oğludur. Hocasını yumrukladığı için Tuzla'daki Gramer Okulundan atıldıktan sonra lise eğitimine devam etmek için Belgrad'a gitmiştir (Clark 2017: 47). Cinayet sonrasında yapılan soruşturmada Princip'in suikast girişiminin başarısız olması

durumunda Grabez'in bir bomba atacağı anlaşılmıştır (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11936, 21 Haziran 1330: 1; Sabah gazetesi, nr. 8908, 22 Haziran 1330: 3).

9 Temmuz tarihli Tesvîr-i Efkâr gazetesinin, Nöyye Feraye Prese gazetesinden aktardığı haberde, cinayet şebekesinden olduğu anlaşılan ve cinayet sonrası Saraybosna'dan kaçan lise öğrencisi Popoviç'in Agram'dan Belgrad'a giden yolcu treninde tutuklanarak Saraybosna'ya getirildiği bilgisi yer almıştır (Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1133, 26 Haziran 1330: 2). Tutuklandıktan sonra Saraybosna polisi tarafından telefonla sorguya çekilen Popoviç, kendisine verilen bombayı Saraybosna Sırp Okulu mahzenine sakladığını itiraf etmiştir. Tarif edilen yerde de bomba bulunmuştur (Peyam gazetesi, nr. 235, 02 Temmuz 1330: 3).

Tasfîr-i Efkâr gazetesinin 4 Temmuz tarihli "*Princip'in Şerik-i Cürmü*" adlı haberinde de Princip'in suç ortağı olmak iddiasıyla Saraybosna savcısının oğlu olan 18 yaşındaki Spiric'in tutuklandığı, Spiric'in de suçunu itiraf ettiği bildirilmiştir (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1129, 21 Haziran 1330: 4).

Şebekenin bir diğer üyesi Muhammed Mehmedbasiç, suikast sonrası Karadağ'a kaçmışsa da daha sonra Niş'te tutuklanmıştır (Peyam gazetesi, nr. 239, 6 Temmuz 1330: 3; Sabah gazetesi, nr. 8922, 6 Temmuz 1330: 1; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1143, 6 Temmuz 1330: 1).

Princip ve Cabrinoviç, ölümsüz bir kahraman olarak gördükleri Boğdan Zerayıç'in⁷⁵ mezarını sık sık ziyaret etmişlerdir (Clark 2017: 49; Jelavich 2015: 119). Tüberküloz hastası olan Princip, Cabrinoviç ve Grabez (Akyılmaz 2015: 521; Günaydın 2014: 14), ömürlerinin uzun olmayacağını bildiklerinden, hiç olmazsa davaları uğruna bir kahraman gibi ölmeyi düşünmüşlerdir (Clark 2017: 49; Jelavich 2015: 119).

2.4. Suikastçıların İfadeleri ve Yargılanmaları

Başarısız bombalı suikast girişiminin ardından Miljacka nehrinde yakalanan Nedjelko Cabrinoviç, hemen polis merkezine götürülmüştür. Ortaya çıkan heyecan daha

⁷⁵ Boğdan Zerayıç hakkında 29. sayfada bilgi verilmiştir.

azalmamışken Fransuva Ferdinand ve eşinin ölümüyle sonuçlanan ikinci suikast girişimi gerçekleşmiştir. Olay sonrası çevredekiler tarafından linç edilmekten polislin kurtardığı Gavriilo Princip de, polis merkezine götürülmüştür. Peş peşe yaşanan bu iki suikast girişimi örgütlü ve planlı bir eylemin işareti olarak değerlendirilmiştir (Fromkin 2015: 154). Yapılan araştırmalar sonucunda her iki suikastçının da Bosnalı Ortodoks Sırp milletinden olduğu anlaşılmıştır (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11932, 17 Haziran 1330: 2; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1126, 18 Haziran 1330: 2). Bir müddet sonra sorguya alınan suikastçılar, ilk sorgularında görevlilere karşı oldukça küstah bir tavır takınmışlar, çoğu soruya da cevap vermemişlerdir. Davranışlarında pişmanlık belirtilerinden ziyade amaçlarına ulaşmalarının verdiği mutlulukla (Tanin gazetesi, nr. 1984, 18 Haziran 1330: 4) “*Avusturya tarafından cebir ve tazâyik altında tutulan Sırp milletinin intikamını almak için bu fiili irtikâb ettik. Hareketimizden dolayı asla nedâmet hissetmiyoruz.*” demişlerdir (Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 2).

Suikast girişiminin organize olmuş bir yapıdan öte şahsi düşüncesinin ürünü olduğu izlenimini vermek isteyen Princip, Cabrinoviç’in suikast düşüncesinden haberi olmadığını, bombanın patlama sesini duyunca çok şaşırıldığını, bu sebeple Arşidük’ün otomobili ilk defa önünden geçerken hazırlanıp ateş edemediğini ifade etmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8904, 18 Haziran 1330: 1; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1126, 18 Haziran 1330: 2; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11935, 20 Haziran 1330: 1). Sorgusunun devamında ise son zamanlarda milli duygularından dolayı devlet büyüklerinden bir kişiyi öldürmeye niyetlendiğini belirtmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11931, 16 Haziran 1330: 1; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1126, 18 Haziran 1330: 2). Bu niyetini önce manevraların genel karargahı olan Tarçin (Tarçin)’de eyleme dönüştürmek istediğini ancak alınmış olan güvenlik tedbirlerinin yoğunluğundan Arşidük’e yaklaşamadığını, bu nedenle de düşüncesinden vazgeçtiğini itiraf etmiştir (Peyam gazetesi, nr. 223, 20 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 1; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1128, 20 Haziran 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 1986, 20 Haziran 1330: 1; Peyam gazetesi, nr. 227, 24 Haziran 1330: 4). İşlediği cinayet nedeniyle asla üzgün olmadığını, aksine amacının gerçekleşmesinden dolayı memnun olduğunu dile getirmiştir (Peyam gazetesi, nr. 223, 20 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 1;

Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1128, 20 Haziran 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 1986, 20 Haziran 1330: 1).

Paris'te yayınlanan Daily Telegraph gazetesini referans gösteren Osmanlı gazeteleri, Princip'in bombaları Ciganoviç (Siganovitch) isminde zengin bir tüccardan aldığını ve suikastın da Belgrad'da hazırlandığını avukatına söylediğini belirtmiştir. (Peyam gazetesi, nr. 224, 21 Haziran 1330: 2; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11935, 20 Haziran 1330: 1; Tanin gazetesi, nr. 1987, 21 Haziran 1330: 3; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1129, 21 Haziran 1330: 1; Sabah gazetesi, nr. 8907, 21 Haziran 1330: 1).

5 Temmuz 1914 tarihli Peyam gazetesinin “*Katil Princip'in İkrarı*” başlığı altında Peşte'de yayımlanan Az Est gazetesinden alıntı yaparak verdiği habere göre Princip sorgusunda; mayıs ayı sonlarında Belgrad'da bulunduğunu⁷⁶, gazetelerin birinde Arşidük'ün Haziran sonuna doğru Saraybosna'ya geleceğini okuduğunu, silah ve kurşunları Belgrad'da niyetini bilmeyen bir komiteciden aldığını, Cabrinoviç'le hiçbir ortaklığı olmasa da, attığı bombanın suikasta dair kararlılığını güçlendirdiğini belirtmiştir (Peyam gazetesi, nr. 225, 22 Haziran 1330: 4).

İlk suikast girişiminde bulunan Cabrinoviç de sorgusunda, son zamanlarda Belgrad'da bulunduğunu, Arşidük'e karşı gerçekleştirilecek suikastta kullanılmak üzere kendisine bomba verildiğini (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11932, 17 Haziran 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 1984, 18 Haziran 1330: 2), komiteci Ciganoviç'in de altı silahla cinayetten sonra intihar için siyanür ve potasyum verdiğini itiraf etmiştir (Peyam gazetesi, nr. 224, 21 Haziran 1330: 2; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11935, 20 Haziran 1330: 1; Sabah gazetesi, nr. 8907, 21 Haziran 1330: 1).

⁷⁶ Gazeteler, Princip'in sorgulama esnasındaki cümlelerine dayanarak, Princip'in Belgrad'dan Saraybosna'ya üç ay önce geldiğini, merkeze yakın küçük bir köye (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11932, 17 Haziran 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 1984, 18 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8904, 18 Haziran 1330: 1) yerleştiğini bildirmiştir. Ancak Princip, Mayıs sonunda Belgrad'da bulunmaktadır. Bu konuda çalışmamızın “*Suikastın Hazırlık Süreci*” başlıklı bölümüne bakılabilir. O halde, Princip'in zamansal bir çarpıtma yaparak Saraybosna'ya üç ay önceden geldiğini söylemesi; suikastla Sırbistan arasındaki bağlantının ortaya çıkmasını önlemeye ve cinayeti bireyselleştirmek istemeye dönük bir çaba olarak değerlendirilebilir.

4 Temmuz tarihli Tasfîr-i Efkâr gazetesi, Cabrinoviç ile Budapeşte polis görevlileri arasında geçen konuşmalara yer vermiştir. Gazete, Cabrinoviç'in polise; *"Suikastımızda muvaffak olduğumuz için Cenab-ı Hakka hamd ve şükür eylerim. Hiç olmazsa mahkemeye bir iş görmeden çıkmıyorum. Arşidişes'e acıyorsam da maatteessüf buna bir şey yapamam. İşin esası maksadımıza muvaffak olmaklığımızdır!"* dediğini, kendisinin her şeyi itiraf etmesi durumunda, imparatorun hayatını kurtaracak bir iradenin alınabileceğinin söylenmesi üzerine de; *"Beni afv ettirmeye çalışmayınız. Çünkü ben hayatımı hiç düşünmüyorum."* şeklinde cevap verdiğini aktarmıştır. Gazete haberin devamında Princip'in lince maruz kalmasından dolayı başının ezildiğini, başı bezlerle sarılı olduğu için de yüzünü ayırt etmenin oldukça güç olduğunu belirtmiştir. Ayrıca suikastçıların her ikisinin de geniş paçalı ve paçaları da bağlı olan pantolonlar giydiğini, böyle giyinmelerinin sebebi sorulduğunda da bombaları pantolonlarının içinde sakladıklarını, bombaların düşmemesi için de paçalarını bağladıklarını söylemişlerdir (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1129, 21 Haziran 1330: 2).

Universol gazetesinin Bosna'dan aldığı istihbarata dayanarak yayımladığı habere yer veren Osmanlı gazeteleri, 50 Sırp komitecisinin Osmanlı kıyafetleriyle Bosna'ya geçtiklerini, katillerin itirafta bulunmalarını engellemek için hapisaneleri bombalarla uçurmak niyetinde olduklarını yazmıştır (Peyam gazetesi, nr. 228, 25 Haziran 1330: 3; Tanin gazetesi, nr. 1991, 25 Haziran 1330: 2).

Cinayetin üzerinden bir hafta geçmeden Karadağ'a kaçan bir kişi hariç tüm komplocuların kimlikleri belirlenmiş ve hepsi de tutuklanmıştır. 20 yaşını doldurduğu için idam cezasına çarptırılabilir olan Danilo Iliç, hayatının garantiye alınmasını talep ederek bildiği her şeyi anlatmıştır (Fromkin 2015: 155).

Suikastçılara, hukuk kuralları gereği olarak avukat tayin edilmesi gerekiyordu. Bu noktada, Saraybosna Dava Vekilleri Bürosuna mensup Müslüman ve Hırvat avukatlar ortak bir karar almışlar, mahkeme tarafından tayin edilmiş olsalar bile katilleri savunmayacaklarını açıklamışlardır (Peyam gazetesi, nr. 228, 25 Haziran 1330: 3; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11939, 24 Haziran 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 1991, 25 Haziran 1330: 2).

Bu süreçte Osmanlı gazeteleri, Saraybosna'dan gelen telgraflara binaen Princip'in 20 yaşında olduğunu belirtmiş, dolayısıyla idam cezasına mahkûm edilebileceğini öngörmüştür (Peyam gazetesi, nr. 224, 21 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8907, 21 Haziran 1330: 1; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1129, 21 Haziran 1330: 1; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11935, 20 Haziran 1330: 1; Tanin gazetesi, nr. 1987, 21 Haziran 1330: 3). 4 Temmuz 1914 tarihli Tasfîr-i Efkâr gazetesinin “*Katiller İdam Olunacak Mı?*” başlıklı haberinde ise; Cabrinoviç'in suikastta başarılı olamadığı için idam edilemeyeceğini ancak suikast girişimi nedeniyle yargılanacağı bildirilmiştir. 19 yaşındaki Princip'in ise kanunen idam edilemeyeceği, yaşıyla ilgili farklı rivayetlerin olduğu, yaşının tam olarak tespit edilebilmesi için Viyana hükûmetin yoğun bir çaba içerisine gireceği yorumunda bulunulmuştur (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1129, 21 Haziran 1330: 2).

Aynı tarihli Sabah gazetesi de Viyana gazetelerine dayanarak verdiği haberde; resmî araştırmalar sonucunda Princip'in 20 yaşını 17 gün geçtiğini, dolayısıyla idama engel bir durumun söz konusu olmadığını bildirmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8907, 21 Haziran 1330: 1). Diğer taraftan Belgrad gazeteleri de Princip'in resmî nüfus tezkeresini yayımlamıştır. Bu nüfus bilgilerini aktaran Osmanlı gazeteleri, 15 Haziran 1895 doğumlu olan Princip'in reşit döneme ulaşamadığını, bu nedenle de idam edilemeyeceğini ifade etmiştir⁷⁷ (Peyam gazetesi, nr. 229, 26 Haziran 1330: 3; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11940, 25 Haziran 1330: 3; Tesvîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1133, 26 Haziran 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 1992, 26 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8912, 26 Haziran 1330: 2).

Esasında tartışılan idam konusunun merkezinde yer alan Princip ise ölümden korkmadığını, suikastı gerçekleştirmeden önce asılmak ihtimalini göz önünde

⁷⁷ Görüldüğü üzere bu bilgede gazetelerin haber kaynağı Belgrad'dır. Böyle bir haber, Princip'in yaşını olabildiğince küçük gösterip idamını engellemeye dönük veya süreci dikkatle takip eden ulusal ve uluslararası kamuoyunu etkilemeye yönelik çabanın bir ürünü olarak görülebilir. Konu analiz edilirken Saraybosna ve Viyana merkezli gazetelerin değerlendirmeleri de dikkate alınmalıdır. Bazı Osmanlı gazeteleri, Princip hakkında bilgi verirken yaşını “19” (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11931, 16 Haziran 1330: 1; İkdâm gazetesi, nr. 6235, 17 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 1; Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 1); Peyam gazetesi “17” (Peyam gazetesi, nr. 219, 16 Haziran 1330: 5) olarak belirtmiştir. Dönemin üst askerî görevlilerinden Ali İhsan'a (Sabis) göre ise, Princip “20” yaşındadır (Sabis 1990: 45).

bulundurduğunu daha ilk sorgusunda söylemiştir (Peyam gazetesi, nr. 227, 24 Haziran 1330: 4).

Tasfîr-i Efkâr gazetesinin 5 Temmuz 1914 tarihli nüshasında da cinayet gününden sonra hapisshanede oldukça dik başlı bir tavır takınan suikastçıların, günler geçtikçe yavaş yavaş yumuşamaya başladıklarının görüldüğü belirtilmiştir. Gazete, ailesi ve sevgilisiyle sürekli problem yaşadığını, artık hayatından kurtulmak istediği için de böyle bir eyleme kalkıştığını söyleyen Cabrinoviç'in bazı itiraflarda bulunmaya yöneldiğini söylemiştir. Haberin devamında ise "*Büyük Sırbistan*" fikirlerinin propagandasını yapan Narodna Odbrana Cemiyetiyle bir yakınlığı bulunduğunu belirten Cabrinoviç'in, asıl suikastın tertipleycisi olarak Cemiyeti îmâ ettiği bilgisine yer verilmiştir (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1130, 22 Haziran 1330: 3). Daha fazla itirafta bulunmaya sevk edilmeye çalışılan Cabrinoviç: "*Bu suikastta zimdahl olan diğer üç şahsın isimlerini şimdilik söyleyemem. Müsaade ediniz de biraz kendimi toparlayayım. Merak etmeyiniz. İrtikâb etmiş olduğum cürümden dolayı son derece nâdimim. Hatta o derece ki bugün beni serbest bırakacak olsalar, Bosnasaray sokaklarında, ta parça parça edilinceye kadar: "Bütün Sırpları yakmalı!" diye bağırarak dolaşırım.*" (Peyam gazetesi, nr. 227, 24 Haziran 1330: 4) diyerek pişmanlığını dile getirmiş, ayrıca iç dünyasında yaşadığı huzursuzluğunu da ortaya koymuştur.

Tanin gazetesi 11 Temmuz tarihli nüshasında, şimdiye kadar yaptığı tüm açıklamalardan yola çıkarak "*Büyük Sırbistan propagandasının aleti*" olduğu anlaşılan Princip'in gayet zeki olduğunu, bu durumun da soruşturmanın ilerlemesini güçleştirdiğini ifade etmiştir. Ayrıca suç ortaklarıyla ilgili bilgi vermediğini, çok fazla tedbirli hareket etse de öncekine nazaran yavaş yavaş yumuşamaya başladığını bildirmiştir (Tanin gazetesi, nr. 1994, 28 Haziran 1330: 2). Princip sorgulamalarının birinde suikastı Sırbistan'da hazırladıklarını itiraf etmiştir. Bosna-Hersek gibi Sırbistan'ı da Avusturya'ya ilhak amacını taşıyan Arşidük'ün Kral olmasının Sırbistan'a yönelik büyük bir tehlike oluşturduğunu, bunun için de Arşidük'ü öldürmeye karar verdiklerini ifade etmiştir (Peyam gazetesi, nr. 227, 24 Haziran 1330: 4).

Cinayet soruşturması kapsamında Cabrinoviç ve Iliç ailesinin tüm bireyleri başta olmak üzere Saraybosna'da 200'den fazla Bosnalı Sırp gözaltına alınmıştır. Princip ise kendi işlediği cinayet nedeniyle bu kadar kişinin gözaltına alınmasından çok rahatsız olmuştur (Fromkin 2015: 155).

Nöyve Feraye Prese gazetesi Budapeşte muhabirinin suikastla ilgili elde edilen bilgiler ve Saraybosna'ya getirilen bombalarla ilgili kaleme aldığı yazıyı, 11 Temmuz tarihli Tasfîr-i Efkâr gazetesi okurlarıyla paylaşmıştır. Habere göre, kullanılmayan bombaların durumuyla ilgili olarak sıkıştırılan Cabrinoviç, suikast günü kendisinde olan bombayı Miljacka nehrine attığını söylemiş ancak nehirde yapılan aramalarda bombaya rastlanılamamıştır. Cabrinoviç sonraki sorgusunda bombayı saklaması için babası Svetozar Francevich'e? verdiğini itiraf etmiştir. Babası kendisine bomba verildiğini reddetse de, annesi oğlunun saklaması için bomba ve silah verdiğini, kendisinin de onları belediye bahçesine gömdüğünü söylemiştir. Polis, ilgili yerde yaptığı araştırma sonucunda bomba ve silahı bulmuştur. Bunların, Princip'in bomba ve silahıyla aynı olduğu görülmüştür (Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1135, 28 Haziran 1330: 2).

Sorgulamanın ilerleyen günlerinde suikastçıların farklı itiraflarda buldukları görülmektedir. Özellikle Avusturya-Macaristan gazeteleri, Saraybosna muhabirleri aracılığıyla kendilerine ulaşan bilgileri hemen yayımlamıştır. Osmanlı gazeteleri ise bu haberlerin tercümelerini yaparak okurlarına aktarmıştır. 13 Temmuz tarihli Tasfîr-i Efkâr gazetesinin “*Katillerin İ'tirâfâtı*” başlıklı yazısında, Az Est gazetesi Saraybosna muhabirinin öğrendiği bilgilere ve Princip'in yaptığı önemli itiraflara yer verilmiştir. Princip itirafında; Arşidük Fransuva Ferdinand'ın Saraybosna'yı ziyaret edeceğini öğrendiği anda Cabrinoviç'le birlikte suikasta karar verdiklerini, eylemleri için gerekli olan bombanın nasıl elde edilebileceğini düşündükleri bir süreçte de Belgrad kahvehanesinde, yanında bomba olan Blagoje Keroviç ile karşılaştıklarını söylemiştir. Arşidük'e karşı suikast gerçekleştirme düşüncesinde olduklarını anlattıkları Keroviç aracılığıyla komiteci Ciganoviçle tanıştıklarını, Ciganoviç'in de kendilerine silah ve bombalar verdiğini belirtmiştir. Sonrasında bunları uzun müddet Bosna'da bulunan Tuzla kasabası civarında bulunan Sırp tüccarlarından Jovanoviç'in evinde sakladığını, suikastın gerçekleşmesinden birkaç gün önce ise (هاوسپایی)ye getirerek buraya

gömdüğünü söylemiştir. Suikast günü Saraybosna'ya naklettiği silah ve bombaların arkadaşlarına dağıtımını Pastacı Veleneyiç'in dükkanında gerçekleştirdiğini, üzerinde bulunan parayı da Belgrad'dan aldığını itiraf etmiştir (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1137, 30 Haziran 1330: 2).

Yolcu treninde yakalanan Popoviç ise sorgusunda suikasta ortak olduğunu, pastacı dükkanında bomba, silah ve zehiri aldıktan sonra caddenin bir köşesine geçtiğini ancak Cabrinoviç'in teşebbüsünün başarısız olması üzerine ümidinin kırıldığını, üstündekileri yere atarak kaçtığını itiraf etmiştir (Tevvîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1133, 26 Haziran 1330: 2).

Araştırma esnasında incelenen gazeteler arasında diğerlerine göre suikast takımıyla ilgili haberlere biraz daha ağırlık veren Tasfîr-i Efkâr gazetesi, 7 Temmuz 1914 tarihli nüshasında; “*Arşidük Ferdinand ile Zevcesinin Katilleri*” başlıklı makalesinde suikastçılar ve sürecin algılanmasıyla ilgili değerlendirme yapmıştır. Makalede; vatanlarını yükseltmek, Büyük Sırbistan'ı gerçekleştirmek ve göremeyecekleri bir mutlu ortamı hazırlamak adına korkusuzca kendilerini feda eden suikastçılara “*fedakâr*” vasfının çok görülmemesi gerektiği yorumunda bulunulmuştur. Ayrıca, makalenin yer aldığı birinci sayfada Princip ve Gabrinoviç'in portresine yer verilmiş, portrenin üzerine de “*Belki menfur ve fakat herhalde milliyetleri, vatanları için fedakâr başlar ile resimleri*” cümlesi yerleştirilmiştir. Cinayet olayı sonrasında bazı Avrupa çevrelerinde ortaya çıkan aşırı nefret ve korkunun çok görüldüğü, oysa ki bu çevrelerin senelerdir Balkanlarda milyonu geçen Müslüman cinayetleri karşısında taşlar, odunlar gibi hissiz kaldığı ifade edilmiştir. Suikast “*büyük bir siyasî cinayet*” olarak adlandırılmış, ayrıca suikastın çok yakın bir zamanda Avrupa'da büyük savaş ile sonuçlanacak gelişmelere sebep olabileceği öngörüsünde bulunulmuştur. Tasfîr-i Efkâr, makalesine şu cümlelerle son vermiştir: “*...Fakat ne yalan söyleyelim, bu iki taht namzedinin itlâfi, bizleri mesela Yunanlıların ırzını pâyimal ettikten sonra vücudunu parçaladıkları bir hemşiremizin fecâ-i şehâdeti kadar müteessir edemez; yalnız yukarıda da yazdığımız üzere Arşidük ile zevcesinin bîkes bıraktıkları üç çocuğun haline acınabilir, işte o kadar! İki Sırp katiline gelince, onların fedakârlıkları karşısında da bir hiss-i takdir duymamak kâbil değildir. Efrâdı arasında böyle fedâiler yetiştiren bir*

millet her halde âfîsine emin nazarlarla bakabilir” (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1132, 24 Haziran 1330: 1).

Yargılama, Saraybosna bölge mahkemesinde 12 Ekim 1914 Pazartesi günü 08.00'de başlamıştır. Suikastçılar ve süreçte katkısı olduğu tespit edilen toplam 25 sanık⁷⁸, Alois Von Curinaldi'nin başkan, Bogdan Naumoviç ve Mayer Haffman'ın üye, Franjo Savana'nın da savcı olarak bulunduğu mahkeme heyetinin karşısına çıkartılmıştır (Günaydın 2014: 21). Mahkeme tarafından sanıklar için avukatlar görevlendirilmiştir⁷⁹. Büyük Sırbistan fikriyle yoğrulan ve davasına adanmışlığın zirvesini yaşayan Gavrilo Princip, mahkemede savunmasını yaparken, bütün güney Slavlarının birleşmesine engel olmak istediği için Arşidük'ü vatanın en büyük düşmanı olarak gördüğünü ifade etmiştir (Akbat 2014: 21; Bilsel 1998: 7). Yargılanma 23 Ekim'de tamamlanmış, 28 Ekim'de ise karar açıklanmıştır (Turanjanin ve Čvorović 2016: 196). Osmanlı gazeteleri de Saraybosna'dan gelen telgraflarla kararı yayımlamıştır. Karara göre; Princip, Cabrinoviç ve Grabez 25'er sene hapis cezası alırken; Veljko Cubrilovic, Danilo Iliç, Nedjo Kerovic, Mihajlo Jovanoviç, Jakov Miloviç idam cezasına çarptırılmıştır. Ayrıca Vaso Cubriloviç 16 yıl, Cvetko Popoviç 13 yıl, Ivan Kranjceviç ve Lazar Djukic 10 yıl, Cvijan Stjepanovic yedi yıl, Branko Zagorac ve Marko Perin üç yıl hapis cezasına mahkum olmuşlardır (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1244, 17 Teşrîn-i Evvel 1330: 3; İdam gazetesi, nr. 6355, 17 Teşrîn-i Evvel 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 9022, 17 Teşrîn-i Evvel 1330: 3).

Tasfîr-i Efkâr gazetesi kararla ilgili olarak; Princip, Cabrinoviç ve Grabez'in, Avusturya kanunlarına göre yaşları küçük olduğu için idam cezasından kurtulmuş olduklarını ifade etmiştir (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1244, 17 Teşrîn-i Evvel 1330: 3).

---

⁷⁸ Sanıkların isimleri şunlardır: Gavrilo Princip, Nedeljko Cabrinoviç, Trifko Grabez, Veljko Cubriloviç, Vaso Cubriloviç, Mitar Kreoviç (Kerovitch), Jovo Keroviç, Blagoje Keroviç (Blagoiye), Nedjo Keroviç, Ivan Kranjceviç, Ivo Kranjceviç (Kranjchevitch), Nikola Forkapiç, Danilo Iliç, Lazar Djukiç, Dragan Kalember, Obren Miloseviç, Jakov Miloviç, Marko Perin, Mico Miciç, Cvetko Popoviç, Cvijan Stjepanoviç, Ivan Momcinoviç, Angela Sadilo, Francis Sadilo, Franjo Sadilo(Franyo), Branko Zagoraç ve Mihajlo Jovanoviç (Günaydın 2014: 36-37; Turanjanin ve Čvorović 2016: 191).

⁷⁹ Sanıkları savunmak için görevlendirilen avukatlar şunlardır: Dr. Rudolf Cistler, Dr. Max Feldbauer, Dr. Konstantin Premuziç, Dr. Srecko Perisic, Franc Strupl, Malek Vencel (Turanjanin ve Čvorović 2016: 191).

Kararın açıklanmasından sonra Viyana gazeteleri; mahkemenin Princip ve diğeri için hak ettikleri cezayı verdiğini, Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'dan istediği taleplerin haklılığının bu davada tamamen ortaya çıktığını belirttikten sonra, Çar'ın himayesine güvenerek notada yer alan talepleri reddeden Sırp Kralı'nın çeteleri himaye ettiğini, bunun da genel bir savaşa neden olduğu değerlendirmesini yapmıştır. Ayrıca, Sırbistan'ı suikastları engellemeye yönlendirmek yerine, genel bir savaşın çıkmasına neden olan diğeri hükümetlerin politikalarının da dünya kamuoyunun vicdanında yargılanacağı yorumunda bulunmuştur (Tanin gazetesi, nr. 2104, 18 Teşrin-i Evvel 1330: 1; Sabah gazetesi, nr. 9023, 18 Teşrin-i Evvel 1330: 3).

Suikastın genel bir savaşa dönüşeceğine ihtimal vermeyen Princip, bu yöndeki gelişmelerden çok etkilenmiştir. Ancak, suikast gerçekleşirse de zaten genel bir savaşın çıkacağını söylemiştir (Özkan 2013: 325).

I. Dünya Savaşı devam ederken Saraybosna'nın Sırlar tarafından ele geçirilebileceği ihtimalini değerlendiren Avusturya-Macaristan, Princip'i Theresienstadt Hapishanesine nakletmiştir (Özkan 2013: 333). Bu hapishanede 28 Nisan 1918'de veremden hayatını kaybeden Princip, Saraybosna'nın merkezinde bulunan St. Mark mezarlığına gömülmüştür (Akyılmaz 2015: 521).

III. BÖLÜM

3. SUİKAST SONRASI YAŞANAN SİYASAL GELİŞMELER

3.1. Suikast Sonrası Sancılı Süreç

3.1.1. Suikastın Kaynağına Dair Değerlendirmeler

Suikast sonrası Osmanlı gazetelerinde yer alan haberler ve değerlendirmeler analiz edildiğinde suikastın kaynağına dair birçok noktaya temas edildiği görülmektedir. Bazı gazeteler, Büyük Sırbistan İdeali, Avusturya-Macaristan politikaları, Fransuva Ferdinand'ın siyaset vizyonu çerçevesindeki gelişmeleri suikastın kaynağı olarak ele alırken, bazıları da hedef tahtasına Sırbistan'ı koymuştur.

Hiç şüphe yoktur ki tarihin kaderini değiştiren olaylar, farklı türdeki birçok bileşkenin tabii bir sonucudur. Zira Arşidük'ün katillerinin sorgularında emperyalizmin ezici kuvvetini artırması karşısında, Avusturya-Macaristan'ın nüfuz siyasetinin aleyhinde olduklarına (Peyam gazetesi, nr. 224, 21 Haziran 1330: 2) dair açıklamalarda bulunmaları da, suikastın kısır bir düşüncenin mahsulü olmadığı açık bir delili olarak değerlendirilebilir.

20. yüzyılın başlarında "*Büyük Sırbistan İdeali*" doğrultusunda faaliyetlerini yoğunlaştıran Sırp eylemcilerinin her teşebbüsü Avusturya-Macaristan'ın kritik hamleleriyle sekteye uğratılmıştır. Nitekim Avusturya'nın Domuz Savaşları bünyesinde değerlendirilebilecek ticari hamleleri, Bosna-Hersek'i ilhak etmesi, demir yolu meselesi, Arnavutluk'un bağımsızlığının desteklenmesi ve nihayetinde de Arşidük'ün üçüncü bir hükümet meydana getirme fikri, Sırbistan'ı iyice köşeye sıkıştırmış, bu

durum Sırlarda Avusturya-Macaristan'a karşı kin ve düşmanlığı fazlasıyla artırmıştır. Bu noktaya gelinmesinde Bosna-Hersek'in ilhakına özel vurgu yapan Peyam gazetesi yazarı Ali Kemal, Sırların Adriyatik'e ulaşmasına ve Balkanların güçlü devleti olmasına en büyük engel olan Avusturya-Macaristan'ın çeşitli hamlelerle Sırları sürekli baskı altında tuttuğunu dile getirdikten sonra makalesine şu soruyla devam etmiştir: “... kabiliyetinden fazla büyümek için yanan, tutuşan bir milletin efrâdını, özellikle gençlerini, ihtirash gençlerini bu vaziyetten fazla ne gönlünü kırabilir?” (Peyam gazetesi, nr. 221, 18 Haziran 1330: 1). Tüm bu gelişmelere karşı Deba gazetesinin ifadesiyle; “...teskin kabul etmez bir adavet beslemekte olan ifratperver Sırp-Hırvat gençleri zümresinden...” (Peyam gazetesi, nr. 223, 20 Haziran 1330: 2) bir grup gencin, Orta Avrupa'da asırlardır hüküm süren bir hükûmeti yerle bir edip hanedanı da yok etmeyi milli görev olarak kabul ettiğini belirten Tercüman-ı Hakikat yazarı B. K.(ب.ك.) de, cinayetin bütün ayrıntılarının ve iç yüzünün Sırların milli arzularının coşkuluğunda aranması gerektiğine dikkat çekmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11933, 18 Haziran 1330: 3).

Benzer bir tespitle cinayetin sebeplerini Sırların, Avusturya-Macaristan'a besledikleri düşmanlıkta aramak gerektiğini belirten Alman basınından Berliner Tegablatt gazetesi de, Arşidük ve eşinin Avusturya'da peş peşe yapılan siyasi hatalar ile bu hataların Sırbistan'da uyandırdığı kin ve düşmanlığa kurban gittiğini ifade etmiştir (Peyam gazetesi, nr. 223, 20 Haziran 1330: 2). Yine aynı gazate, Sabah ve Peyam'da yayımlanan bir başka makalesinde bütün düşünceleri, Avusturya'nın devamına ait olan ve Trializm Planını uygulamaya koymakta başarılı olacağı beklenen Arşidük'ün “*Değil Sırların düşmanı fakat dostları olduğu için...*” öldürülmesini, Sırların gerekli ve mecbur gördüklerini ifade etmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 2; Peyam gazetesi, nr. 224, 21 Haziran 1330: 2). 30 Haziran tarihli Tanin gazetesi ise yaptığı değerlendirmede; “...Avusturya İmparatorluğu'nun en kuvvetli ve mühim bir direğini yıkmak için atılan kurşunlar...”ın, Avusturya'nın parçalanması için çalışan Slav faaliyetinin bir ürünü olduğunu belirtmiştir (Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 1).

Suikasttan bir gün sonra Rus taraftarı olan Bulgar Kampana gazetesinin yayımladığı özel baskısındaki açıklamalara yer veren Osmanlı gazeteleri; Kampana'nın suikastı, Arşidük'ün Panslavizm aleyhinde takip ettiği siyasetin bir kaynağı olarak değerlendirdiğini aktarmıştır (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11932, 17 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8904, 18 Haziran 1330: 2). Sabah gazetesinde yer alan habere göre ise; Alman basını da suikastı güney Slavlarının taassubunun bir sonucu olarak kabul etmiş ve “*emsalsiz bir vahşet*” olarak nitelendirmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8904, 18 Haziran 1330: 2).

Tanin gazetesinin 3 Temmuz 1914 tarihli nüshasında, suikast hakkında yabancı basının analizlerine yer verilmiştir. Gazete, İngiliz basınından Daily Grâphic'ten bir alıntı yapmıştır. Buna göre, imparator olabilseydi Arşidük'ün vazifesini eksiksiz yerine getirebilecek güç ve kudrete sahip bulunduğunu düşünen Daily Grâphic, ayrıca suikastın kaynağıyla ilgili tartışmalara farklı bir perspektiften bakarak analizini şu şekilde sürdürmüştür: “*Avusturya politika işlerinde şahsiyetlerin büyük te'siri vardır. İhtimal ki suikastın âmilini burada aramak doğrudur. Arşidük'ün vefatı, Avusturya için bir felaket olduğu gibi Avrupa için de öyledir*” (Tanin gazetesi, nr. 1986, 20 Haziran 1330: 1). Tanin gazetesi ayrıca, Bulgar gazetelerinin suikasta bakış açısını aktarırken Tribuna gazetesinden de tercüme ettiği şu cümlelere sayfasında yer vermiştir: “*Avusturya Bosnasaray'ı ilhakından dolayı medyûn olan keffareti ve Balkan politikasında takip ettiği tecavüz-ü hatt-ı hareketin zamanını şimdi Bosnasaray'da ödiyor. Bunun için müteveffa Veliahd her şeyden evvel kendi siyasetine ve Bosna-Hersek taassubuna kendini kurban etti... lâkin Balkan münasebât ve tebaasına karşı borçlu olduğu diyeti kanı ile tesviye etti*” (Tanin gazetesi, nr. 1986, 20 Haziran 1330: 2).

Arşidük'ün güney Slavlarının isteklerine olumlu bakmasına rağmen suikasta kurban gitmesi Viyana'da hayret verici olarak karşılanmıştır. Sabah gazetesi “*Suikast Neye Afediliyor*” başlıklı haberinde, Viyana siyasi çevrelerinde “*suikastın şahıstan ziyade hükûmet aleyhine*” gerçekleştirildiğine dair tahmin yürütüldüğünü yazmıştır (Sabah gazetesi, nr. 8904, 18 Haziran 1330: 2). Rus basınından Den? gazetesi de Viyana'daki tahminlerle paralel bir açıklamada bulunmuştur: “*Arşidük Fransuva*

Ferdinand Sırpların Avusturya hükûmetine karşı beslediği husûmete kurban olmuştur” (Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 2).

Suikastı, “*siyasi cinayet darbesi*” olarak nitelendiren Tasfir-i Efkâr yazarı Yunus Nadi, bu cinayetin bütün dünyada her türlü düşüncenin üzerinde samimiyetle ve hayretle karşılandığını söylemiştir. Makalesinde; suikastın kaynağına dair analizler yapan Yunus Nadi, “*Eğer, Fransuva Ferdinand’a tevcîh edilen suikastın muradı olan neticeler tahakkuk etmek lazım gelse, bu suikastın bir iki şahsa değil, belki Avusturya-Macaristan’a tevcîhe edilmiş bir suikast olduğu hükmünü vermek tarihî bir zaruret olurdu. Mâmâfih malûmdur ki istikbâlin tarihi yazılmaz.*” yorumunda bulunmuştur. Ayrıca bu hadisenin sınırlı dairede kalmasını arzularken, Avusturya-Macaristan’dan ise geleceğe daha güvenli bakabilmesi için kuvvet ve dirayetini göstermesini beklediğini ifade etmiştir. Ardından da sürecin ancak böyle işlemesi halinde siyasi dengenin ve genel barışın sağlanabileceğini, bu çerçevede bütün Avrupa’nın da samimiyetle buna katkı sağlayacağını ümit ettiğini dile getirmiştir (Tasfir-i Efkâr gazetesi, nr. 1125, 17 Haziran 1330: 2).

30 Haziran 1914 tarihli Sabah gazetesi de; “*Cinayetin Politikaya Ait Safhası*” başlığını kullanarak “*Bosnasaray cinayeti Avusturya-Macaristan tebaasında yaşayan Sırplar meyânında hükümfermâ irredantizm cereyânının bir tezâhürüdür.*” ifadelerine yer vermiştir. Yazının devamında ise; bu cinayetin Sırp milletperverliği fikrinin ileri noktaya taşınmasında hiçbir tesire sahip olmadığını belirtilmiş, memleketlerin siyasi durumlarında/konumlarında büyük değişiklikler meydana getirmek isteyen bu adamların bir şahsın vefatıyla memleketin siyasi kaderini değiştiremeyeceğini anlayamadıkları ifade edilmiştir. Ancak muharebeler ve büyük ihtilallerin politika değiştirebileceği fakat bir şahsa karşı meydana gelen cinayetin büyük bir netice oluşturma ümidinin çok yanlış olduğu savunulmuştur. Arşidük’ün cinayetinde olduğu gibi bu tarz cinayetleri işleyenlerin genellikle hissi galeyanlarla hareket edip gerçek hallerinden uzaklaşmış cinayetperestler olduklarının sorgularından ve söylemlerinden de anlaşılacağı dile getirilmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 1).

Ajanslara düşen haberlere göre, Saraybosna siyasi çevreleri bu cinayetin gerçekleşmesinin sebebini, Sırp Ortodoks halkı arasında uzun yıllar yapılan şiddetli propagandaya bağlamışlardır. Eğer böyle bir propaganda yapılmamış ve bu yolda özellikle öğrenciler ile Sırp sosyalistleri dış kaynaklı teşviklere maruz kalmamış olsaydı, Saraybosna halkından hiç kimsenin böyle bir suikastı gerçekleştirebilmesini mümkün görmemişlerdir (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1126, 18 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8904, 18 Haziran 1330: 1).

Nöyye Feraye Prese gazetesine açıklamalarda bulunan Bosna Evkâf Müdürü Şerif Arnautoviç de suikastı Sırp propagandasının bir sonucu olarak düşündüğünü, bu propagandaları ve cinayeti teşvik edenlerin asıl amaçlarının bir karışıklık ortamı oluşturarak Bosna-Hersek halkının yönetimden memnun olmadıklarını bütün dünyaya göstermek istediklerini, böylece de Bosna-Hersek'i Avusturya-Macaristan'dan ayırmak gayesini takip ettiklerini ifade etmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11939, 24 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8911, 25 Haziran 1330: 3; Tanin gazetesi, nr. 1991, 25 Haziran 1330: 2; Peyam gazetesi, nr. 228, 25 Haziran 1330: 3).

Bosna-Hersek'in idari memurlarından birisi de aynı gazetenin Saraybosna muhabiriyle yaptığı söyleşide; Bosna hükûmetinin Sırp'ların bu gayelerinden bir dereceye kadar haberdar olduğunu ancak propagandacıların planlarını ustaca yürüttüklerini, hükûmetin bazı noktalarda bilgisi olmasına rağmen tertibatın gerçekleştirilmesini engelleyemediğini beyan etmiştir (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1128, 20 Haziran 1330: 2).

Güney Slavları arasında yayılan bu propagandanın Ruslar tarafından desteklendiği ve Panslavizm politikası çerçevesinde değerlendirildiği görülmektedir. Zaten Balkanlarda Pangermenizm ile Panslavizm rekabeti uzun süre devam etmekle beraber son seneler zarfında gittikçe şiddetlenmiştir. Bu bağlamda suikastın kaynağına dair başka bir bakış açısında da bu nokta üzerinde durulmuştur.

Mösyö Élisée Reclus'un "*L'homme et la Terre*" (*İnsan ve Dünya*) adlı eserinde konuya dair yer alan bir pasaj, 30 Haziran tarihli Tercüman-ı Hakikat gazetesi

tarafından okurlara aktarılmıştır: “*Muhtelif akvâm ve milel arasında yüz seneden beri muvâzenenin adem-i husûlü, Pangermenizmin merkezi olan Avusturya’da Panslavizmin gitgide terakkî etmesi ve Balkan hükûmetlerinin kesb-i kuvvet etmek hususunda gösterdikleri tehâlük ve faaliyet Avusturya felaketine mûcib olacaktır*” (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11932, 17 Haziran 1330: 3).

4 Temmuz tarihli Tanin gazetesinin “*Balkanların Tehlikesi*” başlıklı köşe yazısında ise; Balkanların huzur ve rahatının önünde yer alan iki tehlikeden biri olarak gördüğü Slav ve Germen rekabetinin eskisinden daha büyük bir kuvvet kazandığı üzerinde durulmuş ve Saraybosna Suikastının da bu tehlikenin doğruluğunu gözler önüne serdiği belirtilmiştir (Tanin gazetesi, nr. 1987, 21 Haziran 1330: 1).

8 Temmuz tarihli Peyam gazetesinde de A. Zihni, “*Avusturya ve Macaristan’ın İnhilâli İhtimâli*” başlıklı köşe yazısında; Avusturya’ya ilişkin önemli bir mesele ortaya çıktığında hemen her tarafta Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun geleceğinin söz konusu olduğunu yazmıştır. Ona göre, Ferdinand ve eşinin öldürülmesi bu meselenin yeniden uyandırılmasına neden olmuştur. Konuşmalarda ve bazı gazete sütunlarında buna dair tartışmalara rastlanıldığını belirten A. Zihni, gazetelerin son yayımlarına bakarak veliahdın suikasta kurban gitmesine şöyle bir yorum getirmiştir: “*Veliahd, Slavları severdi; fakat Panslavizmin aleyhindeydi. Onun için öldürüldü*” (Peyam gazetesi, nr. 228, 25 Haziran 1330: 1).

Viyana’dan gelen telgraflara istinaden Sabah gazetesi, suikastçıların sorgularındaki ifadelerden yola çıkarak suikastın kaynağının Rusya’da aranması gerektiğini belirtmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 1). Tercüman-ı Hakikat gazetesi de, Arşidük’ün fikirlerinin destekçisi olan Reichspost gazetesinin Avusturya-Rusya ilişkilerini gerginleştirebilecek türden bir beyanatına yer vermiştir. Reichspost, Arşidük’ün Bosna seyahatinden bir ay önce hazırlanan suikasttan Rusya hükûmetinin bilgisinin bulunmasından ziyade suikasta müdahaledar olduğunu ve Belgrad’da oluşturulmuş olan Sırp komitesini de suikasta teşvik ettiğini beyan etmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11944, 29 Haziran 1330: 2). Buna karşılık Petersburg’da yayınlanan en büyük gazete olan Noviyе Vremya ise Saraybosna

cinayetini onaylamadıklarını belirttikten sonra suikastın kaynağını Avusturya-Macaristan'ın başka yerde değil de kendi içinde araması gerektiği manasına gelebilecek bir şekilde, suikastın Avusturya'nın Ortodoks Slavlarına yönelik uyguladığı zulüm ve baskı politikasının tabii bir neticesi olduğunu ifade etmiştir (Tevâr-i Efkâr gazetesi, nr. 1135, 28 Haziran 1330: 2).

3.1.2. Suikastın Kaynağı Gösterilen Ülke: Sırbistan

Saraybosna cinayetinin ardından Avusturya-Macaristan başta olmak üzere devletlerin siyasi çevrelerinde ve basınında suikastın nedenlerine dair farklı fikirler ileri sürülmüş, tartışmalar yaşanmıştır. Bazı devletler de bu fikirlerin ve tartışmaların odağına doğrudan veya dolaylı olarak Sırbistan'ı koymuşlardır. Suikast soruşturması tamamlanmadan hatta suikastın olduğu gün bile suikast ve Sırbistan ismini beraber anmaya başlamışlardır. Öyle ki, 29 Haziran tarihli Tercüman-ı Hakikat gazetesinde yer alan habere göre Avusturya'nın Wiener Tagblatt gazetesi, Saraybosna'dan aldığı istihbarat doğrultusunda suikastın ipucunu Belgrad'da aramak gerektiğini daha ilk günden açıklamıştır (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11931, 16 Haziran 1330: 2). Aynı gazete daha sonraki günlerdeki nüshasında daha kesin cümleler kurarak suikastın merkezini Belgrad olarak belirtmiştir. Ayrıca şüphelilerin evlerinde yapılan aramalarda Sırları ayaklanma ve ayrılmaya teşvik edecek birçok evrakın bulunduğunu da ilave etmiştir (Peyam gazetesi, nr. 227, 24 Haziran 1330: 4; Sabah gazetesi, nr. 8910, 24 Haziran 1330: 3).

1 Temmuz tarihli Sabah gazetesi ise, bombayı atan Cabrinoviç'in son olarak Belgrad'a gittiğini ve orada kendisine Fransuva Ferdinand'a karşı bir suikast gerçekleştirilmesi amacıyla bomba verildiğini itiraf ettiğini açıklarken (Sabah gazetesi, nr. 8904, 18 Haziran 1330: 1), 3 Temmuz tarihli Peyam gazetesi de Viyana'dan aldığı istihbaratı paylaştığı haberinde, suikastçıların sorgularında kaynağın Sırbistan'da aranmasını gerektirecek bazı açıklamalarda bulduklarını ifade etmiştir (Peyam gazetesi, nr. 223, 20 Haziran 1330: 2). Ayrıca Princip ve Cabrinoviç'in Belgrad'da çok iyi tanındıklarını, milliyetperverlerin toplantılarına sık sık katıldıklarını da aktarmıştır (Peyam gazetesi, nr. 223, 20 Haziran 1330: 2).

Aynı tarihte Tercüman-ı Hakikat gazetesi yazarı Muvaffak Galip de, Saraybosna suikastı ve akabinde meydana gelebilecek siyasi depremleri konu aldığı makalesinde; veliahdın katledilmesini “*bugünün en büyük meselesi*” olarak değerlendirmiş ve bu meselede Sırbistan’ın rolüne vurgu yapmıştır. Sırbistan’ın hiçbir zaman suikastla ilgisizliğini ispat ederek kendisini temize çıkartma noktasında başarılı olamayacağını savunan Muvaffak Galip, suikastın sebeplerinin düşünüldüğü kadar muğlak değil, aksine çok basit olduğunu, bütün sorumluluğun Sırbistan’ın hayallerinden kaynaklandığını ifade etmiştir. Makaleye “*On yedi yaşında bir çocuğun, büyük bir devlet veliahdıyla ne alıp vereceği olabilir?*” sorusuyla devam eden yazar, milliyetçi gençliğin oluşmasıyla Sırbistan arasındaki ilişkiyi şu şekilde izah etmiştir:

"Bu çocuk mesâil-i siyâsiyeye vâkıf değildir ve olamaz: Esrâr-ı vazîfe-i düveliyeyi ta'yin edemez. Ve binnetice bu derece vahim bir hadisede kendi başına kendi ihtiyârıyla hareket etmiş olduğu da kabul edilemez. O, mutlaka başka bir te'sîrin ve fevkalâde te'sîr-i milliyenin zebûnu olmuştur. Henüz öğrenmek ihtiyac-ı şedîdi içinde bulunan bir çocuk, pek tabîdir ki muallimlerinden aldığı kanlı dersleri, bilfiil tatbik eylemekten başka bir şeyi yapmamıştır. Halbuki o kanlı dersler, Sırp hükûmetinin Avusturya-Macaristan'a karşı açtığı ve idare ettiği cidâlin en büyük avâmilinden biridir. Belgrad hükûmeti Sırp mekteplerindeki talebeye böyle dersler verilmesine müsâade etmemiş olsaydı, hiç şüphe yok ki, bugünkü hadise vuku' bulmayacak ve bilhassa onun kahramanı, on yedi yaşında adeta bir sabî olmayacaktı" (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11935, 20 Haziran 1330: 1).

Yine aynı tarihte Peyam gazetesi de, Lokal Anzeiger gazetesinin önemli bir haberini vermiştir. Habere göre; Sırbistan’ın eski Veliahdı Prens George, Saraybosna suikastından önce bir İngiliz kulübünde Fransuva Ferdinand'ın hayatta kaldığı sürece Sırbistan’ın emeline ulaşamayacağını söylemiş ancak bu sözler gevezelik olarak görülmüştür. Ayrıca haberde; cinayetin kökeninin Belgrad’da krallık sarayına kadar uzandığı, Sırbistan Kralı'nın her şeyden haberdar olduğu, hatta Kralın mesuliyetten kurtulmak için görevden ayrıldığı, Sırp askerlerin bile suikastı bildikleri ifade edildikten sonra bu bilgilerin İngiliz siyasi çevrelerinden elde edildiği belirtilmiştir (Peyam gazetesi, nr. 223, 20 Haziran 1330: 2).

Saraybosna Suikastına dair gelişmeleri dikkatle takip eden Bulgar basınının görüşleri de Osmanlı gazetelerinde önemli bir yer tutmuştur. Bu görüşlere bakıldığında Bulgar gazetelerinin suikastın sorumluluğunu Sırbistan'a yüklediği görülmektedir. Ayrıca çoğu Bulgar gazetesi, Büyük Sırbistan taraftarlarının Sırp resmî makamları tarafından teşvik edildiğine inanmaktadır. Onlara göre Belgrad hükûmetinin bu taraftarlardan ve hazırlanan suikasttan haberdar olmamaları mümkün değildi. Bunun aksini düşünmek veya iddia etmek ise gülünç ve abesti (Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1133, 26 Haziran 1330: 2; Peyam gazetesi, nr. 229, 26 Haziran 1330: 3).

3 Temmuz tarihli Tercüman-ı Hakikat gazetesi, Bulgaristan'ın Kampana gazetesinde yayımlanan "*Surbiya'nın Parmağı Var Mı?*" başlıklı başmakalesini sütunlarına taşımıştır. Makalede; suikastın duyulmasıyla birlikte herkesin aklına ilk önce Sırbistan'ın geldiği, Sırbistan'ın bu meseleyle ilgisinden emin oldukları açıklanmıştır. Suikastın önceden hazırlandığı ifade edildikten sonra şu tespitlerde bulunulmuştur: "*Sırplar şovenizmde kör ve kudurmuş gibidirler... Sırplar istikbalde en büyük düşman Avusturya'yı gördükleri için veliahdın hayatına kastettiler. Türkiye ile muharebeden sonra Sırplar büsbütün tecennün eylediler*" (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11935, 20 Haziran 1330: 2).

4 Temmuz tarihli Peyam gazetesi, Bulgaristan'ın yarı resmî Dolya gazetesinde yayımlanan, Sırp milliyetçiliği ve Sırbistan vurgusunun yoğun olduğu bir başmakalenin tercümesini okurlarıyla paylaşmıştır. Makalede; katillerin Sırp oldukları ve Belgrad'da eğitim gördükleri, suikastta kullandıkları "*cehennem makineleri*"nın Sırbistan'da üretildiği ve Belgrad'dan getirildiği, katillerden birinin ise kendisinin Belgrad'dan gönderildiğini itiraf ettiği belirtilmiştir. Ayrıca "*Kral Katilleri*" olarak nitelendirilen Sırplar tarafından gerçekleştirilen cinayetin, milli taassuptan kaynaklandığı ileri sürülmüştür (Peyam gazetesi, nr. 224, 21 Haziran 1330: 2).

7 Temmuz tarihli Tasfîr-i Efkâr gazetesi ise, Budapeşte'de yayım yapan Az Est gazetesini referans göstererek "*Mühim İfşâât*" başlıklı bir habere yer vermiştir. Haberde; suikast hakkında detaylı bilgiye sahip Ğorçağ? isminde bir Hırvat öğrencinin Budapeşte polis merkezine giderek 24 sayfadan oluşan ifade verdiği belirtilmiştir.

Ğorçağ ifadesinde, Saraybosna cinayetinin psikolojisini çok bozduğundan suikastı aydınlatmaya karar verdiğini söylemiştir. Suikasttan iki hafta önce Fransuva Ferdinand'a karşı bir suikast teşebbüsü hazırlandığına dair bilgiyi Bosna memurlarıyla paylaşmasına rağmen onların kendisine inanmadıklarını, güvenlik tedbirleri almak yerine kendisini tutukladıklarını bildirmiştir. Ğorçağ, bütün suikastın Belgrad'da hazırlandığını açıkladıktan sonra suikasta dahil olan nüfuzlu ve hatırı sayılır kişilerin de isimlerini söylemiştir. Bu kişilerin de yer aldığı Sırp Komitesinin amacının, Bosna ve Macaristan'daki Sırp'ların yaşadığı bölgelerin sürekli karışıklık içinde bulunmasını sağlamak olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu komitede Sırp asker, tüccar, İskoçya? meclis azaları ve dava vekillerinin de yer aldığını belirtmiş, suikast için gerekli masrafların bir bölümünün tüccarlardan diğer kısmının da Sırp hükûmeti tarafından karşılandığını beyan etmiştir (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1132, 24 Haziran 1330: 4).

14 Temmuz 1914 tarihli Tercüman-ı Hakikat gazetesi de, İngiliz Counpool? gazetesinde yer alan önemli bir bilgiyi “*Mühim ve Müheyyc Bir Vesikâ*” başlığıyla yayımlamıştır. Haberde; Londra'daki Sırbistan Elçiliği'nde “*Cemiyet-i Haftiye*” adıyla bir komite kurulduğu, komitenin amaçlarından birinin Avusturya-Macaristan ilişkilerini yavaş yavaş gergin bir hale getirmek, diğerinin ise Fransuva Ferdinand'a karşı bir suikast hazırlamak olduğu bildirilmiştir. Ayrıca 4 Nisan 1913 tarihinde Sırbistan Elçiliğinin başka bir yere taşınması sırasında yakılan evraklar arasında yanmamış, şifreyle yazılmış bir evrak bulunduğu, şifrenin çözülmesiyle aşağıdaki yazının ortaya çıktığı ifade edilmiştir:

“ “ف” izâle-i vücûdu için size iki bin İngiliz lirası tahsis ediyoruz. Bunun bin lirası sizin Belgrad'da muvâsalatınızda te'diye mütebâkiyesi fiilin icrasında i'ta edilecektir. Bundan başka harcırah ve mesârif-i zâide için iki yüz lira alacaksınız. Şerâitimiz...” (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11946, 1 Temmuz 1330: 3).

Gazetenin bu haberi, suikastın kaynağını tartışmasız Sırbistan olarak göstermesi bakımından önemlidir. Peyam gazetesinde ise Sırbistan hükûmetinin Londra Elçisini Counpool? gazetesi aleyhine dava açmakla görevlendirdiği bilgisi yer almıştır (Peyam gazetesi, nr. 235, 2 Temmuz 1330: 3).

18 Temmuz tarihli Peyam gazetesi de, Fransız basınından Eko dö Pari gazetesinin Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Kont Berchtold ile yapmış olduğu söyleşiyi okurlarıyla paylaşmıştır. Kont Berchtold konuşmasında; Sırp hükûmetinin 10 yıldır Avusturya eyaletlerinde bulunan Sırp unsurlarını kendisine bağlamak istediğini, bunun da iki devlet arasındaki ilişkilerde güvensizliğe yol açtığını ve barışın tehlikeye atıldığını ifade etmiştir. Sırp hükûmetinin başlıca silahlarının suikast ve katletmekten ibaret olduğunu, Sırp basınının da bunu teşvik ettiğini, kendi hükümdarları Kral Aleksandar ile eşini bile katlettiklerini belirten Berchtold, Saraybosna Suikastı-Sırbistan ilişkisi çerçevesinde şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“Arşidük Fransuva Ferdinand ile zevcesinin keyfiyet-i katli, Sırp tarihine yeni, fakat kanlı bir sayfa daha ilave ediyor. Rus matbuatı bile, Bosnasaray haîlesinin ertesi günü, bu cinayetin esaslarını Belgrad’da aramalıdır diyordu.

Bu fâcianın ipucu Belgrad’da olduğunu ispat edecek vesâik-i lâzıme heyet tarafından elde edilemeyecek olsa bile, Avrupa efkâr-ı umûmiyesi, bu suikastın tertîb edildiği mahallin Sırbistan olduğuna kanaat-ı kâmile hâsıl etmiş gibidir...

Bosnasaray tahkîkatı ne olursa olsun, suikastın Sırlar tarafından tertib edilmiş olduğuna dair elde vesâik var. İşte, Avusturya ve Macar aleminde nümâyân olan heyecân-ı efkâra da sebep budur...”

Kont Berchold, söyleşinin sonunda Avusturya-Macaristan kamuoyuna da şu tavsiyelerde bulunmayı ihmal etmemiştir:

"Avusturya mesâîsini haleldâr etmemek üzere efkâr-ı umûmiyenin Belgrad’dan gelen haberlere kulak asması lazımdır. Zira bu şehirde hüküm süren ihtirâsât, akıl ve mantığı köreltmüş, basîretsiz bırakmıştır" (Peyam gazetesi, nr. 237, 5 Temmuz 1330: 3).

3.1.3. Suikast Sonucunun Seyrine Dair Öngörüler

Zaman zaman siyasi cinayetlere şahit olan Avrupa kamuoyu, Fransuva Ferdinand Suikastının Avusturya-Macaristan - Sırbistan ilişkilerinde bir bunalım oluşturacağını düşünse de genel bir savaşa kapı aralayacağına ihtimal bile vermemiştir

(Karal 1999: 366; MacMillan 2014: 842; Ülman 2002: 17). Ne var ki, sonuçları bir krize ve benzeri o zamana kadar görülmemiş bir savaşa yol açmıştır.

Kaymakam (Yarbay) Kazım (Karabekir), Paris ziyareti esnasında suikast haberini almıştır. Suikastı "*şahsi bir tecaviüz*" olarak gördüğü için önemli bir sonucunun olmayacağını düşünen hatta savaşın çıkmasına ihtimal bile vermeyen Rıfat Paşa ve heyette bulunanlardan farklı düşündüğünü hatıratında şu cümlelerle dile getirmiştir: "*Şimdi bu Saraybosna cinayeti artık bir tehlike kampanyası gibi kulaklarımda uğulduyordu. Nasıl oluyor da herkes bu kampanyanın sesini duymuyordu. İttifak ve İtilâf diye iki grup halinde, alabildiğine silahlanan Avrupa'nın, müspet ve menfî bulutlar gibi birbirini üzerine atılacakları zamanın geldiğini acaba neden ben bu kadar yakın görüyorum?...*" (Karabekir 2011: 24).

Kaymakam (Yarbay) Ali İhsan (Sabis) ise; 29 Haziran'da suikast haberini gazetelerden okudukları zaman "*hayret ve dehşetten titredik*"lerini belirtmiştir. Suikastın barut fıçısını ateşlediğini, bu ateşin meydana getireceği yangından Osmanlı Devleti'nin etkilenmeme ihtimalini çok zayıf olarak gördüklerini ifade etmiştir (Sabis 1990: 45).

Osmanlı basınında ise, suikasta yüklenen manada ortak bir kanaat olduğu görülmektedir. Örneğin 30 Haziran tarihli Tanin gazetesi, Fransuva Ferdinand'ın suikasta kurban gitmesinin Avrupa için çok önemli bir siyasi hadise olacağını öngörürken, Avusturya için ise son senelerde baş gösteren milliyet buhranlarını büsbütün şiddetlendirecek bir etkiye sahip olacağını beyan etmiştir (Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 1). Sabah gazetesi ise suikastın Avusturya-Macaristan tebaasından olan Sırp lar arasındaki teşkilatlanmayı her yönüyle gün yüzüne çıkarttığı için Viyana hükûmetinin yeni tedbirlere müracaat edebileceğini dile getirmiştir. Böyle bir adımın da komitecilerin faaliyetlerini artıracaklarını belirten gazete, Sırp lar ile hükûmet arasında bazı siyasi sonuçların dahi ortaya çıkabileceğine dikkat çekmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8903, 17 Haziran 1330: 1). İkdâm gazetesi de, suikast meselesinin oldukça önemli ve dikkat çekici bazı siyasi gelişmelere yol açabilecek özelliklere sahip olduğunu belirtmiştir (İkdâm gazetesi, nr. 6235, 17 Haziran 1330: 1).

Peyam gazetesinde de konuyla ilgili olarak; *"Her ne hal ise bütün bir milletin kendi hükümdâr-ı müstakbili addettiği bir adamın sahne-i siyâsiyattan öyle ânî surette nabûd olması sarsıcı te'sîrât husûle getirmekten hâlî kalmaz."* yorumunda bulunduktan sonra Avusturya-Sırbistan ilişkilerinin tehlikeli bir duruma gelebileceğinin altını çizmiştir (Peyam gazetesi, nr. 223, 20 Haziran 1330: 2).

Tercüman-ı Hakikat gazetesi yazarı Muvaffak Galip ise, *"Bir Hadise ve Recefât Siyâsiyesi"* başlıklı köşe yazısında şu değerlendirmede bulunmuştur:

"Avusturya Hariciye Nazırı pekâlâ takdîr eylemiştir ki Sırbistan, saha-i siyasette evvela yâr olamaz fakat yâre olur. Bu yâre daima şiddetini muhâfaza ettikçe, Habsburg hânedanı müthiş ihtilâllerin arifesindedir. Bu itibarla Sırbistan'a karşı isti'mâl-i şiddet etmek, onu ser hududlardan harice zembr dönemeyecek bir tarzda tecrid eylemek lazımdır. Biz eminiz ki, Avusturya-Macaristan bugün bu siyaseti takip etmek lüzumunu hisseylemiştir ve daima onu takip edecektir" (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11935, 20 Haziran 1330: 1).

Yine aynı gazetede, Fransuva Ferdinand'ın katledilmesiyle Avusturya'nın eski geleneklerinin bozulmasından ziyade, Sırbistan'ın tarihî hedeflerinin mahvolacağı belirtilirken (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11933, 18 Haziran 1330: 3) Tasfîr-i Efkâr yazarı Yunus Nadi de, benzer bir noktadan hareketle Büyük Sırbistan hayalinin gerçekleşmesi yolunda atılan adımın Sırbistan için tehlikeli sayılabilecek bir durum ortaya çıkardığını ifade etmiştir. Ayrıca, Ferdinand'ın şahsında devletin varlığına yönelik gerçekleştirilen bu maceranın, tehlikeyi fark eden Avusturya-Macaristan halkı arasındaki bağların güçlenmesine vesile olduğunu belirtmiştir. Durumun bu şekilde gitmesi sonucu olarak da Sırbistan'ın, Balkanlarda siyasi bir faktör olmak konusunda *"düne oranla sıfıra doğru yuvarlan[dığı]"* düşünmektedir (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1131, 23 Haziran 1330: 1).

Almanya basını *"... mesleğinde metîn, azminde şedîd, maksad-ı siyâsiyesi muîn"* bir kuvvet olan Arşidük'ün ortadan kaldırılmasıyla (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1131, 23 Haziran 1330: 1), Avusturya-Sırbistan ilişkilerinde şiddetli bir gerginliğin ortaya çıkmasından korkarken (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11933, 18 Haziran 1330: 1;

Sabah gazetesi, nr. 8905, 19 Haziran 1330: 1; Peyam gazetesi, nr. 222, 19 Haziran 1330: 2), Avusturya basınından Nöyve Feraye Prese gazetesi ise; Viyana hükûmetinin şimdiye kadar takip ettiği politikada bir değişikliğe gitmeyeceğini öne sürmüştür (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1128, 20 Haziran 1330: 2).

4 Temmuz tarihli Peyam gazetesi de, Fransız Figaro gazetesi muhabirinin Sırbistan'ın Paris Elçisi Milan Kovisniç? ile yaptığı söyleşiye yer vermiştir. Muhabirin; suikastın Avusturya-Sırbistan ilişkilerine zarar verip vermeyeceğine dair sorusuna elçinin verdiği şu cevap, Sırbistan'ın sürece ilişkin bakış açısını ortaya koyması açısından önemlidir:

"Niçin haleb versin? Sivri kafanın biri, bir galeyan neticesi olarak merdûd bir fiili irtikâb etmiş. Bundan dolayı bir hükûmeti mes'ul tutmak mı lazım gelir? Eğer Avusturya'daki efkâr-ı umûmiyenin bir kısmı hükûmeti bu yola sevk etmeye kalkarsa, zannetmem ki hükûmet bu gibi ilkaâte kapılsın. Bu son zamanlarda Avusturya ile Sırbistan'ın münasebâtı son derece iyileşmiştir. Hali gayet müşkil olan birtakım mesâili hüsn sûretle tesviye etmeye muvaffak olduk. An-samîmi'l-kalb arzu ederim ki yeniden yeniye tesis etmeye muvaffak olduğumuz bu meveddet, temâdî etsin ve Bosnasaray vak'a-i elemiyesi ile muhtell olmasın" (Peyam gazetesi, nr. 224, 21 Haziran 1330: 2).

Suikast sonrasındaki gelişmeler İngiliz basını tarafından da dikkatle takip edilmiştir. Times, Daily Chronicle, Daily News, The Morning Post gazeteleri suikastın Avusturya'nın geleceği açısından çok tehlikeli sonuçlar ortaya çıkarabileceğini tahmin etmiştir (Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 5). Bu gazetelerden Times, Avusturya hükûmetinin Bosna-Hersek'te idari esaslarda daha fazla sağlamlaştırma politikasını takip edeceğini öngörürken, Saraybosna'nın Avusturya'nın siyaset ufkunda "yeni yeni bulutlar" meydana getirdiğinin ispat gerektirmeyecek kadar açık olduğunu ifade etmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 2).

Sabah gazetesinin aktardığına göre, Fransız gazeteleri de bu hadisenin Avusturya-Macaristan'da ve bütün dünya siyasetinde büyük bir etki meydana getireceğini düşünmüştür (Sabah gazetesi, nr. 8904, 18 Haziran 1330: 2). Örneğin, yazdığı başmakalede doğuda hatta Avrupa'da barışın devamının Saraybosna davasının

sonucuna göre şekilleneceğini belirten Tan gazetesi; Sırları fesatçı ve katil bir millet olarak itham etmekten, suikastın sorumluluğunun da Panslavizme yüklenilmesinden sakınılması gerektiği yönünde tavsiye ve uyarıda bulunmuştur (Peyam gazetesi, nr. 231, 28 Haziran 1330: 4; Sabah gazetesi, nr. 8914, 28 Haziran 1330: 1; Tanin gazetesi, nr. 1994, 28 Haziran 1330: 2; Tasfir-i Efkâr gazetesi, nr. 1135, 28 Haziran 1330: 2). Libre Parole gazetesi de, suikastın Avusturya için en tehlikeli siyasi buhranın başlangıcını oluşturduğunu düşünürken (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11931, 16 Haziran 1330: 2; İkdam gazetesi, nr. 6235, 17 Haziran 1330: 2), Otorite gazetesi ise Fransuva Ferdinand'ın siyasette aktif olmaya başlamasından itibaren ülkenin her tarafında Ferdinand'a karşı hoşnutsuzluk görüldüğü için, suikastın Avusturya politikasında hiçbir değişim meydana getirmeyeceğini ifade etmiştir (Tanin gazetesi, nr. 1986, 20 Haziran 1330: 1).

Suikastı insan ve medeniyete karşı yapılan bir saldırı olarak adlandıran İtalyan gazeteleri de bu olayın çok önemli siyasi etkilerinin olacağını belirtmiştir (Tanin gazetesi, nr. 1986, 20 Haziran 1330: 1).

Tüm bu öngörülerden farklı olarak gazetelerin Petersburg'dan alınan telgraflara istinaden bildirdiği haberlere göre, konuya dair detaylı analizler yapan Rus basını ise, önemli karışıklıkların ortaya çıkmasına ihtimal vermemiştir (Peyam gazetesi, nr. 232, 29 Haziran 1330: 3; Sabah gazetesi, nr. 8915, 29 Haziran 1330: 1).

Avusturya-Macaristan - Sırbistan arasındaki ilişkiler, Saraybosna Suikastına kadar çeşitli nedenlerle zaten gerilmiş ve pamuk ipliğine bağlı bir hale gelmişti. Avusturya-Macaristan, suikastı sebepten ziyade bir bahane olarak algılamış, Sırbistan'ı yok etmeye yönelik teşebbüsünün de Avrupa devletleri tarafından makbul karşılanacağını ummuştur. Çünkü suikastçılar devletin iki numaralı ismini, geleceğin imparatorunu öldürerek bir nev'i devletin bizzat kendisine meydan okumuştur (Fromkin 2015: 159). Bu aşamada yapılacak iki hareket tarzı bulunmaktaydı: Ya sadece suikastçılar cezalandırılıp süreç geçirilecek ya da suikastın kaynağı olarak görülen Sırbistan sert ve acımasız bir şekilde cezalandırılacaktı. Lakin sadece suikastçılara yönelik girişim, devlete meydan okuyan çeşitli düşman unsurlarına ve devletlere yeni

faaliyetleri için kapı aralamış olacaktı. Avusturya-Macaristan bu nedenle sorunun kökenine inmeyi ve Sırbistan'ın üzerine gitmeyi hareket tarzı olarak benimsemiştir (Sabis 1990: 62).

Bu aşamada Rusya ile karşı karşıya gelme ihtimalini çok yüksek gören Avusturya-Macaristan, özellikle Bosna-Hersek'in ilhakı esnasında Rusya'nın Sırbistan'ın yanında yer aldığını da göz önünde bulundurmıştır. Yaşanan süreç, Almanya'nın açık desteğiyle Ruslara geri adım attırılmış olsa da, Çar'a şu sözleri söyletmiştir: *“Bunu hiç unutmayacağız.”* Dolayısıyla Avusturya-Macaristan, eskiden olduğu gibi suikast sonrası dönemde de Almanya'nın güçlü desteğine ihtiyaç duymuştur (Joll ve Martel 2016: 16). Avusturya-Macaristan İmparatoru Fransuva Joseph, bu desteğin sağlanabilmesi için Dışişleri Bakanı Kont Berchtold'un Özel Kalem Müdürü Alexander Graf von Hoyos aracılığıyla Alman İmparatoru II. Wilhelm'e bir mektup göndermiştir (Strachan 2014: 32). Mektupta; *“Suikastın Sırbistan'ın gün geçtikçe Avusturya-Macaristan İmparatorluğu için artan bir tehlike olmaya başladığı, bu devletle ilişkilerin bu şekilde devamına imkan kalmadığı ve Sırbistan'ın cezalandırılması gerektiği...”* (Akbay 2014: 22) ifadelerine yer verilmiştir. II. Wilhelm ise Hoyos'a oldukça açık ve net olan cevabında, Balkanlarda radikal önlemlerin alınmasının zamanı geldiğini, Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan politikasında kayıtsız şartsız yer alacaklarını ve her zaman Almanya'nın tam desteğine güvenebileceklerini ifade etmiştir (Akbay 2014: 22; Fromkin 2015: 180; Joll ve Martel 2016: 16; MacMillan 2014: 807). II. Wilhelm'in bir vefa borcu olarak dostu Fransuva Ferdinand için verdiği bu destek, tarihçiler tarafından *“açık çek” (Carte blanche)* olarak adlandırılmıştır (Fromkin 2015: 180,184). Avusturya-Macaristan'ın kendinden emin hamleler yapmasına yol açtığı için *“..bu destek, kesin bir biçimde üçüncü Balkan Savaşı'nın genel bir Avrupa savaşına tırmanmasında önemli bir adım”* (Strachan 2014: 33) olarak görülmüştür.

3.2. Avusturya-Macaristan - Sırbistan İlişkilerinin Gerginleşmesi

Saraybosna Suikastı haberinin Avusturya hükûmeti tarafından duyulmasından sonra yapılan ilk değerlendirmeler ibrenin Belgrad'a doğru çevrildiğini göstermiştir (Joll ve Martel 2016: 14). Hükûmet adına Kont Berchtold, Sırbistan hükûmetine bir nota vererek suikastçıların Sırp toprağında bulunan suç ortaklarının tespit edilerek tutuklanması için derhal soruşturmaya başlanmasını (Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 1; Peyam gazetesi, nr. 223, 20 Haziran 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 1986, 20 Haziran 1330: 1), ayrıca Avusturya-Macaristan güvenlik görevlilerinin de soruşturmaya katılarak Sırp polisiyle beraber çalışmasını talep etmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 1; Peyam gazetesi, nr. 223, 20 Haziran 1330: 2). Viyana'daki Sırbistan Elçisi de Kont Berchtold'un yanına giderek hükûmetinin notadaki taleplere olumlu yanıt vereceğini beyan etmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8906, 20 Haziran 1330: 1; Peyam gazetesi, nr. 223, 20 Haziran 1330: 2; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1128, 20 Haziran 1330: 2).

Birçok Sırp ve yabancı gazetesi de Avusturya'nın taleplerinin, Sırbistan'ın bağımsızlığını tehdit ettiğini ileri sürmüştür. Avusturya'da yayım yapan Nöyye Feraye Prese gazetesi ise isteklerin Sırbistan'ın bağımsız devlet niteliğini asla sarsmayacağını açıklamaya çalışırken, daha önceden de Rusya'nın Avusturya'ya 10 defa buna benzer bir teklifte bulunduğunu, Avusturya'nın da bu talepleri kendisi için aşağılayıcı bir durum olarak algılamadığını belirtmiştir (Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1133, 26 Haziran 1330: 2). Macaristan'ın Az Est gazetesi de, Sırp hükûmetinin Avusturya'ya bir nota vererek gelecekte Sırbistan sınırları içinde herhangi bir suikast veya cinayet hazırlığının meydana gelmesini engellemek için her türlü tedbiri alacağını vaad ettiğini ancak Avusturya hükûmetinin bu açıklamayı yetersiz bulduğunu haber vermiştir (Peyam gazetesi, nr. 224, 21 Haziran 1330: 1; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1129, 21 Haziran 1330: 2).

Avusturya Savaş Bakanlığı'nın yayın organı MilitörISChe Rundschau'den çıkan bir makaleye "*Kral Katili Millet*" başlığı atılmıştır (Peyam gazetesi, nr. 223, 20 Haziran 1330: 2). Macaristan'da yayınlanan Peşter Lloyd ve İngiliz Times başta olmak üzere

ülkedeki diğer gazeteler de cinayetin sorumluluğunu, Büyük Sırbistan taraftarlarının faaliyetlerini bildiği halde zamanında tedbir alarak suikastın gerçekleşmesini engellemediği için Sırbistan hükûmetine yüklemiştir (Peyam gazetesi, nr. 224, 21 Haziran 1330: 1,5; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1129, 21 Haziran 1330: 1,4). Sırbistan'a karşı infiallerin her geçen gün artarak devam ettiği Viyana'da halk; "*Sırbistan'a gidelim, muharebe istiyoruz.*" sloganları eşliğinde gösteriler düzenlemiştir (Peyam gazetesi, nr. 225, 22 Haziran 1330: 4). Sırbistan Başbakanı Mösyö Pasiç ise bir gazeteye verdiği ve katillerin Avusturya vatandaşı olduğu vurgusunu yaptığı söyleşide, Sırbistan'ın suikastla ortak adlandırılmasını ve bu çerçevede yöneltilen suçlamaları protesto etmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11940, 25 Haziran 1330: 3; Peyam gazetesi, nr. 229, 26 Haziran 1330: 3; Tesvîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1133, 26 Haziran 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 1992, 26 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8912, 26 Haziran 1330: 2).

Peyam gazetesi de Belgrad kaynaklı haberde; Sırp siyasi çevrelerinin ve gazetelerinin de bu suçlamaları gündemlerine aldıklarını, Sırp hükûmetinin Avusturya'nın çoğu talebini yerine getirmeye çalıştığını ancak iki hükûmet arasında bir soğukluğun görülmeye başlandığını, halkın da hem suikasttan hem de Bosna-Hersek'te Sırp'ların gördüğü muameleden dolayı üzgün olduğunu ifade etmiştir (Peyam gazetesi, nr. 224, 21 Haziran 1330: 2).

Sırbistan'ın Viyana Elçisi, Avusturya Dışişleri Bakanlığı'na giderek Viyana gazetelerinin Sırbistan'a karşı takındığı tavır ve kullandıkları dilden dolayı şikayette bulunmuştur (Peyam gazetesi, nr. 224, 21 Haziran 1330: 5; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1129, 21 Haziran 1330: 4; Sabah gazetesi, nr. 8907, 21 Haziran 1330: 3). Ancak Elçi, Bakanlıkça iyi karşılanmadığı gibi kendisine suikasttan Sırbistan'ın sorumlu olduğu îmâ edilmiştir (Peyam gazetesi, nr. 225, 22 Haziran 1330: 4; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1130, 22 Haziran 1330: 3; Sabah gazetesi, nr. 8908, 22 Haziran 1330: 3; Tanin gazetesi, nr. 1988, 22 Haziran 1330: 5).

Sırbistan Elçisi Viyana gazetelerinden şikayet ederken, Sırp gazetelerinin bir kısmı da Saraybosna Suikastını yüceltmekle kalmamış, tehditkâr bir yaklaşım bile

sergilemiştir. Hatta bu durum Viyana gazeteleri tarafından büyük bir öfkeyle karşılanmıştır (Sabah gazetesi, nr. 8910, 24 Haziran 1330: 3-4; Tanin gazetesi, nr. 1990, 24 Haziran 1330: 1; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1132, 24 Haziran 1330: 4; Peyam gazetesi, nr. 227, 24 Haziran 1330: 4).

Tercüman-ı Hakikat gazetesi de Sırp gazetelerinin siyasi bir davranış olarak cinayete dair üzüntülerini beyan edip, suikastı da olağanüstü bir uğursuzluk olarak gösterdiklerini ancak canilere kalben çok yüce bir değer verdiğini ifade etmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11933, 18 Haziran 1330: 3). Bu çerçevede, Fransuva Ferdinand'ın Avusturya'da hiç seilmeyen bir kişi olduğunu belirten Balkan gazetesinin (Peyam gazetesi, nr. 229, 26 Haziran 1330: 3; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11940, 25 Haziran 1330: 3; Sabah gazetesi, nr. 8912, 26 Haziran 1330: 2); "...*Bu katle mâtem süsünü vermek için komedi oynayan bir aktör olmak lazım...*" (Sabah gazetesi, nr. 8912, 26 Haziran 1330: 2) şeklindeki beyânatı da, Tercüman-ı Hakikat'te yer alan haberi doğrulamaktadır.

Tasfîr-i Efkâr gazetesinin 4 Temmuz 1914 tarihli nüshasında, Nöyye Feraye Prese gazetesinin Sırbistan aleyhinde yazdığı bir makaleye yer verilmiştir. Makalede; suikastın bütün dünyada lanetlendiği halde birçok Sırp arasında o derece üzüntüye yol açmadığı, hatta bazı çevrelerin suikast zamanlamasının iyi yapıldığını bile düşündüğü, Sırbistan'dan gelen taziyelerin çok zehirli olduğu ve kendileriyle alay edildiği yazılmıştır (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1129, 21 Haziran 1330: 2).

Avusturya-Macaristan aleyhinde yaptıkları yayımların dozunu gittikçe arttıran Sırp gazetelerinden biri olan Neuvosti?, gerilimi tırmandıran tehditkar cümlelerle hücumu devam etmiştir: "*Komşularımıza gözlerini bize çevirmemelerini, hadisenin esbâbını kendi memleketlerinde aramalarını ihtar etmek îcab eder. Aksi takdirde bu gibi hadisât ve cinâyat tekerrür edecektir*" (Peyam gazetesi, nr. 228, 25 Haziran 1330: 3).

Gazetelerin kamuoyunu etkileyici gücünden yararlanmak isteyen Sırp hükûmeti de, dikkat çekici bir girişimde bulunmuştur. Peyam'ın Balkanska Tribuna gazetesinden, Tasfîr-i Efkâr'ın da Narodni Prava gazetesinden aktardığı bilgiye göre hükûmet,

Saraybosna Suikastından dolayı Sırları savunmak amacıyla bazı Fransız gazetelerine vermesi için Paris Elçisinin hesabına 1,750,000 frank göndermiştir (Peyam gazetesi, nr. 227, 24 Haziran 1330: 4; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1132, 24 Haziran 1330: 4).

Tanin gazetesinin 8 Temmuz tarihli nüshasında, yayımlanması ricasıyla Sırbistan Elçiliğinden gelen yazı “*Tekzib*” başlığı altında okurlarla paylaşılmıştır. Yazıda; Avusturya-Macaristan gazetelerinin Saraybosna Suikastı için Sırbistan'ı suçlamasına sebep, Sırbistan'ın Avrupa'da sahip olduğu büyük şöhreti ve ahlakî değeri bozmak olarak gösterilmiş, Sırbistan'daki her sınıftan insanın kınadığı cinayete hoşgörü gösterilebileceğinin düşünülmesinin de abes olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Sırbistan'ın suikastı engellemekte büyük menfaati olmasına rağmen, suikastçıların Avusturya vatandaşı olması sebebiyle önleme kudretine sahip olamadığını belirtilmiştir. Sırp hükûmeti tarafından kamuoyunda oluşan heyecanın sakinleştirilmesi adına elinden gelen her şeyin yapılacağı teminatı verilirken, belirlenen kırmızı çizgi de net bir şekilde ifade edilmiştir: “*Fakat hükûmet-i Kraliye Viyana matbûâtının Avrupa efkâr-ı umûmiyesini hataya sevk etmesine ve bir Avusturya tebaası tarafından irtikâb olunan cinayetin mes'ûliyet-i azîmesini siyâsî bir gaye takip ederek bütün Sırp milletine yüklenmesine kat'iyen müsâade edemez*” (Tanin gazetesi, nr. 1991, 25 Haziran 1330: 3).

İki devletin gazetelerinde bu tür polemikler devam ederken Avusturya-Macaristan halkının Sırlar aleyhinde aşırı hiddetlenmesine yol açan haberler de hızla yayılmıştır. Birinci haberde; Fransuva Ferdinand'a karşı bombalı ilk suikast girişiminde yaralanan Albay Merizzi'nin durumunun iyi olmadığı, atılan bombanın ve patlamamış halde bulunan iki bombanın da zehirli olduğunun anlaşıldığı (Peyam gazetesi, nr. 225, 22 Haziran 1330: 4; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11936, 21 Haziran 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 1988, 22 Haziran 1330: 5; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1130, 22 Haziran 1330: 3; Sabah gazetesi, nr. 8908, 22 Haziran 1330: 3); diğer bir haberde ise, suikast organizasyonunda Sırp görevlilerinin de yer aldığına dair delillerin elde edildiği bilgisi yer almıştır. Avusturya-Macaristan'da savaş talepleri ısrarla dile getirilmeye ve Sırbistan istikametinin gelecekte güvenli olabilmesi için savaş, tek çare olarak görülmeye başlanmıştır (Peyam gazetesi, nr. 227, 24 Haziran 1330: 4). Gündemin sıcaklığını artıran diğer bir haber de Belgrad'dan gelmiştir. Sırp gazeteleri, Sırp Veliht Prensine

Macarca ve Almanca yazılmış birçok imzasız mektup geldiğini ve bu mektuplarda veliahdın ölümle tehdit edildiğini bildirmiştir (Peyam gazetesi, nr. 229, 26 Haziran 1330: 3; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11940, 25 Haziran 1330: 3; Tesvîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1133, 26 Haziran 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 1992, 26 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8912, 26 Haziran 1330: 2).

Mevcut durumun daha kötüleşmesi her iki toplumda da kendisini göstermiştir. Bir ülkede aleyhte yapılan gösteriler ve eylemler diğer ülkede hemen karşılık bulmuş, zamanla devletlerin politik adımlarına yön verebilecek seviyeye ulaşmıştır. Fransız *Matin* gazetesinin Belgrad'dan aldığı telgrafta bu değerlendirmeyi destekler nitelikte bilgi yer almıştır (Peyam gazetesi, nr. 227, 24 Haziran 1330: 4). Örneğin, Sırbistanla oldukça yakın bağları ve ilişkileri olan Karadağ'da, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndaki Sırlara karşı uygulanan baskıları protesto etmek için bir miting düzenlenmiştir (Tanin gazetesi, nr. 1991, 25 Haziran 1330: 2).

Tasfîr-i Efkâr'nin 6 Temmuz tarihli nüshasında, "*İşin Başı Kuvvetli Olmakta!*" başlıklı yazısı yayımlanan Yunus Nadi; Avusturya-Macaristan'da yaşayan Sırların galeyana gelmiş bir halkın şiddetli saldırıları karşısında kırıldığını, Avusturya-Macaristan hükûmetinin de Viyana Elçisine ağır bir davranış segilediğini, Avusturya güvenlik görevlilerinin de Sırbistan'da araştırma yapma girişiminde bulunduğunu ifade etmiştir. Sırbistan'ın da olayın sorumluluğunun yükünü hafifletebilmek için ne yapacağını şaşırmış gibi hareket ettiğini, Avusturya-Macaristan'da Sırbistan'a yönelik takip edilen öfkeli ve intikamcı bir politikanın ne tür sonuçlar ortaya çıkartacağını bilinmediğini ifade eden Yunus Nadi, bununla beraber Avusturya-Macaristan'ın gayret ve zekilikle suikast sürecini atlatması ve geleceğini de bunun etkisinden kurtarabilmesi durumunda, Sırbistan'ın özgürlüğünü tamamen kaybedecek bir noktaya gideceğinin kesin olduğunu düşünmüştür (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1131, 23 Haziran 1330: 1).

Osmanlı basını bir taraftan suikast sonrası yaşananları her gün düzenli olarak okurlarına aktarmaya çalışmış, diğer taraftan da sürece dair analizler yapmış ve taraflara tavsiyelerde bulunmuştur. Örneğin; hem Avusturya-Macaristan hem de Sırbistan halkında görülen öfkelerin tehlikeli bir duruma dönüştüğü süreçte Sabah gazetesi yazarı

Diran Kelekyan, “*His Politikası, Hesap Politikası*” başlığıyla bir makale kaleme almıştır. Makalesinde; milletler ne kadar gelişme gösterirse gösterebilirler, kamuoyunu sarsan büyük heyecanlar, felaketler ve cinayetlerden sonra yaşanabilecek infiallerin önünü alabilmenin mümkün olmadığını savunmuştur. İyinin kötüden, suçlunun suçsuzdan tam olarak ayırt edilemeyeceğine, taşkınlık zamanlarında da düşmanlığın bütün halkı kuşatacağına, duygularıyla hareket edenlerin de hükûmetin yapacağı görevi yerine getirmeye kalkışacağına vurgu yapan Diran Kelekyan, bu tür durumlarda devlet yöneticilerine ve halka olumlu rehberlik edebileceklere önemli görev ve sorumluluklar düştüğünü ifade etmiştir. Saraybosna cinayetinden sonra Avusturya'da yayınlanan gazetelerden Neues Abendblatt gibi “*Belgrad'a!*” diye feryad eden, memlekette Sırp bırakmamaya ve Sırbistan'ı coğrafi bir terim haline getirmeye dönük görüşler ileri süren Reichspost ve Militarische Rundschau gibi gazetelerin yanında; Nöyye Feraye Prese gibi ülkede millet meselesinin çıkartılmasını uygun bulmayan gazetelerin de bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca makalesinde Nöyye Feraye Prese'nin şu tespitlerine yer vermiştir:

“Bu dakikada işlenebilecek hataların en mühimi Saraybosna cinayeti sebebiyle Sırp ırkına karşı bir düşmanlık politikası takibidir. Katillerin amacı Sırplarla hükûmet arasında bir hendek açmaktır. Sırp ırkına karşı körü körüne nefret gösteren, onların bu maksadına hizmet eder. Cinayet sebebiyle Sırp ırkına saldırmak, (İrredonta) fikrine çalışanların emeline hizmet hükmündedir” (Sabah gazetesi, nr. 8908, 22 Haziran 1330: 1).

Peyam gazetesinin 8 Temmuz tarihli nüshasında da “*Hissiyat Politikasından Sakınmalı*” başlığı altında, Çayet? gazetesinin bir makalesine yer verilmiştir. Makalede, Avusturya-Macaristan - Sırbistan ilişkileri değerlendirilirken oldukça çarpıcı tespitler yapılmış, bazı uyarılarda ve önerilerde bulunulmuştur. Bu çerçevede Avusturya gazetelerinin Sırbistan'a karşı son derece saldırgan bir dil kullandığı, Sırp gazetelerinin de okun ucunu Avusturya'ya doğru çevirerek Bosna-Hersek'te Sırp'lara karşı yapılan saldırılarda Avusturya-Macaristan hükûmetinin teşvikinin olduğunu göstermeye çalıştığı belirtilmiştir. Suikast sonrası başlatılan adlî tahkikat tamamlanmadan, Sırp hükûmet memurlarının cinayette payı olduğu yönünde doğruluğu kanıtlanmamış bilgilerin Peşte gazetelerinin başını çektiği gazetelerde yer aldığı, bu durumun ise, Avrupa kamuoyunun Avusturya-Macaristan aleyhine dönmesine sebep olacağı uyarısı

yapılmıştır. Adli tahkikatın sonunda bu bilginin doğruluğunun ortaya çıkması durumunda, Sırbistan'dan özür bekleneyeceği, sonunda red cevabı gelirse de o zaman meydana gelecek gelişmeler ne olursa olsun Avusturya'nın haklı konumda olacağı ifade edilmiştir. Ayrıca Avusturya'nın tehlikeli düşmanlarının olduğunun belirtildiği makalede, düşmanların "*Avusturya'yı tepelemek için münasip bir fırsat*" aradıkları, bu nedenle hissiyata dayalı bir siyaset takip edilmemesi, akıl ve mantık çizgisinden de zerre kadar uzaklaşılması çağrısında bulunulmuştur (Peyam gazetesi, nr. 228, 25 Haziran 1330: 4).

Öte yandan Sırp gazeteleri ise, yayınlarında her gün Avusturya-Macaristan'da yaşanan Sırp'ların yıllardır zulüm ve haksızlıklarla karşı karşıya bulunduğu ve durumlarının da hiç iyi olmadığı temasını işlemiştir. Sırbistan'da yayınlanan ve bu temayı işleyen Politika gazetesi, Avusturya-Macaristan hükümetinin Sırp'lara ve diğer milletlere karşı barışçıl bir yol takip etmediği için kendisine karşı kin ve düşmanlık meydana getirdiğini; cinayetin de takip edilen bu siyasetin tabii bir neticesi olarak işlendiğini ileri sürmüştü, ayrıca bu tarz siyasette bir değişikliğin olmaması durumunda daha birçok olayların baş gösterebileceğini düşündüğünü beyan etmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11940, 25 Haziran 1330: 3).

Osmanlı gazetelerinin Bulgar Telgraf Ajansından aldığı haberlere bakılacak olunursa, Sırp gazetelerinin işlediği temaya ve yorumlara Bulgar gazetelerinden de sert tepkiler gelmiştir. Makedonya Bulgarlarının en öncelikli hak ve hürriyetlerden yoksun bırakıldığını ve zorla Sırplaştırılmaya çalışıldığını açıklayan Bulgar gazeteleri, Sırp'ların kendilerini mazlum göstermelerini ve Saraybosna cinayetini de buna dayandırmalarını hayretle karşılamıştır (Sabah gazetesi, nr. 8913, 27 Haziran 1330: 2; Tesvîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1134, 27 Haziran 1330: 2; Peyam gazetesi, nr. 230, 27 Haziran 1330: 4).

Rusya hükümeti ve basını da yaşanan gelişmeleri yakından takip etmiştir. Fransa'da yayın yapan Eko dö Pari gazetesinin aktardığına göre; Rusya, Saraybosna Suikastı sonrasında Avusturya-Macaristan'ın himayesindeki Sırp'lara karşı uyguladığı zulüm ve baskıları, Slav siyasetine bir darbe olarak algılamıştır. Rus gazetelerinden Koriyedo? Petersburg, Slavlığa karşı gösterilen tutumu dikkatle takip ettiklerini,

zulümlerin devam etmesi durumunda da Rusya hükûmetinin uzaktan seyirci kalmayıp müdahalede bulunmaya mecbur kalacağını, insaniyet ve kardeşlik namına Slavlara yardım edeceğini; aksi takdirde Avusturya-Sırbistan ilişkilerinde bir gerginlik oluşacağını, bunun anlaşmazlığa dönüşerek olumsuz sonuçlar ortaya çıkarması durumunda da Balkan haritasının değişime uğrayacağını savunmuştur (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11940, 25 Haziran 1330: 3). Ayrıca suikasttan Sırbistan'ın sorumlu tutulamayacağını; asıl sorumluların Avusturya'yı, Bosna ve Avusturya aleyhine bir politika izlemeye sevk edenler olduğunu ifade etmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8911, 25 Haziran 1330: 3). Gazete dö? Petersburg da, Avusturya-Macaristan hükûmetinin Ortodoks ile Germenleri Slavlara karşı kışkırtarak Avrupa'da yeni bir sorun ortaya çıkarmak istediğini belirtmiş, yaşanan olaylar ve katliamların da Slavların Germenlik boyunduruğundan kurtulmak için can atmalarında haklı olduklarını ispat ettiğini yazmıştır (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11940, 25 Haziran 1330: 3).

Avusturya-Macaristan - Sırbistan ilişkilerinin gerginleşme sürecinde gazetelerin bu açıklamaları, Rusya'nın etnik ve politik temellere dayalı bir pozisyon alarak Sırbistan'ın yanında yer alacağını düşündürmüştür. Öyle ki, Rus basınında 650.000 kişilik manevraların süresinin uzatıldığına dair haberler, Avusturya-Macaristan tarafından Rusya'nın Sırbistan'ı himaye etmesine dönük bir gelişme olarak yorumlanmıştır (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11941, 26 Haziran 1330: 3; Sabah gazetesi, nr. 8913, 27 Haziran 1330: 2).

Görüldüğü üzere Avusturya-Sırbistan arasındaki gerginliğe Rus gazeteleri de ortak olmaya başlamıştır. 11 Temmuz tarihli Tesvîr-i Efkâr gazetesinin İtalyan Corriere della Sera gazetesinden aktardığına göre; Rus gazeteleri, PanSırlar aleyhinde tedbir alınması için Avusturya'nın Belgrad'a yönelik bir girişimde bulunmasına karşı çıkmıştır. Ayrıca Rus gazetelerinin Saraybosna Suikastı dolayısıyla Sırlara arka çıkan cümleleri ve Avusturya'nın iç politikasına dair şiddetli eleştirileri de, Avusturya-Macaristan'da Rusya'ya karşı beslenen şüphelere kaynaklık etmiştir. Bütün bunlar, Nöyve Feraye Prese gibi bazı Viyana gazetelerinin Rus gazetelerine şiddetle hücum etmesine yol açmıştır (Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1135, 28 Haziran 1330: 2).

Muhtemelen Rus gazetelerinin süreçteki yaklaşım tarzı ve söylemleri, Sırp basınına memnun etmiş ve cesaretlendirmiştir. Öyle ki Samouprava gazetesi; Sırbistan'ın pişmanlık duymaya ve özür dilemeye zaten borçlu olmadığını, tehditlerle de bunun elde edilemeyeceğini, Belgrad hükûmetinin ise Sırp'ların milli hassasiyetlerine zarar verecek hiçbir şeyi kabul etmeyeceğini yazmıştır (Peyam gazetesi, nr. 230, 27 Haziran 1330: 24; Sabah gazetesi, nr. 8913, 27 Haziran 1330: 2).

Saraybosna suikastının ikinci haftası içinde Avusturya-Macaristan - Sırbistan ilişkilerinin seyri endişe verici olarak değerlendirilmiştir. Oldukça gergin olan Viyana gazeteleri, hükûmetten Sırbistan'a büyük bir baskı yapılmasını ve Sırp cemiyetlerinin dağıtılmasını istemiştir (Peyam gazetesi, nr. 231, 28 Haziran 1330: 4; Tesvîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1135, 28 Haziran 1330: 2).

Avusturya'nın Nöyve Feraye Prese gazetesi, Sırp kökenli halkın devletle olan güçlü bağlarının nasıl zayıfladığına dair çarpıcı bir analizde bulunmuştur. Analizde, gerek Avusturya'da gerek Macaristan'da yaşayan Sırp'ların önceden Avusturya sınırlarının en güvenilir muhafızları, ordusunun en değerli unsurları, hatta devletin de en ateşli savunucuları olduğu ifade edilmiştir. Ancak "*Büyük Sırbistan*" düşüncesinin gerçekleşmesi için Sırbistan'dan gelen kışkırtıcıların, propagandalarına başlamalarından itibaren Avusturya Sırp'larının devlete karşı sadakatlerinde bir gevşeklik ve zayıflık oluşmaya başladığı vurgulanmıştır. Bu olumsuzluğun daha fazla yaygınlaşmasına ve gelecekte de Avusturya'nın varlığını tehdit edecek bir tehlike haline gelmesine meydan vermemek için ise, daha vakit varken büyük bir çabayla gereğinin yapılmasının önemli olduğuna dikkat çekilmiştir (Peyam gazetesi, nr. 231, 28 Haziran 1330: 3-4).

Avusturya-Macaristan bir taraftan Sırbistan'a yönelik taleplerini netleştirmeye çalışırken, diğer taraftan da iç güvenliğini sağlamaya dönük adımlar atmaya devam etmiştir. Bu arada Avusturya hükûmetinin 7 Temmuz 1914 tarihli toplantısında Bosna-Hersek'te anayasa hükümleri yürürlükte kalmakla beraber askerî tedbirlerin artırılması, Sırp sınırının daha fazla kontrol altında bulundurulması ve Tuna'daki filonun takviye edilmesi kararı alınmıştır (Tanin gazetesi, nr. 1993, 27 Haziran 1330: 2; Peyam gazetesi, nr. 230, 27 Haziran 1330: 4; Sabah gazetesi, nr. 8913, 27 Haziran 1330: 2).

Aynı günün akşamı Kont Berchtold, kararları imparatora onaylatmak için Ischle'ye gitmiştir (Tanin gazetesi, nr. 1993, 27 Haziran 1330: 2). Kararların Fransuva Joseph tarafından onaylandığını belirten Neues Wiener Abendblatt gazetesi, Avusturya-Macaristan hükûmetinin yakın bir zamanda Sırp kabinesi nezdinde, Sırbistan'ın bağımsız bir devlet hukukunu hiçe saymayacak ve Sırbistan tarafından da hakaret olarak algılanmayacak nitelikte bir nota verileceği beklentisinin olduğunu ifade etmiştir (Peyam gazetesi, nr. 231, 28 Haziran 1330: 4; Tesvîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1135, 28 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8914, 28 Haziran 1330: 1; Tanin gazetesi, nr. 1994, 28 Haziran 1330: 2; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11942, 27 Haziran 1330: 3).

Nöyye Feraye Prese gazetesi de, alınacak tüm tedbirler ve yapılacak girişimler hakkında bütün Avusturya ve Macar yöneticilerinin fikir birliği içinde bulduklarını dile getirmiştir. Ardından da Panslavist ve Büyük Sırbistan akımlarının etkisi altında kalan bir kısım halk dışında bütün Avusturya-Macaristan milletinde de, devletin karşı karşıya kaldığı tehlikeli duruma kesin bir şekilde son verilmesinin gerekli olduğuna dair kanaat oluştuğunu ifade etmiştir (Peyam gazetesi, nr. 231, 28 Haziran 1330: 3).

Avusturya hükûmeti, Saraybosna Suikastına sebep olan tahriklerin ve unsurların, gelecekte de benzer olayların zeminini oluşturmaması ve bir daha Avusturya sınırlarını aşmaması için Sırbistan'ın alması gereken tedbirlerin içeriğini görüşmek için Viyana'da, Macar Başbakanı'nın da katılımıyla olağanüstü toplanmıştır (Peyam gazetesi, nr. 231, 28 Haziran 1330: 4). Ardından ortak bakanlar tarafından kabul edilen ve Dışişleri Bakanı Kont Berchtold tarafından da takdim edilen nota⁸⁰ kararlarını İmparator Fransuva Joseph uygun bulmuştur (Peyam gazetesi, nr. 232, 29 Haziran 1330: 3; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11943, 28 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8915, 29 Haziran 1330: 1; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1136, 29 Haziran 1330: 2).

⁸⁰ Sırbistan'a verilecek notanın hazırlık sürecine değinen Osmanlı gazeteleri, ayrıca notaya dair biçimsel, şekilsel, içeriksel tahmin ve yorumlarda da bulunmuştur. Detaylı bilgi için bkz. Peyam gazetesi, nr. 231, 28 Haziran 1330: 4,5; Tesvîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1135, 28 Haziran 1330: 4; Sabah gazetesi, nr. 8914, 28 Haziran 1330: 3; Tanin gazetesi, nr. 1994, 28 Haziran 1330: 4; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11943, 28 Haziran 1330: 2; Peyam gazetesi, nr. 232, 29 Haziran 1330: 3,4; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1136, 29 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8915, 29 Haziran 1330: 1.

Sırbistan'a yönelik Avusturya-Macaristan notasının her an verilebileceğine dair bir beklenti olduğu sırada Belgrad'dan gelen telgraflar, Sırp gazetelerinin bağımsız bir hükûmetin haysiyetine uygun olduğu takdirde notanın kabul edileceğine dair açıklamalarda bulduklarını bildirmektedir (Peyam gazetesi, nr. 232, 29 Haziran 1330: 3; Sabah gazetesi, nr. 8915, 29 Haziran 1330: 1). Bu durum, Viyana siyasi çevrelerinde Sırbistan hükûmetinin uzlaşmacı davranacağına dair bir kanaat oluşturmuştur (Peyam gazetesi, nr. 235, 02 Temmuz 1330: 4). İtalya'nın yarı resmî gazetesi Carriere della Sera ve Alman Frankfurt gazetesi de Sırbistan'ın öne sürülen taleplere geniş ölçüde uygun hareket edeceğine dair istihbarat aldıklarını belirtmiştir (Peyam gazetesi, nr. 235, 2 Temmuz 1330: 3-4; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11946, 1 Temmuz 1330: 3; Sabah gazetesi, nr. 8918, 2 Temmuz 1330: 1; Tasfir-i Efkâr gazetesi, nr. 1139, 2 Temmuz 1330: 1).

Rus basınından Gazete dö? Petersburg da millî hassasiyetlere gölge düşürmemek şartıyla Sırbistan'ın Avusturya'nın taleplerini kabul edeceğini ifade etmiştir (Peyam gazetesi, nr. 232, 29 Haziran 1330: 3; Sabah gazetesi, nr. 8915, 29 Haziran 1330: 1). Bu arada diğer Rus gazetesi olan Russkoe Slava ise Kont Berchtold aleyhinde cümleler kurarak Sırbistan'ın bağımsızlığına zarar verecek bir müdahalede bulunulmasından sakınılmasını, aksi takdirde bu durumun bir savaş çıkmasına neden olabileceğini beyan etmiştir (Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1135, 28 Haziran 1330: 2).

Buna karşılık bir savaş çıkma ihtimalinin olmadığını belirten Budapeşte Hırlap gazetesi, itidalli bir yaklaşım sergileyerek değerlendirmesine şu şekilde devam etmiştir: *"Vâkıa suikastın ipucunun Belgrad'da bulunduğunu zannettirecek alâim (alâmetler) mevcuttur. Fakat suikastın merkez tertibi Belgrad'da olduğuna kanaat hasıl olsa bile, muharebeden korkmaya mahal yoktur. Bu halde yalnız tarîk-i siyasiye ile notalar teâtî olunacaktır. Hiç kimse Sırbistan ile bir ihtilâf-ı müsellah arzusunda değildir. Bir harb tehdit ve ihtimali karşısında bulunulsa bile hükûmet nüfuz ve haysiyetini muhâfaza edebilecektir"* (Peyam gazetesi, nr. 232, 29 Haziran 1330: 3).

Basın üzerinden gerginlik devam ederken ajanslardan gazetelere devletlerin askerî hareketliliğiyle ilgili telgraflar gelmeye başlamıştır. Gazeteler; Avusturya'nın

askerî faaliyetlerinin hissedilir derecede artmakta olduğunu, Sırp sınırında da yığınaklar yapılmaya başladığını bildirmiştir (Peyam gazetesi, nr. 229, 26 Haziran 1330: 3; Tesvîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1133, 26 Haziran 1330: 2). Eş zamanlı gelen diğer haber ise, Sırbistan'da iki kolordunun Mitroviça'da toplanma emri aldığı yönündedir (Tevîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1133, 26 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8912, 26 Haziran 1330: 3). Gazeteler; Paris kaynaklı bilgilere yer verdikleri sayfalarında, Avusturya-Macaristan Genelkurmay Başkanı General Conrad von Hötzendorf'un teklifiyle (Peyam gazetesi, nr. 231, 28 Haziran 1330: 4; Tesvîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1135, 28 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8914, 28 Haziran 1330: 1; Tanin gazetesi, nr. 1994, 28 Haziran 1330: 2; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11942, 27 Haziran 1330: 2) Sırbistan sınırı boyunca her noktaya yığınaklar yapıldığını yazmıştır (Peyam gazetesi, nr. 231, 28 Haziran 1330: 4; Tesvîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1135, 28 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8914, 28 Haziran 1330: 1; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11942, 27 Haziran 1330: 2).

Tüm bu gelişmeler yaşanırken Üçlü İtilaf⁸¹ devletlerinin Belgrad Elçileri de Başbakan Mösyö Pasiç'e dostane bir ziyaret gerçekleştirerek Sırp İttihadı taraftarlarına karşı tedbirler almasını tavsiye etmişlerdir (Peyam gazetesi, nr. 231, 28 Haziran 1330: 4; Tesvîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1135, 28 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8914, 28 Haziran 1330: 1; Tanin gazetesi, nr. 1994, 28 Haziran 1330: 2; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11942, 27 Haziran 1330: 2).

11 Temmuz 1914 tarihli Tesvîr-i Efkâr gazetesinin "*Bosna Suikastı Etrafında*" başlıklı haberinde; Saraybosna Suikastı soruşturmasında yeni delillere ve suç ortaklarına ulaştıkça her iki ülkede gittikçe şiddetlenen gösterilerin yapıldığı, bunun da Avusturya-Sırbistan ilişkilerinde nazik ve tehlikeli bir durumun ortaya çıkma ihtimalini kuvvetlendirdiği ifade edilmiştir (Tevîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1135, 28 Haziran 1330: 2). Aynı gazetenin 14 Temmuz tarihli nüshasında ise; suikast tertibatının Belgrad'a uzandığının netleşmesinin ardından kamuoyu ve basında görülen hiddet ve asabiyetin er geç siyasi çevrelere de etki edeceği belirtilmiştir (Tasvîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1138, 1 Temmuz 1330: 1). Bu tür değerlendirmeler devam ederken suikastla ilgili araştırma

---

⁸¹ İngiltere, Fransa, Rusya.

yapması için görevlendirilen Avusturya Dışişleri Bakanlığı özel temsilcisi Dr. Friedrich von Wiesner, 13 Temmuz 1914 tarihinde Viyana'ya Sırbistan hükûmetini aklayan bir rapor göndermiştir. Raporda, “*Sırbistan hükûmetinin suikastla veya hazırlığıyla ya da silah tedârikiyle ilgili olarak suikastçılarla suç ortaklığı yaptığını gösteren hiçbir delil yoktur. Aksine suç ortaklığı ihtimâlini ortadan kaldıran deliller*” in olduğu vurgulanmıştır (Aydın 2013: 28; Clark 2017: 437; Hart 2014: 23). Sırp hükûmetinin göz yummasıyla Avusturya aleyhine propaganda yapan cemiyetlerin olduğuna ve zamanı tam olarak tespit edilememiş olsa da bombaların Sırbistan'dan alındığına dikkat çekilmiş, ayrıca Sırp hudut ve gümrük memurları, Sırp komutan ve Boşnak demir yolu memurunun suçlu olduğunun tespit edildiği bilgisi yer almıştır (Bilsel 1998: 7). Kısacası Avusturya-Macaristan, Saraybosna Suikastı ile Sırp resmî makamları arasında organik bir bağ bulunduğunu kanıtlayamamıştır (Akbay 2014: 21-22; Jelavich 2015: 120; Karal 1999: 366).

Sırbistan tarafında düzenlenen gösterilerde ve Sırp gazete sayfalarında daha sert söylemlerin ortaya çıktığı görülmüştür. Hódmezővásárhely şehrinde birçok Sırp “*Kahrolsun Avusturya-Macaristan, Yaşasın Katiller, Yaşasın Büyük Sırbistan*” diye bağırarak sokakları dolaşmışlardır (Peyam gazetesi, nr. 232, 29 Haziran 1330: 4). Belgrad'da yayımlanan Tribuna gazetesi, “*Katiller, Haydutlar*” başlığı atarak Avusturya-Macaristan aleyhinde şiddetli bir makale yayımlamıştır. Bir Sırp siyasetçisi de aynı gazetede bir açıklama yayımlayarak, Viyana'ya giderek harcamalar yapan Sırplar'a hitaben; “*Memurînin gözü önünde bir harb bayrağı yakılan bu cânî şehre*” bir daha adım bile atmamalarını rica ettikten sonra cümlelerine şu şekilde devam etmiştir: “*Biz Sırplar, bundan sonra Avusturya-Macaristan arazisinden cehennemden kaçır gibi kaçmalıyız. Avusturya-Macaristan'ın fenâlıklarına, küstahlıklarına verilecek yegâne cevab budur*” (Peyam gazetesi, nr. 232, 29 Haziran 1330: 4; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1136, 29 Haziran 1330: 2). Balkan gazetesi ise Avusturya'ya yönelik boykot yapılmasını tavsiye etmiş ve Tuna nehrinde Avusturya vapurlarına binenlerin isimlerini ilan edeceğini açıklamıştır (Sabah gazetesi, nr. 8920, 4 Temmuz 1330: 1).

Sırp gazetelerinin tavrı diğer ülkeler tarafından da yakından takip edilmiştir. İngiliz gazeteleri, Belgrad hükûmetinin Sırp gazetelerinin idraksizliğini ve

ölçsüzlüğünü hızlı bir girişimde bulunarak kınar ve engellerse Fransuva Ferdinand'ın katlinden sonra gösterdiği tepkilerde samimi olduğunu ispat ederek iyi bir davranış sergilemiş olacağını ifade etmiştir (Peyam gazetesi, nr. 228, 25 Haziran 1330: 3; Sabah gazetesi, nr. 8911, 25 Haziran 1330: 3). Sırbistan Başbakanı Mösyö Pasiç'te Belgrad'da yayın yapan Sırp gazete müdürlerini odasına davet ederek kendilerine Avusturya-Macaristan'a karşı yumuşak bir dil kullanmalarını tavsiye etmiştir. Ancak bu tavsiye karşılık görmemiştir. Gazeteler, Avusturya-Macaristan'a karşı daha fazla şiddetli yayınlarda bulunmuştur (Peyam gazetesi, nr. 232, 29 Haziran 1330: 4; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1136, 29 Haziran 1330: 2). Örneğin Politika gazetesi, Avusturya-Macaristan'ın hükümdarlık hanedanı hakkında oldukça ağır sözler sarf etmiş; Balkan gazetesi de Avusturya-Macaristan'ın durumunun Roma'nın son günlerini hatırlattığını yazmış ve eklemiştir: “*Tuna üzerinde hasta adam ile iştilgal etmek Avrupa'nın vazîfesidir*” (Peyam gazetesi, nr. 235, 2 Temmuz 1330: 3).

Tüm bu yaşananlar karşısında bütün Viyana gazeteleri de Mösyö Pasiç'in kışkırtmaları önleme konusunda aciz kaldığını, gazetelerde kullanılan dilin de suikastı teşvik edenlerin Belgrad'da olduğuna yönelik şüphe ve ihtimalleri artırdığını ifade etmiştir. Ayrıca Viyana siyasi çevrelerinde oluşan ortak görüş ise, Sırbistan hükümetinin, notada yer alan talepleri kabul etse de, Büyük Sırbistan taraftarlarının Avusturya-Macaristan aleyhindeki faaliyetlerine devam edecekleri yönündedir (Peyam gazetesi, nr. 232, 29 Haziran 1330: 3; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1136, 29 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8915, 29 Haziran 1330: 1; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11943, 28 Haziran 1330: 2).

Burada verilecek nota muhteviyatının neler olacağı meselesi karşımıza çıkmaktadır ki, nota hem sorun olarak algılanan noktaları ortadan kaldırmalı, hem de siyasi çevreler başta olmak üzere kamuoyundaki olumsuz düşünceleri yok edecek niteliğe sahip olmalıdır. Bu bağlamda Tesvîr-i Efkâr gazetesi, Avusturya-Macaristan hükümetinin Bosna-Hersek'i tehdit eden ve ileride de daha fazla tehdit etme ihtimali bulunan tehlikeyi şimdiden ortadan kaldırmak istediğini, vereceği şiddetli nota içeriğinin de bunu gerçekleştirmeye yönelik olacağını ifade etmiştir (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1137, 30 Haziran 1330: 2).

14 Temmuz 1914 tarihli Tanin gazetesinin "*Yeni Bir Buhran*" başlığı altında yaptığı değerlendirmede; Kont Berchtold'un nota aracılığıyla heyecan içinde bulunan kamuoyunu her yönden memnun edecek bir sonuç ortaya çıkıncaya kadar çalışacağı, bunun için gerekirse savaşı göze alacağı bildirilmiştir (Tanin gazetesi, nr. 1997, 1 Temmuz 1330: 1). Bununla beraber aynı gazetenin "*Kont Berchtold'un Teşebbüsâtı*" başlıklı yazısında da; Avusturya hükûmetinin Sırbistan'a kuvvetli bir darbe vurmaya niyetinde olduğu belirtildikten sonra şüpheli ve tereddütlü gördüğü bir nokta paylaşılmıştır. Avusturya'nın vuracağı bu darbeye başarılı olarak ne gibi kazançlar elde edeceğinin anlaşılamadığı, Sırbistan'daki cemiyetlerin feshedilmesiyle bir fayda elde edilemeyeceği, feshedilse bile bu cemiyetlerin farklı yollarla tekrar amaçları doğrultusunda çalışmaya devam edecekleri belirtilerek şu değerlendirme yapılmıştır: "*...müsbet bir faydası olmayacak bu gibi teşebbüsât ile beyhûde gürültüler icap etmek ise devrendiş bir siyasetin işi değildir*" (Tanin gazetesi, nr. 1996, 30 Haziran 1330: 1).

Notanın verilmesiyle gerginliğin Avusturya-Sırbistan arasında sınırlı kalmayacağını dile getiren Osmanlı gazeteleri; Almanya'nın Avusturya'ya yardımcı olması, Rusya'nın Sırbistan'a arka çıkması, Balkanlardaki Slav ve Germen rekabetinin şiddetlenmesi ekseninde haber yapmıştır.

Tercüman-ı Hakikat gazetesi yazarı Muvaffak Galip, Avusturya-Sırbistan arasındaki gerginliği çok önemli bir siyasi uyuşmazlık olarak nitelendirmiş ve meseleye daha geniş bir yelpazeye Slav-Germen rekabeti penceresinden bakmıştır. Sırbistan'ın notaya boyun eğmesinin Srpları güç duruma düşüreceğini, bunun sadece Sırbistan'ın amaçlarıyla bağlantı kurulamayacağını düşünen Muvaffak Galip, esasında meselenin Avrupa'ya hakim iki büyük ırk arasında yaşanan birbirini savunma ve üstünlük mücadelesinden kaynaklandığını ifade etmiştir. Avusturya'nın Sırbistan'dan istediklerini elde etmesi durumunda, Germenlik kuvvetini geniş çapta etkisizleştirmiş olacağını belirten Galip, Almanların da 44 senedir takip ettiği siyasetin odak noktasının da bu olduğunu, dolayısıyla Almanların kesinlikle Avusturyalılara yardım etmeye kararlı olduklarını ifade etmiştir. Böyle bir karar ile Üçlü İttifak⁸² Devletleri'nin genel savaşa yürüdüklerini ancak savaşın gerçekleşmesi için Rusya'nın takınacağı tavrın önemli

⁸² Almanya, Avusturya-Macaristan, İtalya.

olduğunu vurgulayan Muvaffak Galip, Rusya'nın az da olsa karşı koymaya karar vermesi durumunda Sırbistan'ın da fırsattan istifade ederek belli süre ağır davranacağını, bu durumun ise İttifak Devletlerini hiddetlendirebileceğini ve sonuçta genel bir savaşın ortaya çıkmasının kesin olacağını dile getirmiştir. Ayrıca Avusturya hükûmetinin Sırbistan sınırına askerî yığınak yapmasını da bu çerçevede değerlendirmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11946, 1 Temmuz 1330: 1).

Balkanlarda yeni bir buhranın başladığını belirtilen 14 Temmuz tarihli Tanin gazetesinde yayımlanan bir makalede ise; Viyana ve Berlin hükûmetlerinin ortak bir bakış açısıyla sürece bakmalarına ve birbirlerine yardımcı olmalarına dayanılarak, Balkan Savaşlarının sonuçlarını istekleri doğrultusunda değiştirmek veya geleceğe dair güvenliklerini sağlayabilmek için, İttifak Devletleri'nin bundan daha elverişli bir fırsat bulamayacakları yorumu yapılmıştır. Makalenin devamında ise, suikastın etkisine dair tespitlerde ve öngörülerde bulunulmuştur: *"Hulâsa Saraybosna faciası bugüne kadar hiç barışmamış, Balkan Harbinden sonra da büsbütün kesinleşmiş olan Slav-Germen ihtilâfî ortasında bir bomba gibi patladı ve tarrâka iki unsuru birbirine karıştırdı. Eğer fikr-i müesâlemet, kuvve-i medeniyet, arzû-yu sükûn ve rahat galip gelemirse bu karışıklıktan bir harb-i umûmî çıkması güç bir şey değildir..."* (Tanin gazetesi, nr. 1997, 1 Temmuz 1330: 1).

13 Temmuz tarihli Tasfîr-i Efkâr gazetesi, İstanbul'da Almanca olarak yayınlanan Osmanischer Lloyd gazetesinin *"Kat'i Günler"* başlığıyla yazdığı başmakalesine yer vermiştir. Makalede, Avusturya'nın Sırbistan'a çok yakın bir zamanda nota vereceği ifade edildikten sonra *"Bu teşebbüse karşı Sırbistan nasıl bir hatt-ı hareket tâkib edecektir?"* sorusuna cevap aranmıştır. Sırbistan'ın tek başına Avusturya'ya karşı savaşmaya kesinlikle yanaşmayacağı, yanında hiçbir devleti görmezse ve hiçbir devlet tarafından da teşvik edilmezse Avusturya'nın taleplerini kabul edeceği, *"...eğer küçük Sırbistan'a büyük birâderi Rusya dost muzâheretini uzatırsa o zaman işin rengi[nin] değişece[ği]..."* yorumunda bulunulmuştur (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1137, 30 Haziran 1330: 2).

13 Temmuz tarihli Tanin gazetesi de Tasfîr-i Efkâr ile aynı tespitleri yapmıştır. Tanin gazetesi, çok ağır şartlar taşısâ da Sırbistan'ın verilecek notayı kabul edebileceğini, öte yandan içeriğin hafif olsa bile reddebileceğini belirtirken; bu noktada belirleyici unsurun, Rusya'nın meseleye bakış açısının olduğunu vurgulamıştır. Rusya'nın Avusturya hamlelerini Slavlıkla ilişkilendirerek Slavları himayeye karar verdiği taktirde Sırbistan'ın notayı reddedeceğini tahmin etmiştir. Böyle bir durumun ise İttifak Devletlerini harekete geçireceğini, dolayısıyla Avrupa'nın müthiş bir savaş tehlikesiyle karşı karşıya kalacağını ifade etmiştir (Tanin gazetesi, nr. 1996, 30 Haziran 1330: 1).

Bu bunalım sürecinde Sırbistan'ın yalnız bırakılmayacağını işaretleri de görülmeye başlanmıştır. Rus gazetesi Russkoe Slovo'nun açıklaması bu çerçevede önemli bir çıkış olarak değerlendirilebilir: "*Sırbistan hükûmeti istiklâlini müdâfaaya karar verdiği için teveccüh-ü umûmî onun tarafındadır. Sırbistan'ın imhâsı bütün Avrupa muvâzenesini ihlâl ederek gerek Balkanlarda ve gerekse bizzat Avrupa'da tehlikeli ihtilâfâtın baş göstermesine sebebiyet verecektir. Şurası bilinmeli ki Sırbistan, kendi istiklâlinin müdâfaası için atılacağı muharebede yalnız başına kalmayacaktır*" (Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1135, 28 Haziran 1330: 2). Gazetenin bu kadar net bir haber yapabilmesinin arkasında 14 Haziran 1914 tarihinde Rus Çarı'nın Romanya Kralı'na söylediği, Berlin ve Viyana hükûmetlerinin de haberdar olduğu şu söz olduğu da düşünülebilir: "*Avusturya, Sırbistan'a taarruz ederse; Rusya Sırbistan'a muâvenete mecbûrdur*" (Sabis 1990: 51).

Sabah gazetesi yazarı Diran Kelekyan ise "*Balkan İttifakının Enkazı*" başlıklı makalesinde, yaşananları Osmanlı Devleti lehine bir pencereden bakarak yorumlamıştır. Sırp milliyetperverliği adına işlenen suikastın Osmanlı'ya karşı oluşturulan ittifaklara son darbeyi vurduğunu belirten Diran Kelekyan, bu durumdan hem Osmanlı menfaatleri hem de dünya barışını desteklemek için yararlanılabileceğini ifade etmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8920, 4 Temmuz 1330: 1).

Balkanlarda Osmanlı hükûmetine karşı şiddetli düşmanlık yapan Sırbistan'ın Avusturya-Macaristan; Yunanistan'ın da İtalya tarafından sıkıştırılmasından dolayı

büyük bir memnuniyet hissettiğini belirten Muvaffak Galip ise, makalesinin başlığında da belirttiği gibi "*belki de salâha doğru*" gidildiği inancında olduğunu dile getirmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11946, 1 Temmuz 1330: 1).

Avusturya-Sırbistan arasındaki anlaşmazlıkların şiddetlendiği, Slav-Germen rekabetinin keskinleştiğinin görüldüğü, askerî yetkililerin savaş ihtimalinden öte savaşın ne zaman ve nerede başlayacağına dair fikir beyan ettiği bir süreçte Osmanischer Lloyd'un başmakalesinde yer alan satırlar, ortaya çıkacak tehlikeye dair önemli tespitleri içinde barındırmıştır: "*Buhranlı saatlerde kılıncı bir azm-i metînâne ile çekenler her zaman nâil-i muzafferiyet olmuşlardır. Bugünlerde Tuna ovalarının Sırp tarrâkalarıyla mı tanîn-i endaz olacağını veyahut Tuna söğütlerinde ve Nova dîvarlarında mâtem-zede Slav erganunlarının yeis ve teessür levhalarıyla mı inleyeceğini yakında öğreneceğiz!*" (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1137, 30 Haziran 1330: 2).

Gelinen süreçte Avusturya Savaş Bakanlığı'nın yayın organı olan Militöriscbe Rundschau'nun açıklamaları, tehlikenin büyüklüğünü ve yakınlığını göstermesi açısından oldukça önemlidir: "*Bir harp zamanı artık gelmiştir. Avusturya iki veya üç sene sonra bir harb karşısında bulunmaya mecbûr olacaktır. Zaman şimdi müsâittir. Rusya henüz hazır değildir. Kader bir defa daha kararı elimize bırakıyor. Yeni bir tereddüt bizim için meş'um olacaktır. Düvel-i muazzama olmaklığımız hasebiyle hâiz olduğumuz nüfuz taht-ı tehlikededir. Mevzûbahis olan mes'ele ya iyice yaşamak veyahut büsbütün mahvolmaktır*" (Tanin gazetesi, nr. 2005, 9 Temmuz 1330: 2; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11953, 8 Temmuz 1330: 3; Sabah gazetesi, nr. 8925, 9 Temmuz 1330: 2).

Militöriscbe Rundschau'dan farklı düşünmeyen Alman yöneticileri de Avusturya-Macaristan yöneticilerine her geçen günün kendi aleyhlerine olduğunu dile getirmişler, fazla vakit kaybetmeden harekete geçilmesi için baskı bile yapmışlardır (Joll ve Martel 2016: 18).

İmparator Fransuva Joseph'in barışçıl yönüne vurgu yapan, kendisinin daha soğukkanlı ve ileri görüşlü bir politika takip ettiğini söyleyen Fransız Deba gazetesi ise;

Avusturya gazetelerinin süreçteki tutumunu eleştirmiştir. En küçük olayı bahane ederek Sırbistan'a yönelik baskı politikası yönünde yayın yaptıklarını, hükûmetin ise yayımladığı tekziplerle siyaset tarzlarının gazetelerde ifade edilen tarzda olmadığını açıklamak zorunda kaldığını ancak gazetelerin birkaç gün sonra yine eski tutumlarına döndüğünü belirtmiştir. Saraybosna cinayetinin öğleden önce gerçekleşmesine rağmen o gün hiçbir gösteri ve taşkınlığın olmadığını söyleyen gazete, ertesi gün en fazla 300-400 kişiden ibaret olan grubun saldırılarının başladığını, güvenlik güçlerinin kasıtlı olarak grubu engellemediği ve bütün bu olanların propagandasını yapanın da Viyana ve Peşte gazeteleri olduğunu dile getirmiştir (Peyam gazetesi, nr. 235, 2 Temmuz 1330: 1).

Saraybosna Suikastının üzerinden üç hafta geçmiş olmasına rağmen Sırbistan'a notanın verilmemiş olması, iki devlet arasında ihtilafa düşülen konuların halledildiğini, savaş çıkma ihtimalinin gittikçe azaldığını düşündürse de Alman gazetesi Frankfurt Çaytung, notanın ertelenmesinin siyasi ve iktisadî sebeplerle hasat vaktinin gelmesinden kaynaklandığını, notanın verilmesi sonrası olayların peş peşe gelişeceğini ve Avusturya'nın gerekli kararları almakta gecikmeyeceğini ifade etmiştir (Peyam gazetesi sayı, nr. 240, 7 Temmuz 1330: 3; Sabah gazetesi, nr. 8923, 7 Temmuz 1330: 3; Tasfir-i Efkar gazetesi, nr. 1144, 7 Temmuz 1330: 4; Tanin gazetesi, nr. 2003, 7 Temmuz 1330: 4). Fransa Cumhurbaşkanı Raymond Poincaré ile Başbakanı René Viviani'nin 20-23 Temmuz 1914 tarihlerini kapsayan Rusya ziyareti de, notanın geciktirilmesinin diğer bir sebebi olarak değerlendirilmiştir (Bilsel 1998: 15-16; Joll ve Martel 2016: 19). Bu tarihlerde Sırbistan'a nota verilmesi, Fransa ve Rusya'nın süreci birlikte değerlendirmelerine hatta ortak karar alıp işbirliği yapmalarına ortam hazırlayabilecekken; ziyaret sonrası bir tarihte notanın tebliğ edilmesi, her devletin kendi değerlendirmesini yapmak mecburiyetinde bırakacağı düşünülmüştür. Bu nedenle nota, Sırbistan'a 23 Temmuz tarihinde verilmiştir. Poincaré ve Viviani ise notanın verildiğini, Rusya dönüşü Baltık denizinde France adlı gemide seyir halinde iken öğrenmiştir (MacMillan 2014:831; Strachan 2014:36-37).

Almanya, müttefiki Avusturya-Macaristan ile birlikte Sırbistan'ın ölçsüz davranışlarının engellenebilmesi için en iyi fırsatın ele geçirildiğini düşünmüştür. Ayrıca, Rusya'nın savaşa hazır olmadığına, Fransa topçu kuvvetlerinin kendisini

yenemeyeceğine, İrlanda meselesi nedeniyle de İngiltere'nin gelişmelere duyarsız kalacağına inanmıştır (Aydın 2013: 30; Ülman 2002: 295). Avusturya-Macaristan, bu düşüncelere sahip Almanların sınırsız desteğini arkasına alarak 23 Temmuz 1914'te şartları çok ağır olan ultimatomu Sırbistan'a tebliğ edecektir.

20 Temmuz tarihli Tercüman-ı Hakikat gazetesinin "*İcmal-i Siyasî*" başlıklı makalesinde; Sırbistan'ın sınır hattını kuvvetlendirerek ve ordusunun büyük bir kısmını da seferberlik haline geçirerek Avusturya'ya karşı düşmanlığa yöneldiği ifade edilmiştir. Sırbistan'ın Rusya tarafından cesaretlendirildiği belirtilen makalede, Avusturya-Sırbistan arasındaki savaşa Rusya'nın karışması durumunda Almanya'nın Avusturya'nın yanında yer alacağı, bu aşamada Fransa ve İngiltere'nin de tarafsız kalmayacağı, sonuç olarak küçük bir ihtilafın çok büyük ve önemli olay ortaya çıkartacağı belirtilerek şu yorumda bulunulmuştur: "*İhtimal bu harb iki manzûme-i düveliye arasında zuhûr edecek müthiş ve hûnin bir muhârebenin mukaddimesini teşkil edecektir. Bunun içindir ki bütün hükûmetler daha şimdiden şiddetli bir telaşa dûçar olmuşlardır...*" Bu tehlikeye rağmen Avusturya-Macaristan hükûmetinin küçük, şırmamış Sırbistan'a kesin bir ders vermeye mecbur olduğunun dile getirildiği makalede, meselenin barışçıl yollarla çözülmesi durumunda ilerleyen zamanlarda Avusturya-Macaristan'da suikastların birbirini takip ederek gerçekleşeceği, Sırp cemiyetlerinin çoğalacağı, dolayısıyla da Avusturya'nın varlığının tehlike altında bulunacağı vurgulanmıştır (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11952, 7 Temmuz 1330: 3).

İki ülke arasında sorun sadece siyaset sahnesinde kendisini hissettirmemiştir. İnsan yaşamıyla ilişkilendirilebilecek her alanda yansımaları görülmeye başlanmıştır. Bu alanlardan sadece birisini oluşturan ekonomiye dair sarsıntıyı vahim bir ekonomik buhran olarak nitelendiren Sırbistan'ın Samouprova gazetesi; Sırbistan'da işçilerin grev yaptığını, bankaların ise kredi vermediğini bildirmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11944, 29 Haziran 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8916, 30 Haziran 1330: 1; Tanin gazetesi, nr. 1996, 30 Haziran 1330: 1).

İhtilafın daha fazla tırmanması, girift ilişkilerle birbirine bağlı devletlere de olumsuz etki edeceğinden dolayı -yoğun olmamakla beraber- gerginliğin azaltılması

yönünde çeşitli girişimlerin de olduğu görülmüştür. Fransız gazeteleri, Avusturya-Sırbistan ihtilafının uluslararası bir mahkemeye sevk edilmesini tavsiye etmiştir. Almanya ise Fransa'nın tavsiyesini, Sırbistan'ı Avusturya'nın taleplerine olumlu cevap vermeye yaklaştıracaksa uygun bulduğunu belirtmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11944, 29 Haziran 1330: 2; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1137, 30 Haziran 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 1996, 30 Haziran 1330: 1; Sabah gazetesi, nr. 8916, 30 Haziran 1330: 1).

Avusturya notasının beklenildiği bir dönemde Sırbistan'ın İstanbul Maslahatgüzarı Mösyö Georgevich'in Tribuna gazetesi muhabirine yaptığı açıklamalar (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1140, 3 Temmuz 1330: 1) kısa süreli de olsa bir gerginlik oluşturmuştur. Ancak Georgevich'in azledilmesi olayı büyütmediği gibi Viyana tarafından da memnuniyetle karşılanmış hatta Sırbistan'ın bir özrü olarak kabul edilmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11949, 4 Temmuz 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 2001, 5 Temmuz 1330: 2; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1142, 5 Temmuz 1330: 1; Sabah gazetesi, nr. 8921, 5 Temmuz 1330: 1). Aynı günlerde Macaristan Başbakanı Kont Tizsa'nın, Sırbistan ile ilişkilerin düzeltilmesi, savaşın son çare olması yönündeki açıklamaları da (Peyam gazetesi, nr. 237, 4 Temmuz 1330: 3; Sabah gazetesi, nr. 8920, 4 Temmuz 1330: 1; Tanin gazetesi, nr. 2000, 4 Temmuz 1330: 2; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1141, 4 Temmuz 1330: 1; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11948, 3 Temmuz 1330: 2) Sırbistan'da olumlu bir etki meydana getirmiştir (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1144, 7 Temmuz 1330: 4).

Sırbistan'ın Samouprova gazetesi de yayımladığı bir makalede; Sırp gazetelerinin genelinin çok fazla ölçsüz hareket ettiğini itiraf ederken, yaptırım gücü yüksek bir basın kanunu olmamasından da yakınmıştır (Sabah gazetesi, nr. 8922, 6 Temmuz 1330: 1; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1143, 6 Temmuz 1330: 1).

Görüldüğü gibi yaşanan son gelişmeler, gerilimin yatıştığının bir işareti olarak düşünülebilir. Nöyye Feraye Prese gazetesi Avusturya hükûmetinin şimdilik sadece siyaset yolunu kullanmak niyetinde olduğunu beyan ederken, iki devlet arasındaki gerginlikleri de tehlikeli olarak kabul etmemiş, yalnız Belgrad kabinesi aşırı tepki

gösterdiği takdirde ilişkilerin kesilebileceğini ifade etmiştir (Peyam gazetesi, nr. 241, 8 Temmuz 1330: 3; Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1145, 8 Temmuz 1330: 1).

Tercüman-ı Hakikat yazarı Muvaffak Galip de 18 Temmuz tarihli başmakalesinde benzer noktaya temas ederek; Avusturya-Sırbistan ilişkilerinde soğukluk ve kabalığın görüldüğünü, buna rağmen uyuşmazlığın ani bir çarpışmayla sonuçlanma ihtimalinin olmadığını ancak ilerleyen günlerde de iki devlet arasında anlaşmanın oluşmaması durumunda bu sefer silahların patlamasıyla sonuçlanacak bir durumla karşılaşılabilceğini ifade etmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11950, 5 Temmuz 1330: 1).

Tasfîr-i Efkâr gazetesi yazarı Yunus Nadi ise, 19 Temmuz tarihli “*Balkan Ufukları*” başlıklı makalesinde; Avusturya-Macaristan Savaş Bakanı ile Genelkurmay Başkanı'nın tatil adı altında bir köşeye çekilmelerinin “... *dikkatli bakışların harple ilgili hazırlıklar üzerine çevrilmesini engellemek amacına dayalı...*” olduğu düşüncesini dile getirmiştir. Siyasi girişimlerin askerî açıdan desteklenmezse etkili olamayacağını, “*hatta teşebbüsün siyasî mahiyette kalacağı sûrette dahi Avusturya-Macaristan'ın kılıcına dayanmaktan geri kalmaması îcab edeceğini...*” ifade etmiştir. Sırp milletinin hiçbir zamanda olmadığı kadar savaşmak ihtiyacı hissettiğini ve bu şiddetli arzusuyla çırpındığını belirtmiş, “...*Balkanların yeniden karışmasını gerektirecek en önemli sebeplerden birinin de Sırbistan'da hüküm süren bu ruh hali*” olduğunu düşünmüştür. Yunus Nadi'ye göre “...*Sırbistan şu dakikada baştanbaşa harp susamışlığı ile titremekte ve bu yolda ateşe tutulmuş bir faaliyet göstermiştir.*” Sonuç olarak, yaptığı tüm bu analizler doğrultusunda, Balkanlar'da savaşın başlamasını çok yüksek bir ihtimal olarak değerlendirmiştir (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1143, 6 Temmuz 1330: 1).

Sırbistan Başbakanı Mösyö Pasiç'in bir Alman gazetesinin Belgrad muhabiriyle yaptığı, aynı zamanda Nöyye Feraye Prese gazetesinde de yayımlanan söyleşi, Avusturya-Macaristan'da büyük bir hoşnutsuzluk oluşturmuştur. Pasiç bu söyleşide; Avusturya'nın Saraybosna cinayetinden dolayı Sırp hükûmetiyle Sırp milletini suçlu ve sorumlu tutmak istemesini büyük bir haksızlık olarak ifade etmiş, Viyana hükûmetinin bu tavır ve hareketinin fazlasıyla onurunu kırdığını söylemiştir. Pasiç ifadelerindeki

sertliği artırarak sürdürdüğü söyleşinin devamında Sırbistan'ın, Avusturya'nın işçilerine karışmadığı için Avusturya'nın da Sırbistan'ı rahat bırakması gerektiğini, Macaristan'daki Sırlar'ın sürekli baskı altında olmalarına rağmen kendilerini hiçbir zaman bunlar hakkında şikayet etmediğini, Sırbistan'ın önemli işçileri olduğundan düzenlenecek suikastları sonuçsuz bırakmak için uğraşacak vakti bulunmadığını dile getirmiştir. Ardından da büyük devletlerden biri Sırbistan'a saldırdığı zaman Sırbistan'ın yalnız ve terk edilmiş kalmayacağını vurgulamıştır (Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1145, 8 Temmuz 1330: 2).

21 Temmuz 1914 tarihli Tanin gazetesinin Balkanlardaki gelişmelerin analiz edildiği "*Balkanlarda Uğultular*" başlıklı makalesinde; siyaset dizginlerinin İmparator Fransuva Joseph'te olmakla beraber Arşidük Fransuva Ferdinand'ın siyasi taraftarlarıyla ordunun yönetimde etkili halde bulunduğu ifade edilmiştir. Bir savaş olmasa bile, anlaşmazlığın uğultularının hissedildiği belirtilen makalede, her iki devletin gazetelerindeki gerginlik ve Mösyö Pasiç'in söyleşisi "*körükleyici şartlar*" olarak değerlendirilmiş ve bunların "*...Balkan denilen yanardağında bir püskürtmeye sebep olmaması mümkün değildir.*" yorumunda bulunulmuştur. Ayrıca yazının devamında; Osmanlı Devleti'nin kısa vadede etkilenmese bile, gidişatın olumsuz gelişmelere doğru kayarak önem kazanması üzerine oluşacak tehlike dalgalarının Osmanlı'ya kadar gelebilmesi ihtimalini düşünerek, olayların dikkatle takip edilmesi zorunluluğuna vurgu yapılmıştır (Tanin gazetesi, nr. 2004, 8 Temmuz 1330: 1).

3.3. Avusturya-Macaristan Tarafından Sırbistan'a Verilen Nota (23 Temmuz 1914)

3.3.1. Nota'nın Mahiyeti

Sırbistan, İkinci Balkan Savaşı'ndan sonra güvenliğini gerekçe göstererek Arnavutluk'taki bazı önemli yerleri işgal etmeye dönük teşebbüslerde bulunmuştu. Bunun üzerine Avusturya-Macaristan, 17 Ekim 1913'te Sırbistan'a Arnavutluk topraklarından birliklerini çekmesini içeren sekiz gün süreli bir ultiatom vermişti.

Sırbistan'ın ise ultiyatoma boyun eğmesi ve şartları verilen sürede yerine getirmesi Avusturya-Macaristan tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Bu süreç, Saraybosna Suikastı sonrasında Sırbistan'a yönelik politik güzergahın belirlenmesinde Viyana hükûmetine kılavuzluk etmiştir (Clark 2017: 276-277).

Sırbistan'a hak ettiği dersi vermek için savaşın gerekli olduğuna ilk inananlardan olan Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Kont Berchtold ve Genelkurmay Başkanı Conrad von Hötzendorf, kısa süre içinde İmparator Fransuva Joseph ve Macaristan Başbakanı Tisza'yı da fikirlerine ortak etmeyi başarmıştır. Sorunların diplomatik yollardan ziyade savaşarak çözülebileceğine inanıldığından nota metni, Sırbistan tarafından reddedilecek tarzda hazırlanmıştır (Jelavich 2015: 120-121). Metni okuyan Fransuva Joseph'in verdiği ilk tepki ise, tehlikenin büyüklüğünü gözler önüne sermiştir: *"Rusya bunu kabul edemez... Bu genel bir savaş demektir"* (Hart 2014: 25).

21 Temmuz 1914 tarihli Tercüman-ı Hakikat gazetesinde, Avusturya Savaş Bakanlığı'nın yayın organı olan Militöriscbe Rundschau gazetesinin notayla ilgili yazdığı önemli bir makaleye yer verilmiştir. *"Fırtınadan Evvel Sükûn"* başlığını taşıyan makalede, *"Avusturya'nın sarîh, kat'î ve muhîk"* talepler içeren notanın kabulü için Sırbistan'a oldukça kısa süre verileceği belirtilmiştir⁸³ (Tercüman-ı Hakikat gazetesini, nr. 11953, 8 Temmuz 1330: 3).

Avusturya-Macaristan'ın Belgrad Elçisi Giesel von Gieslingen, 23 Temmuz 1914'te saatler 18.00'i gösterdiğinde (Bilsel 1998: 16; Clark 2017: 441; Hart 2014: 25; Tercüman-ı Hakikat gazetesini, nr. 11955, 11 Temmuz 1330: 3; Tanin gazetesini, nr. 2007, 12 Temmuz 1330: 2), Sırbistan Başbakanı Mösyö Pasiç'in seçim kampanyası nedeniyle Nice'de olduğu için, Başbakan vekili Maliye Bakanı Lazar Paçu'ya, giriş bölümü hariç iki sayfadan oluşan notayı Avusturya hükûmeti adına tebliğ etmiştir (Clark 2017: 441). Avusturya-Macaristan, ultiyatom niteliği taşıyan bu notaya (Tanin gazetesini, nr. 2007, 12 Temmuz 1330: 2; Tesvîr-i Efkâr gazetesini, nr. 1148, 12 Temmuz 1330: 2) 48 saat içinde cevap verilmesini de şart koşmuştur (Clark 2017: 441; Karal 1999: 368; Renouvin 2004: 231).

⁸³ Makalenin detayları için bkz. Sabah gazetesini, nr. 8925, 9 Temmuz 1330: 2; Tanin gazetesini, nr. 2005, 9 Temmuz 1330: 2; Tesvîr-i Efkâr gazetesini, nr. 1146, 9 Temmuz 1330: 4.

Avusturya-Macaristan'ın günlerdir beklenen bu teşebbüsü, siyaset sahnesindeki sis bulutlarını dağıtmakla birlikte tehlikenin büyüklüğünü de gün yüzüne çıkarmıştır. Kaymakam (Yarbay) Ali İhsan (Sabis) de hatıratında bu noktaya vurgu yapmıştır: “*İşte öteden beri düşünülen ve korkulan vaziyetin birinci perdesi açılmış oldu. Bu suretle siyasî vaziyet büsbütün vahamet peyda etti*” (Sabis 1990: 64). Kaymakam (Yarbay) Kazım (Karabekir) ise hatıratında, ultimatomenin verilmesinden 10 gün önce Erkan-ı Harbiye'ye ve Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya Sırbistan'a ağır bir ultimatomenin verileceği, bunun da dünya savaşına yol açacağı öngörüsünü paylaştığını ifade etmiştir (Karabekir 2011: 42).

Ultimatomenin tebliğine dair haberler, suikast sonrası gelişmeleri dikkatle takip eden devletlerin basınlarında olduğu gibi Osmanlı basınında da oldukça geniş yer bulmuştur. Çalışmaya kaynaklık teşkil eden Osmanlı gazeteleri arasında ultimatomenin içeriğine dair bilgileri ilk kez 24 Temmuz 1914 tarihli Tercüman-ı Hakikat gazetesi “*Avusturya'nın Notası*” başlığı altında okurlarıyla paylaşmıştır. Bu tarihte baskıya girmemiş olan diğer gazeteler ise, 25 Temmuz'daki nüshalarında konuya dair haber ve yorumlara yer vermiştir.

Sırbistan'a verilen notanın giriş bölümünde; Bosna-Hersek'in ilhaki sonrası Avusturya-Macaristan - Sırbistan ilişkilerine değinilmiş, Sırbistan'ın 21 Mart 1909 tarihli beyannameyle taahhütte bulunduğu konular dile getirilmiştir. Bu beyannameyle; Bosna-Hersek'te meydana gelen yeni gelişme sonucunda kendi hukukunun zarar görmediğini kabul eden Sırbistan'ın, büyük devletlerin Berlin Antlaşması'nın 25. maddesi⁸⁴ uyarınca alacağı kararlara uygun hareket edeceğine, 1908 Sonbaharından itibaren Bosna-Hersek'in ilhaki nedeniyle gösterdiği her türlü tepkiden vazgeçeceğine, Avusturya-Macaristan'la ilgili politikalarını değiştirerek Viyana hükûmetiyle iyi ilişkiler içinde olacağına dair taahhütte bulunduğu dikkat çekilmiştir.

Nota metninin devamında ise, 28 Haziran 1914 tarihine kadar Avusturya-Macaristan'ın varlığına yönelik ortaya çıkan tehdit ve tehlikelere değinilmiş, buna karşılık beyannameyedeki taahhüdüne rağmen Sırbistan'ın bunlara karşı umursamaz

⁸⁴ Bu madde, Bosna-Hersek idaresinin, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bırakılmasını içermektedir.

davrandığı, yaşananları görmemezlikten geldiği hatta Saraybosna Suikastı'ndan sonra bile bu tutumunu devam ettirdiği belirtilmiştir. Ayrıca Saraybosna suikast grubunun ifadeleri ve itiraflarıyla suikast ile Sırbistan arasındaki ilişkiye de vurgu yapılmıştır. Belgrad merkezli tahrikler karşısında, Avusturya-Macaristan hükûmetinin gösterdiği sabrın devam etmesinin artık mümkün olmadığını yanı sıra suikast soruşturmasından elde edilen tüm sonuçların, imparatorluğun varlığına yönelik sürekli tehlike oluşturan tahriklere son vermesi için Viyana hükûmetine sorumluluk yüklediği beyan edilmiştir.

Buraya kadar mevcut düzeni özetler nitelikte ifadelerin yer aldığı nota metninde, bundan sonra ise Sırbistan'ın daha net ve somut adımlar atması yönünde taleplere yer verilmiştir. Bu bağlamda, Belgrad hükûmetinden Avusturya-Macaristan'ın toprak bütünlüğünü bozmak için çaba sarf eden tüm girişimlerin reddedilip kınandığına dair bir açıklama yapması, ayrıca propagandanın her çeşidini sona erdirecek taahhütte bulunması istenilmiştir. Bu çerçevede Sırp hükûmetinin 26 Temmuz 1914 tarihli resmî gazetesinin birinci sayfasında yayımlanması için matbu bir metne⁸⁵ yer verilmiştir. Ayrıca metnin, Sırp Kralı'nın bir beyannamesiyle orduya bildirilmesi ve ordunun resmî gazetesinde de yayımlanması istenilmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11955, 11 Temmuz 1330: 3; İkdâm gazetesi, nr. 6259, 12 Temmuz 1330: 1; Tanin gazetesi, nr. 2007, 12 Temmuz 1330: 2; Tesvîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1148, 12 Temmuz 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8927, 12 Temmuz 1330: 1).

Adeta "*bir suçlama fezlekesi*" (Karal 1999: 367) özelliğine sahip ültimatometni, oldukça ağır olan ve kayıtsız şartsız kabulün istendiği (Karal 1999: 368; Renouvin 2004: 231) aşağıdaki maddelerle devam etmiştir:

⁸⁵ "Sırbistan hükûmeti Avusturya-Macaristan aleyhinde icrâ edilen propagandayı, yani bilnetfice Avusturya-Macaristan'dan bu hükûmete aid araziye koparmak emeline mâtuף temâyülâtın heyet-i mecmuasını takbîh eder ve bu tahrîkât-ı cânîyânenin netâyic-i meş'umesine kemâl-i samimiyetle teessüf eyler. Hükûmet-i Kraliye Sırp memurîn ve zabıtasının bâbdaki propagandaya iştirak ederek bu suretle Hükûmet-i Kraliyenin 31 Mart 1909 tarihli beyânâtı ile alenen taahhüd ettiği münasebât-ı hasene-i hemcivariye politikasını ihlâl etmelerine de teessüf eder. Avusturya'nun herhangi tarafında olursa olsun sâkin bulunan ahâlînin mukadderâtına müdahale teşebbüsü fikrini tasvîb etmeyen hükûmet-i kraliye bundan böyle bu kabil tahrîkâta cür'et edecek olan eşhasa karşı son derece şiddetle hareket edeceğini ve işbu tahrîkâtın men' ve izâlesi için büttün kuvvetiyle çalışacağını zâbitân, me'murîn ve bilcümle ahâliye sûret-i kat'iyede i'lan etmeyi vazife addeyler" (Sabah gazetesi, nr. 8927, 12 Temmuz 1330: 1). Bu metnin yer aldığı diğer gazeteler için bkz. Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11955, 11 Temmuz 1330: 3; Tanin gazetesi, nr. 2007, 12 Temmuz 1330: 2; Tesvîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1148, 12 Temmuz 1330: 2; İkdâm gazetesi, nr. 6259, 12 Temmuz 1330: 2.

- 1- Avusturya-Macaristan'ın toprak bütünlüğüne karşı olan ve Avusturya-Macaristan'a karşı kin ve nefret yerleştiren bütün yayınlar ortadan kaldırılacaktır.
- 2- Narodna Odbrana başta olmak üzere Avusturya-Macaristan aleyhinde propaganda yürüten tüm cemiyetler derhal kapatılacak, belgelerine el konulacak, krallık hükûmeti tarafından feshedilen cemiyetlerin başka bir isim ve şekil altında faaliyetlerine devam edebilmelerini engellemek için gerekli her türlü tedbire başvurulacaktır.
- 3- Sırbistan okullarında hem öğretmen hem de her türlü eğitim araçları arasında Avusturya-Macaristan aleyhine propaganda yapan veya yapabilme ihtimali bulunan tüm unsurlara süresiz olarak son verilecektir.
- 4- Avusturya-Macaristan aleyhine propaganda yaptıkları tespit edilen ve isimleri Avusturya-Macaristan hükûmetinde bulunan ve tebliğ hakkını muhafaza ettiğimiz tüm askerî ve sivil memurlar, ordu ve devlet görevinden uzaklaştırılacaktır.
- 5- Avusturya-Macaristan'ın toprak bütünlüğünü bozmak üzere hazırlanan faaliyetlerin yok edilmesi için Avusturya-Macaristan memurlarının da Sırbistan memurlarıyla işbirliği yapmaları kabul edilecektir.
- 6- 28 Haziran 1914'teki Suikastın Sırbistan'da bulunan tarafları hakkında adli soruşturma başlatılacak, Avusturya-Macaristan hükûmeti tarafından görevlendirilecek delegelerin de bu soruşturmalara katılmaları sağlanacaktır.
- 7- Saraybosna Suikastı soruşturması sonucunda suç ortağı oldukları açığa çıkan Binbaşı Voja Tankosiç ile Sırp hükûmeti memurlarından Milan Ciganoviç hemen tutuklanacaktır.
- 8- Sınır dışına çıkartılmak üzere silah ve patlayıcı madde kaçakçılığına Sırp memurlarının yardımını engellemek için ciddi tedbirler alınacak ve Saraybosna Suikastı faillerinin sınırdan geçişlerine yardım etmiş olan Shabatze ve Loznica sınır memurları ağır bir şekilde cezalandırılacaktır.
- 9- 28 Haziran 1914'teki Suikasttan sonra gerek Sırbistan'da ve gerek yabancı ülkede resmî görevli olmalarına rağmen Avusturya-Macaristan hükûmetine karşı düşmanca açıklamalarda bulunanların durumları hakkında Avusturya-Macaristan hükûmetine açıklama yapılacaktır.

10- Yukarıda uzun uzun anlatılan maddelerin ve hazırlanan tedbirlerin yerine getirilmiş olduğuna dair Avusturya-Macaristan hükûmetine ertelemeden bilgi verilecektir.

Avusturya-Macaristan hükûmeti en son 25 Temmuz 1914 saat 18.00'e kadar Sırp Hükûmet-i Kraliyesinin cevabını bekleyecektir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11955, 11 Temmuz 1330: 3; Tesvîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1148, 12 Temmuz 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 2007, 12 Temmuz 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8927, 12 Temmuz 1330: 1; İkdâm gazetesi, nr. 6259, 12 Temmuz 1330: 2).

Ayrıca nota metnine beş maddeden oluşan bir muhtıra da ilave edilmiştir. Muhtıra; notanın yedinci ve sekizinci maddelerinde işaret edilen memurlarla ilgili olarak Saraybosna mahkemesince gerçekleştirilen adlî soruşturma kapsamında elde edilen bilgileri içermiştir. Buna göre;

- 1- Veliâht Fransuva Ferdinand'ı Saraybosna ziyareti esnasında öldürmek için Binbaşı Voja Tankosiç'in yardımıyla Gavrilo Princip, Nedjelko Cabrinoviç, Milan Ciganoviç ve Trifko Grabez tarafından Belgrad'da bir suikast hazırlanmıştır.
- 2- Suikastın gerçekleşmesi için kullanılan altı bomba, dört tabanca ile fişenkler Princip, Cabrinoviç ve Grabez'e Belgrad'da Milan Ciganoviç ve Binbaşı Noja Tankosiç tarafından verilmiştir.
- 3- Bombalar, Sırbistan'ın Kragujevac'da bulunan askeriye deposunda imal edilmiş el bombalarıdır.
- 4- Suikastın başarıyla sonuçlanması için Ciganoviç adlı kişi, Princip, Cabrinoviç ve Grabez'e el bombalarının kullanma şeklini göstermiş, Topçudere atış meydanı yakınındaki ormanda da Princip ve Grabez'e tabanca kullanımı ve atış dersleri vermiştir.
- 5- Ciganoviç tarafından özel olarak hazırlanan geçiş planıyla Princip, Cabrinoviç ve Grabez Bosna-Hersek sınırından gizlice silahlarıyla birlikte kolaylıkla geçmişlerdir. Suikastçıların silahlarıyla birlikte Bosna'ya girerken Shabatz sınırında görevli Yüzbaşı Popovic ve Loznika sınırında görevli Yüzbaşı rütbesindeki askerî görevliyle gümrük memuru Rarday Gerbitch'in yanı sıra

bazı özel kişilerin yardımları olmuştur (Tevâr-i Efkâr gazetesi, nr. 1148, 12 Temmuz 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 2007, 12 Temmuz 1330: 2; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11955, 11 Temmuz 1330: 3; Sabah gazetesi, nr. 8927, 12 Temmuz 1330: 1; İkdâm gazetesi, nr. 6259, 12 Temmuz 1330: 2).

3.3.2. Nota'nın Yansımaları

Sırp hükûmetine verilen ulti­matom⁸⁶, Viyana başta olmak üzere Avusturya-Macaristan'ın her tarafında müthiş bir coşku oluşturmuş ve büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır. Osmanlı gazeteleri, Viyana'dan gelen haberlere bakarak Saraybosna Suikastından itibaren halkta oluşan sıkıntının, karamsarlığın ve üzüntünün, ulti­matomun verilmesiyle sona erdiği hükmünü çıkarmıştır (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11956, 12 Temmuz 1330: 2; İkdâm gazetesi, nr. 6260, 13 Temmuz 1330: 4; Tevâr-i Efkâr gazetesi, nr. 1149, 13 Temmuz 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 2008, 13 Temmuz 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8928, 13 Temmuz 1330: 1).

Avusturya-Macaristan'ın taleplerini adaletli ve meşru olarak niteleyen Viyana gazeteleri, Sırbistan'ın notayı aynı şekilde algılayacağı gibi kabul etmekte de çekimser kalmayacağını beyan etmiştir (Tevâr-i Efkâr gazetesi, nr. 1148, 12 Temmuz 1330: 2). Bu bağlamda verilen notanın “*saldırının değil, savunmanın başlangıcı*” olduğu konusunda hemfikir olan gazeteler, Sırbistan'ın talepleri kabul ederek savaşmayı değil, barışı seçeceği konusunda ümitli olduklarını dile getirmiştir (Tanin gazetesi, nr. 2007, 12 Temmuz 1330: 4; İkdâm gazetesi, nr. 6259, 12 Temmuz 1330: 4). Avusturya'da yayımlanan Neues Wiener Journal gazetesi “*Kılıç kınından çıkmıştır, harekete devam olunmalıdır!*” (Tanin gazetesi, nr. 2008, 13 Temmuz 1330: 2) derken, daha yumuşak bir dille haber yapan Nöy­ye Feraye Prese ise notanın açıklama tarzının oldukça kabul edilebilir olduğunu, Sırp ordusunun silahlandırılması ve savaş durumu alması için de hiçbir gerekçeyi içinde barındırmadığını ifade etmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11956, 12 Temmuz 1330: 2; Tevâr-i Efkâr gazetesi, nr. 1149, 13 Temmuz 1330: 2;

⁸⁶ Kaymakam (Yarbay) Kazım (Karabekir), ulti­matomu Sırp­lar'ın kabul edemeyeceği kadar ağır bulmuştur. Ayrıca ulti­matomun verilmesiyle aylardır beklediği tehlike çanlarının seslerinin de başladığını ifade etmiştir (Karabekir 2011: 42).

Sabah gazetesi, nr. 8928, 13 Temmuz 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 2008, 13 Temmuz 1330: 2).

25 Temmuz 1914 tarihli Tesvîr-i Efkâr gazetesi, Avusturya'da yayın yapan Fremdenblatt'ın ultiatom ile ilgili değerlendirmelerde bulunduğu bir makalesini sütünlarına taşımuştur. Uzun bir araştırma sonucunda hazırlanan notanın Sırbistan'ın haklarını iğnemediğini, taleplerin kabul edilmesi hususunda da ısrara mecbur olduklarını belirten Fremdenblatt, meselenin “...Sırbistan'dan cenûbî Slav memâliğimizin kalpgâhına kadar kazılmış olan lağımları tahrib ve imhâ etmekten ibaret...” (Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1148, 12 Temmuz 1330: 2) olduğunu savunmuştur. Notayı kabul etmesi için Sırbistan'a az bir süre verilmesini ise farklı bir bakış açısıyla yorumlayan gazete, Avusturya'nın iktisadî hayatını etkileyen ve Avrupa'yı telaşa düşüren bu sıkıntının daha fazla uzatılmayıp bir an önce halledilmesi arzusunda bulunduğunu dile getirmiştir. Ayrıca, Sırbistan'ın notayı kabul edeceğine yönelik inancına yer veren gazete, gelecekte de her iki ülke arasında iyi ilişkiler kurulacağını mit ettiklerini beyan etmiştir (Tanin gazetesi, nr. 2007, 12 Temmuz 1330: 2-3; İkdam gazetesi, nr. 6259, 12 Temmuz 1330: 4).

Heyecanın gerginlikle birlikte zirve yaptığı bu kısa süre içinde Avusturya'da üst düzey bir görevlinin, Fransız Matin gazetesinin Viyana muhabirine yaptığı açıklamalar da Osmanlı gazeteleri tarafından kayda değer bulunmuştur. İsmi açıklanmayan görevli, Sırbistan'ın taleplere boyun eğmesi gerektiğini, aksi takdirde Avusturya'nın sonuna kadar gitmekte kararlı olduğunu, ne Sırbistan'ın askerî hazırlığının ne de genel savaş tehlikesinin Avusturya'yı yolundan dndremeyeceğini ifade etmiştir (Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1148, 12 Temmuz 1330: 5; Tanin gazetesi, nr. 2007, 12 Temmuz 1330: 4; İkdam gazetesi, nr. 6259, 12 Temmuz 1330: 4).

Nota'nın içeriğiyle ilgili Macar Meclisine bilgi veren Başbakan Kont Tisza ise konuşmasında, Avusturya-Macaristan'ın kararlılığını ifade eden oldukça net şu ifadeleri söylemiştir: “Bizi hiç kimse muharebe arzusunda bulunmakla itham edemez. Fakat hukukumuzu ve imparatorluğun menâfi' ve mevcdiyeyini taht-ı muhâfaza ve emniyete

almak lüzumunu müdrîk olarak icâb eden her şeyi yapacağız" (Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1149, 13 Temmuz 1330: 2).

Mecliste muhalefet partisi adına konuşan Kont Andrassy de muhalefet ve hükûmet arasındaki fikir ayrılıklarına rağmen hükûmetin teşebbüsünü onayladıklarını, her Macarlı'nın da üzerine düşen görevi yapmaktan geri durmayacağını belirtmiştir (Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1149, 13 Temmuz 1330: 2; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11956, 12 Temmuz 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 2008, 13 Temmuz 1330: 1; İkdâm gazetesi, nr. 6260, 13 Temmuz 1330: 4; Sabah gazetesi, nr. 8928, 13 Temmuz 1330: 1). Bu açıklamalar Avusturya-Macaristan'ın ultimatომ sonrası Viyana'dan Budapeşte'ye, iktidarından muhalefetine fikir birliği halinde bulduklarının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Ultimatომ, Sırbistan'da büyük bir telaşa yol açmıştır. Gazeteler, özel ilaveler basarak nota metnini yayımlamıştır (Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1149, 13 Temmuz 1330: 2). Bu gazetelerden birisi olan Samouprova, sürecin hassas ve nazik oluşana vurgu yaparak şu değerlendirmede bulunmuştur: "...*gayet ağır şerâit teklif eden mezkûr nota cevap için de pek az bir müddet veriyor ve vaziyet gayet ciddî ve gayet buhranlı addolunabilir*" (Sabah gazetesi, nr. 8928, 13 Temmuz 1330: 1). Gerçekten de bir dayatmayla karşı karşıya kalan Sırp hükûmeti, içinde bulunduğu ikilemden çıkmakta oldukça zorlanmıştır. Çünkü ultimatომu kabul etmesi; egemenliğinden taviz verdiği, reddetmesi ise Avusturya ile savaşmayı göze aldığı anlamını taşıyordu (Karal 1999: 368). Sırbistan'ın İstanbul Elçisi olarak bir süre görev yapan Mösyö Milan Georgevic, ultimatომu İstanbul'da öğrenmiş ve etkisinde kalarak felç geçirmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11957, 13 Temmuz 1330: 2).

Seçim çalışmaları için başkent dışında bulunan Sırbistan Başbakanı Mösyö Pasiç, programını iptal ederek 24 Temmuz günü saat 05.00'te Belgrad'a dönmüştür (Tanin gazetesi, nr. 2007, 12 Temmuz 1330: 4; İkdâm gazetesi, nr. 6259, 12 Temmuz 1330: 4). Ardından bakanlarıyla toplantı yaparak mevcut durumu değerlendirmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11956, 12 Temmuz 1330: 2; Tevsîr-i Efkâr gazetesi,

nr. 1149, 13 Temmuz 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 2008, 13 Temmuz 1330: 2; İkdam gazetesi, nr. 6260, 13 Temmuz 1330: 4; Sabah gazetesi, nr. 8928, 13 Temmuz 1330: 1).

Sabah gazetesi, notanın Belgrad hükûmetince kesinlikle kabul edilmeyeceğine ancak bakanlar arasında fikir ayrılığının bulunduğu da dikkat çekmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8928, 13 Temmuz 1330: 1).

Bu arada Viyana siyasi çevreleri, kısa sürede notaya cevap vermek zorunda olan Sırbistan'a zaman kazandırmak için Başbakan Pasiç'in istifa ederek, ülkede bir yönetim krizi oluşturması ve bu nedenle verilecek cevabın ertelenmesi yoluna gidebileceğinden endişe etmiştir (Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1148, 12 Temmuz 1330: 2).

Nota metninin Sırp hükûmetine tebliğ edilmesinden bir gün sonra yani 24 Temmuz'da metnin bir nüshası, Dışişleri Bakanı Kont Berchtold'un emriyle Berlin, Paris, Londra, Roma, Petersburg ve İstanbul'da bulunan Avusturya-Macaristan elçilerine gönderilmiştir. Berchtold, elçilerden metni ilgili hükûmetlere takdim etmelerini istemiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11956, 12 Temmuz 1330: 1; Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1149, 13 Temmuz 1330: 1; Tanin gazetesi, nr. 2008, 13 Temmuz 1330: 1; İkdam gazetesi, nr. 6260, 13 Temmuz 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8928, 13 Temmuz 1330: 1).

Nota, her devlet tarafından farklı algılanmıştır. Almanya ve İtalya'da memnuniyetle karşılanırken, Londra'da şaşkınlığa yol açmış, Rusya'da ise büyük bir öfkeye neden olmuştur (Hart 2014: 26).

Avusturya'nın teşebbüsü, bütün Alman basını tarafından gönülden alkışlanmıştır (Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1149, 13 Temmuz 1330: 4). Alman hükûmeti ise, St. Petersburg, Paris ve Londra hükûmetlerine notanın "*makul ve uygun*" olduğunu belirten bir nota göndermiştir (Hart 2014: 26). Fransa'da yayın yapan Eko dö Pari gazetesinin haberine göre, bu girişime paralel olarak Almanya'nın Paris Elçisi de Fransa Dışişleri Bakan Vekilini ziyaret ederek hükûmetinin notayı onaylayıp desteklediklerini, anlaşmazlığın Avusturya-Sırbistan arasında kalacağını ümit ettiklerini ifade etmiştir.

Ayrıca üçüncü bir devletin sürece karışmaması gerektiğine vurgu yapan elçi, aksi durumda devletler arasında vahim denilebilecek gerginliklerin ortaya çıkabileceğini ilave etmiştir (Tevâr-i Efkâr gazetesi, nr. 1149, 13 Temmuz 1330: 4; Tanin gazetesi, nr. 2008, 13 Temmuz 1330: 5).

Avusturya-Sırbistan ilişkilerini yakından inceleyenlerin notada yer alan maddeleri tamamen uygun bulacağını belirten Almanya'nın Berliner Tageblatt gazetesi ise; notanın gayet açık ve net, taleplerin ise meşru olduğunu ifade etmiştir. Sırbistan'ın talepleri kabul etmesinin gerekliliğine vurgu yapan gazete, barış ne kadar arzu edilse de Sırbistan'ın red cevabı vermesinin Avusturya-Macaristan'ı farklı tarzda davranmaya sevk edeceğini belirtmiştir. Ayrıca bir ihtilaf ortaya çıkması durumunda ise Avusturya'nın İttifak Devletleri'nden maddi ve manevi her türlü yardımı bekleyebileceğini de ifade etmekten geri durmamıştır (Sabah gazetesi, nr. 8928, 13 Temmuz 1330: 2; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11956, 12 Temmuz 1330: 2).

Avusturya'nın notası, İtalyan basınında da geniş yankı uyandırmıştır. Bu süreçte Avrupa barışı için tehlikeli bir şekle dönüşecek uluslararası bir bunalımın ortaya çıkmasından korkan Giornale d'Italia gazetesi, böyle bir sonuçla karşılaşmamak için Sırbistan'ın notada yer alan meşru taleplere kesin ve net bir tavırla red cevabı vermemesi gerektiğini belirtmiş; hatta veremeyeceği yönünde de görüş beyan etmiştir. İtalyan yetkililer de Belgrad hükûmeti nezdinde bir girişimde bulunarak barışçıl bir politika izlenmesini tavsiye etmiştir. Tribuna gazetesi de Rusya'nın benzer bir teşebbüsle Sırbistan'ın sakin olmasını öğütleyeceği ümidini dile getirmiştir. Notayı destekleyen diğer bir İtalyan gazetesi olan Popolo Romano ise, bütün medeni alemin taleplerinde gayet haklı olan Avusturya'nın yanında yer alacağını savunmuştur (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11956, 12 Temmuz 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8928, 13 Temmuz 1330: 2). İtalyan kamuoyunda ise "*Büyük Sırbistan*" amacı yolundaki propagandaların Avusturya-Macaristan'ın güvenliği açısından büyük tehlike oluşturduğu, bu çerçevede Sırbistan'ın Avusturya'yı tatmin edecek bir teminat vermesinin hak ve adalete uygun olacağı düşünülmüştür (İkdam gazetesi, nr. 6260, 13 Temmuz 1330: 4; Tevâr-i Efkâr gazetesi, nr. 1149, 13 Temmuz 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 2008, 13 Temmuz 1330: 2).

Avusturya'nın Londra Elçisi Mensdorff, Dışişleri Bakanı Kont Berchtold'un emriyle nota metnini İngiltere Dışişleri Bakanı Sör Edward Grey'e takdim etmiştir. Metni okuyan Grey, “*Bence bir devlet tarafından başka bir bağımsız devlete verilmiş en ürkütücü nota*” değerlendirmesinde bulunmuştur. Ardından da notanın herkesi kıyametin eşiğine yaklaştırdığı söylemiş, Balkan Savaşları'ndan itibaren de ilk defa tehlikenin bu boyuta taşındığına dikkat çekmiştir (MacMillan 2014: 859).

Avusturya-Macaristan'ın teşebbüsünü eleştirip, ayıplayan ve bunu keyfi bir muamele olarak nitelendiren Morning Post gazetesi dışında liberal gazeteler de dâhil olmak üzere bütün Londra gazeteleri, toprak bütünlüğünü korumak noktasında kendisi için “*daimi bir fesat ve entrika ocağı kesilmiş*” olan komşu hükûmete karşı aldığı yeni pozisyondan dolayı Avusturya-Macaristan'ı tebrik etmiştir. Ayrıca bir Avrupa savaşının çıkmasına sebep vermemesi için Sırbistan'a, Avusturya'nın taleplerini kabul etmesi tavsiyesinde bulunmuştur (Tanin gazetesi, nr. 2008, 13 Temmuz 1330: 5; Tesvî-i Efkâr gazetesi, nr. 1149, 13 Temmuz 1330: 4; İkdâm gazetesi, nr. 6260, 13 Temmuz 1330: 3).

Ültime, Fransa'da ise çok büyük endişeler meydana getirmiştir. Buna bağlı olarak borsadaki hisse senetleri fiyatlarında önemli kayıplar yaşanmıştır. Fransız gazeteleri; notanın çok ağır ve tehditkâr talepler içerdiği için Sırbistan'da hiçbir hükûmetin bu tarzdaki notayı kabul edemeyeceğini, mevcut hükûmetin de Sırbistan'ın bağımsızlık haklarına zarar veren Avusturya taleplerinin önünde boyun eğmeyeceğini beyan etmiştir. Tan gazetesi de, Lâhey Sulh Mahkemesine gidilerek sorunun çözüme kavuşturulmasını tavsiye etmiştir (İkdâm gazetesi, nr. 6260, 13 Temmuz 1330: 4; Tesvî-i Efkâr gazetesi, nr. 1149, 13 Temmuz 1330: 2; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11956, 12 Temmuz 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 2008, 13 Temmuz 1330: 2; Sabah gazetesi, nr. 8928, 13 Temmuz 1330: 2). Rayel? gazetesi ise Avusturya-Macaristan'ı eleştirerek verilen notanın siyasi bir tahrik oluşturduğunu ifade etmiştir (Tevî-i Efkâr gazetesi, nr. 1149, 13 Temmuz 1330: 4; Tanin gazetesi, nr. 2008, 13 Temmuz 1330: 5).

Şartları çok ağır olan bu ultiatom karşısında büyük bir telaşa kapılan Sırp hükûmeti, Rusya'dan somut bir yardım beklemiştir. Verilen 48 saatlik süre içerisinde Rusya'nın Belgrad Maslahatgüzarı Strandman ile görüşülmüş, ayrıca St. Petersburg

Elçisi Spalaykoviç aracılığıyla da Rus hükûmetinin görüşü öğrenilmeye çalışılmıştır (Clark 2017: 444-445). Sırbistan Kral Vekili Prens Aleksandar ise Rus Çarına yardım talebi içeren şu telgrafı göndermiştir: “İstenilen şeyler Sırbistan için hem alçaltıcı, hem de müstakil devletliğinin haysiyeti ile uyuşamaz şeylerdir. Kendimizi müdafaa etmeliğimiz mümkün değildir. Haşmetli, bize mümkün olduğu kadar çabuk yardımınızı vermenizi istirham ederiz” (Bilsel 1998: 18).

Ültimatometni, Kont Berchtold’un talimatı doğrultusunda belirlenen diğer hükûmetlere olduğu gibi Rusya hükûmetine de 24 Temmuz 1914 sabahı tebliğ edilmiştir. Ültimatometni içeriğini “*Bu bir Avrupa Savaşı demek.*” (MacMillan 2014: 851) sözleriyle yorumlayan Rus Dışişleri Bakanı Sergei Sazonov, ultiमतometni “*nefretle kınadığı*”nı, şartların kabul edilmesinin ise “*intihardan farksız*” olduğunu ifade etmiştir (Clark 2017: 445). Rus resmî gazetesi de, birdenbire ortaya çıkan hayret verici olaylardan ve Sırbistan’a tebliğ edilen ultiमतometndan fazlasıyla kaygılanan Rus hükûmetinin Avusturya-Sırbistan arasındaki uyuşmazlığı itinayla takip ettiğini belirtmiş, ardında da Rusya’nın bu mesele karşısında kayıtsız kalamayacağını vurgulamıştır (Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1149, 13 Temmuz 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 2008, 13 Temmuz 1330: 2; İkdam gazetesi, nr. 6260, 13 Temmuz 1330: 2).

Rusya’nın dünya kamuoyuna deklare ettiği bu tebligata, Avusturya’nın ultiमतometni maddelerini “*tartışmasız kabul*” talebi ve Almanya’nın Avusturya’ya “*açık çek*”i ekseninden bakıldığında tansiyonu yükselten bir işaret olarak değerlendirilebilir. Öte yandan bu tebligatın Sırbistan’da da büyük bir mutluluk ve güvence oluşturduğu da söylenebilir. Zira tebligatın akabinde Sırbistan’ın notayı reddedeceğine dair beklentiler yükselmiştir. Nitekim Tevsîr-i Efkâr gazetesi “*Sırp Gazetesinin Ümitleri*” başlıklı haberinde; Sırp gazetelerinin, hükûmetin siyasi şartların gerektirdiği sebepleri dikkate alarak ultiमतometna bir cevap vereceği ümidini dile getirdikleri gibi büyük devletlerin ve özellikle de Rusya’nın bu zorlu süreçte Sırbistan’a yardımcı olacağına dair umutlu olduklarını belirtmiştir (Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1150, 14 Temmuz 1330: 2).

Yaşanan tehlikeli süreçte Sırbistan’ın yanında saf tutan Rus gazetelerinden Veçerna Vremya; notanın Sırbistan’ın egemenlik hukukuna zarar verdiğini, bu nedenle

de Belgrad hükûmetince hiçbir şekilde kabul edilmeyeceğini beyan ettikten sonra Avusturya'nın emirleri altında Sırbistan'ın boyun eğmesine ve ezilmesine Rusya'nın hiçbir zaman izin vermeyeceğini savunmuştur (Tanin gazetesi, nr. 2008, 13 Temmuz 1330: 5; İkdam gazetesi, nr. 6260, 13 Temmuz 1330: 3; Tesvîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1149, 13 Temmuz 1330: 4).

Avusturya-Sırbistan ihtilafını değerlendirmek ve takip edilecek yol haritasını belirlemek amacıyla Rus Çar'ının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, 24 Temmuz 1914'te Krasnoye Selo şehrinde bir toplantı yapmıştır. Toplantıda, Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a savaş açması durumunda önceden Avusturya'ya karşı kurulmuş olan 13 kolordunun sefer durumuna geçmesi kararı alınmıştır (Renouvin 2004: 229).

Bu arada Osmanlı gazeteleri Royter haber ajansından aldığı bilgileri sayfalarına taşımıştır. Ajansın haberine göre, Bakanlar Kurulu'nun dört saatlik toplantısında, Avusturya-Macaristan'dan ultiyatoma cevap verilme süresinin bir müddet daha uzatılmasının talep edilmesi kararlaştırılmıştır (Tevîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1149, 13 Temmuz 1330: 4; Tanin gazetesi, nr. 2008, 13 Temmuz 1330: 5; İkdam gazetesi, nr. 6260, 13 Temmuz 1330: 3; Sabah gazetesi, nr. 8928, 13 Temmuz 1330: 3). Ajansın haberini doğrulayan gelişme 25 Temmuz'da gerçekleşmiştir. Rusya hükûmeti, Viyana Maslahatgüzarı Mösyö Kudaşef aracılığıyla Viyana hükûmetinden ultiyatoma süresinin uzatılmasını talep etmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11957, 13 Temmuz 1330: 2). Ancak Viyana hükûmeti bu talebi reddetmiştir (Tanin gazetesi, nr. 2008, 13 Temmuz 1330: 5; İkdam gazetesi, nr. 6260, 13 Temmuz 1330: 3; Sabah gazetesi, nr. 8928, 13 Temmuz 1330: 3).

Sırbistan'a tebliğ edilen ultiyatoma, Bulgaristan'da da çok büyük etki meydana getirmiştir. ultiyatoma ortaya çıkarabileceği muhtemel olumlu sonuçlar bütün Bulgar çevrelerinde genel bir sevinç ve memnuniyet oluşturmuştur (Eryaman 2009: 63). İkinci Balkan Savaşı'nda Bulgaristan'ın toprak kaybederken, Sırbistan ise sınırlarını büyük oranda genişletmişti. ultiyatoma sonrasında Sırbistan aleyhine yaşanabilecek ve elde edilen kazanımları da yok edebilecek tüm gelişmeler, Bulgaristan'daki bu memnuniyetin

kaynağı olarak düşünülebilir. Önemli Bulgar gazeteleri arasında yer alan Kampana, dikkat çekici bir tespitle bulunarak Saraybosna bombalarının sadece Fransuva Ferdinand ve eşine değil, Sırbistan'ın bizzat kendisine çok acı bir şekilde isabet ettiğini vurgulamıştır. Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'ı işgal etmesi durumunda hiçbir devletin bu duruma engel olmayacağını, zira hangi devletin başına böyle bir felaket gelse aynı tavrı sergileyeceğinin kaçınılmaz olduğunu ifade etmiştir. Böyle bir durumun gerçekleşmesi halinde ise Bulgaristan'ın olayı büyük bir memnuniyetle karşılayacağını altını çizmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11956, 12 Temmuz 1330: 2; Tesvî-i Efkâr gazetesi, nr. 1149, 13 Temmuz 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 2008, 13 Temmuz 1330: 2; İkdâm gazetesi, nr. 6260, 13 Temmuz 1330: 4; Sabah gazetesi, nr. 8928, 13 Temmuz 1330: 1).

Suikastın hemen ardından bu olayın çok önemli yansımalarının olacağını öngören Osmanlı basını, ultiatomun verilmesinin ardından yaşanan gelişmelere yayınlarında genişçe yer ayırmıştır. Öyle ki, 25 Temmuz'dan itibaren konuya dair haber ve yorum oranlarında ciddi bir artış görülmüştür. Bu çerçevede Yunus Nadi, Muvaffak Galip ve Diran Kelekyan başmakalelerinde de konuyu etraflıca ele almışlardır.

25 Temmuz tarihli İkdâm gazetesi, ultiatomun verilmesiyle bütün Avrupa'yı derinden etkileyecek derecede şiddetli bir "*fırtına alâmetleri*"nin görülmeye başladığını belirtirken; borsadaki değer kayıplarına da atıfta bulunarak meselenin vahametini gözler önüne sermeye çalışmıştır. Yazının devamında ise "*Lisan-ı mûdetil, meali sükân-u pervane fakat neticesi[ni] pek kat'i...*" olarak gördüğü ultiatomun "...*muhtik, mantıkî ve hâlihazırın gerekliliğine göre kalem alınmış...*" olduğunu belirtmiştir. Avusturya-Macaristan'ın bütün noktaları derinlemesine araştırarak hareket ettiğini düşünen gazete, Avrupa'nın barışını bozmaya yönelik arzusunun olmadığından da şüphe etmediğini ifade etmiştir (İkdâm gazetesi, nr. 6259, 12 Temmuz 1330: 1).

Tarihî süreç içerisinde böylesine tehlikeli bir olayın yaşanmadığını söyleyen Tercüman-ı Hakikat yazarı Muvaffak Galip ise; Sırbistan gibi küçük bir devletin, Avusturya gibi büyük bir devlet karşısında bu derece "*zelile-i muhakeme*" durumuna düşürülmediğini vurgulamıştır. ultiatomu ise "*açık bir savaş vesilesi*" olarak

görmeyen Muvaffak Galip, Avusturya'nın gerçek niyetinin savaşmak olmadığını, aksi takdirde ulti­matomun etraf­lıca düşünülmeden hemen tebliğ edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Görüşüne dayanak olarak da, Avusturya'nın Balkan Savaşları esnasında Sırbistan'ı eline geçirdiği birçok fırsatla yok edebileceken böyle bir teşebbüste bulunmak istememesini göstermiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11956, 12 Temmuz 1330: 1).

Aynı tarihli bir başka gazete olan Tesvîr-i Efkâr da; verilen notanın Sırbistan'ın egemenlik haklarına aykırı maddelerle dolu olduğu belirtilirken, “*Sırbistan için berât-ı zillet olan bir beyanname...*”yi Belgrad hükûmetinin kabul etmesi imkansız olarak görülmüştür. Kabulü durumunda ise Avusturya'nın her istediğinde Sırbistan'ın iç işlerine müdahale etmesine kapı açılacağı, egemenlik haklarının da tehlikeye atılmış olacağı dile getirilmiştir (Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1148, 12 Temmuz 1330: 1).

Ültimatonda yer alan maddelerdeki taleplerle ve Sırp resmî gazetesinde yayımlanması istenen matbu metinle Belgrad hükûmetinin oldukça zor duruma sokulduğunu belirten Sabah gazetesi yazarı Diran Kelekyan, ulti­matomun Avusturya'nın Balkan Savaşlarındaki zararlarını telafi etmeye yönelik olduğunu düşünmüştür. Ayrıca ulti­matomun özünden başka şeklinin de anlaşmayı güç­leştirecek bir niteliğe sahip olduğunu ifade etmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8927, 12 Temmuz 1330: 1).

Muvaffak Galip, Tercüman-ı Hakikat gazetesinde yayımlanan 26 Temmuz tarihli başmakalesinde ise, Avrupa diplomasisinin şimdiye kadar böylesine tehlikeli bir durumla karşı karşıya kalmadığına vurgu yapmıştır. “*Sırbistan'ın; ya ma'nen mahkûmu zillet olmak veyahut maddeten mağlûb bulunmak gibi iki meş'um ve kahir-i ihtimal...*” arasında kalacağını, mevcut göstergelere bakarak Sırbistan'ın Avusturya'nın ağırlığı altında ezileceği düşüncesinde olduğunu ifade etmiştir. Ardından da Kont Berchtold için de “*... tarih-i siyâsiyenin büyük bir ehemmiyet ve i'tina ile kayd edeceği bir mahâret ibraz eylemiştir.*” yorumunda bulunmuştur (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11957, 13 Temmuz 1330: 1).

Suikastın ardından yaşanan sürece yön veren Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Kont Berchtold ve Sırbistan Başbakanı Mösyö Pasiç'in önemli siyasi kişilikler olarak ön plana çıktıkları görülmektedir. Bu bağlamda Tesvîr-i Efkâr gazetesi de Avusturya-Sırbistan ilişkilerini değerlendirmeye, öncelikle Berchtold ve Pasiç'in siyaset sahnesindeki rollerine vurgu yaparak başlamıştır. Gazete, Berchtold'un notanın düzenlenmesinde ve tebliğindeki rolü kadar Sırbistan'ın cevabı karşısında alacağı kararlarla da bir o kadar önemli rol oynayacağını belirtmiştir. Pasiç'in ise oldukça zor bir ikilem içinde kaldığını savunan gazete, vereceği kararla ya Avusturya taleplerine boyun eğerek Sırbistan'ın bağımsızlığına veda etmesine ya da talepleri reddederek ülkesinin *"bir uçuruma yuvarlanmasına"* neden olacağını ifade etmiştir (Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1148, 12 Temmuz 1330: 1).

Avusturya'nın tartışılmaya kapalı talepleri vesilesiyle ortaya koyduğu kararlılık ve Sırbistan'ın yaşadığı ikilem, Diran Kelekyan tarafından da ele alınmıştır. Diran Kelekyan, Avusturya-Macaristan'ın Saraybosna Suikastını veliahdın şahsında devletin varlığına karşı gerçekleştirilmiş bir suikast olarak gördüğünü, bu nedenle de Sırbistan'a yüklediği suçlamalardan geri dönme ihtimalinin olmadığını, buna delil olarak da ultiatoma *"kat'i bir şekil"* verilmesini göstermiştir. Avusturya'nın isteklerinin, Rusya ile çıkar çatışması yaşatacağı konusunda tereddütsüz bir fikre sahip olduğunu söyleyen Diran Kelekyan, Sırbistan'ın talepleri kabul etmesi halinde hemen Avusturya'nın nüfuz dairesine gireceğini belirtmiş, bu durumun sadece Sırbistan için değil Rusya'nın politikası açısından da kesin bir mağlubiyet anlamına geldiğine dikkat çekmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8927, 12 Temmuz 1330: 1).

Yaşanan gelişmelerin Avusturya-Sırbistan özelinde hapsolmayıp kısa süre içerisinde başka devletleri de kapsayacağını düşünen yazarlardan biri olan Muvaffak Galip, içinde buldukları dönemin en büyük meselesi olarak Slav-Germen mücadelesini görmekte ve tebliğ edilen notayla bu mücadelenin Avrupa diplomasi sahasına taşındığını vurguladıktan sonra yaşanacak tehlikenin altını çizmiştir: *"Slav-Germen mücadelesi mevzû'-u bahs olunca muhâlif iki kutup kuvvetin zemin-i mübârezeye atılması muhakkaktır."* Muvaffak Galip, Avusturya hükûmetinin ultiatomla önce kendisinin sonra da müttefikleriyle beraber Avrupa'da temsil ettikleri

büyük kuvvetin, gelecekteki güçlerini kontrol altına almak istediğini ancak böyle bir teşebbüsün diğer büyük devletlerin zararına olacağını hatta onları harekete geçireceğini söyledikten sonra analizine şu şekilde devam etmiştir: “*Sırbistan’ın değil yalnız harben mağlûb olması, hatta mahkûm-u zillet bulunması bile Rusya ve Fransa’nın nüfuz ve haysiyetine bir darbe teşkil eyler... İşte bu itibar ile dir ki, Sırbistan Avusturya yumruğu altında zilletle inerken, Rusya ve Fransa’nın lâkayd kalamaması iktiza eder... Rusya ve Fransa kuvvetlerinden emin iseler, Sırbistan’a muzaheret edeceklerdir. Aksi takdirde Sırbistan’ın maddeten ve mânen ezilmesine intizar etmekte herkes gibi biz de haklıyız*” (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11955, 11 Temmuz 1330: 1).

Diran Kelekyan, “*Ufk-u Siyasette Yeni Tehlikeler*” başlıklı makalesinde Avrupa’nın her ne kadar İttifak ve İtilaf adıyla iki siyasi gruba ayrılrsa da, barışı bozan genel bir tehlikeyi İngiltere ve Almanya’nın birlikte yok ettiklerini belirtmiştir. Ancak İngiltere’nin İrlanda meselesiyle uğraşmakta olduğu için geri planda kaldığını, İtilaf devletlerinin politikasını öğrenmek için Rusya ve Fransa’nın tavrının önemli olduğunu ifade etmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8927, 12 Temmuz 1330: 1).

Tesvîr-i Efkâr gazetesinin 26 Temmuz tarihli başmakalesinde Yunus Nadi de, Sırbistan’ın taleplere karşı yaklaşımı ne olursa olsun Viyana hükûmetinin Sırbistan’a büyük bir darbe vurma yönündeki kararlılığına vurgu yapmış ancak uluslararası bir girişimin buna engel olabileceğini şu sözlerle ifade etmiştir: “*...Avusturya-Macaristan’ca haritası çizilen tasavvuratın fül ve icrası mevkiine çıkarılacağını şüphesiz addetmek lazım gelir. Meğer ki beynelmilel ihtilâtlar tahaddüs ederek haritayı ve pusulayı şaşırta. Şimdilik oda pek vârid addolunamaz.*” Kısacası, Avusturya’nın Sırbistan’a askerî harekate girişeceğini kuvvetli bir ihtimal olarak gören Yunus Nadi, bu hareketin da kesinlikle Yenipazar Sancağını işgalle başlayacağını belirtmiştir. Bu aşamada ise Avusturya’nın askerî hareketinin yalnızca Yenipazar ile sınırlı kalıp kalmayacağı; Sırbistan’ın Avusturya-Macaristan’a karşı koyup koymayacağı, en sonunda ise meselenin genel bir ayrılığa yol açıp açmayacağı sorularına cevap aramaya çalışmış, Sırbistan’ın hareket tarzıyla ilgili şu öngöründe bulunmuştur: “*...Biz şimdiden Sırlıların silahlarına sarılmaya müsâraat ederek mağlûb ve perişan olmak bahasına*

dahi milli izzet-i nefsin îcab ettirdiği fedâkârlıklara atılacaklarını şüphesiz telakkî ediyoruz” (Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1149, 13 Temmuz 1330: 1).

Aynı gazete, 25 Temmuz tarihli nüshasında Sırbistan’ın aşağılayıcı notaya karşı savaş açmasını uzak bir ihtimal olarak görmemiştir. Esasen gelişmeleri “...meselenin kuvvete müracaat etmeksizin hallolunamayacağını bir zaruret, hal ve mevku’un îcab ettirdiği kat’i bir mecburiyet” olarak kabul eden gazete, Yunus Nadi’yle benzer bir görüşle Avusturya’nın ilk olarak Yeni Pazar’ı işgal edeceğini dillendirmiştir. Ardından da yaşanabileceklerle ilgili şu tahminlerde bulunmuştur: “...Sırp ittihadı efkâr ve âmaline kat’i bir sed çekmek için Sırbistan ile Karadağ arasında maddi ve arazî bir irtibat bırakmak istemeyecek, ihtimal ki Mitroviça’ya⁸⁷ kadar ilerleyecektir ki işte o vakit ateş Balkanlara, belki de bütün Avrupa’ya sirâyet edecektir” (Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1148, 12 Temmuz 1330: 1).

Alınan son telgrafların, Avusturya’nın her türlü ihtimalleri değerlendirerek büyük bir askerî hazırlığa giriştiğini haber verdiğini belirten Muvaffak Galip, bütün bu hazırlıkların Sırbistan’a “...indirilmesi muhtemel ve belki de mecbur bir darbenin mukaddimâtı” şeklinde anlaşılabilirliğini ifade etmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11955, 11 Temmuz 1330: 1).

Osmanlı basınında yer olan haber ve yorumlardan da anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti yaşanan krizin birinci derecedeki muhatabı değildir. Ancak yine de süreç gün gün takip edilmiştir. 25 Temmuz tarihli İkdâm gazetesi, ultiatomun verilmesinden sonraki süreçte yaptığı değerlendirmede mevcut durum karşısında “seyirci” sıfatıyla bulduklarını ifade etmiştir. Ayrıca Sırbistan’ın ultiatomu kabul etse de etmese de Sırların hak ettikleri cezaya uğrayacağını belirten gazete, her iki gelişmenin de Balkanların mevcut durumunu memnuniyet oluşturacak derecede değiştirecek bir nitelikte olduğunu ifade etmiştir (İkdâm gazetesi, nr. 6259, 12 Temmuz 1330: 1). Sırların her iki alternatifte de zararlı olacaklarını belirten Muvaffak Galip ise süreci memnuniyetle karşılayarak şu değerlendirmede bulunmuştur: “Gerek zillet ve gerek

⁸⁷ Gazetenin öngörüsü doğru çıkmış, Avusturya-Macaristan Sırbistan’a savaş ilan ettikten sonra ilk ele geçirmek istediği yerlerden birisi Mitroviça olmuştur. Bilgi için bkz. Tanin gazetesi, nr. 2011, 16 Temmuz 1330: 1.

mağlubiyyet ve felaket bizim için müsâvîdir. Neticede biz, ihtimal ki birinci defa olarak pek büyük bir nefis-i küşâyîş ve istirahatden müstefîd olacağız.” (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11956, 12 Temmuz 1330: 1).

Sırbistan’ın ultiyatoma vereceği cevabı açıklayacağı gün, vaziyetin tehlikeli bir hâl aldığı hissedilen Tesvîr-i Efkâr gazetesi, Viyana ve Belgrad muhabirlerinden gelişmeleri büyük bir önemle takip etmelerini, ortaya çıkan sıcak haberleri hızlı ve düzenli bir şekilde merkeze bildirmelerini istemiştir. Bu direktif doğrultusunda gazetenin Belgrad muhabiri H.M., 25 Temmuz sabahı saat 10.00’da gönderdiği telgrafta; kamuoyunun çok büyük bir galeyan ve heyecan içinde olduğunu, yapılan hazırlıklara bakılacak olursa cevabın pek de Avusturya için olumlu olmayacağını bildirmiştir. Ayrıca, Sırbistan’ın savaş hazırlıklarına ağırlık verdiğini, Tuna nehri üzerindeki köprülerde de birçok olağanüstü askerî tedbirler alındığını, tüm bu yaşananların savaş ihtimalini güçlendirdiğini ilave bilgi olarak vermiştir. Gazetenin Viyana Muhabiri L.S. ise aynı gün saat 11.00’de gönderdiği telgrafta; verilecek cevabın Viyana’da sabırsızlıkla beklendiğini belirtmekle birlikte Sırbistan’ın taleplerin bir kısmını kabul edeceğine dair bilgiler alındığını aktarmıştır (Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1149, 13 Temmuz 1330: 4).

25 Temmuz tarihli Tercüman-ı Hakikat gazetesi de, ultiyatom süresinin 18.00’de sona erdiğini, Sırp hükûmetinin süre bitimine kadar talepleri kayıtsız şartsız kabul etmemesi durumunda Avusturya Elçisi Baron Giesel’in Viyana’ya gideceğini belirtmiş, bu takdirde de *“...Balkanların şımarık ufuklarında Avusturya’nın rehâkâr (kurtarıcı) topları[nın] patlayaca[ğı]”* ihtimaline vurgu yapmıştır (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11956, 12 Temmuz 1330: 1).

Notanın kabulü için verilen sürenin dolduğu saatlerde Osmanlı gazetelerinin büyük bir heyecanla sürece dair telgraf beklediği görülmektedir. Örneğin 26 Temmuz tarihli İkdâm gazetesinin nüshasında, sürenin dolmasına rağmen yazının kaleme alındığı, akşam 22.30’a kadar bir haber alamadıklarını ancak geç olsa bile bilgi aldıkları takdirde okurlarıyla paylaşacaklarını ifade etmiştir (İkdâm gazetesi, nr. 6260, 13 Temmuz 1330: 2).

Gazeteler, kendilerine ulaşan telgraflarda kokladıkları siyasi havayı, "*fevkalade vahim*" bir şekilde bürünmüş olarak değerlendirmiş ve artık savaşın kaçınılması mümkün olmayan bir dereceye geldiğini bildirmiştir.

Bu arada Nöyye Feraye Prese gazetesi, Belgrad'dan gönderilen bir telgrafta yer alan ve Sırbistan nezdinde sürecin akışına yön veren istihbâri bilgiyi okurlarıyla paylaşmıştır. Buna göre; Sırbistan hükûmeti Avusturya notasının kabulü yönünde iken Rusya'dan gelen telgrafla aniden fikir değişikliğine gitmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11957, 13 Temmuz 1330: 3; İkdâm gazetesi, nr. 6261, 14 Temmuz 1330: 2; Tesvîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1150, 14 Temmuz 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 2009, 14 Temmuz 1330: 1).

3.3.3. Sırbistan'ın Nota'ya Cevabı

25 Temmuz 1914 tarihinde Sırbistan'ın Rusya Elçisi Spalaykoviç'in ardı ardına gönderdiği telgraflar, Rusya'nın Sırbistan'ın yanında saf tutacağını işaretleri olarak görülmüştür. En son gelen telgrafta ise, özetle Rusya'nın Sırbistan'ı himaye edeceği ve onu korumak için her türlü çabayı göstereceği ifade edilmiştir. Ültimatoma cevap verme süresinin bitimi olan gün ve saatte (25 Temmuz 1914, saat 18.00), Rusya harp okulundaki tüm son sınıf öğrencilerini subaylık rütbesine terfi ettirmiştir (İkdâm gazetesi, nr. 6261, 14 Temmuz 1330: 4; Tesvîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1150, 14 Temmuz 1330: 4; Tanin gazetesi, nr. 2009, 14 Temmuz 1330: 4; Clark 2017: 446). Bu durum genel seferberliğin işareti olarak anlaşılmaktadır.

Sırp hükûmeti, "...*kabul, şartlı kabul, kaçınma ve reddetmeden oluşan bir karışım...*" (Clark 2017: 448) ile hazırladığı metinle⁸⁸, Viyana hükûmetinin suçlamalarına ve isteklerine cevap vermiştir. Hükûmet, bir madde hariç ultiatomun gereklerini de yerine getirmeyi üstlenmiştir. Ancak altıncı madde⁸⁹, Sırbistan Anayasasına ve Ceza Hukukuna aykırı olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir (Clark 2017: 448; Fromkin 2015: 334; Karal 1999: 369; Srtachan 2014: 38). Ayrıca Sırp hükûmeti,

⁸⁸ Sırbistan'ın hazırladığı cevap metni için bkz. Fromkin 2015: 332-335.

⁸⁹ Bu madde, Saraybosna Suikastının Sırbistan'da bulunan taraftarları hakkında başlatılacak adli soruşturmalara Avusturya-Macaristan delegelerinin katılmasını içermektedir.

cevap metninin Avusturya tarafından yeterli bulunmaması durumunda da bir çözüm önerisi sunmuştur. Buna göre, Lahey Uluslararası Adalet Divanı'nın veya 1909'da kabul ettiği bildirinin hazırlanmasında rolü olan büyük güçlerin vereceği kararlar doğrultusunda hareket edilmesi teklif edilmiştir (Bilsel 1998: 22; Fromkin 2015: 335).

26 Temmuz 1914 tarihli İkdam gazetesi, Sırbistan'ın notaya verdiği cevabı “*Son Dakika*” gelişmesi olarak aktarmıştır. Bu cevabın bir savaşa yol açacağını düşündüğü için de habere “*Muharebe Başlıyor*” başlığını atmıştır (İkdam gazetesi, nr. 6261, 13 Temmuz 1330: 3). Aynı gün Tesvîr-i Efkâr gazetesi de benzer bir düşünce ile “*Harbe Doğru Kat'i Hatveler*” başlığıyla okurlarının karşısına çıkmıştır (Tevîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1150, 13 Temmuz 1330: 4).

Sırbistan Başbakanı Mösyö Pasiç, Avusturya-Macaristan Elçiliği'ne giderek verilen sürenin bitiş saati olan 18.00'e 10 dakika var iken (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11957, 13 Temmuz 1330: 2) hazırlanılan cevap metnini Elçi Baron Giesel'e vermiştir. Kayıtsız şartsız tüm isteklerin yerine getirilmesi istenildiğinden verilen cevap memnuniyetsizlik oluşturduğu gibi yeterli de görülmemiştir. Böyle bir cevabın verileceğini tahmin eden ve gerekli hazırlıkları yapmış olan Giesel, iki devlet arasındaki diplomatik ilişkilerin kesildiğini belirterek elçilik çalışanlarıyla beraber 18.30'da Belgrad'dan ayrılmıştır (İkdam gazetesi, nr. 6260, 13 Temmuz 1330: 3; Tesvîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1149, 13 Temmuz 1330: 4; Tanin gazetesi, nr. 2009, 14 Temmuz 1330: 1; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11957, 13 Temmuz 1330: 2).

Avusturya-Macaristan, esasında Sırbistan'ı işgal etme amacı yolunda sadece bir araç olarak gördüğü ultiatomu Sırbistan'ın kabul edemeyeceği tarzda hazırlamıştır (Fromkin 2015: 289). Buna rağmen kabul edilmesi durumunda ise daha fazla talepler içeren ikinci bir notanın verilmesini düşünmüştür (Ülman 2002: 296).

Diğer taraftan gelişmelerin savaşa yol açacağını tahmin eden Sırbistan, cevap metninin Giesel'e verilmesinden üç saat önce yani 15.00'te seferberlik ilan etmiştir (Clark 2017: 450; İkdam gazetesi, nr. 6260, 13 Temmuz 1330: 3; Tanin gazetesi, nr. 2009, 14 Temmuz 1330: 1). Kısacası Sırbistan, diplomatik adımlar tamamlanmadan

askerî hamlede bulunmuştur (Srtachan 2014: 39). Gazeteler; bunun Belgrad'da büyük bir heyecana neden olduğunu, halkın sokaklara akın ettiğini, diplomatların sürekli saraya gidip geldiklerini, şehrin Salib-i Ahmer (Kızılhaç) arabalarıyla dolu olduğunu bildirmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11957, 13 Temmuz 1330: 1; İkdâm gazetesi, nr. 6261, 14 Temmuz 1330: 2; Tesvîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1150, 14 Temmuz 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 2009, 14 Temmuz 1330: 1). Sırp hükûmeti de aldığı tedbirler çerçevesinde resmî evrakları ve Belgrad bankalarında bulunan paraları ülkenin iç kısımlarına sevk etmiştir (Tespîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1150, 14 Temmuz 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 2009, 14 Temmuz 1330: 1). Viyana hükûmeti ise Sırbistan'ın Viyana Elçisini ülkesine geri göndermiştir (Tanin gazetesi, nr. 2009, 14 Temmuz 1330: 1).

İki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kesilmesi haberi Viyana'da büyük bir memnuniyet ve sevinçle karşılanmış, halk büyük bir heyecanla “*Yaşasın İmparator!*”, “*Yaşasın Ordu!*”, “*Yaşasın Kayzer Wilhelm!*”, “*Kahrolsun Sırbistan!*”, “*Yaşasın Harb*” sözlerini haykırmışlardır (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11957, 13 Temmuz 1330: 1). Ülke içinde yaşayan Macarlar, Lehler vb. farklı milletlere mensup toplulukların da yer aldığı kalabalık grup, önce milli marşı söylemişler, ardından sokakları dolaşarak konuşmalar yapmışlardır. Bu manzara sadece Viyana'da değil memleketin her yerinde aynı coşku ve sevinçle gerçekleşmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11957, 13 Temmuz 1330: 1; İkdâm gazetesi, nr. 6261, 14 Temmuz 1330: 2; Tesvîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1150, 14 Temmuz 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 2009, 14 Temmuz 1330: 1).

Macar Başbakanı Kont Tisza, fırka (parti) toplantısında artık savaştan kaçınılmasının imkansız olduğunu ifade ettikten sonra “*Biz her ihtimale karşı hazır ve müheyyâyız.*” diyerek özgüveni yüksek bir konuşma gerçekleştirmiştir (Tespîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1150, 14 Temmuz 1330: 2; İkdâm gazetesi, nr. 6261, 14 Temmuz 1330: 2; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11957, 13 Temmuz 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 2009, 14 Temmuz 1330: 1).

Gösterilerin yapıldığı Budapeşte'de askerî bandoların arkasından yürüyen binlerce halk sokakları dolaşarak “*Yaşasın İmparator, Yaşasın Avusturya-Macaristan,*

Yaşasın Ordu” sloganlarını atmışlardır (Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1151, 15 Temmuz 1330: 2).

Dışişleri Bakanı Kont Berchtold ile Savaş Bakanı Krubatin?, 25 Temmuz akşamı saat 19.45'te Ischle'de bulunan İmparator Fransuva Joseph'in huzuruna çıkararak Sırbistan'ın notaya verdiği cevabı sunmuşlardır. Ardından da vakit kaybetmeksizin Viyana'ya hareket etmişlerdir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11957, 13 Temmuz 1330: 1; İkdâm gazetesi, nr. 6261, 14 Temmuz 1330: 2; Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1150, 14 Temmuz 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 2009, 14 Temmuz 1330: 1).

Viyana basını, Sırbistan'ın son dakika kararıyla görüşünü değiştirmedeği takdirde savaş çıkmasının kesin olduğunu ifade ederken; yarı resmî gazete Fremdenblatt ise savaş ve barış içerikli bir makale yayımlamıştır. Gazete; Avusturya'nın savaşa hazırlanmakla beraber barışı ihlal eden taraf olmadığını, bu vaziyetten Sırbistan'ın sorumlu olduğunu, verilen notada yer alan taleplerden az da olsa taviz verilemeyeceğini, bu çerçevede aracı kabul edilmeyeceği gibi hakem heyetine müracaat konusunun gündeme bile alınmayacağını vurgulamıştır (İkdâm gazetesi, nr. 6261, 14 Temmuz 1330: 4; Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1150, 14 Temmuz 1330: 4; Tanin gazetesi, nr. 2009, 14 Temmuz 1330: 4).

Savaşın çıkmasına kesin gözüyle bakıldığından Viyana askerî çevrelerinde Avusturya'nın Sırbistan'a saldırmaya Yeni Pazar sancağından başlayacağı, bu suretle Sırbistan'ı Karadağ'dan ayırarak bir Sırp-Karadağ Krallığı'nın oluşmasının engellenebileceği düşünülmüştür (İkdâm gazetesi, nr. 6261, 14 Temmuz 1330: 2).

26 Temmuz'da Budapeşte Polis Müdüriyeti tarafından yapılan açıklama, gündeme bomba gibi düşmüştür. Açıklamada, sürat treniyle Marienbad'dan Belgrad'a dönen Sırbistan Genelkurmay Başkanı General Potinik'in? (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11957, 13 Temmuz 1330: 1) Kenföld İstasyonunda tutuklanarak IV. Kolordu Komutanlığı'na götürüldüğü ve kendisine savaşın sonuna kadar savaş esiri olarak muamele gösterileceği bilgisine yer verilmiştir (İkdâm gazetesi, nr. 6261, 14 Temmuz 1330: 4; Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1150, 14 Temmuz 1330: 4; Tanin

gazetesi, nr. 2009, 14 Temmuz 1330: 4). Ancak Avusturya, çok geçmeden düşüncesini değiştirmiş ve generali serbest bırakmıştır (Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1150, 14 Temmuz 1330: 4; Tanin gazetesi, nr. 2009, 14 Temmuz 1330: 4).

Avusturya ile Sırbistan arasındaki diplomatik ilişkilerin kesilmesi haberi, Saraybosna'da da büyük bir sevinç ve coşkuya vesile olmuştur. Şehirde olağanüstü hal uygulaması çerçevesinde sokaklarda toplanmanın yasak olması nedeniyle halk kahvehanelerde toplanarak gösteriler düzenlemişlerdir. Gece vakti Müslüman ve Gayr-i müslimlerden oluşan bir grup hükûmet konağı önünde toplanarak milli marşı okumuşlar, ardından “*Yaşasın İmparator!, Yaşasın İmparatorluk!, Kahrolsun Sırbistan!...*” (İkdam gazetesi, nr. 6262, 15 Temmuz 1330: 2) sözlerinden oluşan sloganlar atmışlardır (Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1151, 15 Temmuz 1330: 2; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11958, 14 Temmuz 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 2010, 15 Temmuz 1330: 1).

Yine 26 Temmuz tarihinde Saraybosna'da yaşayan Müslümanlar bir gösteri düzenlemişlerdir. Büyük bir alay ile hükûmet konağı önüne gitmişler, burada Müslüman halk adına Evkâf-ı İslamiye Müdürü bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında, Müslümanların İmparator ve Avusturya-Macaristan'a karşı sarsılmaz bir sadakatle bağlı olduklarını bildirmiştir. Konuşma, Müslüman göstericiler tarafından “*Hurra!*”, “*Yaşasın İmparator*” sözleriyle karşılık bulmuştur. Bosna kuvvetlerine mensup subay ve askerlerin de bulunduğu başka kalabalık bir grup ise yine imparatorluk marşını okuyarak ve milli şarkılar söyleyerek sokakları dolaşmış, Arşidük ile eşinin suikasta uğradıkları yere gelince diz çökerek dualar etmişlerdir (Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1151, 15 Temmuz 1330: 2; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11958, 14 Temmuz 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 2010, 15 Temmuz 1330: 1; İkdam gazetesi, nr. 6262, 15 Temmuz 1330: 2).

Sevinç ve coşkunun hakim olduğu merkezlerden biri de Avusturya-Macaristan'ın kuşkusuz en önemli destekçisi Almanya'dır. Tevsîr-i Efkâr gazetesi, Berlin'de 50-60.000 kişiden oluşan kalabalığın İmparatorluk sarayının önünde “*Yaşasın Avusturya, yaşasın harb, harb isteriz*” sloganları attığını; Avusturya Elçiliğinin

önünden geçerken Avusturya ve Fransuva Joseph lehine tezahüratta ve zafer dileklerinde bulduklarını aktarmıştır (Tevârî-i Efkâr gazetesi, nr. 1150, 14 Temmuz 1330: 4).

Aynı gazete 28 Temmuz tarihli nüshasında, “*Almanlar Memnun*” başlığı altında Lokal Anzeiger gazetesinin yazdığı makaleye yer vermiştir. Makalede, Avusturya ile Sırbistan arasında yaşanan gerilime, Almanların meseleye bakış açlarına ve düşüncelerine yer verilmiştir. Avusturya’nın vereceği dersi Sırbistan’ın çoktan hak ettiği, hürmet ve alicenaplık devrelerinin geçtiği, Avusturya’nın müzakereyle vakit kaybetmeyip hemen faaliyete başlaması gerektiği; Petersburg, Paris, Bükreş ve Atina’dan gelecek ümit verici sözlerin Sırbistan için hiçbir fayda oluşturmayacağı ifade edilmiştir. Ayrıca, Balkanların durumunun açıklık kazanacağından Almanya’nın çok memnun olacağını beyan etmiştir (Tevârî-i Efkâr gazetesi, nr. 1151, 15 Temmuz 1330: 3).

Osmanlı basınında yer alan haberlere göre, İtalya hükûmeti de Viyana kabinesine takdim ettiği beyannameyle Avusturya-Sırbistan arasında bir savaşın ortaya çıkması halinde kendisinin dostluk ve ittifak ruhuna uygun olarak hareket edeceğini belirtmiştir. Almanya’nın ardından şimdi de İtalya’nın takip edeceği yol haritasını açık ve net olarak ilan etmesi, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun her tarafında “*ahâlînin kalbinde pek memnuniyetkârâne akisler*” meydana getirmiştir (Tevârî-i Efkâr gazetesi, nr. 1150, 14 Temmuz 1330: 4; İkdâm gazetesi, nr. 6261, 14 Temmuz 1330: 4; Tanin gazetesi, nr. 2009, 14 Temmuz 1330: 4).

Avusturya-Sırbistan arasındaki anlaşmazlığa en başından itibaren kamuoyunun kayıtsız kaldığı İngiltere’de ise basın (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11959, 15 Temmuz 1330: 3), Avusturya’yı haklı gören Sırbistan’ı ise kınayan haberler yapmıştır. Bu husus İkdâm gazetesi tarafından dikkat çekici olarak görülmüştür (İkdâm gazetesi, nr. 6262, 15 Temmuz 1330: 1). İngiliz gazeteleri, hükûmetin savaşı engellemek için müdahale etmesini, savaşın çıkması durumunda ise tarafsız kalmasını tavsiye etmiştir (Tanin gazetesi, nr. 2011, 16 Temmuz 1330: 4). Ültimatın kabul edilmemesiyle ilgili yorum yapan Daily News gazetesi, anlaşmazlığın en iyi şekilde halledilebilmesi için

öncelikle Sırbistan'ın Avusturya'nın taleplerini tamamen kabul etmesi gerektiğini, sonrasında da müzakerelerin yapılabileceğini dile getirmiştir (Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1151, 15 Temmuz 1330: 2; İkdâm gazetesi, nr. 6262, 15 Temmuz 1330: 2; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11958, 14 Temmuz 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 2010, 15 Temmuz 1330: 2).

Fransız gazeteleri ise, Avusturya-Sırbistan arasında diplomatik ilişkilerin kesilmesini gece vakti çıkardıkları özel ilavelerle okurlarına haber vermiştir. Mevcut durum, uluslararası ölçekte dehşet verici ve sonu tehlikeli bitecek bir yol olarak algılanmıştır. Dolayısıyla bu algı, ülkenin her tarafında derin ve hissedilebilir heyecanın ortaya çıkmasına neden olmuştur (İkdâm gazetesi, nr. 6261, 14 Temmuz 1330: 2; Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1150, 14 Temmuz 1330: 2; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11957, 13 Temmuz 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 2009, 14 Temmuz 1330: 1). Paris'te Konkordiya (Concorde) meydanında toplanan halkın "*Yaşasın Ordu!, Yaşasın Fransa! Yaşasın Rusya!*" şeklinde slogan atmaları (Tanin gazetesi, nr. 2010, 15 Temmuz 1330: 4; Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1151, 15 Temmuz 1330: 4; İkdâm gazetesi, nr. 6262, 15 Temmuz 1330: 4), kamuoyunun Rusya'nın yanında savaşmaya psikolojik olarak hazır olduğunu ortaya koymaktadır⁹⁰.

25 Temmuz 1914'e kadar gazetelerde Avusturya-Sırbistan arasında bir savaşın çıkıp çıkmayacağını irdelendiği görülmektedir. Ancak bu tarihten sonra ise Sırbistan'ın notaya Avusturya'yı tatmin edecek cevabı vermemesi üzerine her iki devlet arasında savaşın kaçınılmaz olduğu hatta Avusturya'nın Sırbistan'a ilk saldırısını nereden yapabileceği, çıkan savaşın lokal mi kalacağı yoksa genele mi yayılacağı yönündeki değerlendirmeler yer almıştır. Paris ve Londra'dan gelen haberler ise, bu iki devletin Avrupa'da genel bir savaşın ortaya çıkmasını istemediklerini göstermektedir. Bu bağlamda gözler siyasi ilişkiler ve dengeler çerçevesinde ilk olarak Almanya ve Rusya'ya çevrilmiştir. Her iki devletin süreçte üstlenecekleri rol ve takınacakları tavır, siyasi kaderin mecrasını değiştirecektir. Almanya'nın ise, Avusturya-Sırbistan haricinde üçüncü bir devletin sürece müdahale etmesi durumunda (Avusturya'ya bizzat taarruz veya hükûmete baskıda bulunması halinde) derhal Avusturya'nın yanında yer alacağını

⁹⁰ Fransa ile Rusya yakınlaşmasında 1894'te imzalanan ittifak antlaşması önemli bir yere sahiptir. Bu antlaşmayla Üçlü İtilaf Devletleri'nin temeli atılmıştır.

bildirmesi (Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1150, 14 Temmuz 1330: 2; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11957, 13 Temmuz 1330: 2), gözlerin Rusya'ya çevrilmesine yol açmıştır. Acaba Rusya da Almanya gibi mi hareket edecek; yoksa her ne olursa olsun savaşın patlak vermesi durumunda Sırbistan'ın koruyuculuğuna mı soyunacaktır? Artık bu sorunun cevabı tartışılmakla birlikte nefesler tutulmuş, gelişmeler yakından takip edilmiştir.

Bu arada Viyana'daki Rus Elçiliğinin Avusturya-Macaristan'da yaşayan Sırların (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11959, 15 Temmuz 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 2011, 16 Temmuz 1330: 2); Belgrad'daki Almanya Elçiliğinin ise Sırbistan'daki Avusturya-Macaristan vatandaşlarının himayesini üstlenmeleri (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11957, 13 Temmuz 1330: 2; Tevîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1150, 14 Temmuz 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 2009, 14 Temmuz 1330: 1), tarafların saflarını göstermeleri bakımından önemlidir.

26 Temmuz tarihli Tercüman-ı Hakikat gazetesi "*Balkan Ahvali ve Harb-i Hâzır*" başlıklı yazısında, Atina'dan Fransa'da yayın yapan Journal gazetesine yazılmış olan bir telgrafi okurlarıyla paylaşmıştır. Gazete; telgrafta geçen, Yunanistan devlet adamlarının Avusturya-Sırbistan arasında bir savaşın patlak vermesi üzerine "...emin olunuz ki Yunan, Karadağ ve Roman orduları hemen harekete koyulacaklardır..." öngörüsünü çok fazla yüksekte uçan bir açıklama olarak değerlendirmiştir. Ayrıca, savaş başladıktan sonra ise Balkan devletlerinin takınacakları tavırla ilgili şunu söylemiştir: "...muazzam devletler arasında harp zuhûr ettiği takdirde Balkan hükûmetleri arslandan kaçan tavşanlar gibi yuvalarına ilticaya mecbur olacaklardır..." (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11957, 13 Temmuz 1330: 2).

Avusturya-Sırbistan arasındaki savaşın her an başlayabileceği günlerde Balkan devletlerinin tutumları da merak uyandırmıştır. Bu bağlamda Bulgaristan hükûmeti İtilaf Devletleri'nin Sofya elçilerine, menfaatlerine saldırı olmadığı müddetçe tarafsız kalmayı tercih edeceklerini beyan etmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11958, 14 Temmuz 1330: 3). Belgrad Elçisi de Sırbistan Başbakanı Mösyö Pasiç'i ziyaret ederek, Bulgaristan'ın tarafsızlığını koruyacağını açıklamıştır. Bu açıklama karşısında

şaşırmakla beraber oldukça mutlu olan Pasiç'in gözleri yaşarmış, Bulgaristan'ın bu cömert hareketini hiçbir zaman unutmayacağını söylemiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11958, 14 Temmuz 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 2010, 15 Temmuz 1330: 2; İkdam gazetesi, nr. 6262, 15 Temmuz 1330: 1; Tesvîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1151, 15 Temmuz 1330: 2). Aslında Bulgaristan, siyaseten "*muamele-i resmiye*" şeklinde ilan ettiği bu tarafsızlıkla gelişmelerin dışında kalmaktan ziyade Büyük Bulgaristan hedefine ulaşmayı ümit etmiştir (Eryaman 2009: 62).

Romanya hükûmeti de büyük devletlere bir nota göndererek, İkinci Balkan Savaşı sonrasında 1913'te imzalanan Bükreş Antlaşması'nın korunması konusundaki hassasiyetlerini ifade etmiştir (İkdam gazetesi, nr. 6262, 15 Temmuz 1330: 4). Bununla beraber Romanya'nın Adevarul gazetesi, gayet açık ve net olarak gördüğü Avusturya'nın isteklerinin Sırbistan tarafından kabul edilmesi gerektiğini belirttikten sonra Romanya'nın Sırbistan ile müttefik olmayıp sadece Bükreş Antlaşması'nın korunması hususunda anlaşıkklarının altını çizmiştir (Tanin gazetesi, nr. 2011, 16 Temmuz 1330: 2; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11959, 15 Temmuz 1330: 2). Romanya Dışişleri Bakanlığı yayın organı Politika gazetesi ise; "*Müdahale zamanı gelmiştir. Romanya bunu muvaffakiyet ile taahhüd edebilecektir.*" yorumunda bulunmuştur (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11959, 15 Temmuz 1330: 2).

Karadağ Kralı Nikola ise, Sırbistan Kralı'na gönderdiği telgrafla, savaşta Sırbistan'ın yanında yer alacağını bildirmişti (Tanin gazetesi, nr. 2010, 15 Temmuz 1330: 2; Tesvîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1151, 15 Temmuz 1330: 2; İkdam gazetesi, nr. 6262, 15 Temmuz 1330: 2). Ayrıca Karadağ'da toplanılacak olan Bakanlar Kurulu toplantısında da Genel Seferberlik ilan edilmesi kararlaştırılmıştır (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11958, 14 Temmuz 1330: 1-2; Tesvîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1151, 15 Temmuz 1330: 2; Tanin gazetesi, nr. 2010, 15 Temmuz 1330: 1; İkdam gazetesi, nr. 6262, 15 Temmuz 1330: 2).

Görülmektedir ki, Sırbistan'a yönelik olası bir operasyon beklentisinin fazlaştığı günlerde bazı devletler açıkça Genel Seferberlik ilan etmiş, bazıları da tarafsızlığını bildirmişti. Ayrıca belirtilenler dışında olanlar ise, sürecin doğrudan ya da

dolaylı olarak kendisini etkileyeceğini düşünmediğinden gelişmeleri pasif bir dış siyasetle izlemeyi tercih etmiştir. Öte taraftan mevcut durumun hassasiyeti ve alacağı renge bağlı olarak her an devletlerin diplomalarını güncellemeleri ve alternatif planlarını da uygulamaya koyma ihtimali, uluslararası siyasetin doğası gereği olarak kabul edilebilir.

Diğer taraftan her ne kadar Rusya'ya güvenilse de Sırbistan'da müthiş bir telaş da gözükmektedir. Savaşla sonuçlanacak bir adım attığının farkında olan Sırp hükûmeti, gerekli tüm tedbirleri almaya çalışmıştır. Bu nedenle Kral ailesi, hükûmet memurları ve askerler gün içerisinde Belgrad'ı terk etmişlerdir (İkdam gazetesi, nr. 6261, 14 Temmuz 1330: 2; Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11957, 13 Temmuz 1330: 1; Tanin gazetesi, nr. 2009, 14 Temmuz 1330: 1). Yine sonraki günlerde ise Sırp hükûmet yetkilileri ve elçiler, daha güvenli gördükleri Niş'e gitmişlerdir. Mültecilerle dolu olan şehirde ise ikamet edilecek bir yer bulunamadığından elçiler trende kalmışlardır (Tanin gazetesi, nr. 2010, 15 Temmuz 1330: 2; Tesvîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1151, 15 Temmuz 1330: 2; İkdam gazetesi, nr. 6262, 15 Temmuz 1330: 2). Sırp askerleri de Belgrad şehrini tamamen boşaltarak Belgrad'a 40 km uzaklıkta bulunan Liyak? mevkiye çekilmişlerdir. Ayrıca en şiddetli çatışmanın da burada yaşanılacağı düşünülmektedir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11958, 14 Temmuz 1330: 2; Tesvîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1151, 15 Temmuz 1330: 2; İkdam gazetesi, nr. 6262, 15 Temmuz 1330: 1).

Tesvîr-i Efkâr gazetesi yazarı Yunus Nadi, son gelişmeleri değerlendirdiği "*Yeni Vaz'iyetler, Yeni Vazifeler*" başlıklı makalesinde; Rusya'nın ultimatoom süresinin 48 saat daha uzatılması yönündeki teklifinin Avusturya tarafından reddedildiğini, Sırbistan'ın sınırdaki askerî hazırlıklarını artırdığını, Saray halkı ve hükûmet kurumlarının iç bölgelere nakledildiğini, savaştan kaçınmanın mümkün olmadığını, sonuçlarının tahmin bile edilemeyecek kadar büyük bir savaşın başlangıcında bulunulduğunu ifade etmiştir (Tevîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1150, 14 Temmuz 1330: 1).

Tercüman-ı Hakikat gazetesi yazarı Muvaffak Galip de, Avusturya-Macaristan Elçisi Giesel'in Viyana'ya hareket etmesine, Sırbistan'ın Viyana Elçisinin ülkesine gönderilmesine, Sırp hükûmetinin 25 Temmuz saat 15.00'te bütün ordusuna seferberlik

çağrısı yapmasına bakarak “*Demek ki harp muhakkaktır... Mutlaka bir infilâk olacaktır*” yorumunda bulunmuştur (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11957, 13 Temmuz 1330: 1).

Elçi Giesel’in ilişkilerini keserek Belgrad’ı terk etmesini “*önü alınamayacak bir ihtimal*” olarak değerlendiren Sabah gazetesi yazarı Diran Kelekyan, makalesini birtakım soruları cevaplayarak yazmıştır: “*Ondan sonra ne olacak? Acaba Avusturya-Sırbistan’a karşı ilan-ı harb mi edecek? Yoksa ilan-ı harb etmeksizin Saraybosna cinayetinin istilzam ettiği takayyüdatın icrasını teshil bahanesiyle bazı noktaları - mesela bu meyanda Yeni Pazar sancağını- işgal mi edecek?*” Yeni Pazar’ın işgalinin Balkan Savaşlarından sonra büyük devletler tarafından kurulmuş olan yeni düzenin bozulması anlamına geleceğinden, siyasi açıdan önemli sonuçlar doğuracak olan anlaşmazlığın, büyük devletlerin menfaatleri arasında savaş çıkartabilecek bir özellik kazanmış olacağını ifade etmiştir. Diran Kelekyan, gelinen nokta itibariyle barış ümidini de oldukça zayıf bir ihtimal olarak gördüğünü belirtmiştir. Viyana hükûmetinin yarı resmî gazetesi aracılığıyla sürece hiçbir yabancı devletin müdahalesini kabul etmeyeceğini bildirirken, Petersburg hükûmetinin yarı resmî telgraf ajansı vasıtasıyla yaşananlara kayıtsız kalamayacağını açıklamasını Avrupa barışı için bir tehlike olarak değerlendirmiş, anlaşmazlığın ise bundan sonra sınırlı kalmasının imkansız olduğunu vurgulamıştır (Sabah gazetesi, nr. 8928, 13 Temmuz 1330: 1).

Genel bir savaş çıkması durumunda büyük felaket yaşanacağını belirten Yunus Nadi ise, hiçbir devletin böyle bir felaketin sorumluluğunu üstlenemeyeceğine dikkat çekmiştir. Ayrıca, İtilaf devletleri arasında meseleye karşı fikir birlikteliği olmadığını da ifade etmiştir. Sadece Rusya’nın Sırbistan’ı himaye etmek maksadıyla hareket ettiğini, Fransa’nın böylesine büyük bir tehlikeden sakındığını, İngiltere’nin ise Avusturya’yı haklı gördüğünü belirtmiştir. Rusya’nın harekete geçmesi üzerine Fransa’nın ona yardımcı olma ihtimali olsa bile İngiltere’nin sürece müdahale etmeyeceğini kuvvetli bir olasılık olarak gören Yunus Nadi, bu nedenle de savaşın çıkmasını kesin olarak görmekle beraber kolay kolay genel bir savaşın olmayacağını savunmuştur. Avusturya-Macaristan’ın duygularıyla değil akılla hareket edeceğini, sadece Yeni Pazar sancağını işgal edeceğini ve bu işgalle ultiatomda talep ettiği bütün hususların Sırbistan

tarafından yerine getirilmesine çalışacağını belirttiikten sonra sonuca dair şu öngöründe bulunmuştur: “*Harbin ve işgalin bu derecesiyle iktifâ kılınması öyle zannederiz ki umûmî ihtilât ihtimallerini selb edecek ve ondan sonra yeşil örtülü masanın etrafına toplanılarak işler orada hallolunub bitirilecektir*” (Tevvîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1149, 13 Temmuz 1330: 1).

26 Temmuz tarihli İkdâm gazetesi de benzer noktaya vurgu yapmıştır. Gazete “*Avusturya-Sırbistan*” başlıklı yazısında; Avrupa devletlerinin ultiatoma gösterdiği tepkileri ve devletler arası ittifaklar çerçevesinde ortaya çıkabilecek gelişmeleri ele almıştır. Aldığı telgraflara göre Alman ve İtalyan gazetelerinin Avusturya’nın notasını tamamen haklı bulduğunu belirten gazete, bu olayda İttifak Devletleri’nin birlikte hareket edeceklerinden kesinlikle şüphe etmediğini dile getirmiştir. Öte yandan Rus ve Fransız gazetelerinin ise yayınlarıyla Sırbistan’ı savunduklarını, her ne kadar İtilaf Devletleri’nin hep birlikte Sırbistan’ın yanında yer alacağını ifade etseler de İngiliz gazetelerinin Avusturya-Macaristan lehinde olduklarının altını çizmiştir. Bu noktada İngiltere’nin olaya yaklaşım tarzının farklılığına vurgu yapan gazete, söz konusu farklılığın Avusturya-Macaristan - Sırbistan anlaşmazlığıyla ortaya çıkacak sonuçların genele yayılmayacağını ümit ettirdiğini ifade etmiştir (İkdâm gazetesi, nr. 6260, 13 Temmuz 1330: 2).

Bu noktada Tercüman-ı Hakikat gazetesi yazarı Muvaffak Galip de “*İhtilâtlarda Hâlet-i Rûhiye-i Umûmiye*” başlıklı makalesinde; savaşın genele yayılmasının Rusya’nın alacağı vaziyete bağlı olmakla beraber Avusturya-Sırbistan arasındaki anlaşmazlığının artık durdurulamayacağını ancak sınırlandırılabilceğini ifade etmiştir. “...*cenûbî Slav hakimiyetinin yegane tecellîgâhı olan Sırbistan*”ın Avusturya karşısında yenilmesi durumunda Rusya’da etkisinin çok tehlikeli olacağını belirtmiştir. Öte yandan olay karşısında Rusya’nın müdahale etmesinin esasen Rusya’ya karşı oluşturulmuş olan İttifak Devletlerini harekete geçireceğini dile getirmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11958, 14 Temmuz 1330: 1).

3.4. Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a Savaş İlanı

Ültilmatomun Avusturya-Macaristan'ın istediği tarzda kabul edilmemesinden sonra her iki devlet arasında yaşanması beklenen savaş, resmî olarak başlamasa da Tuna ve Drina nehirleri üzerinde küçük çaplı çatışmalar görülmüştür. Sofya kaynaklı telgraflar; 26 Temmuz sabahı 07.00'de Avusturya Karakol (Keşif) gemisinin Tuna nehrinde bir Sırp gemisini, attığı toplarla teslim olmaya mecbur bıraktığı haberini vermiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11958, 14 Temmuz 1330: 2; Tesvîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1151, 15 Temmuz 1330: 2; İkdam gazetesi, nr. 6262, 15 Temmuz 1330: 1).

28 Temmuz 1914 tarihli İkdam gazetesinin “*Avusturya Sefinelerine Bombardıman*” başlıklı haberinde, sahil güvenliğinden sorumlu küçük Avusturya gemilerinin Sırlar tarafından bombalandığı, Drina nehri üzerinde yer alan Loznica'nın batı bölgesinde Sırp piyadeleriyle Avusturya topçuları arasında ikinci; Sırların nehrde bulunan köprüye patlayıcı yerleştirmeye çalıştukları esnada ise üçüncü bir çarpışmanın meydana geldiği ifade edilmiştir (İkdam gazetesi, nr. 6262, 15 Temmuz 1330: 1).

Sırbistan'ın ültilmatomu reddetmesinin ardından savaş resmî olarak hemen başlamadığı gibi büyük devletler tarafından da konuya dair herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Bu durum kamuoyunda merak ve şaşkınlık oluşturmuştur. Halbuki attığı adımdan geri dönmeyi mümkün görmeyen Avusturya-Macaristan için okun yaydan çıktığını belirten Tesvîr-i Efkâr gazetesi, Avusturya-Macaristan'ın diplomatik açıdan çok uzun süre geçmiş olan bu zaman dilimindeki tavrına şöyle bir yorum getirmiştir: “*Viyana'nın ketûmiyeti, olsa olsa Avrupa siyâset-i umûmiyesi itibariyle bir mânâya hâiz olabilir ki, bu takdirde de Avusturya'nın bir harb-i umûmi zuhûruna kuvvetle ihtimal verdiğine hükmedilebilir*” (Tevîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1151, 15 Temmuz 1330: 1).

Avusturya-Macaristan Elçisi Giesel'in Belgrad'dan ayrılması ve iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kesilmesinin ardından İngiltere Dışışleri Bakanı Grey, Londra'daki Almanya, İtalya, Fransa elçileriyle görüşmüştür (İkdam gazetesi, nr. 6263, 16 Temmuz 1330: 4). Ayrıca büyük devletlerle de ayrı ayrı görüşmeler gerçekteşirmiştir. Ancak bu görüşmelerde Almanya ve Rusya yapıcı bir tavır

takınmamıştır. Daha da ötesi Almanya, Sırbistan tehlikesini bertaraf etme imkanını kaçırmaması için Avusturya'ya harekete geçme konusunda ısrarcı olmuştur (Karal 1999: 369-370). İşte tüm bu gelişmelerin, 21. yüzyıldaki kitlesel felaketler zincirinin ilk halkasının oluşmasına ortam hazırladığı söylenebilir.

Bad Ischl'de bulunan İmparator Fransuva Joseph, 28 Temmuz 1914 günü Sırbistan'a savaş ilan metnini imzalamıştır (Clark 2017: 452). Avusturya resmî gazetesinin özel ilave ekinde yayımlanan metin, Tesvîr-i Efkâr ve İkdâm gazetelerinde de okurlarla paylaşılmıştır. İkdâm gazetesinin 29 Temmuz tarihinde "*İlan-ı Harb Notası*" başlıklı haberinde yer alan savaş ilan metni⁹¹ şu şekildedir:

"Sırp hükûmet-i kraliyesi, Belgrad'daki Avusturya-Macaristan Sefiri ma'rifetiyle tebliğ olunan 23 Temmuz 1914 tarihli notaya itminân-ı bahş bir cevap i'ta etmediğinden hükûmet-i imparatoriye ve kraliye, kendi hukuk ve menafîni bizzat sıyânet ve bunun için silah kuvvetine müracaat etmek mecburiyetindedir. Binaenaleyh, Avusturya-Macaristan hükûmeti bu dakikadan itibaren kendisini Sırbistan ile hâl-i harpte addeder" (İkdâm gazetesi, nr. 6263, 16 Temmuz 1330: 4).

Fransuva Ferdinand Suikastından tam bir ay sonra, suikastın gerçekleştirildiği saatte, yani 11.00'de Sırbistan'a savaş ilan edilmesi (Tevsîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1152, 16 Temmuz 1330: 4; İkdâm gazetesi, nr. 6263, 16 Temmuz 1330: 4), oldukça dikkat çekicidir. Savaş metni, Niş'te bulunan Sırp hükûmetine telgrafla tebliğ edilmiştir (İkdâm gazetesi, nr. 6263, 16 Temmuz 1330: 4). Savaş ilanı, "*...Hazreti İsa ümmetinin tokatlaşması değil, yumruklaşması değil, birbirlerinin boğazına sarılması olayı[nı] başlatmıştı[r]*" (Karal 1999: 370). Viyana hükûmeti, Sırbistan'a resmen savaş ilan ettiklerini elçilere bildirerek hükûmetlerine en hızlı şekilde tebligat yapmalarını istemiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11960, 16 Temmuz 1330: 1).

Savaşın başladığını en net cümlelerle 28 Temmuz tarihinde "*Harb Başladı*" başlığıyla birinci sayfasından duyuran Tercüman-ı Hakikat gazetesidir. Ayrıca gazete, savaşın başladığının öğrenilmesiyle Avusturya genelinde olağanüstü bir sevinç

⁹¹ Savaş metni Tesvîr-i Efkâr gazetesinde de yer almıştır. Bilgi için bkz. Tesvîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1152, 16 Temmuz 1330: 4.

yaşandığını belirtmiştir Aynı gazete, “*Muhâsemâtın Başladığı Haber Veriliyor*” başlığı altında sıcak gelişmelerin analizini yaptığı yazıda, Avusturya-Sırbistan savaşının başladığına ve artık sona erdirilmesinin mümkün olmadığına vurgu yapmıştır. Ayrıca Avusturya-Sırbistan savaşının gerek Balkanlar'da gerek Avrupa'da geniş ölçekte etki oluşturacağını öngörmüştür (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11959, 15 Temmuz 1330: 1). Bu çerçevede, “*Ahvâl-i Ummiyeye Bir Nazar*” başlıklı değerlendirmesinde ise savaşın engellenmesi için devletler arasında görüşmelerin yapıldığına yönelik söylentilerin asılsız olduğunu ifade etmiştir. İngiltere'nin tutumuna atıfta bulunarak sürece dair öngörüsünü şu şekilde dile getirmiştir:

“Meydanda bir hakikat varsa o da harbin tevsî daire etmemesi ve mevzî bir halde kalması için İngiltere Hariciye Nazırı Sir Edward Grey tarafından bir teklif dermeyan edilmiş olmasıdır. Ma'hâzâ bu babda azîm bir bedbinlik hüküm fermadır....Şimdi bütün devletlerin bataryaları müsbet ve menfi cereyanlı elektrik pilleri ile yekdiğerine merbût olup birinin harekete gelmesi derhal diğlerine de tesir edecektir” (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11959, 15 Temmuz 1330: 2).

Öte yandan Avusturya ordusunun askerî hareketinin Drina nehrinden Belgrad istikametine doğru yavaş yavaş fakat direnişe uğramadan ilerlediğini haber veren gazete, Avusturya Genel Karargahının da Sabac'da kurulduğunu bildirmiştir (Tercüman-ı Hakikat gazetesi, nr. 11960, 16 Temmuz 1330: 1).

Avrupa'da hükûmetler, siyasi çevreler ve gazetelerde yerel bir savaşın genel bir boyut kazanıp kazanmayacağına kritiğinin yapıldığını ama ortak bir öngörüye sahip olunamadığını vurgulayan Tanin gazetesi, net bir ifadeyle genel savaş tehlikesinin Rusya'nın davranışına bağlı olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Çar ve hükûmetini savaşa taraftar görmeyen gazete, “*Panslavistlerin efkâr-ı umûmiyede îka edecekleri heyecan*”ı, Rusya'yı tartışmasız bir şekilde genel savaşa sevk edecek bir güç olarak değerlendirmiştir (Tanin gazetesi, nr. 2010, 15 Temmuz 1330: 1). Kaymakam (Yarbay) Kazım (Karabekir) ise tam tersi bir değerlendirmeyle, suikastta parmağı olduğunu düşündüğü Çar hükûmetinin bu yolla Avrupa savaşı başlatmakta etkili olduğunu belirtmiştir (Karabekir 2011: 46).

Gerçekten de bölgedeki Avusturya hakimiyetine tahammülü olmayan Rusya, yıllardır emek verdiği Panslavizm politikasının büyük darbe almaması için Sırbistan'ı korumaya karar vermiştir (Akbay 2014: 19). Bu bağlamda 31 Temmuz'da Genel Seferberlik ilan etmiştir (Uçarol 2013: 593). Özçelik (2006: 40)'e göre bu ilan, genel savaşın ilk aşamasını oluşturmuştur. Rusya'nın hamlesine ise ilk tepki, Avusturya-Macaristan yerine Almanya'dan gelmiştir. 31 Temmuz gecesi saatler tam 23.00'ü gösterirken Rusya'ya 12 saat süreli ultiatom veren Almanya, seferberliğin durdurulmasını istemiştir. Süre bitimine kadar cevap alamadığı için, 1 Ağustos'ta Rusya'ya savaş ilan etmiştir. İşte bu durum savaşın yayılmasında kırılma noktasıdır, denilebilir. Zira; *"...Böylece de artık olaylar ve harp ilanları birbirini takip edecektir. Çünkü bu harplere, İngiltere ve Fransa'nın tarafsız kalmaları da elbette ki kâbil değildi. Hülâsa denilebilir ki asıl Birinci Dünya Harbi, Almanya'nın 1 Ağustos'ta Rusya'ya karşı harp ilan etmesi ile başladı"* (Aydemir 2018: 508-509). Almanya 31 Temmuz'da verdiği 18 saatlik bir ultiatomla Fransa'nın, Almanya-Rus Savaşı karşısındaki tutumuna dair bilgi edinmek istemiştir. Fransa net bir cevap vermemekle beraber seferberlik de ilan etmiştir. Almanya, Fransa'nın seferberliğine 3 Ağustos'ta savaş ilanı ile karşılık vermiştir (Akbay 2014: 25; Aydın 2013: 38; Karal 1999: 372; Uçarol 2013: 593).

Uluslararası hukuka göre savaşın resmî olarak ilan edilmesinden sonra devletlerin tarafsız kalıp kalamayacaklarını açıklama zorunlulukları bulunmaktadır. Bu noktaya temas eden Sabah gazetesi, savaşan devletlerle sınırı bulunduğu için Osmanlı Devleti'nin tarafsız kalmayı tercih edeceği beklentisinin siyasi çevrelere hakim olduğunu belirtmiştir (Sabah gazetesi, nr. 8930, 16 Temmuz 1330: 1). İkdâm gazetesi ise, 3 Ağustos tarihli nüshasının birinci sayfasında manşetten verdiği haberde Osmanlı kara ve deniz askerî kuvvetlerinin kısmen seferberlik halini alması hususunda padişahın emrinin yayımlandığını bildirmiştir (İkdâm gazetesi, nr. 6268, 21 Temmuz 1330: 1).

İngiltere, savaş alanlarının çok hızlı genişlemesi karşısında tarafsızlığını korumaya devam etmiştir. İngiltere'nin tarafsızlığını bozan adımı ise Almanya atmıştır. Almanya; Fransa'yı en kısa sürede yenerek tüm kuvvetini, ordusunu daha tam olarak toparlayamayan Rusya üzerine yönlendirmek istemiştir. Fransa'ya karşı girişilecek en

uygun hareket planına göre ise, Alman ordularının tarafsız Belçika topraklarından geçmesi gerekli görülmüştür. Bu çerçevede zararsız geçiş için izin talep edilen Belçika'nın İngiltere yönlendirmesiyle bu izni reddetmesi, Almanya'nın 4 Ağustos'da Belçika'ya saldırmasına neden olmuştur (Akbaý 2014: 25; Sander 2001: 355-356). İkdám gazetesinin "*Almanya, Belçika toprağına tecavüz ederse İngiltere bî taraflılığını muhafaza edemez. Mutlaka harbe iştirâk mecburiyetindedir.*" (İkdám gazetesini, nr. 6271, 24 Temmuz 1330: 1) öngörüsü haklı çıkmış, savunma merkezi ve yiyecek deposu olarak gördüğü Belçika'ya yapılan saldırı "*bam teline dokun[duğı]*" için (Karal 1999: 373) İngiltere, Almanya'ya altı saatlik bir ultiमतom (Aydın 2013: 38; Karal 1999: 373) vermiştir. Notaya cevap alamayınca, 4 Ağustos'da Almanya'ya savaş ilan etmiştir (Uçarol 2013: 593). İngiltere'nin savaşa katılmasıyla vaziyetin daha tehlikeli bir boyut kazandığını belirten İkdám gazetesini, "*Harb-i umûmi işte şimdi her manasıyla başladı*" yorumunu yapmıştır (İkdám gazetesini, nr. 6271, 24 Temmuz 1330: 1). İngiltere'nin katılımı, mücadelenin Avrupa savaşından dünya savaşına dönüşmesine neden olmuştur (Fromkin 2015: 305). Bu arada İtalya'nın 3 Ağustos'ta tarafsızlığını ilan etmesi (Akbaý 2014: 25; Aydın 2013: 39), Almanya ve Avusturya-Macaristan için soğuk duş etkisi oluşturmuştur.

Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a savaş ilan etmesinden sonra bir hafta içinde savaş kıvılcımı, alev topuna dönüşmüştür. Burada dikkat çekilmesi gereken bir husus vardır ki, o da savaş ilanlarının bu kadar hızlı gerçekleşmesinin yanında devletlerin gerekli hazırlıkları azami derecede yapmış olmalarıdır (Gülboy 2014: 96). Gerçekten de Sabis (1990: 52)'e göre blokları oluşturan devletler, "*...Avrupa'da bir umûmi harbin zuhûru ihtimalini göz önünde tutuyorlar ve daima hazırlanıyorlardı...ve mütemâdiyen eksikliklerini tamamlamaya çalışıyorlardı.*"

Veliaht ile eşinin katledilmesinin kolaylıkla hazmedilemediğini, gelişen olaylarla da genel bir savaşın başlayacağını herkesin bildiğini ifade eden Sabis, meselenin Osmanlı açısından herhangi bir önemi olmadığını belirtmekle beraber bu genel yangının içine Osmanlı'nın dahil edilmesi durumunda süreci çok vahim gördüğünü beyan etmiştir. "*İşte öteden beri korkulan hadiselerin bu suretle artık başlayacağı endişesi vatanını seven her Türkü titretti*" (Sabis 1990: 48).

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ

Arşidük Fransuva Ferdinand, 28 Haziran 1914 tarihinde gerçekleştirilen bir suikast sonucu hayatını kaybetmiştir. Bu suikast, ortaya çıkardığı sonuçlar itibariyle dünya tarihinin en önemli siyasi cinayetlerinden biri olarak değerlendirilmektedir.

Osmanlı nüfuzunun kaybolmaya başlaması ve milliyetçilik fikrinin yaygınlaşması, Balkan coğrafyasındaki problemlerin temelini oluşturmaktadır. Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı fikirlerden kendilerini korumaya çalışırken, milliyetçiliği ise özellikle Osmanlı Devleti'ne karşı acımasızca kullanan büyük devletlerin desteklediği Balkan ulusları, hızla bağımsızlıklarını elde etmişlerdir. Öte yandan Avusturya-Macaristan ve Rusya, özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bölgede hakim güç olmak için ciddi bir rekabete girişmiştir. Bu rekabet, 1878 yılında imzalanan Berlin Antlaşması ile daha da pekişmiş ve yapısal sorunların kaynağını oluşturmuştur. Dönemin büyük güçlerinin bu sorunlara yaklaşım tarzları da bloklaşmaların başlamasına neden olmuştur.

Berlin Antlaşması'ndan sonra bağımsızlığını kazanan devletler arasında yer alan Sırbistan'ın "*Büyük Sırbistan*" kurma ideali, Avusturya-Macaristan'ın Balkanlar'a yönelik politikasıyla çelişmiştir. 1903 yılından sonra Rusya'ya meyilli politika takip eden Sırbistan, birçok yönden Avusturya-Macaristan'ın baskı politikalarına maruz kalmıştır. Bu çerçevede Sırbistan'ın, idealine ulaşma yolunda önemli bir yere sahip olan Bosna-Hersek, Avusturya-Macaristan tarafından 1908'de ilhak edilmiştir. İlhak, Arşidük Fransuva Ferdinand Suikastına giden yolda önemli bir kilometre taşı oluşturması bakımından, son derece kritik bir hamle olarak görülmektedir. İşte Arşidük'ü ortadan kaldırmaya niyetlenen cinayet şebekesinde yer alan suikastçılar da, bu ilhak sonrası

Avusturya-Macaristan'a karşı Sırp'lar arasında ortaya çıkan düşmanlıkla yetişmiştir. Bu düşmanlık Fransuva Ferdinand ve eşinin Saraybosna ziyareti sırasında suikasta uğramalarına yol açmıştır.

Suikastı "*bugünün en büyük meselesi*" olarak gören Osmanlı basını, Fransuva Ferdinand ve eşine karşı gerçekleştirilen suikast girişiminden vefat anına; cenaze merasiminin başlangıcından defin işlemi sonuna kadar yaşananları tüm detaylarıyla her gün düzenli bir şekilde okurlarına aktarmıştır. Köşe yazılarında ve sütunlarındaysa süreci analiz etmiş ve yaşanabileceklere dair de tahminlerde bulunmuştur. Bu bağlamda ortak bir düşünceyle suikastı, "*siyasî bir cinayet*" olarak nitelendirmiştir. Ayrıca, suikastın sınırlı etkilerinin olmasını temenni etmekle beraber çok önemli siyasi sonuçlar meydana getireceğini ilk günlerden itibaren dile getirmiştir. Özellikle Avusturya-Macaristan ve Sırbistan başta olmak üzere Almanya, İtalya, İngiltere, Fransa, Rusya, Romanya ve Bulgaristan da yayın yapan gazetelerin haber ve değerlendirmelerini de dikkatle takip ederek suikastın farklı ülkelerdeki yansımalarına yer vermiş, ayrıca onlardan çıkarımlarda bulunmuştur. Suikastçıların sorguları ve ifadeleriyle ilgili bilgileri de paylaşmayı ihmal etmemiştir.

Osmanlı basını, suikastın kaynağına dair analiz yaparken bazı noktalara da vurgu yapmıştır. Bu çerçevede Sırbistan'ın "*Büyük Sırbistan*" ideali doğrultusundaki çalışmalarını, buna karşılık Avusturya-Macaristan'ın takip ettiği politikaları, Arşidük Fransuva Ferdinand'ın siyaset çizgisini suikastın temel etkenleri arasında değerlendirmiştir.

Esasen Arşidük Fransuva Ferdinand Suikastını önemli kılan, suikastın kendisinden ve kime karşı işlendiğinden ziyade, suikastın kullanılış biçimidir. Avusturya-Macaristan, suikastı büyük tehdit olarak gördüğü Sırbistan'ı yok etmek için bir fırsat görmüş ve bunu kısa sürede hayata geçirmek istemiştir. Avusturya gazetelerinden anlaşıldığına göre kamuoyunu da yanına alan devlet yöneticilerine en büyük destek ise Almanya'dan gelmiştir. Bu noktada Avusturya-Macaristan ve Sırbistan gazetelerinde meselenin ele alınış biçimi ise her iki devlet arasındaki düşmanlığı da açık bir şekilde gözler önüne sermektedir. Gelişmeler karşısındaki haberler dikkate

alındığında Alman gazetelerinin Avusturya-Macaristan, Rus gazetelerinin ise Sırbistan taraftarı olduğu açıkça görülmektedir.

Osmanlı gazeteleri ise süreci uzaktan takip etmekle beraber, Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a ağır şartlar taşıyan bir nota vereceğini tahmin etmiştir. Bu özelliklere sahip bir notanın da, gerekirse askerî kuvvetle Almanya'nın Avusturya-Macaristan; Rusya'nın ise Sırbistan yanında yer almasına yol açacağını dile getirmiştir. Almanların Avusturya'ya yardım etme konusunda kararlı olduklarını belirtirken, Rusya'nın takınacağı tavrı da oldukça önemli olarak görmüş; her iki devletin atacağı adımların sürecin kaderini belirleyecek nitelikte olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Balkanlarda büyük bir tehlike olarak Slav-Germen rekabetini gören Osmanlı basını, suikastla birlikte bu rekabetin önceki yıllara göre artarak kızışması ihtimaline de dikkat çekmiştir. Bununla birlikte Rusya'nın; Avusturya'nın Sırbistan'a yönelik hamlelerini Slavlıkla ilişkilendirip sürece aktif müdahale etmesi durumunda, başlamasına kesin gözüyle baktığı Avusturya-Macaristan - Sırbistan Savaşı karşısında Almanya, İngiltere ve Fransa'nın tarafsız kalamayacağını, dolayısıyla da savaşın genele yayılacağını ifade etmiştir.

Avusturya-Macaristan'ın 23 Temmuz 1914'te Sırbistan'a verdiği ve 48 saat içinde tartışmasız kabul etmesini istediği notanın ise, Sırbistan'ın egemenlik haklarını zedeleyen maddelerden oluştuğu belirtmiştir. Notaya dair kabul ve red seçeneklerinin her birisinin de Sırbistan için oldukça olumsuz şartlar ortaya çıkartacağı değerlendirilmesinde bulunmuştur.

Avusturya-Macaristan'ın şartları ağır olan ultiyatomu, Sırbistan tarafından reddedilmiştir. Aslında bu cevap, yaklaşan büyük ve yıkıcı bir kasırganın habercisi özelliğine sahiptir. Artık bu kasırganın sistematik mi yoksa dinamik bir şekilde mi etki edeceği, ayrıca tahrip gücünün ise ne oranda olacağı en önemli soru işaretini oluşturmuştur. Yine bu noktada Osmanlı basını, her iki devlet arasında savaşın ilk çatışmasının nereden başlayabileceğiyle ilgili tahminlerini haritalarla desteklemiş, ayrıca asker sayılarıyla ilgili istatistiklere yer vermiştir.

Osmanlı gazeteleri, her ne kadar Avusturya-Macaristan veya Sırbistan tarafını tutan yayınlar yapmasa da, I. Balkan Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ni yenerek topraklarını genişletmesinden olsa gerek, Sırbistan'ın bölgede takip ettiği politika nedeniyle cezalandırılmayı hak ettiği imasında bulunmuştur. Öte yandan da yıllardır Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtılan milliyetçilik fikirlerinin ise bu sefer Avusturya-Macaristan'ın varlığını etkilediğini ve Sırp milliyetçiliğinin meydana getirdiği sıkıntıyla uğraşmak zorunda kaldığını ifade etmiştir.

Osmanlı gazeteleri, suikasttan haberdar olduğu günden itibaren sadece Avusturya ve Sırbistan gazetelerinin değil, bu iki devlete sınır komşusu olması sebebiyle tüm gelişmelerden etkilenebilecek Balkanlar'daki devletlerin ve büyük güçlerin gazetelerinin süreci algılayışlarını da önemseyerek haber ve yorumlarını sayfalarına taşımıştır. Bu durum Osmanlı basınının, gerginliğin iki devlet arasında sınırlı kalmayacağını düşündüğünün bir delili olarak değerlendirilebilir.

Osmanlı Devleti, suikast sonrası yaşanan gelişmelere doğrudan ve aktif olarak müdahale eden bir ülke konumunda değildir. Gazeteler; ne kadar da "*seyirci*" konumunda olduğunu ifade etse de, Avusturya-Macaristan - Sırbistan ilişkilerindeki gerginliğin savaşa dönüşüp genele yayılması durumunda, Osmanlı Devleti'ne olumsuz etkisinin olacağını düşünmüştür.

Altını çizmekte önemli görülen bir husus da şöyledir: Fransuva Ferdinand Suikastı ve sonrasındaki gelişmeler, Avusturya-Macaristan - Sırbistan arasında bir savaşın başlamasına neden olmuştur. Ancak savaş, her iki devlet arasında kalmamıştır. Büyük devletlerin, çıkarları doğrultusunda bir pozisyon alması, bilhassa Almanya'nın Avusturya-Macaristan'a her aşamada yanında olduğuna dair "*açık çek*" vermesi, Rusya'nın Panslavizm politikası doğrultusunda Sırbistan'ı himayesi savaşın genele yayılarak I. Dünya Savaşı'nın çıkmasına neden olmuştur. Dolayısıyla Arşidük Fransuva Ferdinand Suikastı; I. Dünya Savaşı'nın doğrudan değil, dolaylı nedenidir, denilebilir.

I. Dünya Savaşı'nın başlamasına yol açan siyasi denklemlerin yanında devlet adamlarının karakterlerinin de -ki bazıları bireysel zaafllara, diğer bir devlete karşı

haddini bildirme amacına yönelik sabırsızlığa ve uzlaşmaya açık olmayan keskin fikirlere sahiptiler- doyunluk noktasına ulaşan sürecin patlamasına katkı sunduğu söylenebilir.

Sonuç olarak; görünürde Sırp suikastçi Princip'in tabancasından çıkan iki mermi, hinterlandında barındırdığı köklü ve girift meselelerle harmanlanmış barut fıçısını ateşlemiştir. Aslında Fransıva Ferdinand'ın katledilmesi, olayı bahane eden Avusturya-Macaristan ile Sırbistan arasında bir savaşa yol açmıştır. Tüm bu süreçte gerginliği sona erdirmek yerine çıkarları gereği -Almanya ve Rusya başta olmak üzere- geri adım atmayan devletler ise meselenin farklı bir durum almasına ortam hazırlamış, savaş kısa sürede genele yayılmıştır. Bu durum 20. yüzyılda meydana gelen kitlesel trajedi zincirinin ilk halkası olan I. Dünya Savaşı'nın çıkmasına, üç büyük imparatorluğun yıkılmasına, yirmi milyona yakın can kaybına ve telafisi mümkün olmayan umut kayıplarına sebep olmuştur. Savaştan sonra dünya barışını sağlayabilmek adına kurulan düzen de, kısa sürede işlevsiz hale gelmiştir. Bir taraftan başta ABD, İngiltere ve Fransa'nın dünya hakimiyetlerini elde tutma gayretleri; öte yandan Almanya, İtalya ve Japonya'nın da düzeni kendi lehine çevirme çabaları II. Dünya Savaşı'na yol açmıştır.

KAYNAKLAR

1. TBMM ARŞİVİ

MMZC, Devre: 3, İçtima: 23, Cilt: 1, 16 Haziran 1330 (1914)

MMZC, Devre: 3, İçtima: 25, Cilt: 1, 21 Haziran 1330 (1914)

MÂZC, Devre: 3, İçtima: 14, Cilt: 1, 17 Haziran 1330 (1914)

MÂZC, Devre: 3, İçtima: 16, Cilt: 1, 24 Haziran 1330 (1914)

2. SÜRELİ YAYINLAR⁹²

İkdam Gazetesi

Peyam Gazetesi

Sabah Gazetesi

Servet-i Fünun Gazetesi

Tanin Gazetesi

Tasfîr-i Efkâr Gazetesi

Tercüman-ı Hakikat Gazetesi

Tesvîr-i Efkâr Gazetesi

---

⁹² Kullanılan süreli yayınların numaralarına ve tarihlerine metin içinde yer verilmiştir.

3. KİTAPLAR, MAKALELER VE TEZLER

Akbay, Cemal (2014). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Askerî Hazırlıkları İle Harbe Girişi*. Ankara: Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Yayınları.

Akyılmaz, Gül (2015). *Siyasi Tarih*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Aydemir, Şevket Süreyya (2018). *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa 1908-1914*. I. Cilt. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aydın, Erdoğan (2013). *Osmanlı'nın Son Savaşı: Turan Hayalinden Sevr'e....* İstanbul: Literatür Yayınları.

Bakar, Bülent (2016). "Savaş Döneminde Türk Basınında Tarafsız Yayın Politikası: Saraybosna Suikastı'ndan Sultan Osman ve Reşadiye Gemileri Olayı'na Savaş Algısı". *Türk Dünyası Araştırmaları* 220: 171-190

Bayur, Yusuf Hikmet (1991). *Türk İnkılâbı Tarihi*. I. Cilt. I. Kısım. Ankara: TTK Yayınları.

Bilsel, M. Cemil (1998). *Lozan*. I. Cilt. İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919) (1992). Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.

Clark, Christopher (2017). *Uyurgezerler: Avrupa 1914'te Savaşa Nasıl Girdi?*. Çev. C. Demirkan, İstanbul: Pegasus Yayınları.

Çetin, Nurten (2017). "I. Dünya Savaşı'na Giden Yolda Avusturya-Macaristan İle Sırbistan İhtilafı". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 19 (1): 371-393.

Demir, Hakan (2013). "Hırvatistan'da Yugoslavcılık Düşüncesi". *Avrasya İncelemeleri Dergisi* II/2: 115-168.

- Eryaman, Ayşe (2009). *Birinci Dünya Savaşı Arifesinde Türk-Bulgar İlişkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fromkin, David (2015). *Avrupa'da Son Yaz, 1914'teki Büyük Savaşı Kim Başlattı?*. Çev. A. Şükrü Durukan, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Gülboy, Burak (2014). *Mutlak Savaş: Birinci Dünya Savaşı'nın Kökenleri Üzerine Clausewitzyen Bir Çözümleme*. İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi Yayınları.
- Günaydın, Meryem (2014). "Arşidük Fransuva Ferdinand Suikastı, 28 Haziran 1914". *Gazi Akademik Bakış Dergisi* 8 (15): 1-38.
- Güveloğlu, Gülşah Kurt (2009). *Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Dönemi'nde Yugoslavya'nın Siyasi Hayatı ve Türkiye İle Diplomatik İlişkiler (1918-1941)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hart, Basil Liddell (2014). *Birinci Dünya Savaşı Tarihi*. Çev. K. Bağrıaçık. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Howard, Michael (2014). *Birinci Dünya Savaşı*. Çev. S. Gül, Ankara: Dost Kitabevi.
- Jelavich, Barbara (2015). *Balkan Tarihi: 20.Yüzyıl. II.Cilt*. Çev. Z. Savan - H. Uğur. İstanbul: Küre Yayınları.
- Joll, James ve Martel, Gordon (2016). *Birinci Dünya Savaşı Neden Çıktı?*. Çev. O. Dinç Tayanç. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Karabekir, Kazım (2011). *I. Dünya Savaşı Anıları*. Yay. Haz. Z. Öktem. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Karaca, Taha Niyazi (2011). *Büyük Oyun, İngiltere Başbakanı Gladstone'un Osmanlı'yı Yıkma Planı*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Karaca, Taha Niyazi (2015). "Birinci Dünya Savaşı'na Giden Yolda Kara El Grubu ve Franz Ferdinand'a Suikast". *100. Yılında I. Dünya Savaşı Uluslararası Sempozyumu*. Yay. Haz. A. Yavuz Akengin-S. Koçaslan. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları. 91-108.

Karal, Enver Ziya (1999). *Osmanlı Tarihi*. IX.Cilt. Ankara: TTK Yayınları.

Kaşıyuğun, Ali (2014). *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Devleti'nin İttifak Arayışları ve I. Dünya Savaşına Girişi (1911-1914)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Keleş, Erdoğan (2008). "Rusya'nın Panslavizm Politikasının Balkanlarda Uygulanmasına Dair Bir Layiha". *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE) 21*: 123-135.

MacMillan, Margaret (2014). *Barişa Son Veren Savaş*. Çev. B. Çorakçı Dişbudak. İstanbul: Alfa Yayınları.

Özçelik, Mücahit (2006). *Türk Basınında Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na Giriş Süreci*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özkan, Ayşe (2011). *Miloş'tan Milan'a Sırp Bağımsızlığı (1830-1878)*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Özkan, Ayşe (2013). *Bağımsızlıktan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'na Sırp (1878-1918)*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

- Özkan, Ayşe (2014). "I. Dünya Savaşı'nda Sırbistan'ın Müslümanlara Karşı Tutumu". *Gazi Akademik Bakış Dergisi* 7 (14): 49-70.
- Özkan, Ayşe (2016). "Sırbistan'ın Bosna-Hersek Üzerindeki Emelleri ve Faaliyetleri (1878-1908)". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9 (43): 854-869.
- Renouvin, Pierre (2004). *Birinci Dünya Savaşı ve Türkiye 1914-1918*. Çev. Ö. Uğurlu. İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Robbins, Keith (2005). *I. Dünya Savaşı*. Çev. M. Günay. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Sabis, Ali İhsan (1990). *Harp Hatıralarım, Birinci Cihan Harbi*. I. Cilt. İstanbul: Nehir Yayınları.
- Sander, Oral (2001). *Siyasi Tarih, İlkçağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Strachan, Hew (2014). *Birinci Dünya Savaşı*. Çev. Ü. Hüsrev Yolsal, İstanbul: Say Yayınları.
- Subaşı, Cuma Sertan (2007). *Düünden Bugüne Panislawizm*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şkriyel, Recep (2015). "Birinci Dünya Savaşı'nda Sırbistan Krallığı Müslümanları". *100. Yılında I. Dünya Savaşı Uluslararası Sempozyumu*. Yay. Haz. A. Yavuz Akengin-S. Koçaslan. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları. 871-895.
- Turanjanin, Veljko M. and Čvorović, Dragana S. (2016). "Sarajevo 1914: Trial Process Against Young Bosnia - Illusion Of The Fair Process". *Proceedings of Novi Sad Faculty of Law / Zbornik Radova Pravnog Fakulteta* 50(1), Novi Sad: 183-199. (<https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0550-2179/2016/0550-21791601183T.pdf>, 25 Ocak 2019 tarihinde erişildi).

Uçarol, Rifat (2013). *Siyasi Tarih (1789-2012)*. İstanbul: Der Yayınları.

Uygur, Tülin (2014). *I. Dünya Savaşı'nda Esir Türkler*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1995). *Osmanlı Tarihi*. IV. Cilt. 1. Kısım. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Ülman, A. Haluk (2002). *I. Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Savaş*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Yılmazata, Mehmet (2012). *Savaşa Giden Yol, 1908 Bosna-Hersek'in İlhakı*, İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Olaş, Zerrin (2007). *Avusturya-Macaristan İmparatorluğu İşgalinde Bosna-Hersek*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

4. İNTERNET SİTELERİ

Demirci, Saadat Rüstemova (2008). "Terörizmin Psikolojisi", (http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/849/terorizmin_psikolojisi, 26 Ocak 2019'da erişildi).

<http://www.lugatim.com/s/nevbet>, 19 Nisan 2019'da erişildi.

<http://newexpress.cz/online/byt-potomkem-frantiska-ferdinanda-deste-je-pro-me-poctou/>, 25 Mart 2019'da erişildi.

<http://www.panaustria.at/vt/110106/index.html>, 14 Ağustos 2018'de erişildi.

<https://www.slideshare.net/MargaritaEmmanuelli/sarajevo-assassination-1914>, 29 Eylül 2018'de erişildi.

https://www.uniquecarsandparts.com.au/lost_marques_graf_und_stift, 29 Eylül 2018'de erişildi.

EKLER

Ek 1: Fransuva Ferdinand ve Eşi Düşüş Döhohenberg. Bkz. İkdam gazetesi, nr. 6235, 17 Haziran 1330: 1.

Ek 2: Fransuva Ferdinand ve Eşi Düşş Döhohenberg. Bkz. Servet-i Fünun gazetesi, nr. 1204, 19 Haziran 1330: 116.

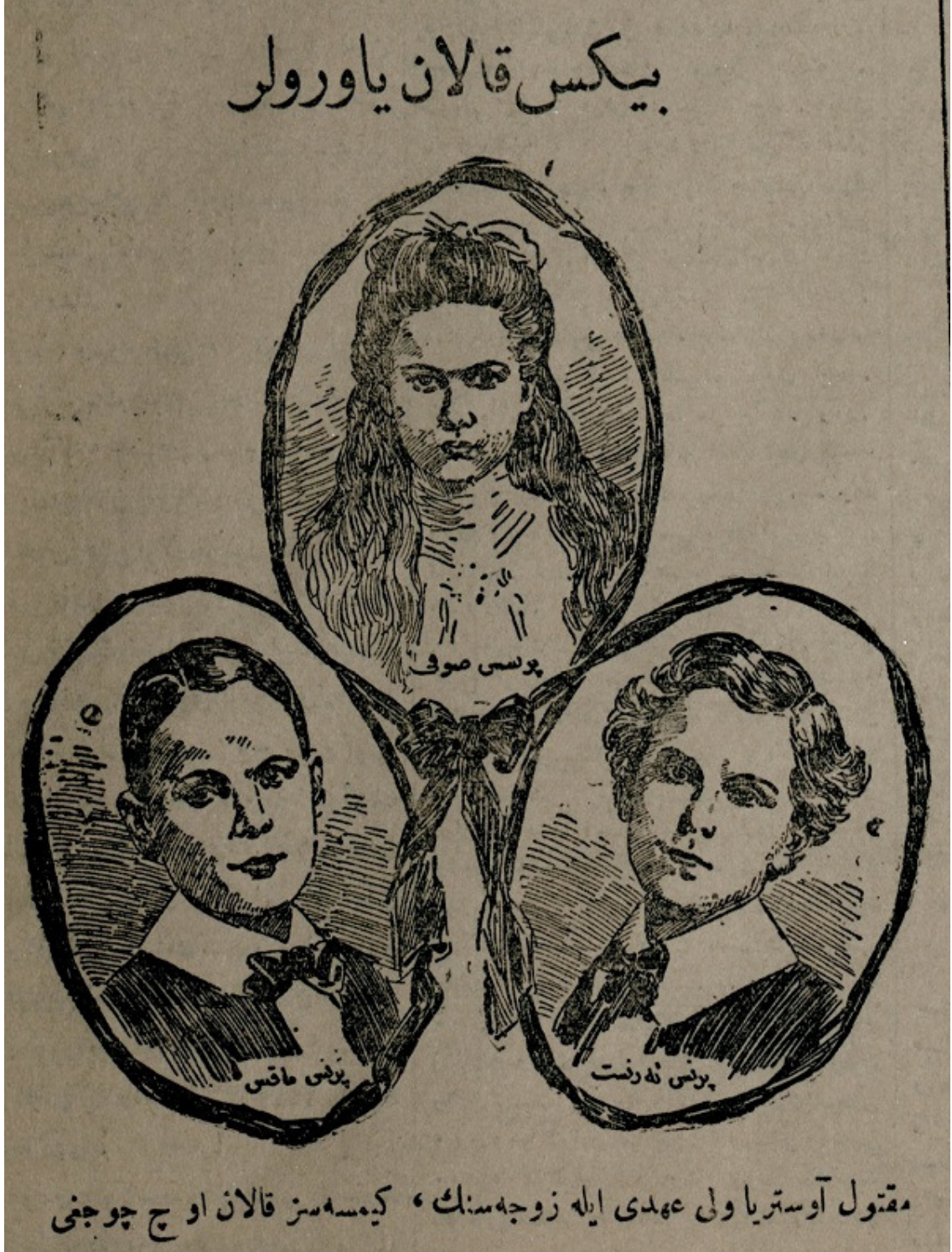

Ek 3: Arşidük, Eşi ve Çocukların En Son Resimleri. Bkz. Tanin gazetesi, nr. 1990, 24 Haziran 1330: 1.

Ek 4: Fransuva Ferdinand'ın Çocukları, "Bîkes (Kimsesiz) Kalan Yavrular". Bkz. Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1132, 24 Haziran 1330: 1.

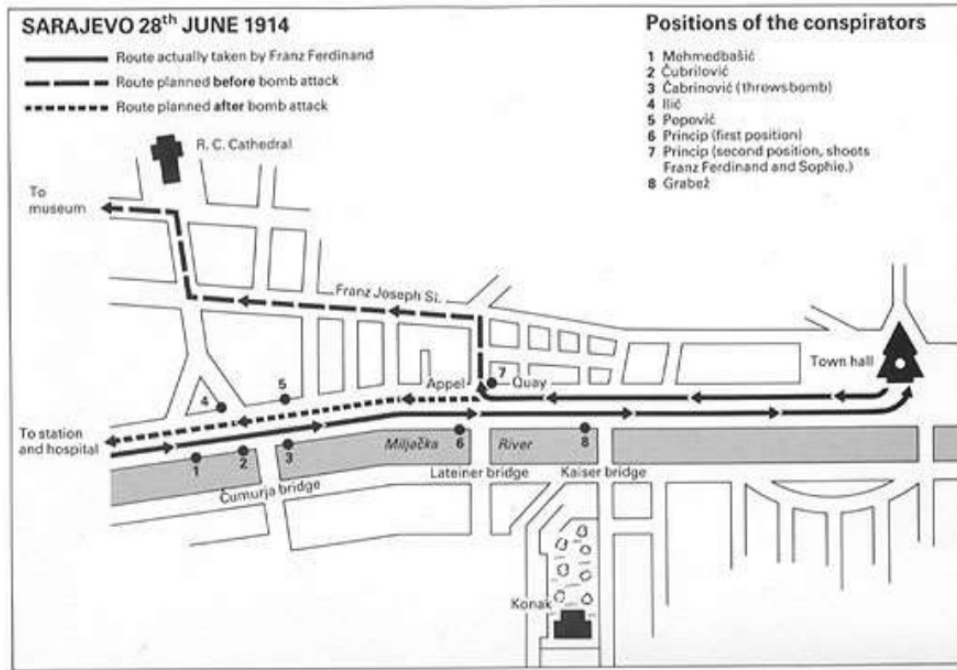
Ek 5: Arşidük, Yeğeni ve Eşi (sırasıyla soldan sağa). Bkz. Servet-i Fünun gazetesi, nr.1204, 19 Haziran 1330: 116.

آرشیدوق فردیناند ایله زوجه محترمه سی دوشس هوهه نبرغک صوک
 رسملرندن بری : صاغده دوشس هوهه نبرغ ، صولده آرشیدوق
 فردیناند ، اورتهده دوشسک یکنی قونتس دولاور .

Ek 6: Arşidük'ün Geçiş Güzergahı Üzerinde Bulunan Suikastçıların Yerleşim Planı.
Bkz. <https://www.slideshare.net/MargaritaEmmanuelli/sarajevo-assassination-1914>. 29 Eylül 2018'de erişildi.

Route of Archducal party and assassin positioning

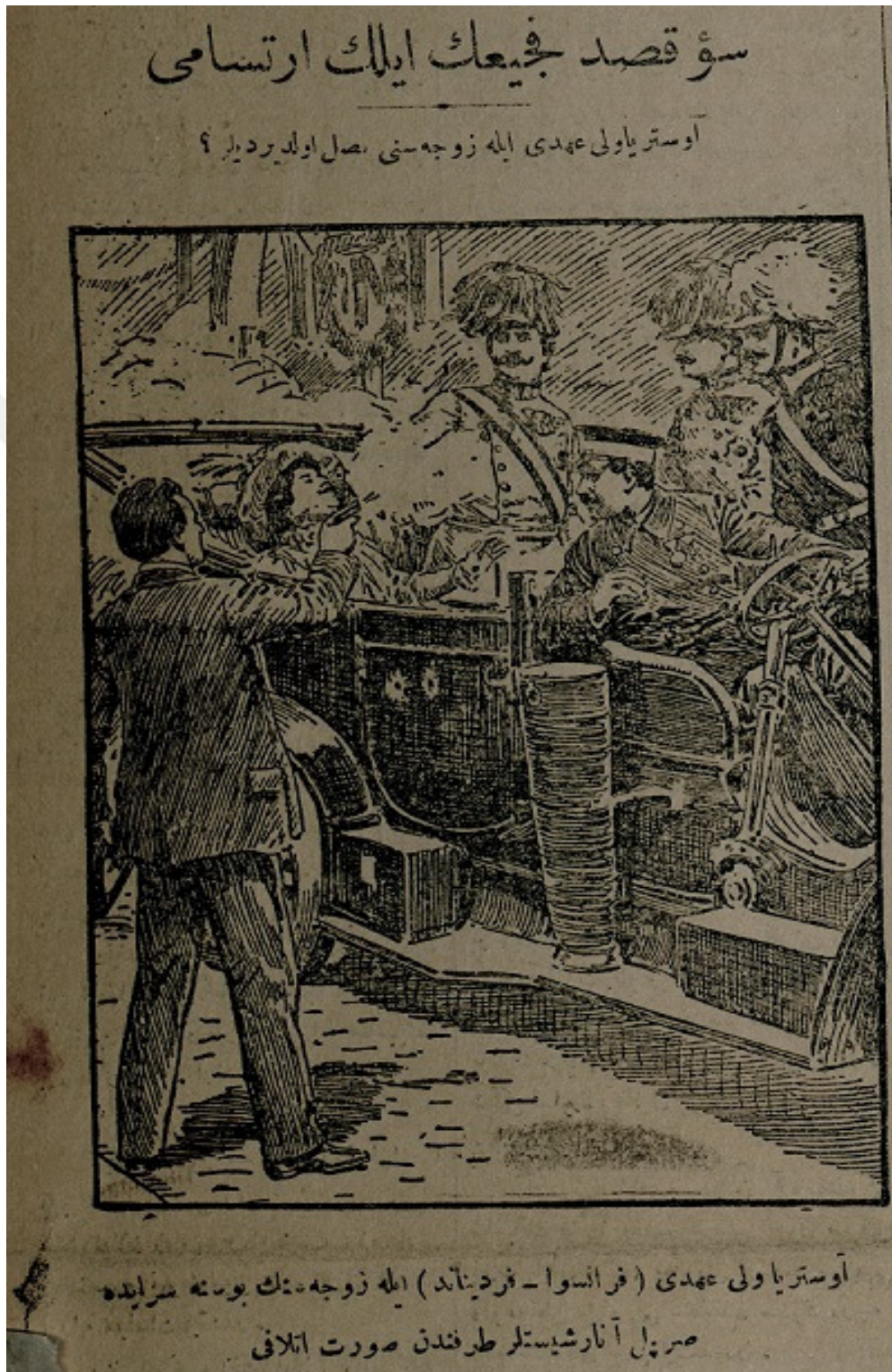

Ek 7: Arşidük'e Karşı Bomba Atarak İlk Suikast Teşebbüsünde Bulunan Nedjelko Cabrinoviç. Bkz. İkdam gazetesi, nr. 6252, 4 Temmuz 1330: 1.

Ek 8: Suikast Am. Bkz. Tasvir-i Efkar gazetesi, nr. 1128, 20 Haziran 1330: 1.

Ek 9: Suikast Anı. Bkz. İktam gazetesi, nr. 6242, 24 Haziran 1330: 1.

Ek 10: Suikastın Gerçekleştirildiği Yer. Bkz. Google Earth, 16 Nisan 2019'da erişildi.

Ek 11: Saraybosna Belediye Dairesi Kapısından Cenazeler Çıkarılırken. Bkz. Tasvir-i Efkar gazetesi, nr. 1129, 21 Haziran 1330: 1.

Ek 12: Fransuva Ferdinand ve Eşi Düşüş Döhohenberg. Bkz. Tasvir-i Efkâr gazetesi, nr. 1125, 17 Haziran 1330: 1.

سپتامبر ۱۰ یازم
ششمین شماره

تصنیف افکار

مستقل انتشاراتی خراسانی

مکه که حضرت کریم و با خود ادریس سنی اعراب (تصنیف افکار) فرانسوی بنام کتبیچ
مجلسی، علی بن علی عریضه، محمد باقر آقا، روح ابراهیم و روح ایدان اعراب افکار
انتشارت فیسریون کتبیچ، اعلان نموده است. اعلان نموده است. اعلان نموده است.

سال	۱۳۳۰
شماره	۱۰
قیمت	۲۰۰
تاریخ	۱۳۳۰

تصنیف افکار

مستقل انتشاراتی خراسانی

مکه که حضرت کریم و با خود ادریس سنی اعراب (تصنیف افکار) فرانسوی بنام کتبیچ
مجلسی، علی بن علی عریضه، محمد باقر آقا، روح ابراهیم و روح ایدان اعراب افکار
انتشارت فیسریون کتبیچ، اعلان نموده است. اعلان نموده است. اعلان نموده است.

تصنیف افکار

مستقل انتشاراتی خراسانی

مکه که حضرت کریم و با خود ادریس سنی اعراب (تصنیف افکار) فرانسوی بنام کتبیچ
مجلسی، علی بن علی عریضه، محمد باقر آقا، روح ابراهیم و روح ایدان اعراب افکار
انتشارت فیسریون کتبیچ، اعلان نموده است. اعلان نموده است. اعلان نموده است.

سال	۱۳۳۰
شماره	۱۰
قیمت	۲۰۰
تاریخ	۱۳۳۰

سیاسیات

آذربایجان و فرانسه

آذربایجان و فرانسه

آذربایجان و فرانسه

آذربایجان و فرانسه

آذربایجان و فرانسه

آذربایجان و فرانسه

آذربایجان و فرانسه

آذربایجان و فرانسه

آذربایجان و فرانسه

آذربایجان و فرانسه

آذربایجان و فرانسه

آذربایجان و فرانسه

آذربایجان و فرانسه

آذربایجان و فرانسه

آذربایجان و فرانسه

آذربایجان و فرانسه

آذربایجان و فرانسه

آذربایجان و فرانسه

آذربایجان و فرانسه

آذربایجان و فرانسه

آذربایجان و فرانسه

آذربایجان و فرانسه

آذربایجان و فرانسه

آذربایجان و فرانسه

آذربایجان و فرانسه

آذربایجان و فرانسه

آذربایجان و فرانسه

Ek 13: Fransuva Ferdinand ve Eşi Düşes Döhöhenberg, Yeni Veliat ve Eşi. Bkz. Tanin gazetesi, nr. 1983, 17 Haziran 1330: 1.

سال ۶ شیبان ۱۳۳۰ ۲۲ میزان ۱۳۳۰ ۳۰ میزان لاریجی ۱۹۱۲

مکرر و هفت روزانه شماره ۱۱۱۱ کسب و استیلا طبع - طبع و نوسد ۱۱۲

فکر و خرد سوسات خرمین سوسات اوردیچک تحریر و لغور ادارہ منقل بود

اخبار هروس: شین ابریس کانه کورنیلید، دوح اولوتان اولوق اعده ایلتیر.

کوک استابل کرک ولایت ایچون نسخمسی (۱۰) بارود.

طنین

بویوک بر حیات سیاسیہ

اوستریا ولایتهی و دویچسک قلی حقهده بک نصیرات

حکومت عثمانیه - یوناستان مناسباتی

دوقور (دیلوق) لنگر قاضی

کیندره ایزوره اکن اشیر آنتیه هود اید (دیلوق طرف) غرضسک سار هاری دوقور (دیلوق) اوردین غرضسک کیندره ایزوره اکن اشیر آنتیه ایزوره دویورک:

سوزک کیندره ایزوره اکن اشیر آنتیه ایزوره دویورک: سار هاری دوقور (دیلوق) اوردین غرضسک کیندره ایزوره اکن اشیر آنتیه ایزوره دویورک:

ایرون خایر لاده اعزاز اوله جتی نسقی اکن اوزده دایله باطری طلمت ککن مادیوت کیندره ایزوره اکن اشیر آنتیه ایزوره دویورک: سار هاری دوقور (دیلوق) اوردین غرضسک کیندره ایزوره اکن اشیر آنتیه ایزوره دویورک:

ایرون خایر لاده اعزاز اوله جتی نسقی اکن اوزده دایله باطری طلمت ککن مادیوت کیندره ایزوره اکن اشیر آنتیه ایزوره دویورک: سار هاری دوقور (دیلوق) اوردین غرضسک کیندره ایزوره اکن اشیر آنتیه ایزوره دویورک:

ایرون خایر لاده اعزاز اوله جتی نسقی اکن اوزده دایله باطری طلمت ککن مادیوت کیندره ایزوره اکن اشیر آنتیه ایزوره دویورک: سار هاری دوقور (دیلوق) اوردین غرضسک کیندره ایزوره اکن اشیر آنتیه ایزوره دویورک:

اوستریا ولایتهی و دویچسک قلی حقهده بک نصیرات

ایرون خایر لاده اعزاز اوله جتی نسقی اکن اوزده دایله باطری طلمت ککن مادیوت کیندره ایزوره اکن اشیر آنتیه ایزوره دویورک: سار هاری دوقور (دیلوق) اوردین غرضسک کیندره ایزوره اکن اشیر آنتیه ایزوره دویورک:

ایرون خایر لاده اعزاز اوله جتی نسقی اکن اوزده دایله باطری طلمت ککن مادیوت کیندره ایزوره اکن اشیر آنتیه ایزوره دویورک: سار هاری دوقور (دیلوق) اوردین غرضسک کیندره ایزوره اکن اشیر آنتیه ایزوره دویورک:

ایرون خایر لاده اعزاز اوله جتی نسقی اکن اوزده دایله باطری طلمت ککن مادیوت کیندره ایزوره اکن اشیر آنتیه ایزوره دویورک: سار هاری دوقور (دیلوق) اوردین غرضسک کیندره ایزوره اکن اشیر آنتیه ایزوره دویورک:

Ek 14: Katil Princip'in İlk Sorgusu. Bkz. Tasfir-i Efkâr gazetesi nr. 1129, 21 Haziran 1330: 1.

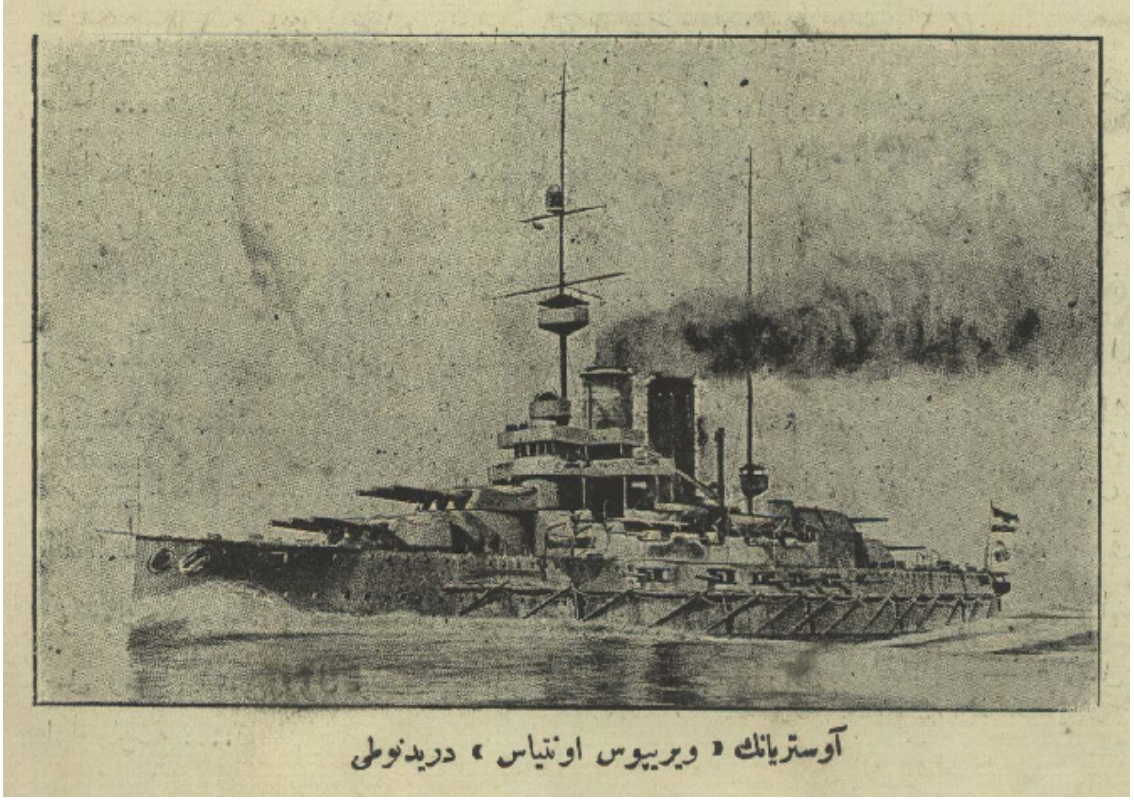

Ek 15: Gavrilo Princip ve Nedjelko Cabrinoviç. Bkz. Tasfîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1132, 24 Haziran 1330: 1.

Ek 16: Cenazeleri Taşıyan Viribus Unitis Zırhlısı. Bkz. Servet-i Fünun gazetesi, nr.1209, 24 Temmuz 1330: 199.

Ek 17: Arşidük ve Eşinin Tabutları. Bkz. Tasvîr-i Efkâr gazetesi, nr.1135, 28 Haziran 1330: 1.

Ek 18: Avusturya-Macaristan İmparatoru Fransuva Joseph Cenaze Merasimine Giderken. Bkz. İkdam gazetesi nr. 6252, 4 Temmuz 1330, s. 1.

Ek 19: Arşidük ve Eşinin Anıt Mezarı. Bkz. <http://newexpress.cz/online/byt-potomkem-frantiska-ferdinanda-deste-je-pro-me-poctou/>, 25 Mart 2019'da erişildi.

Ek 20: Arşidük'ün Suiksat Günü Üzerinde Bulunan Üniforma. Bkz. <http://www.panaustria.at/vt/110106/index.html>, 14 Ağustos 2018'de erişildi.

Ek 21: Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Kont Berchtold ve Sırbistan Başbakanı Mösyo Pasiç (Sağ taraf, yukarıdan aşağıya). Bkz. Tasvîr-i Efkâr gazetesi, nr. 1148, 12 Temmuz 1330: 1.

اوستریا - صربستان مناسباتی نوطة تبلیغ ایلدی

بکی قاریشیکلر عرفقستنده و حرب عمومی احکاملری قارشی-تند
۴۸ ساعت مهلت

اوستریا نوطة ملی سربستانه تبلیغ ایلدی - حق ما کیته منافی مطالبات - اوستریا بعض صرب ضابطان و مأمورین عزل ایندیرمک ایسته یور - اوستریا مأموری حرب مأموریه برابر جالبینالی؛ مهلت یارین آقشام پتورم فرمدرنلاک مطالبات مهمه می- وضیت و غنیمتدوره...

وضیت و غنیمت حاشیه سربستان سربانی
باشچیگیه سپهرندن بری
قاتل غارتی و جوج

اوستریا - مجارستان خارجه ناظری
قوت برختولد

نوطین بلراد قاپهسته تیاریخ ایندیریکورولک، هرهمی باشی اولدی. برکتبرابر صربستانه نوطة قارشی آله بی وضیت اوزیته اتخا ایچی مفراتده نوطة تنظیم برلیندنده آه مهم اولدیچندر - پاسیج - شودیجه همیج شیهسز فوت برختولدن دعا مستکل - دها ناکر بر موهمنده - موسیو پاسیجک اوستریا مطالباتی اوکنده سرفرو ایسی صربستانه حق ما کیته وداع

صرب باش وکی
موسیو پاسیج

صربستانک دوسمات مصلحتکارا سابق
موسیو چورج وریج

اللهی می، مطالبی ود ایله میسلیکتک کره کرورین برادجوروه بورالناسی دیک اولدی؛ استهمناسی قرانه تقدیم ایله شران وکتابه سیبت ورهمسی ایسه مشکلاتی کرتیرمقده باشه برنجیبه منیر اولایه چندر. صرب باش وکیکت بوکونی وضیتی بوکسک موقدرده کوژی اولالار ایبون شایان دقت بر موشوعدر. تأمین ایله یوزک موسیو پاسیج و اوج دوت مایونای برکتلک - ایسته مه یوزک، تعین ایده مه یوزک - حیات و استقبالی دوجار تکیه ایله بیتر قرار اتخا ایتمسندن تو لایله بیجک مستوایط مایه و موسیو قارشینده اوروه تکلیف یوق ایشلندر. بوکتبرابر صربستانه یکه بولایه مال اولدیج بر فلاکتند سوکره نیه و آسکاره کهمی یکه کیسه تأمین ایده منس. چونکه نلاق مافات ایله یوزک و اورد، چونکه انسان دیلویمات اولنده، خیالات و حیانتک کارا تجرد ایده منس. اگر سیله ایله بیله می، موسیو پاسیج، و آسکاره بولوشی حکومت موسیو کیته آرشیدوق فرانسوا فریستانک تلی کی مفرطاه، وضیت تعینات ایله علاقه دار اولارلیه میدان ویرش، صربیه دها دور اندیشه حرکت زومی آکلاده میایدی. هر حاله صرب باش وکی بکون اوسوند حرکت ایتمکته متناکرده. جهاتمه که اینی ایندن کیش، صربستانک اک اوق ضرر اولدی اوزده حق ما کیته نیتیه دهار اوقی ضرور قلعای باش کوشتمش بولویور. ضررونک آقارنی اورمکه بتلاقل یله صربستانک استاتیرول مصلحتکارا ایکن حادته قیل اوزیته خناره و فوج بولان تبلیغندوه نوبه قرایه برسه غاربتدو فوج بولانیا ایتمده اوستریا سفینه تربیتکارانه برلسان اولانلایه بدولایی و یاهدن ایقان تعینات اوزیته کریمی یاییریلان. قلموش فیق شوره مقلوب - موسیو چورج وریج کیته حرلی بوجهلندو....

اوستریا، بفراد قاپهسته وریکت اوزده ممت مدیده یون شاعرلایمه اولدی توطهنای اولدی کون تبلیغ ایله می. کومه، اوستریا مطالباتک صربستانه حق ما کیته منافی ریمان قلعای حاجر اولایه یجه دفر و یایه عافندن ترشح ایدن خارله عطف ایدوب مستهلک یکنه یونیم رشکل آلاهیچی امید ایله یازیک کیتیلکنده قهر شریره وورمچق مواد ایله مالیدر.

نوطی دور و دراز غلبه لزوم بقدر، پاک سریره برنشل یله، اوستریا مطالباتک صربستانه اولیبه فری سکر ساعت طرفنده قبول ایلدی بوزیک موادهن عیارت بولونادیی کوشتمکه کایندو.

رمضان غفران نشان

مام اسلام دون شهر مبارک صبا می و رمضان مفرق نشان کیچکن ادرک ایله شرف و باهی اولدی. کل عمل لک. و و خطاب سعد انبیه قدسی دیوالا اولان معجزه کرای خدا اولان قرآن عظیم الشانک شرف تزوله مصادیق اولدی مظهرتته نائیه به نماز بولونان، تجلیات مفرت آیت بیان اولمان ماه پر نور و اقدسک شرف اولی ایله ابواب رحمت قرآنه نایه اسلامه کتامه فضل و هدایت الهی مطوع و نوبه کار قولک امدادینه آماده قلندیرندن قریضه صبا کی بالمدوم احکام جلیبه و منیسی نتیجه عالی اسباب و حکمتاره مستدر بولونان شریعت شرای اجدیه مالکی بوشهر مبارک فی نهایه حظونذات خوادنی ایله استقبال ایدر. اهل توحید و ایمان قیووات مفرت انسانندن کوندوزلی صام، کچه لری حسود و رب الماینده کمال خشوع ایله قائم اولارق استغنا شه نبیان اولور.

هلال غفران مائی و بوقمه، طراپلس غریب و باققان قاجمه لر به بروج اولان قلب اسلامه، ایم حضور و سعادت و فوز و نجات دیشر اولدی سورتلیه زال کسلی ساچان اوار لطف و عنایت ایله توأم اولارق تجلی ایدن ماه مبارک امدادی شکرانی ایچون موجدیک، اضا قرائت ایله برار احیای مأخر و حسنا تده ایله چکتاری شه سزه.

کیچکن سنه و دشمنندن هنوز استراد ایلدیش بولونان بر آیده اسلامی شور ایدن هلال صباک ایلجه بسداد اسلامی به اتوار ایته و سلامت ساجایی سفند بونون مسلمانله برابر بارکاه احدیه کال خلوص ایله دلق ایتمی کیمسک تزد الهیه قرین قبول اولدینده، مام اسلام و عتایدک قهارا، یله حکم ایتمکده اولان تسویر افکار، مقام معالی خلافت بونون دیشل شریعه تقدیم تبرکات ایزرکن اوکن سادتک تقریب حوالی، مام اسلامک کیمک و رضائتی دها بووک سادتلر ایلمده ادرک مظهر اولمی جناب واجب العفایدن نجی و احترام ایدر.

ÖZ GEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Fatih HAYKIR

Doğum Tarihi : 27.11.1981

Doğum Yeri : Bolu

Eğitim Durumu : 2015 - 2019 **Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Tarih Yüksek Lisans Eğitimi.**

2003 - 2004 **Selçuk Üniversitesi Tarih Öğretmenliği Tezsiz Yüksek Lisans Eğitimi.**

1999 – 2003 **Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Lisans Eğitimi.**

1993 – 1999 **Bolu İmam Hatip Lisesi**

1987 – 1992 **Bolu İnkılap İlkokulu**

Yabancı Diller : İngilizce

Deneyimler : 2003-2005 yılları arasında çeşitli özel eğitim kurumlarında, 2006 yılından itibaren de Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde farklı illerde ortaöğretim kurumlarında çalıştı. Halen Bolu Sosyal Bilimler Lisesi'nde Tarih Öğretmeni olarak görev yapmaktadır.